This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Scan 2405.5

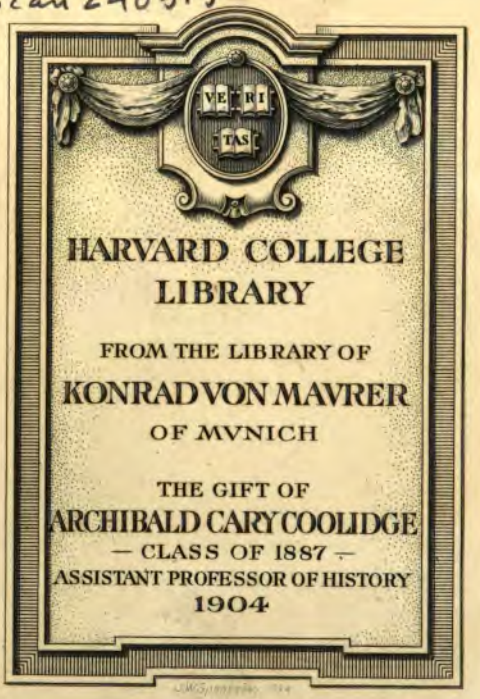

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH

THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORISKT BIBLIOTEK.

I.

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORISKT BIBLIOTEK

UTGIFVET

AF

CARL SILFVERSTOLPE.

FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM,
KLEMMINGS ANTIQVARIAT OCH SORTIMENT
1875.

Digitized by Google

Scan 2405.5

Harvard College Library
Von Maurer Collection
Gift of A. C. Coolidge
Jan. 13, 1904

v.M.1096
vols I-VII

Digitized by Google

TILL

MIN FAR,

GENERAL-LÖJTNANTEN OCH KOMMENDÖREN MED STORA KORSET M. M.

D. L. SILFVERSTOLPE

AF

CARL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Förord.

Det arbete, som nu framträder inför allmänheten, saknar icke föregångare inom vår svenska litteratur. Redan under förra århundradet, då intresset för Sveriges historiska minnen började sprida sig ifrån de lärde fackmännen till en större allmänhet, framdrogos i ljuset talrika historiska handlingar och urkunder, hvilka kunde tjena till upplysning i fosterlandets häfder. Många af den tidens historiska arbeten hafva erhållit ett för oss ökadt värde genom de bilagor, innehållande historiska aktstycken, hvilka finnas bifogade, under det att åtskilliga andra, som saknat sådana, till följd af den historiska vetenskapens utveckling, nu förlorat mer eller mindre af sin betydelse. Det vittnesbörd om framfarna tider, som frambäres af urkunderna sjelfva, skall af ingen efterverld kunna jäfvas och det är derföre man redan länge erkänt att det ligger vigt uppå att dessa urkunder i större eller mindre samlingar blifva offentliggjorda. Af samma orsak vill utg. försöka att, efter måttet af sina krafter, gagna det historiska studiet i vårt land genom att samla och utgifva sådana historiska handlingar och skrifter, hvilka kunna anses ega intresse icke blott för historieforskaren utan äfven, såsom han hoppas, för en större allmänhet. I hvarje del af Historiskt Bibliotek torde en och annan utarbetad afhandling komma att intagas, men utgifvarens afsigt är att upplåta det största utrymmet åt hittills icke offentliggjorda *historiska handlingar*, *brefvexlingar*, *dagböcker*, *äldre krönikor* och *historiska skrifter*. Ehuru urkunderna komma att förenas till större grupper och endast undantagsvis enstaka handlingar

Digitized by Google

komma att meddelas, skola de dock blifva så anordnade att i hvarje del ett i afseende på tid och ämne så mycket som möjligt omvexlande innehåll skall erbjudas.

Skulle företaget röna den uppmuntran från allmänhetens sida att förläggarne anse sig kunna dermed fortsätta, är det utgifvarens afsigt att låta nya delar, af samma omfång som den föreliggande, följa utan alltför långa mellantider. Andra delen är lagd under pressen.

Stockholm i Maj 1875.

Utgifvaren.

Digitized by Google

Innehåll:

Sid.

Klostret i Vadstena. Historiskt Utkast af C. SILFVERSTOLPE ..... 1.

En lustigh och trowärdig Chrönika om Stocholm. Af J. MESSENIUS 73.

Chrönikans innehåll .... 178.

Konung Johan III:s Bygnads- och Befästningsföretag. Bref ur Riks-Registraturet 1568—1592. Meddelade af V. GRANLUND ..... 185.

Öfversigt af den Polska Litteraturen med särskildt afseende på den Svenska Historien. Af XAVER LISKE ..... 285.

Digitized by Google

Digitized by Google

KLOSTRET I VADSTENA.

HISTORISKT UTKAST

AF

C. SILFVERSTOLPE.

Hist. Bibliotek. I.

Digitized by Google

Följande utkast till en monografi öfver Vadstena Kloster grundar sig på ett urval af klostrets rikhaltiga urkunder. Att mycket material här blifvit obegagnadt har sin orsak deruti att förf:s afsigt varit att här endast lemna en skildring af detta klosters enskilda öden, utan sammanhang med de öfriga svenska klostrens historia, hvilken han hoppas vid ett annat tillfälle få utförligare framställa. Derföre har ock en redogörelse för klostrets högst betydliga fasta egendomar alldeles uteslutits; den kan först genom att sammanställas med alla de andra klostrens besittningar blifva upplysande för klostrens makt och betydenhet under medeltiden samt för k. Gustafs reduktionshistoria.

Intet svenskt kloster har så lyckligt bevarat sina urkunder som klostret i Vadstena. De tusentals ännu återstående handlingar, som innehålla material till detta klosters historia, kunna, vid sidan af de ganska betydliga urkundsamlingar, som röra de öfriga svenska klostren, ådagalägga huru åtminstone kyrkan under medeltiden förstod att i säkert förvar gömma sina vigtiga handlingar. Det torde icke vara dristigt att antaga att af våra medeltidshandlingar, hvilkas antal sannolikt icke obetydligt öfverstiger 30,000, åtminstone en femtedel kan tjena till grundval för en svensk klosterhistoria, och om man jemför Vadstena klosters i början af sextonde århundradet upprättade jordeböcker med de ännu bevarade åtkomsthandlingar, som röra samma klosters fasta egendomar, skall man finna att af dessa sednare endast en obetydlig del gått förlorad.

De afbildningar af Vadstena klosters och dess konfessors sigill, som här meddelas, äro efter originalen tecknade af herr C. F. Lindberg.

Digitized by Google

Klostret i Vadstena.

Historiskt utkast.

(Källor: Vadstena klosters pergaments- och pappersbref, samt kopieböcker; Diarium Vazstenense.)

De klosterbeskrifningar vår litteratur eger äro icke få, men af ett underordnadt värde.[1]) Rhyzelii Monasteriologia lemnar vid sidan af samme författares biskopskrönika ett ojäfaktigt vittnesbörd om en, efter den tidens fordringar, omfattande historisk undersökning, men med all aktning för den gamle, lärde biskopen, kunna vi icke anse något af dessa hans båda hufvudverk motsvarande vår tids anspråk. Våra grannar äro bättre lottade. För 20 år

[1]) De förnämsta skrifter, som röra Sveriges klosterhistoria, äro följande:

Sparrman: Disputatio de collegiis canonicorum cathedralibus et monasteriis, med ett tillägg: Antiqua collegia canonicorum et monasteria regni Sveciæ. Ups. 1671. 4:o.

Celsius, Gröndell: Dissert. de *coenobiis Birgittinis*. I. Ups. 1714. 8:o; II (Celsius, Burman) ibid. 1717.

Celsius, Scarin: Historia monasterii *Gudhemensis*. Ups. 1716. 8:o.

Digitized by Google

sedan utkom andra upplagan af Langes historia öfver de *norska* klostren, och 26 år tidigare vann Daugaard priset i det k. Danske Videnskabernes selskab för sitt arbete om *Danmarks* kloster. Då ämnet eger betydelse i afseende både på vår historia och vår odling, vilja vi här lemna en öfversigt af den personal, som en gång bebodde klostercellerna i Vadstena och derifrån utöfvade ett i många hänseenden mäktigt inflytande på vårt folks utveckling. Vi stå i stor skuld till dessa nunnor och munkar, ehuru de århundraden, som ligga emellan dem och oss, icke rätt velat erkänna den. Här äro vi icke i tillfälle att lägga den i dagen, men vi våga tro att icke någon, som erkänner den välsignelse, hvilken vår ursprungligen från klostren utgångna odling fört med sig öfver land och folk, skall sakna intresse för klosterfolket i vår utan jemförelse betydelsefullaste klosterstiftelse.

Munkarne utgjorde under medeltiden nästan den enda föreningslänken mellan nordens och det södra Europas civilisation, och man kan derföre med rätta anse det lifliga sambandet mellan våra och de södra ländernas kloster såsom den pulsåder, genom hvilken odlingens högre lif inströmmade i vårt land. Klosterlugnet erbjöd det bästa tillfälle till litterära sysselsättningar, hvarom våra bibliotek ännu i dag bära vittne. En fransysk medeltidsmunk har yttrat att ett kloster utan bibliotek är såsom en fästning utan arsenal. De otroligt rika bokskatter, som samlades i våra svenska kloster och särskildt i Vadstena, voro lika litet som vapnen i

---

Hermansson, Ekerman: *Alvastra* in O. Gothia monasterium. Ups. 1722. 8:o.
Celsius, Breander: Dissert. de monasterio *Warnhemensi*. Ups. 1723. 8:o.
Törner, Borænius: Coenobium *Wretense*. Ups. 1723. 8:o.
Alstrin, Celsius: Monasterium *Sko*. Sthlm 1728. 4:o.
Rhyzelius: Monasteriologia. Link. 1740. 8:o.
Stobæus, Gråsten: *Askabyanum* in Ostro-Gothia coenobium. Lond. Goth. 1740. 4:o.
Scarin, Rancken: Coenobii *Nadhenadals* historia. Aboæ 1744. 4:o.
Rein, Creutz: De initiis monasterii *Vallis Gratiæ*. Helsingf. 1801. 4:o.
Wieselgren: Disquisitio de Claustris Svio-Gothicis. Lond. Goth. 1832. 4:o.
Fant, Rydberg: Monasteriologia *Upsalensis*. I. Ups. 1842. 4:o; II (Fant, Ericsson) eod. a; ibid.

Dessutom hafva åtskilliga kloster blifvit mer eller mindre utförligt behandlade i en och annan topografisk samling. De rikaste bidragen till klosterväsendets historia i Sverige förefinnas i Reuterdahls kyrkohistoria.

Digitized by Google

medeltidens fästen egnade blott till flärdfull prydnad. Flit och möda sögo derur en ymnig honung, och en hvar, som läser ett verk af någon bland vår medeltids skriftställare, måste förvånas öfver den ansenliga beläsenhet, som röjes i de vanligen talrika citaten.

Nunnornas färdighet i qvinliga handaslöjder prisas med rätta, och de konstmässiga skrudar, som ännu förvaras i Vadstena kyrka, äro utan tvifvel förfärdigade af vadstena-nunnornas konsterfarna händer. Bland de nedanstående bidragen till kännedom om Vadstena klosters personal förekomma många bestämda uppgifter om de konster af allehanda slag, som utöfvades inom klostermurarna. Medeltiden ärfde i de södra länderna från de tider, som föregått, en i många afseenden utbildad konst; den ombildade och utbildade mera än den sjelf uppfann. Hos oss åter kan detta endast i någon mån gälla bildhuggarekonsten. De öfriga sköna konsterna äro vårt arf från medeltiden.

Äfven medelbart bidrogo klostren till att uppmuntra dem. De fromme christne, som utvalt sina grafplatser inom klostret, smyckade gerna det tempel, i hvars sköte de en gång skulle komma att hvila, och golfvet i Vadstena klosterkyrka är ännu i dag en hel mosaik af rikt skulpterade grafstenar.

Många främmande klostersamfund hade utbredt sig inom våra gränser, då en af vårt lands egna döttrar genom sina framstående personliga egenskaper förvärfvade sig påfligt tillstånd att grundlägga en orden, som snart skulle ådraga sig främmande länders uppmärksamhet. Den slägt, hvarifrån Birgitta[1]) härstammade, var berömd för fromhet. Redan hennes farfars farfar skall enligt berättelsen hafva vallfärdats till det heliga landet, och son efter fader hade sedermera följt detta exempel. Birgitta företog tillika med sin man, herr Ulf Gudmarsson, pilgrimsfärder först till S:t Olaf i Throndhjem och derefter till S:t Jakob i Kompostella. Efter återkomsten till sitt hem beslöto de båda makarne att draga sig undan från verlden. Ulf ingick i Alvastra kloster, der han afled den 12 Febr. 1344. Birgitta begaf sig då vid 42 års ålder till samma kloster; det väckte förvåning att se en qvinna midt ibland munkar, men hennes fromma vandel skulle snart förbyta tadlet i beundran.

[1]) Vi förbigå Birgittas lefnadshistoria, emedan vårt hufvudsakliga syfte är att lemna sådana upplysningar, som näppeligen kunna hemtas från annat håll än medeltids-urkunderna, och hänvisa för öfrigt våra läsare till Hammerichs: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden.

Digitized by Google

För sierskans blickar öppnade sig en framtid, stundom hotande och skräckfull, men ock stundom rik på löften och förhoppningar. Hon skulle plantera »en ny vingård» och det skulle blifva hennes sälla lott att dit inbjuda arbetare — män och qvinnor. Under inspirationens ögonblick dikterade hon för underpriorn i Alvastra reglorna för den nya orden, hon var kallad att grundlägga.

Att Birgitta lyckats väcka konung Magni och hans gemåls, drottning Blankas intresse för den tillernade klosterstiftelsen synes af deras testamente, upprättadt den 1 Maj 1346, hvilket kan anses såsom Vadstena klosters stiftelse-urkund, på samma gång det lemnar oss en föreställning om huru högt konungaparet skattade välsignelsen, att en gång, såsom de hoppades, få jordas inom den nyplanterade vingårdens hägn. Det heter der bland annat: vi gifva klostret, som vi och våra arfvingar skola bygga och med Guds nåd fullborda i Vazstena, till Guds och Vår Frus heder, hvarest vi båda välja vår lägerstad — (förbjudande hvar och en, af hvad stånd han vara må, att, hvarhelst än vi kunna dö, i vårt rike eller i våra herradömen, nedsätta eller jorda våra lik annorstädes än i sockenkyrkan i Vatzstena, om Gud vill oss hädankalla innan kyrkan och koret i förenämnda kloster varda fullbordade) — Vatzstena gård i Dals härad m. fl.[1]) Sedan gifva vi till vår grift och lägerstad, som vara skall midt å golfvet i koret, vårt gods Ugleem i Utlanda, som vi med köp och skifte erhållit af herr Magnus Gudmarsson, med vilkor att vid bådas årstid[2]) skola alla de prester, som i klostret äro, hålla messa, låta göra kron-ljus och ej bloss öfver oss, af tre lispund vax. Dessutom skola hvarje söcknedag underhållas öfver vår grift tvenne ljus af ett halft lispund vax, och hvarje helgedag fyra, af ett lispund vax; de skola alla brinna så länge de räcka, everldeliga allt intill domedag, och hvad som derutöfver inflyter af gårdens ingäld skall anslås till klostrets underhåll. — — — — — Sedan gifva vi till nämnda klosters högaltare ett par altarkläden af stripigt flöjel med guld, belagda med hvita perlor, två stycken af guldrandstyg, nedantill försedda med hvita perlor, ett hufvudkläde, sänkt[3]) med guld och hvita perlor, sex mess-skjortor, hvaraf tre äro sänkta med guld utan perlor, ett par kläden af röd papaver, en kåpa, ett altarbräm med perlor,

[1]) Nemligen 10 gårdar i Öster- och Vestergötland.

[2]) Årsmot, anniversarium. [3]) Broderadt.

Digitized by Google

en altarpall af guldrandstyg, ett par kläder af hvitt flöjel och ett altarbräm med gripar af guld och silke samt ett par altarkläden i grönt och blått med djur af guld; vidare en kalk af sju marker guld, en kalk af sex marker silfver, gjorda med smelt[1]), en kalk af fyra marker silfver, förgyld, ett vårfrubeläte af alabaster, hufvuden af två bland de elfva tusen jungfrurna i två trähufvuden med kronor, två ljusstakar af kristall och två af försilfrad koppar, ett skrin af kristall med helgedomar[2]), två amplar af silfver, en tafla af trä, i hvilken äro Vår Frus och Johannis evangelistens beläten, tre gams-ägg med helgedomar, ett kar af kristall med ädla (dyra) stenar, i hvilket kar förvaras törnekronan och andra helgedomar af Vår Herre, och ett rökelsekar af silfver, förgyldt. Dessutom gifva vi, till inköp af böcker, messekläder och altarekläden samt andra ting till högaltaret 1,200 mark svenska penningar och till andra behöfliga saker 200 mark sv. penningar, och slutligen till samma högaltare en tapet af silke, som skall läggas ofvanpå alla kläden. Vi vilja äfven att ett altare skall byggas norr om högaltaret till helga korsets heder, och dit gifva vi vårt silfverkors med ett stycke af helga korset och en inskrift på latin om de helgedomar der äro, ett par kläder af rödt flöjel, två par messkläder, två par altarkläden, en kalk af två marker silfver, förgyld, ett corporale och en messbok samt vår gård Salda i Östergötland, med vilkor att dermed skall underhållas ett stort vaxljus, som everldeliga skall brinna vid samma altare och aldrig släckas, och skulle gården icke kunna underhålla detta ljus, förbinda vi oss eller våra arfvingar att genast tillägga tillräckligt gods. Till Vårfrualtaret gifva vi ett par hvita kläder både till altaret och presten, med vilkor att dagligen vid primtimman en messa skall sjungas för våra och våra föräldrars själar; två par messkläder och två par altarkläden, en kalk af två marker silfver, förgyld, ett corporale, en messbok och två amplar af silfver, med vilkor att två messor i hvarje vecka der skola hållas alltintill domedag. Till s. Olofs och s. Eriks altare gifva vi tre par altarkläden och tre par messkläder åt presten, en förgyld kalk af två marker silfver, ett corporale, en messbok och två amplar af silfver; der skall hållas en messa i hvarje vecka; till allhelgona-altaret lika mycket. Vi förpligta slutligen det klosterfolk, som dit komma

[1]) Emaljerade. [2]) Reliker.

Digitized by Google

skall, att everldeliga hvarje måndag, eller om de då af någon större högtid dertill äro förhindrade, någon annan dag i veckan, sjunga en messa för våra själar och dessutom hafva våra föräldrar och efterkommande i åminnelse i deras messor och böner till domedagen. — — — — —

En i sanning kunglig gåfva, som utlofvades åt det tillämnade klostret.[1]) Det var icke förr än år 1370 som Birgitta erhöll påflig stadfästelse af sina ordensreglor, men under tiden hade äfven enskilde personer »räckt hjelpsamma händer» till klostrets grundläggande. Riddaren Karl Näskonungsson[2]) sålde en gård i Dals härad till »Konung Magnus och klostret i Vadstena», och riddaren Magnus Gislassons[3]) fru, Birgitta Knutsdotter samt Sigrid Ketilsdotter,[4]) enka efter Johan Gregersson,[5]) skänkte 1368 två gårdar »till det under byggnad varande Jungfru Mariæ kloster i Vadstena». År 1362 stadfästade konung Hakon i Norge sina föräldrars ofvanstående testamente, och det visar sig sålunda att klosterstiftelsen från begynnelsen omhuldades af den christna fromheten, som snart skulle öfver henne utgjuta sina håfvor i den frikostigaste ymnighet.

Den 5 Aug: 1370 utfärdade påfven Urban V en bulla till erkebiskopen i Upsala Birger Gregersson[6]) samt biskoparne Thord i Strengnäs och Thomas Johannis i Vexiö, hvari han meddelade dem att han stadfästat den regel Birgitta stiftat för klostret i Vadstena. Sålunda blef det fastställdt att nunnornas antal skulle uppgå till 60, abbedissan inberäknad, och munkarnes till 17, deri priorn likaledes inberäknades. Munkarne skulle underhålla klostrets gudstjenst, och såsom tjenare fingo 8 lekmän i klostret intagas. Den nya stiftelsen skulle tillhöra Augustini orden.

Vidare erhöllo biskoparne befallning att öfvervaka den redan påbörjade klosterbyggnaden och att dervid noga tillse det de båda konventens bostäder och öfriga byggnader vore från hvarandra afskiljda, och att så väl kyrkor som klockstaplar med tillhörande

[1]) Äfven konung Albrekt skänkte klostret i Vadstena sitt beskydd. Den 23 Juli 1366 utfärdade han en skrifvelse, hvari han uppmanar innevånarne i Linköpings stift, att årligen den 6 Januari erlägga 1 penning såsom bidrag till uppförandet af klostret i Vadstena, »på det att härigenom det af uppror och olyckor hemsökta landet måtte vinna nåd inför Gud». Hans fader, hertig Albrekt af Mecklenburg, understödde denna uppmaning den 11 Mars 1367.

[2]) Natt och dag i bredden. [3]) Sparre. [4]) En uppvänd vinge. [5]) Klufven sköld; tre ginbalkar i ena fältet. [6]) Klufven sköld; två ginbalkar i ena fältet.

Digitized by Google

klockor uppfördes, samt att plats beräknades för kyrkogård. De skulle äfven, antingen alla tre eller en af dem, till abbedissa utväljа en person, som utmärkt sig genom vishet och dygd, och som noga studerat ordensreglorna. I klostret finge ingen nunna eller munk intagas, som icke fyllt 18 år [1]) och genomgått profåren, men sedan de en gång blifvit invigda, skulle de qvarblifva i klostret intill sin död. Alla sina enskilda tillhörigheter, egde de att vid sitt inträde bortskänka till hvem de ville, men fingo icke föra något af denna verldens goda med sig i klostret. Guld, silfver och andra dyrbara ting kunde icke öfverensstämma med lefnadssättet inom klostret. Dock var det nunnorna tillåtet att använda guld- och silfvertråd till väfnad och sömnad. Med besökande egde klosterfolket icke att inlåta sig i samtal, utom på vissa bestämda tider, men äfven då endast bakom jerngaller och i närvaro af vittnen. Tystnad skulle iakttagas under största delen af dygnet; vissa fastetider föreskrefvos och noggranna bestämmelser om klädedrägten meddelades.

Af de 17 munkarne borde 13 vara prester, 2 diakoner och 2 underdiakoner, hvilka sednare kunde, om de framdeles ville, inträda i prestestånd et. Priorn skulle väljas af konventet för en tid af 3 år och valet stadfästas af abbedissan. Han borde utse en af presterne att tillika med en af diakonerne fira messan vid högaltaret i nunnornas kyrka, och tre andre prester skulle af priorn och munk-konventet utväljas för att underhålla nunnornas öfriga gudstjenst; desse egde att predika på modersmålet. Till konfessorer kunde abbedissan i samråd med priorn utvälja två bland presterne, hvilka hon ville, och klostrets ombudsmän, som voro skyldige att på vissa tider aflägga räkenskap för sin förvaltning, skulle årligen väljas.

Endast i tvenne fall egde munkarne tillåtelse att inträda i nunnornas kloster, nemligen för att antingen föra sakramenterna till en döende nunna eller bära ut en afliden nunnas lik. En gång om året borde biskopsvisitation i klostret ega rum, och på vissa tider kapitel hållas och klosterreglorna uppläsas.

Genom denna bulla gjorde påfven dessutom Vadstena kloster

[1]) Sannolikt har den laga åldern för inträde i munkklostret här blifvit oriktigt angifven; åtminstone nämnes det i en bulla af 1378 uttryckligen, att ingen finge blifva munk i Vadstena, som icke fyllt 25 år.

Digitized by Google

delaktigt af alla de ynnestbevis och privilegier, friheter och rättigheter, som blifvit gifna åt augustiner-ordens öfriga kloster.

Vi hafva icke skäl att tvifla på att dessa reglor, med de tid efter annan gjorda tillägg eller förändringar noga efterlefdes, eller att, om någon gång brott emot dem begingos, både den biskopliga och den påfliga makten straffade den felande, men antagligt är att icke samma undergifvenhet visades för de föreskrifter, som i samma bulla meddelades rörande måtta i afseende på den yttre prakten inom kyrkorna, och enligt hvilka det skulle för hvarje af de mindre altarena finnas endast 1 kalk af silfver och 2 prestskrudar, samt dessutom för de större festerna 1 dyrbarare kalk och några diakon-drägter af åtskilliga färger, i öfverensstämmelse med det allmänna bruket inom romerska kyrkan. Vid högaltaret borde finnas 1 kors, 4 kandelabrar, 2 par rökelsekar, 1 sakramentsask samt tvenne andra silfverkärl.

Denna enkelhet, som täflade med cistercienser-ordens förakt för alla yttre prydnader, gaf snart vika för en större yppighet, som väl af många tadlades såsom idel flärd, men som dock var af betydelse, åtminstone i det fallet, att den bevarat ända till våra dagar månget dyrbart prof på medeltidens konstodling.

Genom ofvannämnda bulla och konung Magni testamente hade sålunda Birgitta tillförsäkrat sitt kloster såväl kyrkans hägn som den verldsliga maktens understöd. På klosterbyggnaderna arbetades nu med ifver; arbetet var ställdt under öfverinseende af biskop Thomas i Vexiö och Johan Petersson i Ulberstad, hvilka ännu under Birgittas lefnad fingo för klostrets räkning mottaga åtskilliga jordegendomar. Med ljusa förhoppningar om sin stiftelses framtid, kunde Birgitta lägga sitt hufvud till hvila och öfverlemna verkets fullbordan åt sin dotter Katarina. Att hon ännu intill sin sista stund med kärlek omfattade det unga klostret, synes bland annat af den påfvebulla, som Gregorius XI på hennes begäran utfärdade, men som icke hann utskrifvas förr än 14 dagar efter Birgittas död, eller den 7 Aug. 1373. Han gifver genom denna bulla tillåtelse att, under månaderna Oktober—Februari, i anledning af den mörka årstiden, börja messorna före daggryningen, dock med vilkor att klostret så litet som möjligt skulle begagna sig deraf, »emedan Christus, såsom sjelf verldens ljus, äfven borde dyrkas i ljuset och icke i mörkret».

Då vi velat här lemna en kort skildring af klostret i Vadstena

Digitized by Google

och äfven en öfversigt af klosterfolket derstädes, införa vi i noter upplysningar om de nunnor och munkar, som företrädesvis utmärkt sig antingen genom konstfärdighet och lärdom eller genom märkligare lefnadsöden. Öfver de öfriga meddelas i slutet af afhandlingen en förteckning, hvari, likasom i noterna, de tillagda numren angifva den kronologiska ordningen.

Vadstena klosters grundläggningsperiod kan anses hafva räckt länge efter stiftarinnans död, åtminstone under hela den tid, då klostrets styrelse var anförtrodd åt hennes dotter

KATARINA ULFSDOTTER.[1])

Ehuru Katarina aldrig formligen invigdes till abbedissa, hvilade dock vården om klostret under dess första period i hennes händer, och åtskilliga bevis finnas att hon af klosterfolket erkändes såsom abbedissa och äfven sålunda benämndes. Den 13 Nov. 1373 erhöllo hon och hennes broder, herr Birger, pass för sin afresa från Rom, hvaraf vi kunna sluta att hon redan följande år började sin verksamhet för klostrets bästa, ehuru endast få underrättelser derom äro i urkunderna bevarade. Den 25 Mars 1375 skänkte hon 5 jordegendomar till klostret, »dit hon ingår såsom nunna». Det käraste mål, hvartill hon kunde sträfva, var Birgittas kanonisation, och om det var hennes djupa beundran och kärlek till sin moder, som hufvudsakligen drefvo henne till att frambära inför påfven de enträgnaste böner härom, måste hon dock äfven hafva insett den

[1]) Bland klostrets äldsta munkar och nunnor anteckna vi här följande:

Munkar:

I. PETRUS OLAVI, magister. Man känner om honom icke mera än att han i Vadstena-diariet omnämnes såsom klostrets förste *generalkonfessor* och att han varit Birgittas biktfader och lärare, samt författat »een Messe och Gudstjenstordning» för ordens kloster. Han undervisade nunnorna i sång. † 1378.

II. KETILMUNDUS, »en af de förste vadstenabröderne»; kyrkoprest i Vadstena, redan innan Birgittas reliker ditfördes; berömd för sin skicklighet såsom sångare, hvarföre äfven han utsågs till nunnornas sånglärare. † 1384.

V. GUDMARUS FREDERICI, presb.; åtföljde Birgitta på färden från Rom till det h. landet, och var en ibland dem, som förde hennes stoft till Vadstena. Framstående predikant. † 1389.

VII. MAGNUS PETHI; hade varit gift innan han åtföljde Birgitta till Rom och vidare till det h. landet; ordinerades till prest »i anledning af hennes uppenbarelse». Vadstena-diariet säger honom hafva efterträdt ofvannämnde Petrus i konfessorsembetet, ehuru han vid sin afgång såsom *generalkonfessor*

Digitized by Google

stora fördel klostret skulle erhålla, om stiftarinnan finge mottaga de christtrognas dyrkan. Gregorius XI tillslöt icke sina öron för de framställningar, som från många håll gjordes för att verka till uppnåendet af detta mål. Sistnämnda år befalde han biskop Valdemar i Odense och erkebiskop Nicolaus i Lund att i Vadstena ransaka såväl om den aflat klostret utdelade, som äfven om Birgittas lif och underverk. Många förnäme män infunno sig då i klostret, såsom biskop Nils i Linköping, höfdingen på Kalmar, riddaren Fikke van Vitzen m. fl. Katarina ansåg sig äfven sjelf böra personligen frambära sina angelägenheter inför påfven, men fick dock aldrig upplefva den dag, då helgonglorian tändes kring modrens hufvud. Hon försummade icke att samtidigt sörja för klostrets väl. Den jäsning, som rådde i sinnena utanför klostermurarna, hotade äfven att bringa olycka öfver klostret, ty det var icke att vänta att den verldsliga makten, som denna tid ständigt höll bågen spänd, skulle hysa betänkligheter att, om så fordrades, träda kyrkans och klostrens rätt för nära. Katarina utverkade derföre af Gregorius en bulla, dat. d. 1 Okt. 1377, hvarigenom biskopen i Linköping anbefaldes att noga tillse det hvarken konungar, furstar eller riddare måtte inkräkta Vadstena klosters egendom, hålla folkting eller sammandraga trupper inom dess områden, utkräfva gärder eller på annat sätt tillfoga klostret någon skada. Detta verkade icke tillfyllest. Föga öfver ett år derefter klagade »abbedissan» Katarina inför Urbanus VI att icke blott kyrkans

---

år 1394 säges hafva innehaft detta embete i endast 9 år. Sannolikt var det under denna mellantid (1378—1385), som munken Johannes (IX), tjenstgjorde såsom vice konfessor. Reste jemte munkarne Andreas Olavi (VIII) och Johannes Svenonis (XXVII) 1390 till Rom i anledning af Birgittas kanonisation, samt 1394 med ett större följe ånyo till Italien för att grundlägga birgittinerklostret Paradisus vid Florens. Han dog i nämnda stad 1396. Förde i vapnet tre liljor snedt öfver skölden.

VIII. Andreas Olavi, diakon, sedermera presbyter; afsändes jemte munken, sedermera generalkonfessorn Johannes Petri (XII) till Rom för att genomdrifva Birgittas kanonisation, men blef tillfångatagen af Saracenerne och qvarhållen i två års fångenskap, hvarunder han utstod svåra lidanden; såldes tre gånger såsom slaf, första gången till ett pris af 40 dukater, men sedan dyrare, och friköptes slutligen för 400 dukater af biskop Alfonso, en spanior, som varit Birgittas biktfader. Blef 1390 ånyo afsänd (jemte VII och XXVII) till Rom och öfvervar derstädes Birgittas kanonisationsfest. † 1399.

IX. Johannes, presbyter; tjenstgjorde någon tid såsom *vice konfessor;* kallades för sin andliga vältalighets skull »en annan Chrysostomus», och be-

Digitized by Google

män utan äfven furstar, riddare och andre förnäme lekmän, slottsherrar och stadskommuner inkräktat klostrets tillhörigheter, hvarföre påfven nu vände sig till erkebiskopen i Upsala samt biskoparne i Strengnäs och Linköping med befallning att förhindra dylika våldsamheter, äfven om det icke kunde ske utan tillhjelp af den verldsliga makten.

Att den christna fromheten lät sig angeläget vara att befrämja den nya planteringens tillväxt visar sig af de med hvarje år ökade gåfvor, som tillföllo klostret. Sålunda hade vid pass hundra fasta egendomar dels genom byte och köp, men mestadels genom testamenten och gåfvor kommit i klostrets ego, då Gregorius år 1378 ytterligare befordrade klostrets materiela förkofran genom att utlofva tre års och tre fyrtio-dygns aflat åt dem, som der infunno sig. Dock öfverträffade hans efterträdare Urbanus VI honom i frikostighet. På det att den mängd af fromme christne, hvilka både från Sveriges alla landsändar och från främmande länder plägade vallfärdas till Vadstena, ditlockade af de underverk, som skedde vid Birgittas graf, ännu mera måtte förökas, beviljade han, d. 30 Juli 1378, hvar och en, som d. 1 Aug. firade gudstjensten i klosterkyrkan, all den aflat, som gälde för dem, hvilka samma dag i Peterskyrkan i Rom tillbådo relikerna efter s. Peter, Machabeerne och otaliga andra helgon, »quorum nomina soli Deo sunt nota». I anledning häraf förskaffade sig Katarinas trogne följeslagare Magnus Petri flerfaldiga afskrifter af de rika aflatslöften, hvaröfver

---

römmes för sin stora bibelkunskap; har författat flera årgångar legender och predikningar. † 1391.

X. MARTINUS ANUNDI, lekman; skref ett legendarium, ett kalendarium samt ett band evangelier och epistlar. † 1391.

XI. RAGVALDUS SVENONIS; skicklig vagnmakare och skräddare. Då han skulle nedtaga en tapet, som blifvit till prydnad i kyrkan upphängd vid Birgittas skrinläggningsfest 1393, nedföll han och afled efter några få timmar.

XIV. STÖRKARUS, presb.; gjorde anteckningar till en förklaring öfver birgitter-regeln. † 1416.

XV. BENEDICTUS, lekman; bibringade munkarne stor skicklighet i glasberedning, så att klostret icke behöfde köpa de dyrbara fensterglasen, utan kunde af egen tillverkning erhålla tillräckligt antal både för kyrkan och boställderna. Äfven hans hustru Greta (5) och dotter Gertrud (45) ingingo i klostret. † 1404.

XVII. JOVAN PETERSSON, broder till gen.konf. Magnus Petri. Kallas väpnare 1369. Vistades någon tid hos Birgitta i Rom och flyttade 1370, enligt hennes föreskrift, jemte sin hustru Katarina Bryniulfsdotter (sedermera

Digitized by Google

Peterskyrkan förfogade och som nu skulle komma äfven den höga norden till godo. Samma rättighet synes sedermera hafva tillkommit alla birgittinerkloster, att döma af en år 1397 utfärdad förteckning på ifrågavarande aflat, hvilken af prester vid Peterskyrkan i Rom öfversändes till birgittinerklostret i Danzig. Vadstena kloster kom äfven i åtnjutande af rättighet att utdela den aflat, som föregående påfvar förunnat alla augustiner-ordens kyrkor.

Det gamla bruket att en nyvald påfve stadfästade sina företrädares privilegier var naturligtvis af största vigt för en så ung stiftelse som klostret i Vadstena. Urbanus lät i sådan afsigt en af sina kardinaler, Elziarius, undersöka huruvida klosterreglorna voro författade i öfverensstämmelse med de kanoniska lagstadgarna. I det intyg, denne härom utfärdade, anträffa vi för första gången de utförligare föreskrifterna angående birgittinernas klosterlefnad. De inledas med den vanliga hufvudregeln om ödmjukhet, kyskhet och fattigdom. Derefter följer beskrifning på klosterdrägten. Nunnornas klädnad skulle vara en hvit och en grå kjortel, en hvit hufvudbonad (kapuschong), som betäckte kinderna, en grå mantel utan veck och rynkor, som sammanhölls öfver bröstet med en träknapp och som slutade en tredjedels aln ifrån marken. Munkarne skulle nytja en underklädnad af hvitt vadmal och deröfver en kjortel af grått vadmal samt slutligen en grå mantel. På hufvudet buro de en grå mössa af kläde eller vadmal med kapuschong. Till foder kunde om vintern fårskinn användas.

---

nunna, 21) till Vadstena, för att tillika med biskop Thomas i Vexiö föreslå klosterbyggnaden, hvarvid han ådagalade största nit; anlade munkarnes trädgård. Omnämnes i diplomer sista gången såsom klostrets syssloman 1381. † 1405 vid 90 års ålder. Förde i vapnet tre liljor snedt öfver skölden.

XVIII. FINVIDUS, presb.; förfärdigade och »fullbordade» (många målade?) en del af glasfenstren i nya koret. † 1424.

XXII. PETRUS JOHANNIS, stekare. Ingick 1384 såsom lekman i klostret, dit han begifvit sig för att öfvervara den fest, som firades i anledning af att Birgittas stoft fördes från Rom till Vadstena. Skicklig bokbindare och glasmakare; tillverkade de glasrutor, som användes till en del af fenstren i munkarnes nya kor. † 1405.

Nunnor:

7. KATARINA MAGNUSSADOTTER; född i Turkiet. Bortröfvades af christne, hvilka öfverlemnade henne till drottning Johanna af Neapel, som ämnade gifva henne i Birgittas vård och derföre sände henne till Rom. Vid hennes ankomst

Digitized by Google

Då någon tillkännagifvit sin önskan att vigas till nunna, skulle hon tillsägas att efter tre månaders förlopp åter infinna sig i klostret och då uppgifva för abbedissan hvilken orsak, som förmått henne att taga detta steg, hvarefter åter några månader skulle gå förbi innan hennes önskan kunde bifallas, och först efter ett år egde biskopen att inviga henne. Tre slags sysselsättningar voro nunnorna förelagda, nemligen att lofsjunga Herren, att tjena honom med sina händers verk och att vårda de sjuka. Vid messorna delades nunnorna, enligt det gängse bruket, i tvenne körer, för hvilkas sånger och böner bestämmelser meddelas. Abbedissan skulle utväljas af konventen och valet stadfästas af stiftsbiskopen. Hvarje thorsdag skulle kapitel hållas. Altarnes antal borde vara 13 o. s. v.

Under sin vistelse i Rom erhöll Katarina ofta bevis på påfvens ynnest. Icke mindre än sju bullor äro på samma dag, d. 4 Jan. 1379, utfärdade till förmån för klostret. De vigtigaste bestämmelser, som i dem innehållas, äro: att klostret fritages från alla afgifter till påflige nuntier och legater »de latere», samt från tionde af de gårdar, som voro under klostrets eget bruk; alla de, som i onda afsigter nalkades klostret, hotas med bannlysning, och biskopen i Linköping samt klostrets konfessor egde uteslutande rätt att gifva sådana brottslingar absolution; inga byggnader fingo af hög eller låg uppföras närmare klostret än det afstånd, som af biskopen eller konfessorn bestämdes och icke heller skulle något annat

---

dit var Birgitta redan död, hvarföre hon mottogs af Birgittas dotter Katarina, som förde henne till Vadstena. † 1414.

18. GERDICA, dotter af Hartlef Bolk ifrån Skeninge och hans hustru Ingeborg (nunna 65). *Abbedissa* 1403; afsade sig embetet 1422. † 1438. Se nedan.

22. INGEGERD KNUTSDOTTER, dotter af riddaren Knut Algotsson och hans fru Märta, dotter af Ulf Gudmarsson och Birgitta. Ingick i klostret den 26 Mars 1375 och skänkte 10 gårdar såsom ingift. Blef 1388 *abbedissa*, och var den första som i detta embete invigdes. Se nedan. Förde i vapnet ett mot venster upprest lejon.

28. CHRISTINA NILSDOTTER. Efter undervisning af magister Petrus (I) och herr Ketilmundus (II), inöfvade hon de andra nunnornas sång. Var under en lång tid priorissa och tillhöll kraftigt nunnorna att efterlefva regeln. † 1399.

34. MARGARETHA BOSDOTTER, dotter af Bo Thorsson (Oxenstierna) och Katarina Petersdotter (Fargalt); ingick den 27 Febr. 1380. Var sedan 1377 enka efter Birger Lax. Kallas *abbedissa* i urkunder från den 11 Jan. 1382 till den 17 April 1384, men förestod embetet sannolikt intill 1388. † 1397. Se nedan.

Digitized by Google

kloster, af hvilken orden som helst, få byggas på mindre än en half mils afstånd ifrån Vadstena, emedan abbedissan och nunnorna önskade att, »ostörda af verldens buller, få glädjas åt sin ensliget»; i tider af allmänt interdikt skulle gudstjensten i klostret dock förblifva ostörd; nunnorna och munkarne erhöllo tillstånd att utvälja hvem de ville för att i dödsstunden mottaga deras bikt och gifva dem absolution, dock med vilkor att detta medgifvande icke skulle invagga dem i syndig säkerhet.

Lägga vi härtill att Katarina förskaffade sig och fyra följeslagarinnor tillåtelse att under sina resor i fremmande länder besöka hvilka kloster hon önskade, för att taga kännedom om deras reglor, så torde vi hafva ett temligen fullständigt begrepp om hennes verksamhet såsom klostrets första abbedissa. Då hon afled, d. 24 Mars 1381,[1]) hade klostrets rikedomar vuxit betydligt,[2]) och nu mera kunde det öppna sina portar för hela det antal nunnor och munkar, som enligt reglorna var stadgadt. Snart blef också klostret uppfyldt; i Katarinas tid invigdes 22 munkar och 35 nunnor.[3])

MARGARETHA BOSDOTTER. Abbedissa 1381(?)—1388(?).[4])

Hittills hade icke kyrkan i Sverige vidtagit några kraftigare åtgärder för att understödja det unga klostret. Visserligen hade några kyrkosocknar blifvit klostret tillagda, men det kan icke anses såsom någon ringa vinst för kyrkan å sin sida, att dermed

[1]) Hon begrofs i »Vadstena kyrka eller kapell».

[2]) Särskildt må nämnas att biskop Nils i Linköping den 17 Juli 1380 förordnade att de fyra närmast klostret belägna socknar, Vadstena, Clastad (S. Pers), Örberga och Nässja skulle läggas under klostret, som egde att inom dem ombesörja gudstjensten.

[3]) Till följd af bristande uppgifter kan icke tiden för de 21 första munkarnes invigning med säkerhet bestämmas; dock torde de hafva varit samtida med Katarina.

[4]) Under denna tid invigdes bl. a. följande munkar och nunnor:

Munkar:

XXIII. LAURENTIUS BOËTHII; bördig från Vestergötland. Prost i Laglösaköping. Invigdes till munk 1385. Utmärkt predikant och flitig skrifvare. † 1406.

XXV. THYDEKINUS, »från Upland». Var född på Seland. Munk 1386. Skref flitigt Collectarium (sc. indulgenciarum?), Hymnarium o. s. v. samt utmärkte sig genom sin vältalighet. † 1413. Var en from och ödmjuk man och bar ständigt en skjorta af getragg närmast kroppen.

Digitized by Google

hafva på klostret lagt ansvaret för gudstjenstens upprätthållande i dessa kyrkor under en tid, då tillgången på kyrkoprester var jemförelsevis ringa. Det högre presterskapet hade väl förenat sig med konung Albrekt, för att utbreda sitt beskydd öfver klostret, men det var icke förr än efter Katarinas död, som det mäktigare ingrep i klostrets angelägenheter. Under namn af Jungfru Mariæ penning borde enligt en af konungen och erkebiskop Peter i Upsala gifven förordning en allmän afgift utgå till Vadstena klosters uppbyggande och underhåll. Erkebiskopen hade dock försummat att härvid fästa löftet om aflat och derföre synes allmänheten icke hafva varit särdeles villig att ställa sig befallningen till efterrättelse. I anledning häraf utfärdade hans efterträdare erkebiskop Birger och hans suffraganer d. 12 Sept. 1381 ett förnyadt påbud härom, men med det uttryckliga tillägg att 40 dagars aflat skulle blifva lönen för dem, som erlade den äskade afgiften, hvilken borde utbetalas före midfastan och uppbäras af kyrkopresterne, för att af dem öfverlemnas till prostarne och slutligen genom domkapitlen komma klostret till godo. Detta påbud lades i Herrens egen mun, i det man lät honom ställa en uppmaning till menniskorna »om hjelp till ett klosters uppförande, på det att rikets synder må förminskade varda». Hvar och en, som kommit till myndig ålder, skulle erlägga 1 penning, utom klosterfolk och tjenstefolk, hvilka derifrån befriades.

– Klostrets styrelse hade dock fortfarande bekymmer i anledning af de verldsliges ringaktning af klostrets eganderätt. Påfven Ur-

XXIX. JOHANNES KAROLI; genomgick skolan i Prag; presb.; munk 1387. Sannolikt har denne skrifvit det »collectarium indulgenciarum», som Stjernman omnämner i *Tal om de lärde Vet. tillst.* s. 33—34, not. och som innehåller skrifvarens namn Jo. Caldarini, med anteckning: Prage scripta anno d. MCCCLXXVI. † 1388.

XXX. ANDREAS LYDHEKINI; lärare i Örebro skola. Munk 1387. Skref en del af Vadstenadiariet och »mycket annat». Afled efter flera års sjukdom 1410.

Nunnor:

38. RAMBORG STAFFANSDOTTER. Ingafs i klostret 1382 af sina föräldrar Staffan Stangenberg och hans hustru Birgitta. Skicklig i skrifkonsten och öfriga arbeten, som tillhörde nunnornas sysselsättning. † 1410.

43. CHRISTINA STAFFANSDOTTER, syster till föregående. Redan 1375 skänkte fadren jord till klostret såsom ingift för henne, men hon invigdes ej förr än 1384. Valdes 1402, då abbed. Ingegerd Knutsdotters lefverne väckt missnöje i klostret, att förestå hennes embete till dess påfven hunnit fälla dom i målet. † 1438.

Digitized by Google

banus VI måste gifva biskoparne i Strengnäs och Linköping samt erkedjeknen i Linköping befallning »att tillse det ingen lekman måtte blifva i tillfälle att förskingra de gåfvor, som tillfördes klostret af fromme beskyddare».

Så mycket angelägnare voro de mäktige lekmännen att tillförsäkra sig delaktighet i klostrets välsignelser, då de en gång skulle säga farväl åt denna verldens härlighet. Bland andre, som under denna abbedissas styrelse begrofvos i klosterkyrkan, må vi särskildt nämna drotzet Bo Jonsson, död 1386, hvars grafsten ännu bevaras på norra sidan af koret.

Den 23 Okt. 1384 blef, i närvaro af erkebiskop Henrik i Upsala och biskoparne i Srengnäs och Linköping, nunnekonventet formligen invigdt. De då vigda nunnornas antal uppgick till 46. Följande dag invigdes likaledes munkarne, till ett antal af 9 prester och 7 lekmän, samt några dagar sednare ytterligare 2 prester, som varit bortsände i klostrets ärenden.

Innan Margaretha Bosdotter öfverlemnade ledningen af klostrets angelägenheter åt sin efterträdarinna, hade klosterfolkets antal ytterligare vuxit, och de sedermera uppkomna ledigheterna blefvo hastigt fylda af personer, som längtansfullt afvaktade det första tillfälle att kunna få upptagas i klostrets gemenskap.

Ingegerd Knutsdotter. Abbedissa 1388—1403.[1])

Otroligt är det icke, att, med denna tids skrockfulla föreställningssätt en och annan bland klosterfolket trodde sig kunna

48. Margaretha Larsdotter. Född 1368, nunna efter år 1384. Hennes moder, Christina Wæmundsdotter (sparre), begrofs i klostret 1396 och var syster till nunnan Katarina Wæmundsdotter (52). Berömmes för sin arbetsamhet och ödmjukhet, som förmådde henne att, oaktadt sin höga börd, sysselsätta sig med de lägsta göromål. † 1402.

[1]) *Munkar:*

XXXI. Ericus Johannis, född på Öland 1362, presb.; diakon i klostret 1389. Valdes 1401 till *generalkonfessor*. Reste 1402 i klostrets ärenden till Rom och 1410 jemte munkarne Petrus Johannis (XXXVII), Karolus Andreæ (LI) och Laurentius Öjarsson (XLII) till Reval, för att enligt biskopens i Linköping och konventens beslut visitera birgittinerklostret derstädes. Äfven år 1416 företog han, på konungens befallning, en färd till Lolland för att der grundlägga Mariebo kloster, hvarifrån han samma år återvände. Afsade sig konfessorsembetet 1423 och afled 1447. Inlade stora förtjenster om kyrkans och munkklostrets uppbyggande. Skref ett antiphonarium och ett missale.

Digitized by Google

förutsäga den ofärd, som under denna abbedissas styrelse snart skulle komma att störa friden i klostret, då de kort efter hennes invigning sågo en häftig vådeld utbryta (d. 14 Juni 1388), som ödelade hela träkapellet, tvenne af stenhusen och en stor del af nunnornas byggnad. Vi skola nedanföre se att en dylik aning hade varit väl grundad.

Den första gärd drottning Margaretha behöfde utkräfva af Sverige, sedan hon förjagat konung Albrekt och hans tyskar, bar icke det afskräckande utseendet af en despotisk utpressning, utan nedlades för hennes fötter af erkebiskopen och rådet såsom ett uttryck af erkänsla för den nåd, tröst och hjelp, hon bevisat Sverige under den olyckliga tid, hvarpå man hoppades att hon snart skulle göra ett slut. Kyrkor och kloster gingo då icke fria, men hon synes hafva hyst betänkligheter att beskatta dem, ty endast trenne dagar efter det att rådet uppmanat landets innevånare att, med erläggande af penningar eller vissa köpmannavaror, betyga den allmänna glädjen, utfärdade samme män en kungörelse, hvari de tillkännagåfvo att drottningen, för den nåd Gud bevisat henne, ämnade skänka 10,000 lödiga mark silfver till kyrkor och kloster. De gifva i samma bref sitt bifall till att drottningen må, till betalning af nämnda summa, lemna en anvisning på Upsala öde eller annan kronans ingäld eller aflingegods, dock icke »slott eller muradt fäste». Huru stor del häraf kommit Vadstena kloster till godo är icke bekant, dock hafva vi bevis på

XXXV. THORIRUS ANDREÆ, presb.; munk 1392. Reste 1402 jemte föregående till Rom och Florens[1]). Återkom 1406 men begaf sig samma år ånyo till Florens för ordens utbredande. Han infann sig äfven i klostrets angelägenheter på mötet i Costnitz, men afled på återresan derifrån i Jönköping 1418. Skref intill 1406 en del af diariet. Under sina resor uppköpte han såväl i Paris som i Costnitz en betydlig samling böcker. Bland dem må nämnas: Catholicon, Dictionarium, Speculum Historiale och Rationale Divinorum Officiorum. Äfven afskref han sjelf många böcker.

XXXVII. PETRUS JOHANNIS, skolmästare i Örebro, prebendeprest i Strengnäs. Munk 1393; omnämnes såsom *prior* d. 28 Okt. 1400. Åtföljde generalkonfessorn Ericus Johannis (XXXI) 1410 till Reval och 1416 till Mariebo kloster på Lolland, der han blef *konfessor* och dog 1427. Bland minnen, som han i

[1]) Generalkonfessorn Lucas i klostret Paradisus hade skrifvit till Vadstena med anhållan om att en munk, och helst Thorirus, måtte sändas till Florens. För dylika utflykter, som enligt vårt föreställningssätt borde hafva erbjudit lockande tillfällen för unge män att se sig omkring i verlden, synas munkarne icke hafva varit benägne — om af smak eller af fruktan för verlden, våga vi ej afgöra.

Digitized by Google

att detta kloster, såsom en nationell skapelse, i allmänhet fått mottaga brorslotten af klerkers och lekmäns ynnest. Erkebiskopen i Upsala samt biskoparne i Vexiö och Linköping gåfvo t. ex. generalkonfessorn Magnus Petri, och i händelse af behof, fyra af honom utsedde munkar, tillstånd att meddela personer, tillhörande deras stift, aflösning äfven i sådana fall, som voro biskoparne särskildt förbehållna, och utan tvifvel har samma tillåtelse meddelats äfven från andra stift, ehuru urkunderna derom gått förlorade. En dylik uppoffring från de höge prelaternes sida hörde just icke till ordningen för dagen. Mera allmänt utdelades sådana privilegiebref, som de, genom hvilka biskoparne i Strengnäs och Vesterås vid denna tid förunnade sina stiftsbor 40 dygns aflat, om de biktade i Vadstena.

Underhandlingarne i Rom rörande Birgittas helgonkröning ledo vid denna tid mot sitt slut. Bonifacius IX hade, enligt hans egna ord, kommit under fund med att »äfven från norden något godt kunde komma», och tillkännagaf d. 7 Okt. 1391 för hela christenheten att Birgitta, »född långt borta vid verldens yttersta gräns, hade genom sin lefnad och sina underverk gjort sig förtjent af en evig hågkomst». I enlighet med drottning Margarethas och de svenske prelaternes och ädlingarnes böner, inskref han nämnda dag hennes namn i de heligas bok. Vadstena-diariet innehåller en beskrifning på den fest, som då firades i Rom.

Vadstena lemnat efter sig, nämnes särskildt att det var genom hans inflytande som de mäktige i landet sammansköto medel till fullbordandet af pelarne i klostret.

XXXVIII. Lucas Jacobi, spanior, lekman. Munk 1393. Åtföljde året derpå konf. Magnus Petri till Rom, der han ordinerades till prest, förordnades 1401 af påfven till birgittiner-ordens konservator, och reste 1402 tillika med Ericus Johannis (XXXI) ånyo till Rom och Florens för att undervisa munkarne och nunnorna i det nyanlagda klostret Paradisus, der han slutligen blef *konfessor*. Besökte 1429 åter moderklostret i Vadstena, för att der öfvervara ett generalkapitel, och var då åtföljd af 6 munkar från andra birgittinerkloster. På återfärden från Vadstena s. å. insjuknade han i Bohus och afled derstädes, samt begrofs i Kungahella invid Lödöse.

XXXIX. Sten Stensson. Förde i vapnet tvenne bjelkar. Omtalas såsom riddare första gången 1370, lagman i Vestmanland 1374, häradshöfding i Bankekinds härad 1377, riksråd 1385 samt lagman i Vestmanland och Dalarne 1386. Gift med Katarina Lafrensdotter, hvilken nämnes såsom afliden d. 1 Maj 1386, då herr Sten skänkte, såsom hennes själagift, tre gods i Vestergötland till Vadstena kloster. Efter att hafva utdelat många gårdar till kyrkor

Digitized by Google

Drottningen frambar kort derefter en annan angelägenhet inför påfvens stol. Redan Urban VI hade påbjudit en allmän syndaförlåtelse för dem, som under ett visst antal dagar år 1390 besökte Roms kyrkor, hvilken jubelfest skulle hvarje trettiondetredje år förnyas. Drottningen framstälde nu för Bonifacius, att många bland de skandinaviska ländernas innevånare gerna velat, men ej kunnat infinna sig i Rom under det bestämda aflatsåret. I anledning häraf tillät påfven att en lika omfattande syndaförlåtelse skulle stå dem bland drottningens undersåter till buds, som under en bestämd månad år 1394 besökte klosterkyrkan i Vadstena. Man kunde vänta talrika besök. Derföre bestämde påfven att biskopen eller domkapitlet i Linköping och den påflige uppbördsmannen i norden skulle bland de andlige utse 30 konfessorer, af hvilka hvar och en skulle kunna meddela syndaförlåtelse, icke blott åt dem, som infunno sig i Vadstena, utan äfven åt andra, som af giltiga skäl varit förhindrade att begifva sig dit, men dock förrättat andra goda gerningar, eller ock i sitt ställe skickat ombud till den heliga orten; allt med den uttryckliga föreskrift att dessa, som sålunda undgått besvärligheterna af en resa till Rom, vore förpligtade till andra goda verk och att erlägga de antagliga kostnaderna för en resa till och från Rom samt hvad de vid sina besök i kyrkorna derstädes skulle hafva offrat. Den ena hälften af dessa summor skulle aflemnas till den påflige uppbördsmannen och tillfalla vissa romerska kyrkor, den andra åter anslogs till Vadstena klosterkyrkas byggnadsfond,

och kloster, nedlade han alla sina embeten och ingick 1395 såsom lekbroder i klostret, der han afled 1431.

XL. Stephanus Laurentii. Munk 1395. Skötte klostrets klädkammare, och anlitades äfven såsom urmakare. † 1448.

Nunnor:

71. Anna Karlsdotter. Nunna 1400. Sändes 1415 jemte tre andra nunnor till England för att, enligt engelske konungens önskan, dit utbreda orden, och blef då ur klostret högtidligen utförd af erkebiskopen i Lund, alla biskoparne i Sverige, en biskop från Norge samt riddare och utomordentlige sändebud i stort antal.

72. Margaretha Gregersdotter. Nunna 1400. Tjenstgjorde länge såsom vårdarinna af nunnornas reliker och dyrbarheter. † 1433.

73. Margaretha, dotter af Nicolaus Kista. Fadren erlade 1394 ingift för dottren, som dock icke invigdes förr än 1400. Redan såsom barn lärer hon dock hafva mottagits i klostret för att der uppfostras. Annorlunda torde icke kunna förklaras den uppgift, som innehålles i fadrens ingiftsbref af år 1394,

Digitized by Google

Biskop Knut i Linköping var vid detta tillfälle stadd på resa, hvarföre uppdraget att öfvervaka uppbörden öfverflyttades på domprosten i Vexiö, Johannis Ottonis, hvilken snart fann att det föreskrifna antalet af konfessorer icke var tillräckligt, utan ökade det egenmäktigt och utsträckte äfven tiden för aflatens utdelande. Detta ansåg sig drottningen böra delgifva påfven, anhållande tillika att den aflat, som sålunda blifvit meddelad i strid med påfvens föreskrift, måtte tillerkännas gällande kraft, hvilket utan svårighet beviljades. Påfvens nåd bar frukt hundrafalt, i det att icke mindre än 5,370 mark, i hvarjehanda myntsorter, stycken af armringar, rent silfver, vax m. m. sändes till Rom. Det var förenadt med icke ringa svårighet att af vissa personer utkräfva innestående fordringar för aflat, som erhållits på kredit, men sannolikt dröjde det ej länge innan en lika stor summa inflöt i Vadstena klosterkassa.

Åtskilliga ändringar och tillägg i klostrets stadgar gjordes under denna abbedissas styrelse. Generalkonfessorn egde icke längre att bära titeln af prior; han förklarades skyldig abbedissan lydnad. Alla kloster af birgittinerorden ställdes omedelbart under kurians jurisdiktion och konventen skulle för en tid af tre år utse en visitator, som egde makt att bl. a. förflytta klosterfolket från ett kloster till ett annat, i händelse han kunde föranledas dertill af ordens utbredande eller andra orsaker. Ingen af oäkta börd kunde vinna inträde i klostret.

Den sednare bestämmelsen låter oss ana att klostren stundom användes såsom tillflyktsorter för barn, hvilka på grund af sin börd blifvit brännmärkta af den allmänna fördomen. Vi finna i urkunderna många exempel på förnäma personer, hvilka till klostren skänkte ganska betydliga egodelar såsom ingift för unga qvinnor eller män, hvilka sannolikt ofta stodo dem närmare än deras namn tyckas vilja medgifva.

Bland personer, hvilka af denna abbedissa upptogos till delaktighet af klostrets goda verk och förböner, må nämnas höfvidsmannen på Åbo slott, riddaren Thord Bonde och hans hustru Ramborg Nilsdotter (vase).

Vadstena-diariet säger väl om abbedissan Ingegerd att hon

att dottren nemligen då förde med sig till klostret »säng med underbolster, täcken och lakan». (Fadrens vapen var tvenne spetsar nedskjutande från sköldens öfra kant.) † 1424.

Digitized by Google

den 3 Febr. 1403 »afsade sig sitt embete». Så alldeles frivilligt skedde detta dock icke. Mot slutet af år 1402 hade nemligen åtskilliga bland nunnorna och munkarne fattat beslut att icke längre lyda under en abbedissa, mot hvilken man kunde framlägga sådana anklagelser, som de, hvartill Ingegerd gjort sig skyldig. 38 bland nunnorna utvalde Christina Staffansdotter till sin abbedissa och i förening med hela munkkonventet tillkallade de en notarius publicus, hvilken uppsatte den anklagelsekrift, som de ernade afsända till påfven. Denna anklagelse gälde äfven biskop Knut i Linköping, hvilken beskyldes för att, på grund af sin slägtskap med abbedissan, hafva alldeles tillslutit ögonen för hennes brott och ingalunda velat tillåta hennes afsättande.

Abbedissan hade i hög grad försummat reglens efterlefnad och systrarnas andliga väl. Klostrets egodelar hade hon vårdslösat, så att armod hotade nu i stället för den rikedom hon vid sitt tillträde mottagit, dess dyrbara privilegier och rättigter aktade hon föga och försummade alldeles att hålla kapitel och med konfessorn och konventen rådpläga om klostrets bästa. Klostret led äfven af det vanrykte hon ådragit sig sjelf genom att ställa sig på en förtrolig fot med klerker och lekmän utanför detsamma.[1])

I klostret förvarades en kista, hvari voro inneslutna de penningar, som influtit för aflat, såsom offer o. s. v., och som till största delen voro påfvens tillhörighet. Kistan var förseglad med erkebiskopens i Norge och tvenne andra prelaters sigill. Dessa hade abbedissan uppbrutit, uttagit penningarna, och gifvit 200 mark åt biskop Knut. Några bref hade af henne blifvit förfalskade, och munken Lucas hade hon förledt till åtskilliga felsteg, i det hon gömt honom i nunneklostret och der låtit honom vara behjelplig med att förstöra påfliga privilegiebref, hvarefter hon affärdat honom med mycket guld och silfver till påfven. Sex af de äldre munkarne kunde icke blifva prester på grund af det förtal hon om dem låtit utsprida, ehuru intet annat ådragit dem hennes ovilja, än att de icke låtit förmå sig att bryta emot de påfliga påbuden eller kränka klostrets privilegier.

Klostret hade redan förut en gång inför drottningen, erkebiskopen i Upsala och hans suffraganer framburit dylika klagomål

[1]) »Nimia familiaritas et singulares amores cum secularibus, tam laycis, quam clericis . . . .»

Digitized by Google

mot abbedissan, men hon hade då, egentligen på grund af sin slägtskap med Birgitta, sluppit undan med en varning och mot löfte om bättring. Hennes brottslighet blef dock större med hvarje dag, och vid ransakningarna trampades rättvisan under fötterna. Då slutligen generalkonfessorn och munkarne, enligt många nunnors bön, inträdde i nunneklostret, iklädde sina skrudar och medförande sakramenten, samt formligen afsatte henne, bröt biskop Knuts vrede ut emot klostret. Han uppmanade skriftligen ogerningsmän att våldföra sig på klostrets landtbor och förhärja deras gårdar. Munken Johannes Johannis blef af dem gripen och insatt i fängelse på Hofs slott,[1]) derifrån han dock genom sin egen fintlighet lyckades smyga sig undan. Äfven tillsatte biskopen till kyrkoprest i de under klostret lagda socknarna Vadstena och Clastad, till klostrets förfång, en person, hvilken tillvunnit sig abbedissans ynnest.

En del af nunnorna ställde sig på abbedissans sida, och häraf blef följden, att nunnekonventet icke kunde vädja till påfven, hvartill hade erfordrats ett enhälligt beslut. Munkarne voro enigare, och genom dem erhöll påfven kännedom om tilldragelserna i klostret, och befalde biskopen i Strengnäs, Petrus Johannis, att begifva sig till Vadstena kloster för att der ransaka rörande de framstälda beskylningarna och, i händelse de befunnes grundade, skilja Ingegerd ifrån sitt embete och föranstalta nytt val af abbedissa. Denna bulla är daterad d. 3 Nov. 1402, och d. 5 Febr. följande år[2]) utfärdade biskop Petrus en kungörelse, hvari han tillkännagaf att han, vid den anställda undersökningen funnit abbedissan skyldig till den skada och det onda rykte, hvaraf klostret under hennes styrelse lidit, och att hon derföre blifvit formligen afsatt. Han stadfästade på samma gång valet af den nya abbedissan, Gerdica Hartlefsdotter.

Att döma af vadstena-diariet, förde den afsatta abbedissan sedermera ett frommare lif och afled slutligen år 1412.

Klosterfolket i Vadstena fick under denna tid ofta mottaga besök af drottning Margaretha. Hon var klostret särdeles be-

[1]) Nu Hofgården i Hofs socken i Östergötland.

[2]) Vadstena-diariets ofvan omnämnda uppgift, att abbedissan Ingegerd skulle hafva afsagt sig embetet den 3 Febr., får naturligtvis tillskrifvas diarieförfattarens bemödande att öfverskyla mycket, som kunde vara menligt för klostrets anseende.

Digitized by Google

vågen, lofvade att der insätta en jungfru och deltog äfven stundom i klostrets enskilda angelägenheter, såsom då hon, vid sin vistelse der år 1400, bilade en tvist, som uppkommit mellan de båda konventen. Konungen, och hans gemål skänkte bl. a. till klostret 1403 ett tusen lödiga mark, för hvilka de till klostret pantsatte Aska härad med all konungslig rätt.

En gång synes en missämja hafva varit på väg att bryta ut mellan klostret och dess kungliga beskyddarinna, då den sednare, åtföljd af biskopar och råd begifvit sig till Vadstena för att lägga staden under kunglig skatt. Konventen framvisade då sina bref och rättigheter, på grund af hvilka räfstetinget dömde att staden borde, såsom hittills, lyda under klostret.

GERDICA HARTLEFSDOTTER. Abbed. 1403—1422.[1])

Birgittinerordens guldålder kan anses infalla under denna abbedissas tid. Under det att klostret i Vadstena årligen fick mottaga talrika bevis på svenska folkets och isynnerhet de förnämes kärlek, hade intresset för sancta Birgittas orden i främmande länder uppnått sin höjd. Vadstena var numera en vallfartsort, der man icke blott vid aflatsfesterna trängdes omkring helgonets reliker, utan dit man äfven stundom förpligtades att begifva sig för att försona begångna brott. Våra urkunder låta oss mer än väl förstå att de mäktiga slägterna här i norden ofta, på grund af enskilda förvecklingar, stodo, likasom Capuletti och Mon-

[1]) *Munkar:*

XLI. JOHANNES JOHANNIS från Kalmar. Född 1362. Fadren var guldsmed. Munk 1404, diakon; reste till Reval 1407 och återvände derifrån följande år, samt företog ånyo resor i klostrets ärenden till England 1415 och till Lolland 1417. Skref många böcker, hvaribland »Bonaventura super Lucam», »vitæ patrum», »revelationes Birgittæ» m. fl. † 1446.

XLIII. OLAVUS, jernarbetare; munk 1406. Afsändes 1416 jemte nästföljande munk och tre nunnor till Lolland för grundläggandet af klostret Mariebo. Återvände sedermera till Vadstena, men rymde ur klostret 1419, tagande med sig åtskilliga af dess tillhörigheter.

XLIV. STEPHANUS LIONGASON, stenbildhuggare. Munk 1406. Afsändes 1412 till Mariendals klostêr vid Reval, och 1416 till Lolland. † 1455.

XLVII. ULF BIRGERSSON, son af Birger i Larabo (Lårbo) och Ingehorg, soror ab extra i Vadstena. Skolmästare i Linköping, prest. Munk 1407. Valdes 1423 till *generalkonfessor;* afsade sig detta embete 1426. Var en berömd uttolkare af de otydligare ställena i Birgittas revelationer, emedan han väl viste på hvilka personer de syftade. † 1433.

Digitized by Google

tagu, med svärden rigtade mot hvarandras bröst. Många offer föllo för det en gång tända hatet, och endast få af dessa fejder, stundom så romantiska att man skulle vilja förlägga dem under en mera glödande sol, slutade med en formlig försoning. När detta någon gång inträffade, kunde det naturligtvis icke ske utan att den egentlige våldsmannen förpligtade sig icke blott till ganska förödmjukande afböner, utan äfven till botöfningar och långväga pilgrimsresor. Först sedan detta skett utfärdades urfejdabref, såsom tecken till att fiendtligheterna åtminstone för någon tid upphört.

Äfven Vadstena kloster öppnade stundom sina portar för sådane botöfvare, och bland dem nämna vi särskildt den myndige danske riddaren herr Jens Nielsson. Sjelf tillhörde han slägten Löwenbalk, och hade 1404 dräpt en medlem af den mäktiga slägten Brok. Genom drottning Margarethas bemedling, blef en försoning åvägabragt, hvarigenom herr Jens måste förbinda sig till så många pilgrimsresor, att han ensam ej kunde hinna utföra dem alla, utan erhöll derföre tillåtelse att sända andre i sitt ställe. De orter, som skulle besökas, voro Rom, Jerusalem, Kompostella, Vadstena och Trondhjem m. fl. Dessutom måste han utlofva messor och rikliga skänker till den mördades slägtingar och till slut skulle han knäböja inför dem och räcka dem ett draget svärd eller knif, ödmjukt bedjande om tillgift. Sådan var tidens sed.

I början af år 1406 erhöll klosterfolket i Vadstena besök af en person, som vid sitt första uppträdande sannolikt föreföll såsom

XLVIII. Nicolaus Elavi. Munk 1407, diakon. Berömd sångare. † 1443.

L. Petrus Olavi, kyrkoprest i Kijl. Munk 1408. Skref många religiösa arbeten, såsom t. ex. en utläggning öfver linköpingskaniken Mathiæ bibelverk, mötets i Basel förklaringar rörande vissa artiklar i Birgittas revelationer, m. m. † 1438.

LI. Karl Andersson, född 1369; kanik i Skara och kyrkoprest i Skedvi. Munk 1409. Reste 1410 och 1412 till Mariendals kloster vid Reval; afskref under sin vistelse derstädes åtskilliga böcker och handlingar. † 1414.

LII. Johannes Haqvini, kanik i Linköping. Munk 1411. Begaf sig (jemte LV) till generalkonciliet i Costnitz 1418, för att utverka bekräftelse å klostrets privilegier. Valdes 1421 till erkebiskop i Upsala. † 1432.

LIII. Gerardus Andreæ Ryning, lekman. Munk 1412. Reste 1416 jemte generalkonfessorn Ericus Johannis (XXXI) till Mariebo kloster, och företog 1434 en resa till birgittinerklostret vid Danzig, för att reparera klostrets orgel. † derstädes samma år.

LIV. Andreas Jacobi, prest i Linköping. Munk 1414. Sändes 1416 till Mariebo kloster. Vårdade klostrets reliker, hvilket förtroende han afsade

Digitized by Google

en skuldbelastad pilgrim. Oaktadt marken var insvept i ovanligt djup snö, vandrade han dock med obetäckta fötter, och framkom till klostret, svårt angripen af den hårda kölden. Han uppgaf sig vara en italienare vid namn Robertus, och man gissade snart att det var samme man, som i Linköpings domkyrka väckt ett oerhördt uppseende genom sina uttolkningar och förklaringar rörande bl. a. Christi menniskoblifvande och begynnelse-orden i Johannis evangelium. Han var af påfven utsänd för att inhemta upplysningar rörande kyrkans tillstånd i Skotland, men kunde icke motstå sin brinnande längtan att äfven få knäböja vid Birgittas stoft. Man fick slutligen veta att han blifvit af påfven vigd till biskop, och under den månad han i klostret qvardröjde, uppbygde han mången med sin andliga vältalighet.

Kort efter dennes afresa infunno sig trenne personer, hvilkas uppträdande tillkännagaf att de voro höge herrar. Det var den engelske ädlingen Henrik Fitzhuger till Ravenswather, åtföljd af en annan riddare och sin slottsprest. Konventen sammankallades, och han tillkännagaf inför dem att han önskade upplåta sitt gods i närheten af Canterbury till ett kloster för birgittinerorden. Han anhöll att munkar från Vadstena måtte öfversändas för att uppbygga klostret på nämnda ställe »äfven om konungen eller andre mäktige män ville anvisa dem någon annan ort». Det lär sålunda hafva varit en viss täflan om att erhålla sancta Britas ynnest.

Katastrofen vid Tannenberg hade i dessa dagar störtat tyska

---

sig 1436. Tillverkade uret i dormitorium och förbättrade ett annat ur, som var uppsatt i omgången kring klostret. † 1438.

LV. JOHANNES HILLEBRANDI, son af Hillebrand Cruse och hans hustru Elisabeth, för hvilkens själagagn mannen grundlade ett kapell i Linköpings domkyrka. Kanik i Linköping. Munk 1415. Bevistade generalkonciliet i Costnitz. Efter flera resor återkom han till Vadstena 1420; sändes 1440 till Norge för att visitera Munkalifs kloster. Den utgiftsbok han förde under sin vistelse i Rom 1419—1420 förvaras i Upsala Universitets bibliotek (N. 74 i Cat. Benz). †. 1454.

LVI. AKO JOHANNIS, prebendeprest i Vesterås. Munk 1416. Åtföljde 1433 generalkonfessorn Gervinus (LXIII) till kyrkomötet i Basel. Reste 1438 till Finland, för att grundlägga ett birgittinerkloster derstädes. Valdes 1442 till biskop i Vesterås. Då han 1453 kände sin lefnads slut nalkas lät han föra sig tillbaka till klostret i Vadstena, der han afsomnade och begrofs nämnda år.

LVIII. JOHANNES BENEKINI, lekman. Munk 1416. Utsågs 1436 till att vårda relikerna, hvilket förtroende han afsade sig 1460. Sammanskref en le-

Digitized by Google

ordens riddare ifrån den höjd af makt, dit de aldrig mera skulle uppstiga. Polens konung Wladislaus skref tvenne månader derefter, under belägringen af Marienburg, till biskopen i Pomesanien med begäran att han ville skänka sin välsignelse åt det kloster konungen ville grundlägga vid »Grünnevelt» (Grünfeld), en liten by i trakten af Tannenberg, der han tillkämpat sig den blodiga segren öfver sina fiender. Tyska riddarordens halfvilde besegrare räknade öfver den stora manspillan slaget vållat, och då han önskade nedkalla himlens frid öfver de fallne kämparne, var det helgonet från norden han ville anropa om hjelp dertill. Åt Birgitta skulle klostret helgas.

Äfven lifländske ordensmästaren upplät en naturskön plats inom sitt område, ej långt från Reval, för ett birgittinerkloster, som blef kalladt Mariendal, dit tvenne vadstena-munkar begåfvo sig 1407 för att gifva undervisning i ordensreglorna. Från detta kloster åter härledde sedermera klostren Marienwold vid Lübeck och Marienkron vid Stralsund sitt ursprung.

De s. k. broderskaps-bref, hvilka klostret stundom utdelade, för att i kraft af dem upptaga sina välgörare till delaktighet af alla böner, messor och goda verk m. m., voro naturligtvis så eftersökta dyrbarheter, att man ej må förundras öfver att se sjelfva drottning Margaretha ödmjuka sig för att komma i åtnjutande deraf. Vid sitt besök i klostret 1403, då hon anlände på julaftonen och qvardröjde under hela helgen, bönföll hon om att sålunda blifva upptagen i klosterfolkets krets, och när detta beviljats, kysste hon

---

gend om Birgittas kanonisation samt dessutom skildringar af Simeon i templet, jungfru Mariæ fader Joachim, hennes systrar samt Katarina, Birgittas dotter. † 1461.

LX. Laurentius Haqvonsson, borgmästare i Vesterås. Munk 1419. Skänkte till klostret vid sin invigning 8 skeppund koppar och ett dyrbart vigvattenskärl. Åtföljde 1430 generalkonfessorn Gervinus (LXIII) till Rom, samt reste åtskilliga gånger till Finland, der han slutligen afled 1451.

LXI. Johannes Bernardi från Kalmar. Munk 1420. Reste 1426 till Marienwolds kloster, samt åtskilliga gånger till Finland. † derstädes 1445. Berömd predikant.

LXII. Ingolphus, lekman. Munk 1420. Skicklig arkitekt. Ihjälslagen af en bjelke vid reparation af klostrets tak 1422.

LXIII. Gervinus Petri, kanik i Linköping och baccalaureus in jure. Reste 1426 (jemte LXI) till Marienwolds kloster, för att återställa endrägten derstädes och öfvervara ett generalkapitel; efter återkomsten derifrån samma år, valdes han till *generalkonfessor*, i hvilken egenskap han, enligt general-

Digitized by Google

hvarje nunna och munk på handen. Från denna ceremoni berättas en anekdot om en af lekmännen bland munkarne, hvilken sökte att öfverskyla handen med en flik af sin kåpa, hvilket drottningen ingalunda ville tillåta, utan fordrade att »såsom nu mera hans syster» få kyssa hans hand blottad. Äfven drottning Filippa erhöll af abbedissan Gerdica ett dylikt delaktighets-bref.[1])

På Lolland hade Margaretha utsett en lämplig ort för ett kloster af Birgittas orden, men hann icke företaga dess grundläggning. Detta blef sålunda en angelägenhet, som konung Erik tog i arf med kronan. Kort efter drottningens död infann han sig också i Vadstena och lofvade att dels fullborda klostrets egen kyrkobyggnad, dels gifva sitt skydd åt Margarethas stiftelse, som blef kallad Mariebo.

Ifrån denna tid började klosterfolket i Vadstena att inse huru betungande underhållet af Birgittas hus i Rom skulle blifva. En romarinna vid namn Francisca hade gifvit Birgitta detta hus, som skulle tjena till herberge för de pilgrimer, som från norden anlände till Rom och äfven för de beskickningar, som ofta nog ditsändes från klostret i Vadstena. Åtskillige kardinaler inberättade 1412 att huset var så utarmadt att der funnos hvarken sängar eller husgeråd, och erkebiskop Henriks i Upsala påbud att hvarje kyrka och kyrkoprest skulle gifva ett öre penningar till dess underhåll, lärer icke mycket hulpit, ty husets-tilltagande förfall är ett ständigt återkommande ämne i de till klostret ingångna skrifvelserna från Rom.

Vadstena klosters läge var, liksom klostrens i allmänhet, valdt med omsorg och god smak. Icke blott sjön erbjöd en beqväm

---

kapitlets beslut besökte Rom 1430 och öfvervar mötet i Basel 1433. Afsade sig konfessorssysslan 1443. Dödsåret okändt.

Nunnor:

80. Ingeborg, dotter af hertig Gerhard af Sleswig. Nunna 1408, ehuru endast 11 år gammal. *Abbedissa* 1448. Afsatt 1452, återvald 1461. Se nedan. † 1465.

91. Cecilia Petersdotter, från Skeninge; dotter af Peter Trottesson och Katarina Benktsdotter. Nunna 1412. Valdes till abbedissa 1456, men vägrade att mottaga embetet. † 1465.

[1]) Delaktighetsbref utvexlades ofta klostren emellan. Så erhöll t. ex. Vadstena kloster sådana bref från Tommarps kloster 1407 och från Gudhem 1413, och att det icke blef svaren skyldigt, kan antagas såsom gifvet.

Digitized by Google

kommunikation, utan en allmän stråkväg gick äfven ganska nära förbi klostrets murar. Detta var naturligtvis en stor fördel för hvar och en, som af andliga behof drefs att uppsöka klostret, men olägenheter deraf skulle äfven snart visa sig. På mötet i Arboga 1412 klagade man högljudt att en mängd både yngre och äldre qvinnor, »bland hvilka många voro starka och arbetsföra», plägade, iklädda torftiga drägter, ströfva omkring klostret och lefva af dess allmosor. Erkebiskop Johannes i Upsala förbjöd konventen att hysa eller hjelpa dessa qvinnor, emedan deras seder befunnits stå i stor strid med klosterlifvet.[1]) Det ogräs, som blifvit utsådt i vingården under den förra abbedissans styrelse, var icke så lätt att nu mera utrota. Väl höra vi icke nu talas om så svåra förbrytelser mot reglorna som förr, men klostermurarna erbjödo icke längre något säkert skydd mot den yttre verldens lockelser. Då biskop Knut i Linköping, jemte några medlemmar af hans kapitel, år 1419 besökte klostret för att enligt statuterna undersöka huruvida nunnorna efterlefde reglen, erhöll han af generalkonfessorn och de 4 seniorerne icke tillfredsställande upplysningar. Abbedissan och nunnorna hade låtit förleda sig att utan urskiljning mottaga skänker och dyrbarheter af verldslige, och insläppt lekmän i klostret, med hvilka de samtalat både på hvardagar och helgdagar; vid bestraffande af begångna fel hade icke jemlikhet blifvit iakttagen; abbedissan hade icke på dertill bestämda tider förrättat revision af räkenskaperna och ej heller noga undersökt på hvad sätt offren blifvit förvärfvade, samt dessutom låtit matportionerna orättvist utdelas.

Biskopen förmanade nunnorna att samvetsgrannare iakttaga föreskrifterna i nämnda fall, och stadgade dessutom, af förekomna anledningar, att intet bref af vigtigare innehåll måtte beseglas med konventets sigill, utan att alla konventsmedlemmarne dertill gifvit sitt samtycke. Redan påfven Johannes XXIII hade ansett af nöden att förbjuda nunnorna i Vadstena att i nunneklostret insläppa personer, som infunnit sig vid de högtidliga gudstjenstenas firande, samt att åt dem utdela mat och dryck. Tystnad lärer eljest hafva varit den svåraste reglen att iakttaga för de fromma systrarna, och icke voro dem de gudliga samtalen sins emellan nog. Samme påfve tillät nunnorna att, stående så att de

[1]) ».... otio potationibus nocturnis inserviunt».

Digitized by Google

sjelfva ej syntes, samtala med främlingar, då konfessorn och en af munkarne, eller ock två munkar eller nunnor, voro närvarande, hvilka borde se allt som tilldrog sig, utan att höra samtalet. Johannis efterträdare Martinus V ansåg dock icke detta tillräckligt betryggande. Han menade att vittnena äfven borde höra allt hvad som sades. För öfrigt visade han sig mera frisinnad i afseende på den undfägnad klostret hade att bjuda på. Enligt konung Henriks i England samt konung Eriks och drottning Filippas förböner, tillät han nunnorna att upplåta sina håfvor åt de besökande, som hungrade äfven efter annat än andlig spis.

Abbedissan Gerdica fick äfven mottaga åtskilliga andra påfliga bestämmelser rörande sitt kloster, hvaribland må nämnas tillstånd för en hvar, som ej blifvit bannlyst, att begrafvas inom klostret, dock med rättighet för sockenkyrkan att göra sina anspråk efter den aflidne gällande. Detta var en rättighet, hvaraf verldsmenniskorna visste att med förkärlek begagna sig.[1]) Under allmänt interdikt finge gudstjensten i klostret firas »inom stängda dörrar och med sänkt röst»; på vissa högtider var det till och med tillåtet att öppna dörrarna, låta klockorna ringa och högt uppstämma sina sånger, såvida icke klosterfolket gifvit anledning till interdiktet. Utan abbedissans, konfessorns och båda konventens medgifvande var det ingen tillåtet att utträda genom klosterportarna, icke ens för att begifva sig till något annat kloster, och alldeles förbjudet var det att öfvergå till någon annan orden, med ett märkligt undantag för karthusienserorden. Den som bröte mot dessa föreskrifter hade ingenstädes att påräkna något skydd, men kunde deremot af biskopen i stiftet gripas och insättas i fängelse.

Efter att hafva i nitton år förestått den utan tvifvel ganska besvärliga befattningen såsom klostrets abbedissa, nedlade Gerdica Hartlefsdotter sitt embete d. 27 April 1422.

[1]) Att de slägter, som på något sätt blifvit förenade med Birgittas, önskade jordas i hennes närhet, var en följd så väl af den allmänna föreställningen om kraften af helgonens beskydd, som måhända icke mindre af begäret att lysa genom berömda anor. Af Bjelke- och Bondeslägterna äro talrika medlemmar begrafna i klostret, och bland andra personer som under denna period der begrofvos, finna vi abbedissans egen fader Hartlef Bolk, som dog redan 1390, men hvars stoft 22 år sednare flyttades till Vadstena; Bo Jonssons enka Margaretha Dume begrofs här 1410 och tre år derefter herr Christiern Nilssons (vase) hustru, fru Margaretha Karlsdotter m. fl.

Digitized by Google

BENKTA GUNNARSDOTTER. Abbed. 1422—1446.[1])

Vid midsommartiden 1422 mottogo konventen i Vadstena en påflig befallning, som väckte mycken oro. Martinus V hade sina skäl hvarföre han icke längre ville tillåta att de s. k. dubbelklostren fortforo att inom sina murar hysa tvenne konvent. Dels motverkade nemligen detta i betydlig grad ordens tillväxt, emedan personer, som gerna ville bidraga till birgittinerordens utbredande, nödgades derifrån afstå på grund af de stora kostnader, som voro oskiljaktiga från ett dubbelklosters anläggande, dels antyddes faran af att nunnor och munkar bodde hvarandra så nära. Klosterfolket i Vadstena skyndade sig att genom erkebiskopen i Upsala underrätta konung Erik och hans gemål om detta oroande påbud, och anhöll om deras bemedling hos påfven. De afsände med anledning häraf dekanen i Strengnäs Nicolaus Ragvaldi till Rom. En sådan beskickning var naturligtvis förenad med dryga utgifter, men konungaparets, företrädesvis drottningens, kärlek och omtanke för sina systrar och bröder i Vadstena skydde inga uppoffringar. Martinus gaf med sig. Han utfärdade en ny bulla, hvari han medgaf att birgittinerklostren, såsom hittills, finge omfatta tvenne konvent. Sålunda voro de hotande åskmolnen förjagade, och säkerheten för framtiden betryggades 10 år sednare af Eugenius IV, som bekräftade ordens rätt att anlägga och bebo dubbelkloster, dertill föranledd af nödvändigheten för nunnorna att hafva presterligt biträde vid gudstjensterna. Han ansåg att

[1]) Förf. har icke funnit Benkta Gunnarsdotter omnämnd såsom abbedissa sednare än d. 20 April 1446 — och icke hennes efterträdarinna tidigare än d. 6 Juni 1449; mellan dessa tidsgränser infalla sålunda den förras afgång och den sednares val.

Bland munkar och nunnor, som under denna abbedissas tid ingingo i klostret, nämnas:

Munkar:

LXVI. JOHANNES BORQVARDI. Munk 1428. Uppsatte de privilegier, som framlades inför konung Christoffer, då han besökte klostret 1442. Valdes till *generalkonfessor* 1443; afsade sig embetet följande år. Företog många resor i klostrets ärenden. † i Finland 1447.

LXIX. SUNO, lekman. Invigningsåret okändt. Förskaffade sig frilösningsbref af påfvens pœnitentiarius, och utgick ur klostret 1434, blef återförd och undergick penitens, men frilöstes af påfven från orden och bortgick nattetid samt blef upptagen i Skeninge kloster.

LXXI. MAGNUS UNNONIS; magister artium & baccalaureus sacræ theo-

Digitized by Google

det under sådana omständigheter vore att föredraga att dervid anlita ordens egne munkar framför att insläppa fullkomligt främmande personer i klostret.

Af de ofta sammankallade generalkapitlen kunna vi sluta till att många tvister uppkommo bland ordensmedlemmarne. Endast bristfälliga underrättelser från de vid dessa kapitel fattade beslut hafva blifvit till våra dagar bevarade. Så mycket veta vi dock att nya stadgar, som tvenne till generalkapitlet i Marienwold utsände vadstena-munkar derifrån medförde hem, uppväckte mycken ovilja och bitterhet, och det kapitel, som tre år sednare (1429) hölls i Vadstena lär icke heller hafva särdeles behagat klosterfolket. Det heter nemligen härom i diariet att berättelsen om nämnda kapitels förhandlingar endast en gång upplästes i klostret, och ehuru den derefter öfverlemnades till klostrets arkiv, blef den aldrig mera synlig. Det var väl icke heller så lätt att förmedla mellan de många olika åsigter, som kunde blifva framstälda på detta möte, der representanter från ordens samtliga kloster infunnit sig. Bland andra nämnas i urkunderna generalkonfessorn i birgittinerklostret vid Florens, spanioren Lucas, förr munk i Vadstena, åtföljd af 6 munkar af samma orden; vidare tre från Reval samt många från de öfriga klostren.

Det anseende moderklostret i Vadstena åtnjöt, föranledde ofta till förtroliga skriftvexlingar. År 1444 fick abbedissan Benkta mottaga besök af tvenne utländske munkar, som framburo en skrif-

logiæ. Kanik i Linköping. Munk 1435. *Generalkonfessor* 1444. Reste till Rom 1445. Besökte Nådendal 1462. Har skrifvit bl. a. »Tractatus de devoto modo vivendi» i kodex 15 i Upsala Univ. bibliotek. † 1470.

LXXV. Olaus Gunnarsson, kanik i Vesterås. Munk 1438. Reste 1442 till Finland. Biskop i Vesterås 1454. † af förgift 1461.

LXXVI. Olaus Petri. Munk 1439. Reste 1444 (jemte LXVI) till Rom för att erhålla stadfästelse på ordensreglorna. Utplundrades vid Wilsnak, men det lyckades honom att under allehanda faror återskaffa sina förlorade böcker och andra saker. Uppehöll sig 1 år i Mariebo och Marienwold. Skref bl. a. »Librum s. Thomæ», ett missale och hymnarium m. m. † i Munkalif 1452.

LXXXI. Karolus Andreæ, kyrkoprest i Vist. Munk 1442. Har skrifvit en »Chronologia brevis», hvilken är tryckt i Benzelii »Monumenta hist. Eccl. Sveogoth.» sid. 98—100. † 1451.

LXXXII. Botulphus Haqvini, från Söderköping. Munk 1442. *Generalkonfessor* 1452; afsade sig embetet 1454. † 1458.

LXXXVI. Jacobus Laurentii, kyrkoprest i Vadstena. Munk 1446. Berömmes såsom en flitig afskrifvare. † 1460.

Digitized by Google

velse från abbedissan Elisabeth och konventen i birgittinerklostret i Gnadenburg. De klagade öfver att alltsedan den nu regerande konungens fader afsidit, hade klostret utstått svåra förföljelser af afundsamma personer, som sökt att beröfva det dess tionde och andra rättigheter. De voro nu svårligen i stånd att underhålla de 60 personer, som voro i klostret, och hyste en allvarlig fruktan att hela orden inom kort tid skulle förgås, såvida icke klostret i Vadstena ville bistå dem, och åtminstone sända dem någon relik af Birgitta. Någon tid derefter söktes ett dylikt beskydd af abbedissan Agnes Holthusen i Marienkron, och för den hjelp moderklostret skänkte, erhölls till lön hufvudet af en bland de 11,000 jungfrurna, hvilket sändes till Vadstena från sistnämnda kloster.

Äfven med kloster af andra ordnar stod Vadstena i förbindelse. Delaktighetsbref utvexlades 1444 mellan Vadstena och s. Egidii benediktinerkloster i Nürnberg.

Vadstena stad stod fortfarande i stort beroende af klostret. Då borgmästare och råd 1426 stiftade ett själakapell i helgeandshuset i staden, förbjödo abbedissan och konfessorn att flera än högst två messor om dagen der finge firas, och förbehöllo sig dessutom rätt att bekräfta rådets val af kapell-prest. På samma sätt hänskötts äfven till klostret valet af en »kyrkoherre», som skulle förrätta den gudstjenst i Vadstena bykyrka, till hvars underhåll konung Erik 1430 anslagit 1,100 eng. nobler, såsom själafgift

---

Nunnor:

113. ANNA CLAUSDOTTER; från Danmark. Nunna 1423. Skicklig i att kodera och texta. † 1454.

116. MARGARETHA ARVIDSDOTTER. Nunna 1423. Reste till Finland 1444 och valdes till abbedissa i Nådendal. Återvände derifrån 1456. † 1470.

122. KATHARINA BENGTSDOTTER. Nunna 1427. Reste 1440 till Finland; återkom 1445. *Abbedissa* 1452. Afsade sig embetet 1456. † 1457.

128. CHRISTINA HANSDOTTER från Söderköping, dotter af Hans Rödh. Nunna 1430. † i Finland 1447. Har skrifvit 2 och 3 delen af kodex A. 4 i Kongl. Biblioteket, innehållande: »de virtutibus» & »de interpretatione missæ».

135. ANNA PAULSDOTTER. Nunna 1436. *Priorissa.* *Abbedissa* 1486. Afsade sig embetet 1496. † 1500.

144. MARGARETHA CLAUSDOTTER, dotter af konung Karl Knutsons halfsyster Margaretha och Nils Stensson (natt och dag). Nunna 1440. *Abbedissa* 1472. † 1486. Har skrifvit den af Benzelius och Rietz tryckta »Chronicon de S. Birgitta».

151. BOTILDIS PETERSDOTTER. Nunna 1443. † 1477. Berömd såsom skicklig i skrifkonsten.

Digitized by Google

för sin gemål Filippa, »som sig troget och ärligt beviste allt intill sin död». Till att förhöja denna gudstjenst anställdes derjemte 10 klerker, som på sina kåpor skulle bära »rikets banér», ett rödt kors i gult fält.

Emot slutet af abbedissan Benktas styrelsetid utfärdade konung Christoffer en befallning att, alldenstund han förnummit antalet af borgmästare och rådmän i Vadstena vara så stort att menigheten deraf betungades, desse hädanefter icke skulle vara flere än 4 borgmästare och 8 rådmän, af hvilka hälften skulle »sitta» hvartannat år. Två af borgerskapet skulle bistå dem vid den årliga skatte-uppbörden och sedermera aflägga räkenskap för abbedissan. Denna sednare skulle bestämma hvilka af rådet nu sålunda borde utträda, och böter ålades en hvar, som visade dem någon sidvördnad.

Det gifves ingen anledning att tro det klostren ännu förlorat något af allmänhetens vördnad. Tvertom visa de under hela 1500-talet ymniga tillflödena af gåfvor och testamenten att den fromma kärleken hölls brinnande. Vid pass 600 gårdar hade vid denna tid kommit i Vadstena klosters ego. Dock kunde det gifvas förhållanden då de af tidens gäsning oroade sinnena icke drogo i betänkande att störa lugnet inom klostrens murar. Det hjelpte icke alltid att de andlige förenade sina hotelser och till och med anförtrodde den förkrossande bannstrålen i generalkonfessorns hand. De verldsliges embetsmän och fogdar rufvade på klostrets skatter och läto sig icke varna. Derom vittna de upprepade klagomålen från abbedissan och konventen. Klosterfolket led väl icke personligen häraf, ty så hade klostrets välmåga tilltagit att både humla och salt der funnos i öfverflöd, men landtbönderne pressades så mycket hårdare af de ogerningsmännen fogdarne. Också kunde klostrets vigda rum icke erbjuda dem någon fristad. Efter att hafva rågat måttet af våldsbragder, hade Jösse Eriksson 1436 erhållit lejdbref till Vadstena, i hopp om att der kunna finna skydd mot den hotande hämnden. Aska härads bönder vågade dock bryta kyrkans frid, trängde in i de till nunnekonventet hörande bygnaderna och lyssnade icke till varningsropen att ej kränka klostrets privilegier. De funno fogden gömd i ombudsmannens egna rum och släpade honom vid fötterna utför alla trappor, bundo

Digitized by Google

honom på en släda »som ett svin»[1]) samt förde honom till Motala, der hans hufvud föll.

Huru upptagne de verldslige än voro af ständiga fejder och politiska förvecklingar, trängde dock en lifligare religiös rörelse stundom fram till dem. Detta fick äfven klostret i Vadstena bevittna. En dag år 1442 infann sig i taleporten en man vid namn Hemming. Hans tal röjde väl föga bildning, men han sade sig hafva fått af den hel. jungfrun befallning att för munkarne framställa åtskilliga satser, hvilka dock stodo i strid så väl med den allmänna bekännelsen som särskildt med Frälsarens regel. Han vidhöll dem dock, och de blefvo derföre i klostret uppskrifna samt öfverlemnade till biskopen i Linköping, hvilken fann dem irrlärige och dömde mannen, såsom kättare, till fängelse. Efter mycken »fasta» återtog han sina artiklar och ålades penitens, bestående deri, att då biskopen, presterskapet och allt folket gingo i procession omkring kyrkan, fördes han midt ibland dem, blottad till medjan, och bärande på ryggen en risknippa och i handen ett brinnande ljus såsom sinnebilder af det bål, som väntade honom om han ånyo gjorde sig skyldig till dylikt brott. Samma penitens måste han äfven förnya i klostret, då processionen utfördes af munkarne den 4 Mars. Botemedlet hade den åsyftade verkan; hans irrlärighet hördes sedermera icke af.

Några veckor förut hade en annan procession hållits i klostret, som lemnade ett angenämare intryck efter sig. I slutet af Januari uppnådde konung Christoffer på sin eriksgata Vadstena kloster och mottogs med Te Deum. Så väl nunnor som munkar gåfvo honom sin hyllning. Han gjorde sig bekant med förhållandena i klostret och besåg alla reliker. Derefter lät han för sig uppläsa de privilegier hans företrädare skänkt klostret. Munkarne hade varit nog omtänksamme att låta en af de skrifkunnigaste, Johannes Borqvardi, göra en afskrift af alla dessa äldre privilegier, hvilken konungen genast beseglade. Vid ett sednare besök, 1446, gaf han klostret förnyade bevis på sin konungsliga nåd, i det han lofvade att på den instundande riksdagen i Stockholm, der äfven tvenne munkar från Vadstena borde infinna sig, förskaffa klostret ersätt-

[1]) Nya eller Karls-krönikan begagnar detta föraktfulla uttryck. Är det en tillfällighet eller ett drag af större försonlighet, att munkarne vid en motsvarande liknelse i sitt diarium nöja sig med uttrycket »som ett slagtfår»?

Digitized by Google

ning för de många förluster det lidit genom det ofta öfverklagade våldet af de verldslige.

Ingeborg Gerhardsdotter. Abbed. 1447[1])—52 samt 1457—65.
Katarina Benktsdotter. Abbed. 1452—1456.
Katarina Ulfsdotter. Abbed. 1456—1457[2]).

Den tillåtelse påfven lemnat en af de holsteinske grefvarne, hertig Gerhard, att få låta viga sin dotter Ingeborg till nunna ehuru endast 11 år gammal, och som sedermera förnyades till förmån för konung Karls dotter, var väl en af de vanliga artighetsbetygelser, genom hvilkas utbytande de andlige och verldslige herrarne ville befästa den ömsesidiga vänskapen, och bör sålunda betraktas såsom en eftergift för den beräknande klokhetens fordringar. Den höga börden synes äfven hafva, i ett obevakadt ögonblick, bländat de fromma systrarna och bröderne i Vadstena, då de valde den under doket dolda furstinnan till sin abbedissa. Det ser dock ut som om de snart nog hade fått ångra detta val.

De religiösa stiftelsernas helgd var icke så djupt rotfästad i det allmänna tänkesättet att icke klostren måste hafva lidit af den öfver hela landet utbredda otrygghet, som de täta regentombytena under denna tid vållade.

Då konung Christoffer 1448 afled, klagade man i klostret att det testamente man visste att han upprättat, icke medförde det goda man deraf hoppats, i det att de danske behöllo allt för egen räkning. I slutet af samma år gjorde landets nye herre sitt första

[1]) Valet omtalas ej i diariet, men sannolikt efterträdde abbedissan Ingeborg omedelbart abbedissan Benkta.

[2]) *Munkar:*

LXXXIX. Olavus Johannis. Kyrkoprest i Bringetofta. Munk 1448. *Generalkonfessor* 1465. Afsade sig embetet 1468. † 1477.

XC. Mathias Laurentii, från Jönköping. Konung Karls kapellan. Munk 1453. Öfversatte från latinet »Jungfru Spegel». † 1486.

XCV. Martinus Olavi. Munk 1460. *Generalkonfessor* 1479 (?). Afsade sig embetet 1488. † 1490.

XCVIII. Clemens Petri. Munk 1462. Bevistade 1487 ordens generalkapitel i Gnadenbergs kloster. *Generalkonfessor* 1488. Afsade sig embetet 1499. † 1500.

XCIX. Torgillus Elavi. Munk 1463. Öfversatte s. Briccii lefvernesbeskrifning i kodex A. 3, uti k. Bibl. i Stockholm. † 1513.

Digitized by Google

besök i Vadstena och mottogs med sedvanliga ceremonier, under sång, som vexelvis utfördes af munkarne och nunnorna. Det välvilliga tänkesätt han ådagalade mot klostret, tycktes båda godt för framtiden, men stridigheterna med Danmark vände hastigt hans tankar åt annat håll. Några år derefter begrofs hans gemål, drottning Katarina, i det af honom sjelf anlagda kapell i klosterkyrkan. Konung Karl uppehöll sig flera dagar i klostret för att taga kännedom om ett af konfessorn Magnus aflemnadt förslag till stadgar för klostrets tjenare, hvilket konungen i många afseenden förbättrade och slutligen beseglade. Han föreskref på samma gång att klosterfolket skulle hålla ett visst antal messor för hela riket, »på det att innevånarne så mycket villigare måtte erlägga vårfrupenningen till klostret». Derigenom trodde han sig bäst kunna befrämja det ändamål, hvartill abbedissan Ingeborg och konventen uppmanat kyrkans förmän att samverka. I detta upprop till de vördige fädren, uppräknas alla mässor, till hvilka klosterfolket förbundit sig.

I sammanhang med ofvannämnda nya stadgar för klostertjenarne stå äfven de åtgärder biskop Nils i Linköping vidtog rörande de nya bygnadsföretag, dem han fått sig uppdraget att öfvervaka. Det visar sig af den ännu bevarade berättelsen härom att man funnit nödigt att förlägga klostrets ekonomibyggnader, såsom bagare- och brygghus, tjenstefolkets boningshus m. fl., utanför de egentliga klosterinhägnaderna, nere vid sjön. Den plats, der den s. k. borgarestugan och det fordna kökshuset stått, skulle läggas till kyrkogården.

Våra urkunder lemna oss ingen ledning vid bedömandet af de

Nunnor:

178. CHRISTINA HANSDOTTER BRASK. Nunna 1459. Afskref många böcker och sannolikt äfven ett Antiphonarium åt abbedissan Margaretha Clausdotter, hvilket bevaras under N:o 4 i Celses samling å Upsala Universitets bibl. † 1520.

184. ANNA FIKKESDOTTER BYLOW. Nunna 1462. Var priorissa under 15 års tid och blef 1501 utvald till *abbedissa*. † 1519. Författade det sedermera tryckta arbetet »Chronicon Genealogicum» och öfversatte »Joachims lefnadsbeskrifning» samt »Elisabeths af Ungern underverk», införda tillsammans med den af henne föreslagna öfversättningen af Christi lidandes historia, i kodex A. 3 å k. Bibl. i Stockholm.

188. KATHARINA PEDERSDOTTER. Invigningsåret okändt. Var priorissa då hon 1465 valdes till *abbedissa*. † 1473.

Digitized by Google

orsaker, som förmådde konung Karl att d. 25 April 1452 gifva trenne bland munkarne befallning att utan föregående ransakning afsätta så väl abbedissan som konfessorn Magnus Unnonis. Munkarne, som icke funnit dem skyldige till detta straff, vägrade att fullgöra den kungliga befallningen, och biskopen i Linköping fann ej heller, vid sin kort derefter förrättade visitation, någon skälig anledning att afsätta dem. Möjligt är att klosterfolket ansåg abbedissan och konfessorn oskyldiga, men dristigt hade det varit af konungen att obefogadt gripa så kraftigt in i kyrkliga angelägenheter, och då så väl abbedissan som konfessorn genast frivilligt afgingo, »på det att icke någon skada eller kunglig onåd måtte drabba klostret», förefaller det som om en beräknande klokhet förmått dem att derigenom söka förekomma den verldsliga maktens våldsammare åtgärder.

I de afgåendes ställe valdes Katarina Benktsdotter och Botulfus Haqvini. Kort efter deras tillträde till sina embeten drabbades båda konventen 1453 af bannstrålen från Rom. Föreståndaren för s. Britas hus Ericus Vastonis hade tändt den påfliga vreden, man vet ej huru. Kapitlet i Linköping fann detta straff obefogadt, och man beslöt att genast afsända till Rom tvenne af munkarne för att blidka tjenarnes tjenare. Härtill utsågos den nyss afgångne konfessorn samt Olavus Gunnari. Deras uppdrag blef lyckligt utfördt och den sistnämnde blef året derefter uppsatt på biskopsstolen i Vesterås, hvilket visar att han funnit nåd inför påfvens ögon. Äfven konung Karl sökte utplåna det dystra intrycket hans obevekliga vilja rörande abbedissans och konfessorns afsättning lemnat hos klosterfolket, genom att ingifva sin egen åttaåriga dotter Birgitta i klostret. Hon invigdes 1455 af erkebiskopen i Upsala Jöns Benktsson. Konungen var sjelf närvarande och högtidligheten ökades genom en talrik samling af förnäma herrar och damer. Utom konungens dotter vigdes fyra andra jungfrur på samma gång. Hela koret och en del af stenläggningen fram till nunnornas port betäcktes af tapeter och kläden, och pipare och lekare gingo framföre nunnorna ända till dörren, som förde in i deras nya hem. Ingen sorg spårades i den unga konungadottrens ansigte, ingen saknad af den prakt och glans, som hon så tidigt skulle öfvergifva; då hon slutligen öfverlemnades till abbedissan, skyndade hon ifrån sin faders armar och till systrarna, längtande att såsom de försaka verlden.

Digitized by Google

Konung Erik och drottning Filippa hade till Vadstena kloster öfverlemnat tvenne guldkronor, med vilkor att en nyvald konung skulle få begagna dem till sin kröning, i händelse klostret icke dessförinnan för egna behof afyttrat dem. Konung Karl fann att dessa dyrbarheter, hvaraf klostret i strid emot reglorna, men på grund af Filippas testamente, kommit i besittning, kunde bringa klosterfolket i »själavåda», och sade sig derföre vilja utbyta dem emot något, som kunde vara klostret nyttigare. Kronorna, som voro besatta med perlor och ädla stenar, egde ett högt värde; drottningens uppskattades till 1073 stockholmska mark och konungens till 698 mark. Till förderfliga lyxartiklar räknade konungen äfven ett halssmycke i form af en hund, värderadt till 130 rhenska floriner, och en gyllene gördel, värd 1052 mark. Östgötalagmannen Erik Nypertz och flera andra vitnen intygade att de varit närvarande då konungen köpt dessa saker af klostret, och betalning lär hafva följt inom kort[1]). En guldtafla, som inneslöt reliker och uppskattades till 270 nobler eller 1080 svenska mark, förevisades äfven för konungen, men fick tills vidare tillhöra klostret.

Konungen sörjde dock icke blott för klosterfolkets andliga utan äfven lekamliga väl. Några munkar ämnade resa öfver till Lübeck för att deltaga i det generalkapitel, som der skulle hållas 1456, men konungen förbjöd dem stiga ombord, af fruktan att de skulle råka illa ut för den danska flotta, som oroade Östersjön. Ett annat tillfälle att visa sin välvilja mot klostret yppades för konung Karl då Vadstena borgare inför honom klagade att de betungades af dagsverken och tomtören till klostret. Konventen besvarade dessa klagomål med en utförlig redogörelse för uppkomsten af nämnda skyldigheter. I klostrets skrifvelse heter det bl. a. att, då klostret först grundlades, skänkte konung Magnus dit hela den vall, hvarpå så väl klostret som staden sedermera bygdes. Sedan klostret blifvit uppfördt, tillströmmade folket så att staden måste utvidgas, och då detta skedde på klostrets egor, blef det stadgadt att hvar och en, som ville bygga i staden, skulle till klostret utgöra 12 dagsverken och en skatt af $^1/_2$ mark sv. pengar i tomtöre. Drottning Margaretha gaf staden »bok och stadsrätt», och förbehöll kronan alla sakören och kunglig rätt, men då konung Erik blef allena styrande i riket, öfverlät han äfven dessa sednare

[1]) Den 19 Mars 1456 utfärdades qvittobrefvet.

Digitized by Google

rättigheterna till klostret. Då staden brann, befriades borgarne under tre års tid från denna skatt, men derefter upptogs den ånyo, och konung Christoffer stadfästade alla föregående regenters privilegier. På klostrets begäran bekräftade äfven konung Karl 1450 klostrets rättigheter, hvilket så mycket lättare kunde ske, som borgarnes välmåga på sednare tiden hade betydligt vuxit.

Tilltagande sjuklighet hindrade Katarina Benktsdotter att längre förestå abbedissans mödosamma kall. Hon nedlade detta d. 20 Sept. 1456 och till hennes efterträdarinna valdes Cecilia Petersdotter, som dock på inga vilkor kunde förmås att mottaga förtroendet, utan höll sig under flera timmars tid gömd i en vrå i en af klosterbyggnaderna. Man måste sålunda skrida till ett nytt val och detta föll på Katarina Ulfsdotter, men mötte motstånd hos konfessorn, som sade henne vara alltför gammal för att bekläda denna plats. Han gaf dock omsider vika för den allmänna önskan. Redan följande år insåg hon sjelf att konfessorns betänklighet var grundad och öfverlemnade embetet till Ingeborg Gerhardsdotter, som sålunda för andra gången fick mottaga det.

Ett nytt altare invigdes 1459 åt Birgitta af biskopen i Vesterås, den ofvan omtalde Olavus Gunnari, och smyckades med en tafla, som kostat 600 lübska mark.

Konung Christiern besökte klostret åtskilliga gånger, dock icke uteslutande för att betyga det sin vördnad. Hans vacklande thron måste stödjas af talrika knektar. Hela folket måste gifva sin tribut, och de penningar konung Erik gifvit till underhåll af ett prestgille, som borde förrätta den af honom instiftade gudstjensten i Vadstena sockenkyrka, ansåg konung Christiern kunna tillsvidare bättre användas. Enligt det utfärdade skuldbrefvet erkände han sig hafva af klostret uppburit 858½[1]) nobler, mot förbindelse att bekosta gudstjenstens underhåll och att inom 4 år betala till klostret 150 mark. På det att denna skuld måtte så fort som möjligt afbetalas, anslog han dertill skatten af Arboga stad. Konungens kända penningebehof gaf hans motståndare anledning att utsprida ett rykte om att han ämnade utkräfva en ännu drygare skatt än hittills. Derföre meddelade riddaren Svarte Åke Jönsson 1464 klostret ett bref, hvari konungen förklarar för »abboter, prelater, friborne och frälse män m. fl. i Östergötland», att

[1]) Diariet säger 900 nobler och 9 svåra eng. nobler.

Digitized by Google

detta rykte endast vore ett illasinnadt förtal, utspridt af erkebiskopens parti. Detta bref borde konfessorn uppläsa från predikstolen och sedermera meddela det till borgmästarne i Vadstena.

Ett annat slag af brandskattning förestod nu det svenska folket, eller rättare sagdt hela den christna verlden. Constantinopel hade 1453 fallit i Osmanernes händer. Pius II utfärdade 1460 en bulla, innehållande på samma gång christenhetens krigsförklaring mot de otrogne, som löfte om fullständig aflat för alla, som på något sätt bidrogo till krigets utförande. Det gälde nu att samla penningar, och bland de många aflatskrämare, som utsändes öfver hela Europa, var äfven en spanior eller italienare, vid namn Marinus de Fregeno, hvars olyckliga lott blef att i de nordiska länderna söka väcka till lif det slocknade intresset för korstågen. Ur Lübecks äldsta stadsböcker äro oss meddelade åtskilliga värderika upplysningar[1]) om de öden, som drabbade honom i norden. Ett stort antal af de aflatsbref han utdelat i Sverige finnes ännu i behåll, och med dem kan man följa hans spår. Den 1 Februari 1461 uppehöll han sig i Strengnäs och utfärdade derifrån ett aflatsbref till förmån för Juleta kloster. Till en början gick allt honom väl i händer, men lyckan vänder sig ofta om. En del af sina hopsamlade skatter sände han till Lübeck, man vet icke rätt huru mycket; en annan del, utgörande 7,000 mark, förde han med sig sjelf, men den ständiga penningeförlägenhet, hvari konung Christiern befann sig, och som tvang honom, såsom ofvan är sagdt, till åtskilliga utpressningar, föranledde honom äfven att göra ett djupt grepp i aflatskrämarens kassa. För att icke ådraga sig kyrkans straff, föregaf han ett tillämnadt tåg emot ryssarne, såsom anledning härtill. Icke lyckligare gick det med de till Lübeck afsända skatterna, hvaraf en del råkade falla i händerna på hertig Fredrik af Braunschweig, och en annan del, utgörande 4,240 gulden, borttappades på vägen mellan Wismar och Lübeck. Konung Christiern var dock klokare än att han skulle hafva förbjudit Marinus att fortsätta sina spekulationer, men gjorde det statskloka förbehållet att hälften af medlen skulle tillfalla konungen. På detta vilkor fick Marinus under tre års tid ströfva omkring i landet. Lyckan började åter le emot främlingen. Utom penningar samlade han äfven annat, som kunde vara af värde, och isynnerhet visade han

[1]) Pauli: Lübeckische Zustände im Mittelalter. 2, sid. 85 ff.

Digitized by Google

sig såsom en stor älskare af dyrbara handskrifter. Så snart han anträffade några sådana, sökte han öfvertyga det okunniga folket om att dessa litterära skatter tillhörde det rof, som Göterne vid Roms plundring bortfört. Skatterna förde dock ringa välsignelse med sig. Då Marinus omsider blef i Polen kastad i fängelse, störtade sig de verldslige herrarne öfver hans dyrbara samlingar, och konung Christiern lade beslag på en icke ringa del, under förevändning att legaten icke delat rättvist med honom.

Att Marinus under sina färder i Sverige äfven skulle styra sin kosa till Vadstena, var naturligt. Han hade nog hört mycket talas om detta kloster, det märkvärdigaste i norden, och med skäl kunde han hysa goda förhoppningar att der göra en rik skörd. Vadstenadiariet förbigår med tystnad aflatskrämarens person, och omtalar endast att aflat under tre års tid (1462—1464) utbjudits till försäljning. Man har ingenstädes någon bestämd uppgift om tiden då besöket i Vadstena egde rum, men kan dock vid en närmare undersökning bestämma den temligen noga. Att under hans vistelse i klostret det skulle vankas riklig aflat för menige man, som väl ogerna försummade att att infinna sig vid dessa fester, kunna vi lätt förstå, likasom äfven att urkunderna skulle härom hafva ett och annat att förtälja. Något aflatsbref i original, till klosterfolkets förmån, lär deremot nu mera icke kunna framvisas, men går man till klostrets kopieböcker så finner man verkligen i afskrift ett sådant bref och detta dertill af ej ringa intresse. Det visar sig nemligen deraf att konventen nu gjorde ett sammanskott, hvarifrån de dock enligt sina privilegier kunde hafva ansett sig befriade, men hvartill de väl för ändamålets skuld ansågo sig uppfordrade. Derföre tillföll naturligtvis också aflaten en hvar af klosterfolket personligen, som gifvit sitt bidrag, och namnen på alla nunnor och munkar blefvo alltså äfven i brefvet intagna. Bland de uppräknade munkarne förekommer icke Laurentius Michaelis (XCVI), hvilken invigdes den 7 Mars 1462, och då diariet ej heller omtalar aflatskrämarens verksamhet under året 1461, utan endast 1462—1464, torde man kunna antaga att hans besök i klostret egt rum i början af år 1462. En af de i brefvet uppräknade nunnorna omtalas ej i diariet, men för öfrigt öfverensstämma de båda urkunderna härvidlag fullkomligt, och märkligt är att se huru noga en viss rangordning, beroende af åldern, varit i klostret iakttagen. Först nämnas abbedissan och priorissan; de efterföljande nunnorna

Digitized by Google

förekomma i alldeles samma ordning, som de på grund af diariet upprättade kronologiska förteckningarna angifva.

Kort före legatens besök i klostret hade konventen mottagit en skrifvelse ifrån föreståndaren för Birgittas hus i Rom, den ofvan nämnde Erik Vastason. Han klagade öfver att konungen ditsändt »mäster» Albrekt Krommedik, med befallning att utdrifva honom ur huset och fråntaga honom hans befattning. Äfven hade tvenne affällingar från orden, den ene från Reval, den andre från Danzig, gjort honom mycket förfång, i det att de ville tränga sig in i huset; men då han vägrade att mottaga dem, alldenstund de affallit och dessutom i hög grad hängifvit sig åt dryckenskap, beskylde de honom att icke vilja i huset insläppa andra personer än vanryktade qvinnor o. s. v. Rörande denna angelägenhet rådgjorde konventen med Marinus, hvilken tillrådde dem att anställa en prokurator vid den rômerska kurian, som kunde taga klostrets ärenden om händer, och föreslog dertill doktor Ludovicus de sancto Geminiano. Biskopen i Linköping tillstyrkte detta förslag, hvarom föreståndaren i Rom underrättades, och på samma gång tillkännagaf äfven klostret att skrifvelse till konungen blifvit afsänd, med bön om att han måtte hastigt återkalla Albrekt Krommedik.

KATARINA PETERSDOTTER. Abbed. 1465—1473[1]).

Några få dagar efter abbedissan Ingeborg Gerhardsdotters död sammankallade konfessorn Magnus båda konventen för att skrida till nytt val. De äldre i klostret jemte flera andra nunnor och munkar beslöto då af vissa orsaker att icke förrätta valet af abbedissa förrän konfessorn afsagt sig sitt embete. Häraf uppkom osämja mellan honom och det öfriga klosterfolket, så att nära en månad förgick utan att man å någondera sida ville gifva vika. Slutligen tillkallades prosten i Linköping Petrus Mört och tvenne kaniker, genom hvilkas bemedling priorissan Katarina Petersdotter

[1]) *Munkar:*

CIV. JOHANNES THORSTENSSON. Munk 1469. Glasmästare. Ihjälslogs vid ett fall ifrån kyrkotaket, med hvars reparation han var sysselsatt, 1517.

CV. JOHANNES SKRIFVARE. Munk 1469. Smög sig hemligen ut ur klostret 1479 och begaf sig till Munkalif.

Nunna:

200. MÄRTHA, dotter af riddaren Thure Jönsson. Nunna 1470. Valdes till *abbedissa* 1496. Afsade sig embetet 1501. † 1508.

Digitized by Google

enhälligt utsågs till abbedissa och blef i embetet invigd af biskop Laurentius i Vexiö. Konfessorn kallade kort derefter abbedissan och klosterfolket tillsammans och nedlade sin syssla, hvarefter han fick mottaga deras tacksägelser för de omsorger han ådagalagt om klostret. Till hans efterträdare valdes Olaus Johannis, hvilken vid omröstningen erhöll 47 af de afgifna rösterna, men sedermera »genom jemkning» alla de öfriga. På klostrets begäran utfärdade domkapitlet derefter de nödiga fullmakterna.

Klosterkyrkan smyckades vid denna tid med tvenne nya bilder, hvilka invigdes af isländske biskopen Andreas. Den ena, en Mariabild, upphängdes midt i kyrkan och den andra, föreställande d. h. Dorothea, i konung Karls kor. I händelse icke nyfikenheten att skåda dessa konststycken skulle locka besökare till klostret, utlofvades särskild aflat åt dem, som visade de båda bilderna sin vördnad.

Vapenbuller afbröt denna tid den enformiga tystnaden i klostret. Efter sitt angrepp på Axewalls slott 1468, drog konung Karl sig tillbaka till Vadstena, och omkring honom samlades rådet, för att öfverlägga om hvad som vore af nöden. Följande år föreföll mången het dust mellan de svenske och danske i Vestergötland, och af de många sårade fördes en del till Vadstena. Plötsligt blefvo de derstädes samlade herrarne öfverfallne af fogden på Hoff, Erik Karlsson, hvilken förde några bland dem med sig till Stäkeholm, för att tvinga dem att med honom göra gemensam sak och uppresa sig mot konung Karl. Herr Sten Sture och några andre riddare voro dock snart till hands för att tukta den öfvermodige. Under sådana förhållanden var det lyckligt för klostrets invånare, att borgmästare och råd i Vadstena vidtogo åtskilliga försigtighetsmått, som äfven kommo klostret till godo. De utverkade sig 1467 abbedissans och konventens tillstånd att omgifva hela staden med vall och graf, den förra 10 alnar hög, den sednare lika många alnar bred, hvilka skulle utstakas efter klostrets anvisning. Staden skulle verkställa arbetet samt underhålla nödiga portar och bryggor. Borgarne lofvade att försvara staden om och när det behöfdes.

I så ödesdiger tid, då de verldsliges vapenlycka ständigt skiftade, slöto sig de andlige närmare tillsammans för att med gemensamma böner söka nedkalla fredens välsignelse öfver det blödande fosterlandet. Med uppmaningar härtill sluta nästan alla skrifvelser, som kyrkans förmän utsände till klostren. I Juli 1471

Digitized by Google

mottog abbedissan i Vadstena ett bref från biskop Johannes Marvardi i Skara, der det bl. a. heter: »Mågen I veta, besynnerligen goda vän, att vi skola utsända vårt bud om perlor, och låten kräfva Matts Brask på de två skedar vi i god tro öfverlemnat till honom, äfvensom de två små bilderna. Då kalfskinnen[1]) komma hem, då skola vi ej förgäta eder. Angående vårt sekret mån I veta för sant att vi sända det till Stockholm till herredagen, såsom de gode herrar oss tillskrifvit att vi skola antingen sända dit vårt sekret eller ock sjelfve dit komma. Dermed befalle vi eder Gudi och sancta Birgitta. Bedjen för oss.»

I slutet af Augusti samma år, sålunda icke långt före det afgörande slaget på Brunkeberg, skref erkebiskop Jacob Ulfsson till Vadstena kloster om underhandlingarna i och för Katarinas kanonisation, och tillade derefter: »Item mågen I veta om den [herre]dag nu är beramad till s:ti Egidii dag i Stockholm etc.... att vi allestädes hafva utsändt våra bref, loçkandes allmogen till någon gudlighet, på det Gud för sin mildhets och deras innerliga böns skuld, ville värdigas unna oss frid, och lisa oss af denna jämmerliga blodstörtelse, som nu varit hafver. Så bedja vi eder kärligen och förmana för Guds skuld, att I viljen troligen tillhjelpa att bedja om frid, så att detta bedröfliga örlig måtte varda stilladt, och att I viljen låta hålla på förenämnda s:ti Egidii dag högtidliga messor till Sveriges skyddshelgon med processioner omkring kyrkogården, och litanior, och viljen kunnigt göra för allmogen att man må fasta dagen tillförene och sedan höra mässan, och att den, som ej vill fasta, må göra andra goda gerningar i allmosor eller annat, som Gudi täckt är, bevisandes eder härutinnan såsom I sjelfve märken att det den heliga allmänneliga kyrkan, det fattiga riket och oss alla makt uppå ligger...» — Han slutar brefvet med löfte att, om klostret sände sina bud till den beramade herredagen, skulle han och alla biskoparne taga deras ärende i öfvervägande. Det var derföre biskopen i Skara ansåg nödigt att lugna klosterfolket med underrättelsen att om han ock icke kunde personligen infinna sig i Stockholm, skulle han i alla händelser ditsända sitt sekret. Tidens sed, som icke frågade efter namnunderskrifter på ens de

[1]) Biskoparne i Skara hade länge erhållit af presterskapet i Vermland en årlig »kalfskinnsskatt», för att fylla behofvet af pergament. Under krigstiden försummades utgörandet af denna skatt, men 1470 började biskop Johannes ånyo utkräfva den. Äfven i andra stift utgjordes en dylik skatt.

Digitized by Google

angelägnaste statshandlingar, men lade så mycket större vigt på alla sigillens vidfästande, erbjöd en och annan af rikets råd tillfälle att saklöst uteblifva från riksvigtiga förhandlingar, om blott hans sigillstämpel sattes i tillfälle att infinna sig. Den angelägenhet klostret nu hade att föredraga var frågan om Katarinas kanonisation.

MARGARETHA CLAUSDOTTER. Abbed. 1473—1486.
ANNA PAULSDOTTER. Abbed. 1486—1496.
MÄRTHA THURESDOTTER. Abbed. 1496—1501[1]).

Kyrkans öfverhufvud lät fortfarande, med korta mellantider, aflatshandeln blomstra inom den christna församlingen. Ju mera de af påfven förvaltade, från alla håll hopsamlade, skatter af förböner och goda gerningar hotade att falla i värde, desto ifrigare synes han hafva varit att genom utskickade sändebud betrygga sitt redan vacklande välde. Några bland de aflatskrämare, som under slutet af 15:de århundradet besökte klostret i Vadstena, känna vi ännu till namnen. Bartholomeus de Camerino infann sig 1484, efter att hafva blifvit öfverallt i riket mottagen med den största vördnad. Ovisst är huru mycket han lyckades i Vadstena förvärfva, men sannolikt lät han sig ingalunda nöja med det delaktighets-

[1]) *Munkar:*

CXIII. JOHANNES MATHÆI, prest, baccalaureus sacrorum canonum. Munk 1476. *Generalkonfessor* tre särskilda gånger, neml. 1499—1501, 1512—1514 och 1517—1524. Reste jemte Petrus Magni (CXXXVII) 1506 till Rom. (Se texten längre fram.) Ett af honom år 1515 skrifvet »Förmanelsebref» till nunnorna i Vadstena finnes tryckt i Rietz's Script. Suec. med. ævi, III, s. 128, samt omtryckt i Sv. Fornskrift-Sällsk.. Saml., 64 häftet (Läsning för Klosterfolk) s. 148. † 1524.

CXIV. NICOLAUS RAGVALDI, prest. Munk 1476. *Generalkonfessor* 1501—1506 och 1511—1512. Besökte klostren vid Danzig och Reval, och var i det sednare konfessor under två års tid. Författade en berättelse på svenska angående Katarinas »kanonisation», tryckt af prof. Schröder, och äfven i Scr. rer. Svec. Öfversatte Josuæ bok, hvilken öfversättning förvaras på k. Bibl. i Stockholm, och äfven »Jomfru Mariæ Yrtegardir», som på latin skrefs af Petrus, Birgittas biktfader, och förvaras under sign. A. 12 på k. Bibl. i Stockholm. † 1514.

CXIX. PETRUS INGEMARI, från Vadstena, prest. Munk 1480. Reste 1491 till Lübeck för att ombesörja tryckningen af Birgittas revelationer samt uppehöll sig några år i Rom såsom föreståndare för Birgittas hus. *Generalkonfessor* 1521—1524. † 1526.

Digitized by Google

bref, hvarmed han af klostret hugnades. Sex år sednare efterträddes han af Antonius Masth, om hvilken vi hafva åtskilliga underrättelser. Diariet omtalar att han »uppreste sitt kors och predikade». Den betydelsefullaste af alla christendomens sinnebilder missbrukades till skylt för den indrägtiga aflatshandeln. Midt i kyrkorna upprestes ett rödt kors, omgifvet af fanor, på hvilka påfvens vapen med den tredubbla kronan var måladt, och det förunnades någon gång det fromma folket att skåda huru den Korsfästes blod satte sig i rörelse. På ena sidan om korset satt krämaren sjelf, högt förkunnande sin aflats underbara makt och förevisande den fullmakt påfven gifvit honom, på den andra sidan hade hans uppbördsman sin plats, omgifven af blanketter till aflatsbref, penningepåsar och skriftyg. Så framställas de på ännu bevarade träsnitt från denna tid. Några återstående räkenskaper från denne aflatskrämares vistelse i Sverige ådagalägga att detta värf fortfarande var i högsta måtto vinstgifvande här i landet.

Bland de värderikare gåfvor klostret denna tid erhöll, märkes en guldtafla fullsatt med reliker, som konung Karl dit testamenterat, och som öfverlemnades af hans dotter Christina, enka efter riddaren Erik Eriksson. Beskrifningen på nämnda tafla är visserligen kortfattad, men då den alldeles öfverensstämmer med hvad som berättas om den tafla konungen beskådat vid ett af sina besök i klostret, då han tillbytte sig åtskilliga andra dyrbarheter, är det ju ganska möjligt att äfven denna tafla kommit att medfölja och

---

CXXIV. GERARDUS, tysk. Munk 1487. Bildhuggare och skicklig målare. † 1515.

CXXVII. SVEN THORDSSON, från Vestergötland. Kapellan hos ridd. Nils Sture. Munk 1492. *Generalkonfessor* 1506. Reste 1509 till Nådendal, hvarifrån han 1510 insände sitt afskedsbref såsom konfessor, men återvaldes efter sin återkomst 1514 och bibehöll embetet till 1517. † 1519. Öfversatte »Catharinas af Siena Underverk» i kod. A. 3 i kongl. Bibl. i Stockholm.

CXXXI. NICOLAUS AMUNDI, född i Skeninge, kyrkoprest i Röks socken i Östergötland. Munk 1498. *Generalkonfessor* 1517—1520, 1524—1525, 1528—1529, samt ånyo tillsatt »af konungens utsände» 1540. Bevistade Örebro möte »emot Lutheranerne» 1529. Dödsåret okändt.

CXXXVII. PETRUS MAGNI, rektor i Vadstena skola och kapellan vid s. Peters kyrka. Munk 1499. Vistades i Rom 1506—1524, och blef sistnämnda år biskop i Vesterås. Är den bekante »Peder Månsson», öfver hvars vidlyftiga skriftställareverksamhet upplysningar meddelas i företalet till hans af Sv. Fornskrift-sällskapet utgifna »Stridskonst». † 1534.

Digitized by Google

att sålunda klostret nu endast återfick en förlorad skatt. För öfrigt synes rikedomen i klostret hafva tilltagit och man kunde nu börja kopparbeklädа sakristians tak. Detta arbete utfördes af främmande handtverkare, hvilka deri äfven undervisade en af erkebiskop Jacob i Upsala ditsänd person, som sedermera skulle anlitas för domkyrkans räkning.

Litteraturen hade hittills utgått i väsendtligaste mån ur munkarnes händer. Alldeles oberoende af det andliga ståndet ingrepo nu lekmännen på det kraftigaste i den menskliga utvecklingens gång, genom uppfinningen af en konst, som skulle i tusental fortplanta det lefvande ordet, och derigenom medverka till den mest storartade reform, som någonsin kunde genomtränga ett christet samhälle. Det var af stor betydelse att boktryckerikonsten utvecklade sig såsom ett borgerligt handtverk, i motsats mot den af kyrkans män upprätthållna skrifkonsten. Den intog derigenom en industriel ställning, som satte den i stånd att med större hastighet utbreda sin välsignelse öfver hela christenheten. Klosterfolket i Vadstena ville icke försumma att äfven åt sitt skyddshelgons »uppenbarelser» bereda en större spridning. År 1491 begåfvo sig derföre två bland munkarne till Lübeck, för att der låta trycka nämnda verk, samt återvände följande år, medförande 800 exemplar tryckta på papper och 16 på pergament. Redan 1494 uppsattes ett boktryckeri i Vadstena kloster, med blytyper och allehanda andra materialier. Dessa fingo dock icke länge göra gagn. Klostret hade på sednare tider ofta blifvit hemsökt af härjande vådeldar. 1478 utbröt eld i taket till fängelse-lokalen och spred sig derifrån till munkarnes sofrum, biblioteket o. s. v. samt förtärde äfven en stor del af träden i trädgården. 1485 kom elden åter lös i klostret, men släcktes snart, och två år derefter hotade en häftig eldsvåda i

---

Nunnor:

206. KATHARINA, dotter af borgm. Jöns Gudmundsson i Vadstena. Nunna 1476. Priorissa under tre års tid. Skref åtskilligt i kod. A. 3 i k. Bibl. i Stockholm. † 1519.

214. ELISABETH, dotter af Giorderus Laurensson, borgm. i Linköping. Nunna 1481. Afskref Maccabeernas bok i nyssnämnda kodex. † 1535.

230. BIRGITTA, dotter af Botolf Holmstensson. Nunna 1492. Priorissa. *Abbedissa* 1534. Afsatt af munkarne 1539.

248. KATHARINA ERIKSDOTTER, från Dalarne. Nunna 1499. *Abbedissa* 1529. Afsatt 1534.

Digitized by Google

staden att sprida sig till klostret, hvilket dock förhindrades, såsom man trodde, genom Birgittas förböner. Deremot åstadkom elden stora förluster, då 1495 hela det nybygda sjukhuset uppbrann, och då, bland annat, en tunna full med exemplar af Birgittas Uppenbarelser, som en borgare från Lübeck der låtit förvara till försäljning, blef lågornas rof. På samma gång uppbrann äfven det nyanlagda tryckeriet. För det nya tidehvarf, som snart skulle inbryta för vårt land, var klostrens omvårdnad om litteraturen icke längre af nöden.

Såsom vanligt var klostret äfven under denna period i flitig brefvexling med sina dotterkloster. Många af de bref, som sändes till Vadstena, voro egnade att väcka klosterfolkets medlidande och föranledde också till de enda åtgärder, hvilka moderklostret egde makt att vidtaga, nemligen förmaningar, visitationer, löften om förböner o. s. v. En lagman i Bergen fann sig föranlåten att 1496 skrifva till Vadstena med begäran att klostret måtte sända en framstående munk såsom konfessor till Munkalif, »ty der stod ganska krankliga till». I annat fall skulle utan tvifvel de svenskar och danskar, som der voro, öfvergifva klostret. Den dåvarande konfessorn Laurentius behöll för egen räkning allt hvad som skänktes till klostret och delade intet med sig åt abbedissan. Den fisk nordfararne plägade skänka konventen roffade han likaledes åt sig, och hade utvalt sin bostad i närheten af köksbyggnaden. Mycket, hvarom icke kunde skrifvas, skulle dessutom brefföraren mundtligen meddela. Munken Petrus i Danzig hyste deremot inga betänkligheter att, någon tid derefter, i skrifvelse till Vadstena, omständligen redogöra för betänkliga brott emot klosterlefnadens enklaste grundreglor, hvartill hans konfessor och medlemmar af båda konventen gjort sig skyldiga.

Omständigheterna gjorde snart medlidandet ömsesidigt. Äfven dotterklostren erforo att systrarna och bröderne i Vadstena också fingo pröfva lifvets vedervärdigheter. Detta föranledde abbedissan Dorothea Eriksdotter och konventen i Mariebo kloster att 1498 bönfalla hos konung Hans, erkebiskop Jacob i Upsala samt alla värdige biskopar och prelater, att de ville skydda klosterfolket i Vadstena emot den olagliga gästning och allehanda simoni, hvarmed det förtrycktes af biskop Henrik i Linköping. Från Vadstena hade nemligen sändebud blifvit skickade till Mariebo för att beklaga sig öfver denne biskop, hvilken var »mycket svår med

Digitized by Google

gästeri i klostret, när han skulle der inviga någon, visitera eller förrätta någon annan del af sitt embete. Då gästade han deras bönder opligteliga både när han for till och ifrån klostret, och äfven annars om året när det honom behagade; ej heller ville han inviga någon utan att erhålla 10 svenska mark» — hvilket alltsammans stred emot klostrets privilegier. Detta synes hafva upprört det fromma klosterfolket i Mariebo, hvarföre det utfärdar nämnda böneskrift, högt beprisande »sin egen lyckliga lott att lyda under biskopar, sådane som Karl och hans företrädare, hvilka aldrig begärde några penningar, gästade med fog och ringa följe» och som foro sin väg så snart de erhållit en enda måltid. — Huruvida klostrets rättigheter i detta afseende framdeles blefvo mindre kränkta, veta vi icke; de blefvo icke under århundradets sednare del utvidgade, med undantag af den tillåtelse, hvarigenom Sten Sture 1492 medgaf klostrets tjenare och sändebud rätt att i Östergötland, Vestergötland, Småland och Värend uppköpa boskap till konventens behof.

ANNA FIKKESDOTTER BYLOW. Abbed. 1501—1519. [1])

Det var icke blott ett nytt århundrade, som nu inbröt, det var en ny verldsperiod, hvars stora betydelse inom kort skulle förnimmas. Man kan icke missförstå den redan under århundradets första början märkbara oro, hvarmed klostren gåfvo akt på tidens tecken. Förbindelsen emellan dem blef allt tätare. Man

[1]) *Munkar:*

CXXXVIII. KAROLUS BENEDICTI, prest. Munk 1501. *Generalkonfessor* 1520—1521 och 1525—1528. † 1528.

CXL. PETRUS DASYPODIUS. Invignings- och dödsår okända. Se texten sid. 54—55.

CXLIII. ERICUS BERONIS, kyrkoprest i Vårdinge socken. Munk 1506. *Generalkonfessor* 1529—1535. † 1542.

CXLIV. OLAVUS JOHANNIS, från Gotland, prebendeprest i Vadstena. Bevistade 1479—1487 kollegier i theologi, logik, fysik och metafysik i Upsala; hans anteckningar derom förvaras i Upsala bibliotek. (Se Fant: »Observ. Selectæ» p. 58.) Munk 1506. Reste 1515 till Polen. † i Mariætriumfs kloster 1516.

CLVI. BENEDICTUS PETRI, kanik i Skara. Munk 1517. Berömd för lärdom. Sändes 1525 af konung Gustaf till att arbeta på Lapparnes omvändelse.

Nunnor:

251. INGEGERD, dotter af Toste Bovasteson från Lödöse. Nunna 1502. Bekostade 1526 den afskrift på pergament, som förvaras under sign. A. 1 i k. Bibl. i Stockholm, och som innehåller en af en munk i Nådendal 1489 verkställd öfversättning af Moseböckerna, Domareboken, Judith, Ester och Ruth.

Digitized by Google

tycker sig se huru de slöto sig närmare tillsammans, under förhoppning att derigenom kunna bättre motarbeta den undergång, som mer än tydligt blifvit förebådad af tilltagande förfall och splittring inom kyrka och kloster, och äfven af folkets bortdöende intresse för de föråldrade kyrkliga institutionerna.

Delaktighetsbref utvexlades nu mellan klostren mer än förr. Abbedissan Anna sände sådana till klostren i Sko och Mariefred; priorn i helgeandshuset utanför Söderköping gjorde likaledes Vadstena kloster delaktigt af alla sina förböner och goda gerningar. På samma gång som inom landet dylika förbindelser knötos, sökte äfven en del af ordens utländska kloster beskydd i Vadstena, under det att andra syntes vilja undandraga sig beroendet af moderklostret, mot hvilket man alltmera högljudt yttrade sitt missnöje. Från klostret Marienkron vid Stralsund erhöll klosterfolket i Vadstena 1514 många bref fulla med klagomål mot biskopen i Schwerin. Två af munkarne i Vadstena, Nicolaus Amundi och Erlandus Sivardi, begåfvo sig då af för att söka åstadkomma en försoning mellan biskopen och klostret och förskaffade sig på vägen skriftligt understöd af konungen i Danmark och några tyske furstar. Biskopen frågade dock föga derefter, utan påstod att den skada honom af klostret tillfogats uppginge till minst 3,000 dukater. Under en sådan tvedrägt kunde vadstenamunkarne icke hoppas på framgång i sina bemödanden. Deras bref till hemmet skildra tillräckligt den bedröfliga ställningen i Marienkron. Vid sin ankomst dit funno de icke flere än två prester och tre lekmän i klostret, utom en, som suttit några veckor i fängelse. Den äldste af munkarne återkom dock efter några dagar. Han hade varit hos biskop Peter i Schwerin och bedt om goda råd. Biskopen hade då tillrådt honom att förtiga tillståndet i klostret samt, i fall någon af grannarne skulle förundras öfver att ingen gudstjenst firades i klostret, utsprida att alle munkarne voro sjuke och icke förmådde läsa eller sjunga, o. s. v. Detta råd följdes dock icke,

259. KATHARINA MATHEIDOTTER. Nunna 1506. *Abbedissa* 1539.

272. MARGARETA NILSDOTTER. Nunna 1510. På hennes bekostnad afskref en annan vadstena-nunna kod. A. 2 i k. Bibl., som innehåller Alani de Rupe skrifter.

278. ANNA GIRMUNDSDOTTER. Invigningsåret omtalas ej. Valdes 1519 till *abbedissa*, och afsade sig embetet 1529. † 1538. Skref en del af kod. A. 3 å k. Biblioteket i Stockholm.

Digitized by Google

utan bröderne från Vadstena sjöngo och läste så mycket de förmådde. Det lyckades dem dock icke att ditlocka folket. Klostrets anseende hade så sjunkit i det allmänna tänkesättet att ingen vågade besöka det, utom »två karlar och tre käringar», som bodde i närheten deraf. Nunnornas sång föreföll vadstenabröderne »såsom finska visor» i jemförelse med sången i Vadstena. Äfven den lekamliga spisen var ytterst torftig, men hvad som synes mest hafva smärtat desse munkar, var det vanryckte hvari Birgittas uppenbarelser råkat. Man förnekade dem allt värde.

Om det ännu icke stod lika illa till i de andra birgittinerklostren, hade dock förfallet inbrutit äfven der, och hvad särskildt Vadstena angår, hade beslut blifvit fattadt på ett af ordens generalkapitel, att man borde utse ett annat kloster till hufvudkloster. Den sorgliga underrättelsen härom blef klostret meddeladt af d. v. föreståndaren för Birgittas hus i Rom, den för sina många skrifter välkände Petrus Magni (Peter Månsson), hvilken lifligt beklagade detta beslut, som man hade föga förhoppning att kunna ändra, alldenstund dertill fordrades »minst 50 dukater». Samtidigt (1518) fick klostret genom honom den första underrättelsen om »en doktor af sancti Augustini orden nere i Tyskland, i ett studium som heter Wittenberg, som utsänder många conclusioner emot aflat; hade påfven honom hos sig, han brände honom genast...»

Af denne Peter Månssons skriftvexling med klostret i Vadstena, hafva vi erhållit noggranna beskrifningar på tillståndet inom Birgittas hus, hvilket af honom förestods under 16 års tid. År 1504 afsände klostret munkarne Peter Ingemarsson och Johannes Niclisson, hvilka dock straxt återvände, efter att hafva funnit huset inkräktadt af främlingar. Johannes Niclisson utsändes dock ånyo jemte Bartoldus Leonis; den förre reste snart tillbaka, och den sednare satte sig ensam i besittning af huset, till föga fromma för klostret och de pilgrimer, som der sökte sitt understöd. Under den nästföregående tiden hade en italienare Anthonius de Castro bebott huset under två år, men då han egde föga hopp att bibehålla sig i ostörd besittning deraf, tog han kalkar och silfverklenoder med sig och rymde till Frankrike, samt tillsatte en annan utländing vid namn Johannes Jonchet i sitt ställe. Då huset för tredje gången blifvit tilldömdt Vadstena kloster, for äfven denne sina färde, och bemäktigade sig den ringa återstoden af husets tillhörigheter. Slutligen blefvo Johannes Mathæi och Peter Månsson

Digitized by Google

utskickade, men tillfångatogos på sjön af danskarne och höllos fångne på Gotland till dess konung Hans gaf dem löse, med tillsägelse att de ej skulle få resa till Rom. Peter Månsson begaf sig dock snart i väg, åtföljd af Peter Ingemarsson, och vid sin ankomst till Rom fann han nyssnämnde Bartoldus såsom husets innehafvare. Denne man var född i Hildesheim, och bekymrade sig föga om Vadstena klosters fördelar. Han hade åsamkat klostret stor skuld, till hvars betalande Peter öfverlemnade till honom 130 dukater i guld, men dessa penningar använde han i stället till att förvärfva sig bullor af påfven, genom hvilka besittningen af huset blef honom ytterligare tillförsäkrad. Peter Månsson anställde då en rättegång emot honom. Nöden tvingade dock snart vadstenamunkarne att söka åstadkomma en förlikning, för att undgå tvist med kardinalerne, som stält sig på Bartoldi sida. Peter Månsson förmådde honom att mot en gåfva af 30 gyllen afstå från sina sjelftagna anspråk och återvända till sin fädernestad. Men nya sorger förorsakades Peter Månsson snart af hans egne landsmän. En kanik ifrån Linköping, Johannes Magni, gjorde gemensam sak med husets fiender, och bemötte sålunda med otack all den omsorg Vadstena kloster ådagalagt för pilgrimer från norden [1]), genom att till Birgittas hus sända penningar, böcker och prydnader. Man må ursäkta Peter Månsson om han fann vistelsen i Rom mindre angenäm. Han hade dock föresatt sig att der taga doktorsgraden, och i sina hemsända bref säger han att han ville »tåligt lida den onda tiden, i förhoppning om att glädje skulle följa efter tårar, och solsken efter mulen himmel». En kraftig vilja fordrades för att bära den nöd och bekymmer, som voro förenade med en så lång vistelse i Rom. Under sex års tid hade han ännu icke varit i tillfälle att förskaffa sig nya kläder, hvarföre ock hans följeslagare Petrus Ingemari halft skämtsamt säger: »visade vi oss på en åker eller i en trädgård, skulle alla foglar rädas och flyga bort». — Efter ytterligare några års förlopp började dock utsigterna ljusna. Då han 1515 skref till klostret — han hade då icke på 9 månader haft någon underrättelse derifrån — andades han synbarligen lättare. Det är ifrån denna tid han börjar delgifva de hemmavarande underrättelse om det allmänna

[1]) År 1512 besöktes huset af 18 svenskar och 12 danskar, hvilka bodde der, somlige 2 månader, andre mindre.

Digitized by Google

missnöjet med moderklostret i Vadstena. Man hade nemligen förnummit att inga visitationer der på lång tid blifvit förrättade. På de ofta återkommande generalkapitlen klagades häröfver, och då konventen uppmanade Peter Månsson att der infinna sig, svarade han att det icke skulle lända till någon nytta, emedan »hundarne der uppäta hvarandras ärenden». Huru ofta än de enskilda klostren sökte att bistå och uppmuntra hvarandra i striden mot tidsandans öfverlägsna makt, fanns det dock inom orden icke tillräcklig sammanhållning för att längre dölja de ohjelpliga refvor, som vittnade om att äfven klosterväsendet, i sitt ursprung en ibland de renaste af menskliga idéer, var kommet af jord, och derföre skulle åter blifva till jord igen.

Allt hvad Peter Månsson lyckades uträtta för Vadstena klosters räkning, var utfärdandet af några maktlösa påfvebullor. Leo X tillät klostret att intaga andre personer i deras ställe, som begifvit sig till Rom eller till andra orter i klostrets eller ordens angelägenheter, »på det att icke under deras frånvaro gudstjensten skulle afmattas». När sedermera de utskickade sändebuden återvände hem, borde dock de efter dem invigde munkarne qvarstadna i klostret. Likaså egde klostret äfven rätt att upptaga nunnor och munkar i de obotligt sjukas ställe. Det var ett fåfängt försök att genom ökadt anlitande af menniskohjelp inblåsa nytt lif i en döende kropp, hvilket icke ledde närmare till sitt mål än en annan bulla af samme påfve, hvarigenom han béviljade konfessorns i Vadstena ansökan om att få vid begrafningar i klostret afsjunga den bekanta sorgesången »Dies iræ dies illa», och att gifva aflat åt dem som deri instämde, för att med detta lockmedel kalla allt flere christtrogne till bön för de aflidne. Jordmånen i norden var nu mera beredd att mottaga det utsäde, som tidens unge såningsman, den bannlyste munken i Wittenberg, höll i sin hand. Aflatskrämaren Johannes Arcimboldus gjorde väl sitt till för att hålla sin varas värde uppe, men folket i allmänhet frågade icke mycket derefter.

Vända vi våra blickar till det dagliga lifvet under denna tid i Vadstena kloster, så se vi att en rastlös verksamhet rådde då liksom alltid. Många bland klosterfolket egnade sig åt praktiska sysselsättningar, och den af vadstenamunkarne vid klostergodset Forsvik anlagda vattenqvarn lär hafva varit den första af sitt slag i vårt land. Om deras utmärkta trädgårdsskötsel talas ofta i de

Digitized by Google

gamla handlingarna. Häri framlyser ock ett drag af klosterfolkets erkända skönhetssinne. Många örtaböcker som skrifvits i detta och andra kloster äro ännu bevarade, och hvem igenkänner icke i mången blommas namn ett minne af den religiösa tendens, som munkarne utbredde öfver hvarje vetenskap? Den som i våra dagar besöker de grönskande kullar, hvilka omgifva och på några ställen äfven betäcka de gamla klosterruinerna, finner ofta nog dem öfvergjutna af en mängd små doftande blomster, stundom af utländsk börd, som tala till oss om de forna klosterträdgårdarnes yppighet och prakt. År 1506 funno munkarne i Vadstena nödigt att utvidga sin trädgård emellan klostrets och stadens kyrkogårdar, och synas dervid hafva kommit i delo med nunnorna. Förlikning lär dock snart hafva slutits, att döma af det bidrag af 100 mark till omkostnaderna, som abbedissan Anna beviljade. Detta arbete var förenadt med stora svårigheter, emedan åtskilliga byggnader voro uppförda der på platsen, hvaribland äfven det hus, som beboddes af de fattiga (begginer-) qvinnorna. Dessa bortdrefvos af munkarne såsom en förderflig sekt, och till de efterkommande ställdes en uppmaning att, »såvida de ville undvika sina själars förderf, aldrig vidare tåla denna sekt i sin närhet». I den tegelmur, hvarmed trädgården omgafs, funnos hvalf och inmurade säten, tätt invid hvarandra, »der man kunde sitta och fröjda sig åt det rika blomsterdoftet och lyssna till den förnöjeliga fogelsången».

Från Vadstena kloster utgick äfven en vetenskapsman, hvars rykte bibehållit sig in i sednare tider. Det var astronomen Petrus (CXL) hvilken förfärdigade det konstrika urverk, som uppsattes i Upsala domkyrka [1]) och som visade icke blott dagar och timmar, utan äfven månans af- och tilltagande, alla planeters rörelser samt de olika timmar under hvilka hvarje planet, enligt astrologernes mening, ansågs regera. Detta ur stod sedermera länge undangömdt bakom altaret i kyrkan, emedan ingen urmakare tilltrodde sig att kunna sätta det i gång. Slutligen företog sig Polhem urets reparation, och var dermed sysselsatt under två års tid, hvarefter det var i gång till dess det förstördes genom branden 1702.

[1]) Klingenstjernas yttrande i sitt minnesstal öfver Polhem, i k. Vet. Akademien 1753, att samme Peter äfven tillverkat det ryktbara uret i Strasburgs domkyrka, grundar sig på ett misstag. Detta är nemligen utfördt af Conrad Dasypodius, och förvexlingen har måhända uppkommit deraf att samma tillnamn finnes tillagdt munken från Vadstena.

Digitized by Google

Mäster Peder synes för öfrigt hafva varit af ett hetsigt lynne. Åtminstone klagade borgmästare och råd i Upsala deröfver. De skrefvo nemligen till abbedissan att, sedan han i Upsala »ådagalagt sin konst både i andlig måtto[1]) och handlig gerning», hade han vid sin återfärd till klostret köpt en häst af en bland deras medbröder, som var allmänt känd såsom en rättskaffens man, och sedermera anfallit honom skriftligen med de gröfsta oqvädinsord, föregifvande sig vara bedragen och hafva erhållit en usel och oduglig häst. De anse, på goda grunder, detta vara osant, och önska att klostret måtte anställa en undersökning härom, på det att deras medbroder måtte erhålla vederbörlig upprättelse. Skrifvelsen är affattad i ordalag, som visa att den traditionela vördnaden för andans män i betydlig grad nu blifvit undergräfd.

Klostret i Vadstena hade till Hemming Gadd, sedermera biskop i Linköping, öfverlemnat 500 dukater, för att, enligt Svante Stures och rikets råds beslut, »användas till rikets tjenst och beskärm emot de omilde ryssar, christendomens fiender». Man sökte nemligen ännu att bemantla sina krigiska planer genom att fästa det röda korset på kämparnes rustningar, för att sålunda, i händelse af politiska förvecklingar, kunna skjuta skulden på den högre vilja, för hvilken man hycklande syntes böja sig. Klostret klagade lång tid derefter öfver att skulden icke blifvit betald, och måste låta sig nöja med det ovissa löftet om betalning »så snart riket åter kommit i lugn». Emellertid rådde dock ännu ingen nöd inom klostret. Man kunde till och med börja att arbeta på det dyrbara silfverskrin, hvari Katarinas stoft skulle förvaras. Mäster Johannes Mens började detta arbete 1513, men försvann plötsligt ifrån klostret, »utan att säga farväl åt någon». Snart fortsatte man dock hans verk, och för att hopsamla medel dertill utsändes munkar vida omkring i landet och äfven grannländerna fingo bidraga till att förhärliga den första abbedissan i Vadstena, hvars rykte skulle ända hela norden till beröm. Erkebiskopen i Throndhiem utlofvade 1517 aflat åt sina stiftsbor, om de lemnade bidrag

[1]) Då abbedissan och konfessorn förnummit att han under sin vistelse i Upsala 1509 hållit föreläsningar för de studerande, fruktade de att han möjligen kunnat befatta sig med »filosofi och andra ting som stodo i strid med ordens privilegier». Erkebiskop Jakob skref derföre till klostret lugnande underrättelser om att föreläsningarna endast omfattat »spheram materialem, hvilken ej förbjudes i lagen».

Digitized by Google

till skrinets fullbordande. Några år derefter lät konung Gustaf klosterfolket förstå att enligt rådets vilja en silfverskatt borde utgå från kyrkorna till landets undsättning, och att det derföre vore lämpligt att dertill äfven anslå det silfver, som klostret ämnade använda till nämnda skrin och som utgjorde 103 lödiga mark och 10 lod. Konungen gör det tillägget i sin skrifvelse, att klostret icke behöfde hysa några betänkligheter härför, »äfven om någon del af silfret redan vore förgyld».

Innan Gustaf Eriksson ännu hunnit ur grafven uppväcka den svenska friheten hade abbedissan Anna aflidit. Med henne slutade Vadstena klosters storhetstid.

Anna Girmundsdotter. Abbed. 1519—1529.
Katarina Eriksdotter. Abbed. 1529—1534.
Birgitta Botolfsdotter. Abbed. 1534—1539.
Katarina Mattsdotter. Abbed. 1539—.[1])

De öden, detta kloster nu hade att undergå, äro för nära förenade med hela den svenska kyrkans under denna tid, för att de skulle kunna betraktas afsöndrade derifrån. Det ingår icke heller nu i vår plan att uppehålla oss vid kyrkoförbättringens genomgripande omstörtningar. Det gick klostret i Vadstena föga bättre än de öfriga. Klostren hade att utstå hårda förföljelser. Fogdarne, och sannolikt äfven adeln, sågo med oblida ögon den

[1]) Diariet omnämner icke någon nunnas invigning sednare än 1528, men deremot omtalas munkar såsom invigde ännu år 1542. Af den förteckning på nunnor under Sigismunds tid, som längre fram meddelas, framgår dock att diariets uppgifter ingalunda äro fullständiga. Bland klosterfolket från denna sista period må här endast anföras:

Munk:

CLIX. Petrus Nicolai, från Vadstena. Diakon. Munk 1524; vald till *generalkonfessor* 1535; afsatt af konungens utsände tjenare 1540, men återvald 1541. Dödsåret okändt.

Nunnor:

300. Katarina Benktsdotter Invigningsåret okändt. I den skrifvelse nunnorna öfverlemnade 1594 till konung Sigismund, omtala de att hon i nära 60 år, med en ovanlig fromhet, skött *abbedissans* kall. Troligt är dock att Katarina Mattsdotter (se ofvan) varit abbedissa åtminstone till 1545, då diariet upphör. † 1594.

301. Katarina Olofsdotter. Invignings- och dödsåren okända. *Abbedissa* 1594.

Digitized by Google

sista återstoden af klosterfolket fasthålla vid besittningen af en ringa del af sina fordna härligheter, och i den nya lärans namn sökte man att förvägra dem äfven dét oundgängligaste. Utan tvifvel är man berättigad att anse reduktionen af de andliga godsen hafva mera än den egentliga kyrkoförbättringen bidragit till adelns och de mäktiges bifall till den nya läran. Den rätta stunden var kommen; klostrens tid var ute. Det dröjde väl ännu nära ett århundrade innan den flämtande lifslågan i Vadstena kloster alldeles utsläcktes, men redan nu gåfvo klostermurarna hastigt vika för den jernhand, som ville föra spiran äfven öfver deras nyss fridlysta områden.

Vadstena-diariets underrättelser för den sednaste tiden blifva allt torftigare, men man kan lätt läsa mellan raderna den sorg och oro, som beherrskade klosterfolket. På nyåret 1521 omtalas ett kort besök af konung Christiern, och året derpå stadfästade riksföreståndaren Gustaf Eriksson klostrets privilegier »i alla sina punkter och artiklar». Få månader förgingo derefter innan utpressningen begyntes. 1523 utbetalade klostret till kronan 146 marker rent silfver; följande år bortgafs det ofvan omtalade Katarinas skrin samt dessutom 12 lödiga mark. I öfverensstämmelse med beslutet på riksdagen i Vesterås skulle klostret erlägga en årlig skatt af 300 danska mark, och i ersättning bekomma all afrad, landgäld och gengärd af de gods, som icke enligt recessen blifvit från klostret indragna till kronan. Alla klostrets dyrbarheter, relikskrin, kalkar m. m. »förtecknades» 1540 och kort derefter förseglade konungen »båda brefskåpen» i biblioteket; hans tjenare bortförde ett »oräkneligt antal böcker, en stenbild och mycket annat, som icke kan uppräknas». Att klostret det oaktadt icke blef alldeles utblottadt på kyrkoprydnader skola vi snart finna.

Konungen och hans rådgifvare funno lätt utvägar att använda munkarne i klostret. Också hör man icke mycket af dem framdeles. De utgingo på bygderna såsom läkare, sändes såsom missionärer till Lappland, förordnades till kyrkoprester och anställdes såsom lärare i förnäme mäns hus o. s. v., dock naturligtvis efter att vederbörligen hafva afsagt sig »sitt gamla hyckleri» — såsom konungen benämnde deras och deras fäders lära. Det synes i allmänhet hafva mött föga motstånd att förmå dem dertill. I få ord antyder diariet detta. När det t. ex. omtalar att konungen kallade konfessorn Nicolaus Amundi och några af munkarne till

Digitized by Google

riksdagen i Örebro »emot lutheranerne», tillägges en bön om att allt måtte slutas väl. Omedelbart derefter följa orden: »de återkommo förvillade».

För nunnorna erbjödo sig icke så lätt några tillfällen till verksamhet ute i den yttre verlden. De qvarstadnade derföre i klostret och icke så sällan invigdes der ännu unga qvinnor. Biskop Hans Brask ådrog sig härigenom konungens onåd. En frälseman i Östergötland, vid namn Olof Tyste, hade trolofvat sig med en ung jungfru, som kort derefter blef 1527 emot sin vilja ingifven i klostret. Han lyckades dock bortföra henne derifrån, men de blefvo båda bannlysta af biskopen. När konungen erfor detta, förehöll han allvarligen biskop Hans, icke blott att han bannlyst dem, utan äfven att han någonsin invigt jungfrun till nunna, och befaller honom att återtaga bannlysningen, tilläggande: »Vi hafva ock förnummit att flera äro (ur klostren) utgångna i edert stift, med hvilka det icke räknats så noga som med denna, hvartill Vi icke kunna förstå orsaken, om icke att denna vill ingå i äktenskap efter Guds lag, men de andra tilläfventyrs i löst lefverne, emot samma lag». Några månader sednare befalde konungen biskopen att, om någon ville ingifva en jungfru i klostret, skulle han icke påskynda, utan tvertom »förhala invigningen, till dess att han inhemtat konungens vilja».

De personer, åt hvilka konungen gifvit klostren i förläning, voro underkastade ett stort ansvar. Det var dem ålagdt att förqväfva den gamla läran, och då konungen 1539 hörde berättas att »munkarne i Vadstena ånyo börjat ljuga och predika, bedragandes menige man, hvilket både synd och skam är», befalde han Arvid Trolle att hafva ögonen öppna och icke tillåta det papistiska partiet att regera som det behagade, så kärt det honom vore att få behålla klostret i förläning. Det var icke rådligt att sätta sig upp emot konungens vilja. Äfven klosterfolket måste ödmjuka sig i stoftet. Ehuru nöd och brist nu hotade konventen i Vadstena, vågade de icke utan konungens särskilda tillåtelse mottaga och uppbära »de allmosor och milda gåfvor som folket ville gifva dem till deras nödtorftiga uppehälle och icke heller utsända sina bud för att söka hjelp». Konungen gaf dem dock sitt bifall härtill, med vilkor att de noga aktade sig för att utsprida någon vidskepelse eller bedrägeri. Gälde detta väl hufvudsakligen munkarne, så gjorde dock äfven nunnorna sig skyldiga till misstankar för

Digitized by Google

papistiska sträfvanden. Konungen infordrade derföre af prestерskapet i Linköping förslag till »någon god man, som dem rätt undervisa kunde och reformera dem så, att man icke alltid måtte besväras af deras papistiska väsende». De *unga* nunnorna gjorde dock konungen föga oro. Dem blef snart stugan för trång, och konungen öppnade gerna för dem klosterportarne, förbjudandes abbedissan och de äldre systrarna och bröderne att qvarhålla dem i deras »babyloniska fängelse» i fall de ville föredraga att lemna klostret och ingå i äktenskap.

Med år 1545 slutar vadstena-diariet. Under den tid som derpå följde och intill århundradets slut bodde de återstående nunnorna fortfarande qvar i Vadstena. Såsom abbedissor omtalas

KATARINA BENKTSDOTTER. Abbed. —1594.
KATARINA OLOFSDOTTER. Abbed. 1594—.

De upplysningar, som historiens källor från denna tid erbjuda oss om klosterfolket i Vadstena, sakna nästan allt intresse. Det är endast ekonomiska frågor, som der beröras, och som ådagalägga att den konstlade fromhet, som fordom öfverhopade klostret med det rikligaste öfverflöd, nu gifvit vika för ett af omständigheterna framkalladt sparsamhetsbegär hos de mäktige, hvilket stundom egde tycke af en hårdhjertad egennytta. När olyckan slutligen slog ned öfver Vasa-ättens hufvuden, när ingen läkarehjelp ville räcka till att bota kung Eriks vansinne, vände Karin Månsdotters gifmildhet sig emot Vadstena kloster för att söka hjelp af klosterfolkets förböner, och äfven Göran Persson omtalas vid denna tid såsom klostrets välgörare.

Ett svekfullt hopp om bättre tider tändes ännu en gång i de arma vadstena-nunnornas hjertan. Konung Johan och i synnerhet hans gemål Katarina omfattade, i enlighet med sin religiösa öfvertygelse, de få återstående nunnorna i Vadstena med öm omsorg. Vid fastlagstiden brukade drottningen sända dem vin och specerier samt penningar, och sannolikt var det genom hennes bemedling, som påfven Gregorius XIII 1583 gaf sin trogne tjenare Antonius Possevinus makt att, genom messor i Vadstena kloster, lösa de derstädes aflidnes själar ur skärseldens pina. På detta sätt bibehöll den gamla tron ännu någon tid fast fot i och omkring birgittinerklostret, och det var äfven der Johannes Messenii uppfostran erhöll den katolska riktning, som snart förde honom

Digitized by Google

i Jesuiternes händer. Konungaparets liturgiska sträfvanden, fortplantade till deras son, mötte dock hos hertigen-regenten ett motstånd, hvilket, likasom dennes bergfasta vilja i allmänhet, trotsade alla försök till katolikernes förmån. Att sjelfva klosterväsendet vid denna tid icke var mäktigt af någon hotande tillväxt synes deraf att det icke med ett enda ord särskildt nämnes i Upsala mötes beslut, utan blott torde inbegripas i de »påfviska läror och villfarelser» som förkastas såsom »menniskostadgar, igenom hvilka många menniskor ofta äro bedragne vordne». Vid sitt besök i riket 1594 möttes konung Sigismund af en böneskrift från Vadstena kloster. Nio nunnor bland dem, som nu återstodo der, hade utsett Katarina Olofsdotter till sin abbedissa och anhålla att konungen ville stadfästa detta val. Detta skedde äfven och konungen lät sin sekreterare utfärda i öfliga ordalag sitt betydelselösa försvarsbref för den nya abbedissan och klostret [1]). På riksdagen i Söderköping, der den religiösa stridsfrågan ånyo förevar till afgörande, blef den katolska gudstjensten förbjuden och Vadstena kloster formligen upplöst enligt följande ordalydelse i beslutet: »Efter som K. Maj:ts försäkran lyder, att emot den augsburgska bekännelsen och Upsala förening anno 1593, icke något, antingen med skolor eller kyrkor, någonstädes här i riket skall med godo eller ondo inträngas, utan dermed hållas som det var i konung Gustafs sista och konung Johans första regements-tid, derföre skall allt missbruk i Vadstena kloster och dess personer alldeles afskaffas». Knappt hade riksdagen afslutats, förrän hertigen sjelf begaf sig till Vadstena i afsigt att, på grund af det fattade beslutet, förvisa de ännu åter-

[1]) En samtida förteckning på klosterfolket upptager följande personer:

Karin Olofsdotter, abbedissa;
Ingegerd Månsdotter, blifver i trädgården;
Ingrid Jansdotter, gammal;
Karin Johansdotter, blifver hos Ingegerd Månsdotter;
Ingrid Persdotter;
Ingeborg Persdotter, gammal;
Kerstin Persdotter, blifver hos Lars Jönsson;
Margreta Jacobsdotter, blifver hos Jon Larsson;
Elin Eriksdotter;
Margaretha Mattsdotter, blifver hos abbedissan;
Anna Larsdotter, blifver hos Daniel Hansson.

Dessutom underhöllös 14 tjenare, hvilka under fogdens uppsigt skötte trädgården och ladugården samt förrättade andra för jordbruket nödiga sysslor.

Digitized by Google

stående nunnorna ur klostret, och sålunda afsluta sin faders verk. Han lät då upprätta ännu befintliga inventarieförteckningar öfver klostrets tillhörigheter. Bland kyrkosakerna märkas:

S:t Britas skrin af förgyldt silfver;
S:t Katarinas skrin, beslaget med förgyldt silfver;
2 silfver-ljusstakar;
1 stor brudkrona med förgylda spännen;
2 små perlekronor i en ask;
S:t Karins grafkläde, sänkt med guld;
1 förgyld monstrans;
4 silfverkalkar;
3 silfverpatener;
Stycken af silfver, som tillhört S:t Ingrids skrin;
1 brandgul korkåpa, med guldbroderi;
31 messhakar. somliga af sammet och atlask, med guldbroderier och krucifix, andra mindre dyrbara; dessa utdelades af hertigen till sockenkyrkor;
12 antependier för högaltaret;
5 relikaskar, på fötter;
2 små täcken af guldskinn;
Åtskilliga exemplar af Revelationes S. Birgittæ m. m.

Icke hade sålunda nunnornas gudstjenst blifvit försummad af brist på erforderliga kyrkoprydnader. Ännu hafva vi i behåll bref från två af nunnorna, daterade 1596, som visa att de lyckats utverka hertigens medgifvande att få till döddagar qvarblifva i sitt gamla hem. Om den sista abbedissan, Katarina Olofsdotter, berättas det att hon slutligen flyttat öfver till birgittinerklostret vid Danzig.

Af det forna klosterfolket återstod sålunda nu endast några få, ålderdomssvaga nunnor; i stället för det forna lifvet och verksamheten i klostret, såg man nu dessa qvinnor endast upptagna af lekamliga omsorger, för att, liksom gengångare från längesedan försvunna dagar, blicka så långt som möjligt in i den nya tid, hvars väsende de aldrig rätt kunde förstå. Innan århundradet nått sitt slut, hade äfven de samlats till sina fäder.

Vi hafva här framstält ett kapitel af Sveriges klosterhistoria. Vi hafva låtit de enklaste fakta tala sitt okonstlade språk. Den

Digitized by Google

ifver, hvarmed den nya läran omfattades, förledde dess förste bekännare till orättvisa domar öfver klosterfolket. En sednare efterverld utgör dock den högre instans, som eger att till slut fälla dom öfver hvad som fordom varit, och det är historiens sköna lott att vid det domslutet skipa lag och rätt. Det är endast rättvisa att erkänna att klostren, i vårt land liksom annorstädes, lemnat efter sig tillräckliga spår af sitt välsignelserika inflytande, för att äfven det *menskliga* ögat skulle kunna skönja deras sammanhang med de öfrige länkarne i utvecklingens långa kedja. Väl är det sant att klostren, vid tiden för reformationen, alltmera börjat likna hvitmenade grifter, men vi äro skyldige att tacksamt erkänna deras stora betydelse för religion och kultur, och för egen räkning må vi påminna oss de ord Luther sjelf en gång yttrat om klostrens innevånare: »det värsta du kan förebrå dem är — att de voro menniskor».

Digitized by Google

Förteckning

på

Munkar och Nunnor i Vadstena kloster[1]).

Munkar:

III. Olavus, scholaris. Vistades 2 år i Rom. † 1386.
IV. Ingolfus, kettilsmidare; innebränd 1388.
VI. Folko, presb.; † vid hög ålder 1390.
XII. Johannes Petri. *Generalkonfessor* 1394—1401. Besökte Rom. † 1418.
XIII. Stephanus, presb.; förvaltade klostrets gods. † 1403.
XVI. Martinus, presb.; † 1427.
XIX. Petrus; skräddare. Bistod i Rom Birgitta med penningar. † 1405.
XX. Gregorius, presb.; † 1417.
XXI. Nicolaus, från Häradshammar. Vistades med Birgitta i Rom. † 1409.
XXIV. Ingevaldus, lekman. Munk 1385. † 1391.
XXVI. Karl Kætilvastason, presb. Munk 1386.
XXVII. Karl Offesson, diakon. Munk 1386. † 1436.
XXVIII. Johannis Svenonis, kanik i Strengnäs. M. 1387. † på vägen till Rom 1390.
XXXII. Nicolaus Laurentii, lekman. Munk 1389. † 1417.
XXXIII. Ericus Gudmundi Buza, prost i Finvidhe. M. 1390. Besökte Italien. † 1402.
XXXIV. Katillus Thorberni. M. 1392. Besökte England 1408. † 1442.
XXXVI. Ragvaldus Olavi, lekman. M. 1392. † 1431.
XLII. Laurentius Œghiarsson, lekman. M. 1405. † 1417.
XLV. Nicolaus Petri, fr. Vestergötland, presb. M. 1406. † 1448.
XLVI. Thörnerus Andreæ, fr. Åbo stift, presb. M. 1407. † 1435.
XLIX. Magnus Niclisson, fr. Öland. Vallfärdades till Jerusalem 1407. M. 1408. † s. å.
LVII. Asmund, prebend. i Skara. M. 1416. Besökte Danmark och Norge. † 1434.
LIX. Torstanus, lekman. M. 1418. † 1469.
LXIV. Symon, lekman. M. 1423. Besökte åtsk. gånger Finland. † 1459.
LXV. Clemens, prebend. i Vesterås. M. 1425. Besökte Norge och Finland. † 1459.
LXVII. Simon Ingevasti. Munk 1431.
LXVIII. Johannes Magni. M. 1431. Återbördade vid herred. i Stockholm 1446, gårdar till klostret. † 1470.
LXX, Jacob, skräddare. M. 1435.
LXXII. Johannes Kylonis, presb.; M. 1436. Prior i Nådendal. † derstädes 1454.

[1]) De munkar och nunnor, hvilka icke äro här upptagna, återfinnas i föregående noter; det äldsta klosterfolkets invigningsår äro okända.

Digitized by Google

LXXIII. Nicolaus Ricardi, kanik i Upsala. M. 1436. † 1455.
LXXIV. Jönis Pedersson, fr. Halland, lekman. M. 1436.
LXXVII. Bonde Johansson, fr. Öland, presb.; M. 1440. † 1473.
LXXVIII. Henekinus, fr. Jönköping, presb. M. 1440. † 1453.
LXXIX. Jaspar, fr. Tyskland; jägare i klostrets tjenst. M. 1440. Besökte Munkalif. † 1469.
LXXX. Michaëlis Sunonis, kanik i Vesterås. M. 1441. *Generalkonfessor* 1454. † 1469.
LXXXIII. Ericus Simonis, kyrkoprest i Lommaryd; skicklig i latin. M. 1442. † 1464.
LXXXIV. Magnus Haqvonsson, handelsman i Arboga. M. 1442. Besökte Nådendal. † 1470.
LXXXV. Richardus, fr. Kalmar. M. 1445. Besökte Nådendal. † 1485.
LXXXVII. Thure Magnusson, fr. Danmark; diakon. M. 1446. † 1469.
LXXXVIII. Laurentius, kyrkoprest i Törnevalla. M. 1448. † 1458.
XCI. Olavus Johannis, diakon. Besökte d. hel. landet. M. 1455. † 1483.
XCII. Andreas, fr. Strengnäs. M. 1458. Besökte Norge. † derst. 1468.
XCIII. Olavus Olavi, lekman. M. 1459. † 1486.
XCIV. Johannes Johannis, kyrkoprest i Vadstena. M. 1459. *Generalkonfessor* 1468. † 1482.
XCVI. Laurentius Michaëlis, fr. Norrbotten, diakon. M. 1462. † 1494.
XCVII. Gunnarus Beronis, presb. Besökte d. hel. landet. M. 1462. † 1478.
C. Gudzerkus, kyrkoprest i Skeninge. M. 1465. † 1476.
CI. Petrus Nilson, lekman. M. 1468. † 1498.
CII. Laurentius Nicolai, fr. Söderköping; presb. M. 1469. † 1480.
CIII. Laurentius Juthe, diakon. M. 1469. † 1480.
CVI. Jönis Jonsson, lekman. M. 1471. † 1504.
CVII. Jacobus Johannis, fr. Vadstena, lekman. M. 1471. † 1505.
CVIII. Knut Hvœssing; förfaren krigsman, af hög börd. M. 1471. † 1498.
CIX. Andreas Christmanni, fr. Söderköping; presb. M. 1472. † 1487.
CX. Birgerus Johannis, fr. Vermland. M. 1472. Reste 1489 till Munkalif.
CXI. Arvid, fr. Vestergötland; presb. M. 1473.
CXII. Benedictus Nicolai, lekman. M. 1473. † 1510.
CXV. Petrus Karoli, kanik i Skara. M. 1478. † 1497.
CXVI. Ericus Johannis, kyrkoprest i Lödöse. M. 1478. † 1508.
CXVII. Henricus Magni, fr. Stockholm; lekman. M. 1479. † 1495.
CXVIII. Ingemarus Johannis, diakon. M. 1480. † 1509.
CXX. Torstanus Johannis, kyrkoprest i Jönköping. M. 1482. † 1505.
CXXI. Olavus Petri, fr. Vestergötland; diakon. M. 1483. Besökte Munkalif. † 1516.
CXXII. Erik Svenson, fr. Sala; diakon. M. 1485. † 1493.
CXXIII. Johannes Svensson, fr. Danmark; presb. M. 1486. † 1511.
CXXV. Michaëlis Nicolai, fr. Söderköping; presb. M. 1487. Besökte Munkalif. † 1516.
CXXVI. Simon, i Nora; född i Nyköping; presb. M. 1488. † 1506.
CXXVIII. Michaëlis Gudmundi, prebend. i Upsala. M. 1494. † 1518.

Digitized by Google

CXXIX. Clemens Martini, fr. Öland; diakon. M. 1495. Besökte Nådendal. † 1527.
CXXX. Laurentius Erici Jercho, lekman. M. 1495. † 1535.
CXXXII. Petrus Giorderus, fr. Vadstena; kanik i Linköping. M. 1498. † 1505.
CXXXIII. Johannes Nicolai Ræf; prest fr. Stockholm. M. 1498. Besökte Polen och Norge.
CXXXIV. Jöns Joansson, lekman. M. 1498. † i Munkalif 1511.
CXXXV. Nicolaus Laurentii, lekman. M. 1498. † 1509.
CXXXVI. Birgerus Strale, fr. Skara. Invigningsåret okändt. † 1499.
CXXXIX. Laurentius Benedicti, fr. Vestergötland. M. 1505. Besökte Munkalif. Förestod Birgittas hus i Rom. † derst. 1523.
CXLI. Johannes Rodgeri, presb. M. 1506. † 1543.
CXLII. Erlandus Sigvardi, fr. Norge; lekman. M. 1506. Reste till Mariekron 1514.
CXLV. Haqvinus Laurentii, kyrkoprest i Ingatorp. M. 1506. † 1527.
CXLVI. Holmstanus Johannis, kyrkoprest i Nykil. M. 1510. Reste till Polen och 1524 till Rom för att förestå Birgittas hus.
CXLVII. Olavus Erici, presb. M. 1510. Afvek fr. klostret 1512.
CXLVIII. Ericus Joansson i Broby; lekman. M. 1510.
CXLIX. Nicolaus Kåtilsson, lekman. M. 1510. † 1523.
CL. Johannes Jæspersson, lekman. M. 1510. † 1534.
CLI. Andreas Petri, kyrkoprest i Vånga. M. 1512.
CLII. Petrus Svenonis Gylta, presb. M. 1514. Reste åtsk. gånger till Rom. † 1540.
CLIII. Arnerus Mathæi, lekman. M. 1514.
CLIV. Andreas Thordsson, borgare i Vadstena. M. 1516. † 1523.
CLV. Amundus Ingonis, kapellan hos riksf. Sten Sture d. y. M. 1517. Besökte Nådendal. Afvek fr. klostret 1529.
CLVII. Laurentius Kœnekesson, lekman. M. 1517. † 1539.
CLVIII. Johannes Laurentii, lekman. M. 1524. † 1533.
CLX. Petrus Laurentii, lekman. M. 1524.
CLXI. Thorstanus Petri, presb. M. 1525. † 1532.
CLXII. Petrus Nicolai, skolföreståndare i Skeninge; presb. M. 1526. † 1532.
CLXIII. Laurentius Torberni, prest i Vadstena. M. 1526.
CLXIV. Franciscus Martini, diakon. M. 1526. † 1532.
CLXV. Petrus Benedicti. Invigningsåret okändt. † 1527.
CLXVI. Petrus Magni, fr. Skeninge; lekman. M. 1541.
CLXVII. Laurentius Petri. M. 1542.
CLXVIII. Nicholaus Michaëlis, lekman. Invigningsåret okändt. † 1542.

Nunnor:

1. Katharina Ulfsdotter. Nunna 1375. Förestod klostret såsom dess första abbedissa. (Se texten, sid. 9 och ff.)

Digitized by Google

2. Katharina Thomasdotter. † 1390.
3. Ingeborg Thordadotter. † 1391.
4. Helga. † 1430.
5. Greta. Hade varit gift med munken Benedictus (XV). † 1409.
6. Botildis Magnusdotter. † 1443.
8. Gyridh. † 1429.
9. Ingeborg Erinbjörnsdotter, fr. Vestergötland. † 1392.
10. Katharina af Söderköping; enka. † 1392.
11. Katharina Birgersdotter; enka. † 1399.
12. Katharina, fr. Halland; enka. † 1400.
13. Ramborg Svensdotter. † vid 110 års ålder 1401.
14. Margaretha Laurensdotter. † 1402.
15. Ingrid Niclasdotter. † 1402.
16. Katharina Kellarsdotter. † 1402.
17. Asa. † 1409.
19. Ragnild, dotter af Jakob Bekare. † 1411.
20. Elena Sonadotter. † 1411.
21. Katharina Bryniulfsdotter; g. m. Johannes Petersson, sedermera munk (XVII). † 1401.
23. Christina Tokadotter. Flyttade 1412 till Marienwalds kloster.
24. Helena Ernilsdotter. † 1415.
25. Margaretha Gunnarsdotter. † 1415.
26. Margaretha Karlsdotter. † 1418.
27. Katharina Gerekadotter. † 1421.
29. Benedikta Gunnarsdotter; priorissa; *abbedissa* 1422. (Se sid. 30 o. ff.)
30. Agnes, fr. Norge. † 1422.
31. Cecilia Andersdotter. † 1423.
32. Rangnild Laurensdotter. † 1425.
33. Ingegerd Magnidotter. † 1426.
35. Sigrid Bosdotter. † 1426.
36. Gertrud Andersdotter. † 1426.
37. Ingeborg Laurentsdotter. † 1428.
39. Ragna Johansdotter. † 1428.
40. Margaretha Johansdotter. »Walska». † 1431.
41. Estrid Gudmundsdotter. Skref ett missale för högaltaret. † 1436.
42. Margaretha Jönisdotter. † 1437.
44. Margaretha Pedersdotter. † 1438.
45. Gertrud Benktsdotter. Dotter af munken Benediktus (XV). † 1439.
46. Christina Pedersdotter. † 1450.
47. Lucia. Nunna 1385. † 1411.
49. Ingrid Signesdotter, fr. Stockholm; enka. N. 1385. † 1391.
50. Christina Finwitsdotter. N. 1386. Afreste 1415 till England för ordens utbredande.
51. Katharina Wæmundsdotter; af hög börd. N. 1387. † 1391.
52. Margaretha, fr. Finland. N. 1387. Dödsåret okändt.
53. Cristina Jönisdotter. N. 1388. † 1422.
54. Margaretha Niclisdotter. N. 1388. † 1439.

Digitized by Google

55. Ingeborg Laurentsdotter. N. 1389.
56. Brynhilda Josephsdotter, fr. Norge; enka. N. 1389. † 1394.
57. Gyridh Gudlefsdotter, sedermera kallad Birgitta. N. 1389. Dödsåret okändt.
58. Ragnild Hennikedotter. N. 1392. Dödsåret okändt.
59. Elena Haraldsdotter. N. 1392. † 1440.
60. Christina Hermansdotter. N. 1392. † 1454.
61. Cecilia Gerhardsdotter. N. 1392. † 1453.
62. Helga Simonsdotter. N. 1392. Dödsåret okändt.
63. Elena Andersdotter. N. 1393. † 1450.
64. Ingeborg, enka efter Hartlef Bolk. N. 1393. † 1400.
65. Juliana Andersdotter. N. 1393. † 1406.
66. Christina Röriksdotter, fr. Kalmar. N. 1395. † 1406.
67. Ragnild Esbjörnsdotter. N. 1395. † 1436.
68. Elena Niclasdotter. N. 1395. † 1445.
69. Birgitta, dotter af Jeppe Bykare. N. 1400. † såsom priorissa 1436.
70. Elena, dotter af Andreas Skytte. N. 1400. † 1443.
74. Christina Johansdotter, fr. Kalmar. N. 1400. Öfverflyttade till Marienwald 1412.
75. Christina Esbjörnsdotter. N. 1400. Afreste 1415 till England.
76. Ingeborg Johansdotter; syster till gen.konf. Ericus Johannis (XXXI). N. 1403. † 1418.
77. Ramborg Andersdotter. N. 1403. † 1419.
78. Christina, dotter af Peter Hækla, fr. Danmark. N. 1407. † 1416.
79. Ragnild Thorirsdotter, fr. Norge. N. 1408. † 1431.
81. Christina Jönissadotter. N. 1408. † 1452.
82. Elseby, dotter af Hænneke Starke, fr. Söderköping. N. 1408. † 1425.
83. Tala, fr. Danmark; enka. N. 1408. † 1438.
84. Katharina Ulfsdotter, fr. Vestergötland. N. 1409. *Abbedissa* 1456—7. † 1461. (Se sid. 35 o. ff.)
85. Elena, dotter af Tyke Eskilsson. N. 1411. † 1448.
86. Birgitta, dotter af Johan Klinga i Skeninge. N. 1411. † 1454.
87. Botildis Pedersdotter, fr. Seland. Besökte klostren i Mariebo och Munkalif. † efter 1462.
88. Greta Andersdotter. N. 1411. † 1459.
89. Margaretha Olofsdotter. Invigningsåret okändt. † vid 35 års ålder 1422.
90. Marina. Ingafs af konung Erik 1413. † 1423.
92. Cristina, dotter af Lindorm fr. Vestergötland. N. 1415. † 1450.
93. Greta Könikedotter. N. 1415. † 1459.
94. Elseby Hansdotter. N. 1415. † 1465.
95. Ragnild Tidekadotter. } Ingvigningsåren okända. Afgingo 1415 till
96. Anna Esbjörnsdotter. } England.
97. Christina Sigurdsdotter. N. 1416. † 1443.
98. Katharina Dansdotter. N. 1416. Reste 1440 till Finland.
99. Ingeborg Askersdotter. N. 1416. † 1470.
100. Sigrid Henriksdotter, fr. Vesterås; enka. N. 1416. † i Finland 1451.

Digitized by Google

101. Birgitta Gudleksdotter } Invigningsåren okända. Reste 1416 till
102. Christina Stensdotter } Lolland.
103. Ingeborg, dotter af ridd. Lars Ulfsson (blå). N. 1418. † 1454.
104. Anna Johansdotter Bylow. N. 1418. Reste 1429 till Reval. † 1465.
105. Margaretha Petersdotter Kyle. Fadren lagman på Öland. N. 1418. † i Finland 1441.
106. Elisef Olofsdotter, fr. Jutland. N. 1418. † 1427.
107. Matilda Thorsdotter. Fadren guldsmed i Vadstena. N. 1418. † 1450.
108. Ragnild Niclisdotter. N. 1418. † 1487.
109. Ragnild Thyrgilsdotter, fr. Vestergötland. N. 1419. † 1459.
110. Ragnild Magnusdotter N. 1420. † 1476.
111. Ingegerd Azersdotter. N. 1422. † 1443.
112. Birgitta Spolesdotter. N. 1423. † 1459.
114. Helena Hinzadotter. N. 1423. Besökte Finland. † efter 1462.
115. Katharina Gudmundsdotter. N. 1425. † 1444.
117. Birgitta Gunnarsdotter, fr. Vesterås. N. 1425. † 1435.
118. Ramburgis Magnusdotter. N. 1425. † efter 1462.
119. Margaretha Olafsdotter. N. 1426. Dödsåret okändt.
120. Ingegerd Olafsdotter. N. 1426. † 1476.
121. Botild Petersdotter. N. 1427. Kallades sedermera Katarina. Dödsåret okändt.
123. Ingeborg, dotter af höfdingen på Axevall Henneke Bækman. N. 1428. † 1455.
124. Katharina Eriksdotter. N. 1428. Reste till Finland 1444. † 1481.
125. Margaretha Bodgersdotter. N. 1429. † 1455.
126. Christina Andersdotter, fr. Vestergötland. N. 1429. † 1447.
127. Christina Nicolaidotter, fr. Skeninge. N. 1431. † 1460.
129. Birgitta Olafsdotter, fr. Stockholm. N. 1431. † 1485.
130. Margaretha Gunnarsdotter, fr. Jutland. N. 1435. † 1452.
131. Margaretha Petersdotter. Invigningsåret okändt. † efter 1462.
132. Margaretha Karlsdotter, fr. Lödöse. N. 1436. † 1462.
133. Katharina, dotter af Magnus guldsmed. N. 1436. † 1455.
134. Helena Helgedotter, fr. Lödöse; enka. N. 1437. † 1455.
136. Birgitta, dotter af Olof Wæsman, fr. Vesterås. N. 1438. † 1453.
137. Margaretha Ulfsdotter. N. 1438. † efter 1462.
138. Katharina Jönisdotter. N. 1438. † 1492.
139. Lucia Buggedotter. N. 1439. † efter 1462.
140. Birgitta, dotter af Albert bagare. N. 1439. † efter 1462.
141. Ingeborg Svensdotter. N. 1439. † efter 1462.
142. Mathilda Pedersdotter. N. 1440. † 1458.
143. Iliana Mathisdotter. N. 1440. † efter 1462.
145. Ingeborg Niclisdotter, fr. Vermland. N. 1440. † 1493.
146. Katharina, dotter af Lydekinus Wipa fr. Vadstena. N. 1441. † 1488.
147. Birgitta Jönisdotter. N. 1442. † 1492.
148. Christina Eriksdotter. N. 1442. † 1496.
149. Christina Karlsdotter. N. 1443. † 1504.
150. Anna Pedersdotter, fr. Söderköping. N. 1443. † 1502.

Digitized by Google

152. Elseby Hermansdotter, fr. Jutland. N. 1445. † 1452.
153. Margaretha Pawelsdotter. N. 1445. † 1462.
154. Christina Pedersdotter. N. 1445. † 1455.
155. Benedicta Eskilsdotter, fr. Skåne. N. 1447. † 1477.
156. Hermegardh, dotter af ridd. Lars Ulfsson. N. 1448. † efter 1462.
157. Benedicta Magnusdotter. N. 1450. † 1499.
158. Ingegerd Höksdotter. N. 1450. † 1495.
159. Christina Niclisdotter. N. 1450. † 1501.
160. Elisabeth Albrecktsdotter. N. 1451. † 1499.
161. Birgitta, dotter af Johannes Dortman, köpman i Vadstena. N. 1452. † 1491.
162. Anna, dotter af guldsmeden Henrik i Vadstena. N. 1452. † 1495.
163. Birgitta Pedersdotter. N. 1453. † 1463.
164. Ragnild Unnadotter, syster till gen.konf. Magnus Unnonis. N. 1453. † 1495.
165. Ingegerd Staffansdotter. N. 1453. † 1484.
166. Birgitta, dotter af konung Karl Knutsson. N. 1455. † 1469.
167. Margaretha, dotter af ridd. Karl Christiernsson (vase). N. 1455. † 1460.
168. Birgitta Jerecodotter. N. 1455. † 1521.
169. Katharina Andrisdotter. N. 1455. † efter 1462.
170. Katharina Erengisladotter. N. 1455. † 1506.
171. Helena Wivastadotter. N. 1455. † 1462.
172. Ingegerd Pedersdotter. N. 1455. † 1470.
173. Christina Jönsdotter, fr. Småland. N. 1457. † 1463.
174. Christina Jowansdotter. N. 1458. † 1518 (?).
175. Christina Anundsdotter. N. 1459. † 1465.
176. Katharina Niclisdotter. N. 1459. † 1481.
177. Katharina Tydekadotter. N. 1459. † efter 1462.
179. Anna, dotter af Johan Dortman. N. 1460. † 1465.
180. Birgitta, dotter af Jöns Gudmundsson, borgm. i Vadstena. N. 1460. † 1504.
181. Birgitta Hansdotter, fr. Norrbotten. N. 1461. † 1465.
182. Katharina, dotter af Peter Torfva. N. 1461. † 1516.
183. Anna, dotter af Niclis Palna. N. 1462. † 1499.
185. Katharina Johansdotter. N. 1463. † 1465.
186. Ingeborg Hermansdotter. N. 1463. † 1493.
187. Katharina Arvastadotter. N. 1465. † 1506.
189. Ingeborg Laurensdotter. N. 1465. † 1506.
190. Margaretha Niclisdotter. N. 1465. Dödsåret okändt.
191. Birgitta Clavussadotter. N. 1465. † 1498.
192. Elena Benktsdotter. N. 1465. Dödsåret okändt.
193. Cecilia Svensdotter. N. 1465. † 1493.
194. Katharina Jönisdotter. N. 1465. † 1506.
195. Ingeborg Johansdotter. N. 1466. † 1516.
196. Ingegerd Olafsdotter, fr. Vermland. N. 1468. Dödsåret okändt.
197. Gia, dotter af Johannes Koger, fr. Skeninge. N. 1469. † 1506.
198. Birgitta, dotter af borgaren i Vadstena Jönis Laurensson. N. 1469. † 1514.

Digitized by Google

199. Ingeborg, dotter af Benkt guldsmed i Vadstena. N. 1470. † 1522.
201. Katharina Algotsdotter. N. 1470. Besökte Nådendal. † 1527.
202. Katharina Ingvarsdotter. N. 1472. † 1528.
203. Barbara, dotter af Jæppe Hansson, fr. Dalarne. N. 1473. Priorissa. † 1505.
204. Mårta. Invigningsåret okändt. † 1476.
205. Katharina Jovansdotter i Broby. N. 1476. Dödsåret okändt.
207. Anna, dotter af Olavus Laurentsson, borgare i Vadstena. N. 1476. Dödsåret okändt.
208. Christina Övidsdotter. N. 1476. † 1510.
209. Anna, dotter af Laurentius Ulfsson, borgm. i Vadstena. N. 1478. † 1492.
210. Anna Svensdotter. N. 1478. Priorissa. † 1527.
211. Anna Pedersdotter, fr. Åland. N. 1478. † Dödsåret okändt.
212. Christina, dotter af Johannes Sigvardsson, borgm. i Linköping. N. 1480. † 1487.
213. Birgitta, dotter af Petrus Nilsson. N. 1481. Besökte Nådendal. † 1530.
215. Katharina, dotter af Nicolaus Karlsson i Vadstena. N. 1481. † 1519.
216. Birgitta, dotter af riksförest. Sten Sture. N. 1485. † 1536.
217. Christina Henriksdotter, fr. Upsala. N. 1487. † 1506.
218. Beata Fikkesdotter Bylow. (N. 1474?). † 1487.
219. Ragnild Petersdotter, fr. Norrköping. N. 1487. † 1492.
220. Katharina Laurentsdotter. N. 1487. † 1532.
221. Angerd, fr. Vestergötland; af hög börd. N. 1487. † 1525.
222. Helena Haqvonsdotter. Invigningsåret okändt. † 1488.
223. Katharina, dotter af borgaren i Vadstena Petrus Bagge. N. 1488. † 1539.
224. Anna, dotter af Johan Brun. N. 1488. † 1527.
225. Agneta Venzeslaidotter, född i Tyskland. N. 1489. † 1532.
226. Birgitta, dotter af Andreas fr. Lödöse; enka. N. 1491. † 1498.
227. Helena, dotter af borgaren i Vadstena Peter Udsson. N. 1492. † 1527.
228. Christina Erlandsdotter. N. 1492. † 1504.
229. Dorothea Nilsdotter, fr. Norge. N. 1492. † 1515.
231. Margaretha Håkansdotter. Invigningsåret okändt. † 1493.
232. Birgitta, dotter af Hans Vinter fr. Söderköping. N. 1493. † 1495.
233. Birgitta Farmansdotter, fr. Örberga socken. N. 1493. † 1539.
234. Helena, dotter af Petrus Nilsson, borgare i Vadstena. N. 1493. † 1525.
235. Margaretha, dotter af Nicolaus Krögare i Söderköping. N. 1493. † 1497.
236. Birgitta, dotter af Olavus Jönsson, rådman i Vadstena. N. 1495. † 1522.
237. Anna Nilsdotter, fr. Svanhals socken. N. 1495. † i Nådendal 1511.
238. Ingeborg, dotter af Peter Jönsson, borgm. i Vadstena. N. 1495. † 1524.
239. Helena, dotter af Sven, borgare i Vadstena. N. 1495. Besökte Nådendal. † 1532.
240. Ingeborg Johansdotter. N. 1496. † 1544.
241. Anna, dotter af Mathias Kart, guldsmed i Vadstena. N. 1498. † 1524.
242. Birgitta Petersdotter. N. 1498. † 1517.
243. Dorothea, dotter af Nicolaus målare. N. 1498. Dödsåret okändt.
244. Iliana Mattsdotter; af hög börd. Invigningsåret okändt. † 1499.
245. Margaretha Laurensdotter. N. 1499. Dödsåret okändt.

Digitized by Google

246. Anna Olafsdotter, fr. Vadstena. N. 1499. † 1529.
247. Katharina Svensdotter, fr. Laglösaköping. N. 1499. Dödsåret okändt.
249. Ingrid, dotter af Anbernus fr. Vestergötland. N. 1501. † 1531.
250. Gyridh. N. 1503. Dödsåret okändt [1]).
252. Ingeborg Magnidotter, fr. Skeninge. N. 1504. † 1543.
253. Katharina Nilsdotter, fr. Vestergötland. N. 1504.
254. Elena Mattsdotter Brask, fr. Vadstena. N. 1504. † 1525.
255. Katharina Tyrgilsdotter. N. 1506.
256. Ramborg Birgersdotter, fr. Vadstena. N. 1506.
257. Ingeborg Thorsdotter, fr. Skeninge. N. 1506.
258. Margaretha Olofsdotter, fr. Nyköping. N. 1506.
260. Birgitta Clausdotter, fr. Vadstena. N. 1506, † 1515.
261. Magdalena Paulsdotter, fr. Kopparberget. N. 1506.
262. Anna Olafsdotter, fr. Skeninge. N. 1506.
263. Katharina Ingevaldsdotter, fr. Linköping. N. 1508. † 1511.
264. Ingeborg Thorstensdotter. N. 1508. † 1526.
265. Birgitta Andersdotter. Invigningsåret okändt. Besökte 1509 Nådendal. † 1532.
266. Ingrid Andersdotter. N. 1510.
267. Birgitta Lindormsdotter. N. 1510.
268. Anna Månsdotter. N. 1510. † 1539.
269. Christina Elofsdotter. N. 1510. † 1541.
270. Elena Månsdotter. N. 1510.
271. Christina Olofsdotter, fr. Sköfde. N. 1516. † 1526.
273. Margaretha Olofsdotter, fr. Kopparberget. N. 1517. † 1543.
274. Elena Jakobsdotter, fr. Linköping. N. 1517.
275. Ingegerd, dotter af Peter Gylta. N. 1517.
276. Christina Månsdotter. N. 1518.
277. Hilica Hansdotter. N. 1519. † 1533.
279. Elena Siggesdotter. N. 1519. † 1530.
280. Margaretha Andersdotter, fr. Vadstena. N. 1520. † 1524.
281. Katharina Pedersdotter. N. 1520.
282. Birgitta, dotter af Inge Skytte. N. 1521.
283. Anna Benktsdotter. N. 1522.
284. Margaretha Amundsdotter. N. 1522.
285. Ingeborg Laurentsdotter. N. 1524.
286. Margaretha Olafsdotter. N. 1524. † 1525.
287. Elena Haqvonsdotter. N. 1525.
288. Katharina, dotter af Paulus Kyle. N. 1525. † 1541.
289. Katharina, dotter af Långe Benkt. N. 1525.
290. Katharina Eriksdotter; af hög börd. N. 1525. † 1534.
291. Barbara Månsdotter. N. 1526. † 1539.
292. Christina, dotter af borgm. Gunnar i Jönköping. N. 1526.
293. Ingegerd Laurentsdotter. N. 1526.
294. Ingeborg Benktsdotter. N. 1526.

[1]) Om de sista nunnornas dödsår saknas i allmänhet underrättelser.

Digitized by Google

295. Christina Simonsdotter. N. 1528.
296. Margaretha Johansdotter. N. 1528.
297. Elisabeth Mattsdotter. N. 1528.
298. Anna Petersdotter. N. 1528.
299. Ingegerd Månsdotter.
302. Ingrid Jansdotter.
303. Karin Johansdotter.
304. Ingrid Persdotter.
305. Ingeborg Persdotter.
306. Kerstin Persdotter.
307. Margaretha Jakobsdotter.
308. Elin Eriksdotter.
309. Margaretha Månsdotter.
310. Anna Larsdotter.

Se sid. 60, not.

Digitized by Google

EN

LUSTIGH OCH TROWÄRDIG

CHRÖNIKA OM STOCHOLM,

SOM ÄHR PÅ THENNA TIDH SWERIGES RIJKES
NAMPKUNNIGE HUFWUDH STADH,

MED SWENSKA RIM BESKREFWEN OCH I ÅTTA BÖKER BEGREPEN

AF

JAHAN MESSENIO

ÅHR 1629.

Digitized by Google

»Jag är af den tanken att allt hvad af denne mannen är skrifvet bör med all tacksamhet framföras.»

Sven Bring (Om Messenius): Handl. i Sv. Hist. I. s. 5—6.

Johannes Messenii »*Chrönika om Stocholm*», som nu för första gången framträder i tryck, tillhör de många, om en otrolig flit vittnande arbeten, hvarmed statsfången på Kajaneborg sökte mildra fängelselifvets dysterhet. Den höga tanke om sina egna skrifter, hvilken Messenius ofta lägger i dagen, invaggade honom ständigt i förhoppningar om att få se sina arbeten offentliggjorda, och sålunda förvärfva honom det rykte af vetenskapsman och snille, hvarom han aldrig upphörde att drömma. Den öfvertygelse Messenius ofta visade sig sjelf ega, om att vara kallad till att utföra en mission här i verlden, synes likasom inkasta en solstråle i hans dystra fängelse. Om sin stora rikshistoria säger han att den blifvit skrifven »de Skandioter till evig ära, undervisning och upplysning, så att det görligen synes att det hafver varit Guds gudomliga vilja att detta verk skulle af mig på Kajaneborg förfärdigas». Då han skref titelbladen till åtskilliga af sina krönikor, var det för honom en glädje att tänka sig sina arbeten tryckta, hvarefter de, såsom han hoppades, skulle komma att förjaga de politiska misstankar, som beröfvat honom friheten. De flesta af hans mindre arbeten skola väl endast i sällsynta afskrifter blifva bevarade och deribland äfven sådana, hvilkas tryck-ort och tryck-år hans fantasi redan uppdiktade, såsom t. ex. krönikan öfver Dalarne, men några af dem tränga nu, efter århundradens förlopp, fram i dagen. Nyligen har hans krönika om *Finland* blifvit utgifven [1]); nu följer hans krönika om *Stockholm*, den äldsta historia om Sveriges »*namnkunniga hufvudstad*».

Den handskrift, som vid utgifvandet blifvit begagnad, är i qvart och skrifven af Messenius sjelf. Den eger tvenne titelblad; på det ena har förf. skrifvit: »af Christopher Reusner thär sammastädhes tryckt åhr 1629»; det andra förtjenar en särskild uppmärksamhet såsom måhända det sista minnesmärket af den svenska historieforskningens fader. Med en af ålder och olycka mattad hand har han der tillagt: »Tryckt i Stocholm, hos N. med H. K. M:tz gunst och bekåstnat år 1637» [2]).

[1]) Första upplagan utkom väl redan 1774, men har länge tillhört de literära sällsyntheterna.

[2]) Enligt de trovärdigaste upplysningar afled Messenius i Uleå den 8 Febr. 1637.

Digitized by Google

De 14 år Messenius tillbragt i fångenskap, innan han synes hafva afslutat denna krönika, hade icke kunnat förgå utan menlig inverkan på hans snilles alster. Den prisade skicklighet hvarmed han förut i sina äldsta dramatiska skrifter inpressade det obändiga språket i jemförelsevis lediga knittelverser, svek honom nu; tankarne voro trötta och deras logiska följd blef icke alltid på papperet iakttagen. Det material han under långa år samlat för detta arbete, eger dock alltid ett högt värde; derföre skall ock forskaren i vår hufvudstads äldre historia här finna mången vigtig upplysning, huru stel än versformen stundom förefaller. Det var en betryckt själ, som under författandet af dessa verser sökte lefva sig in i de flydda tiders historia, för att så mycket som möjligt glömma sina egna dagars nöd. Hans egna ord må gifva oss en inblick i de ångestfulla tankar, dem historiens genius alltmera sällan förmådde skingra. Bland de få ännu återstående brefven af Messenii hand, finnes ett, hittills sannolikt okändt, hvilket är skrifvet två år innan han befriades ur fängelset på Kajaneborg [1]). Det lyder sålunda:

Edle, Nådighe och Wälbårne Herrar, som Sweriges Rijkes regerning på thenne tijdh förestå. Näst en ödmiuck och troplichtigh helsningh sampt flittigh tackseyelse för all benegenhett, påminner jagh E:rs Nådh- och Härlighett här medh ganska underdånligen thet jagh eländigh fånge haffver skrifvit E. N. och H:tt till om min ynckeliga lägenhett för tu åhr sedhan, och medlar tijdh haffver jagh inthet förmått besökia E:rs N. och H:tt för än nu medh mijna skrifvelser, thet jagh doch gärna giordt hadhe och nödhen fordrat, hälst medhan jagh inthet swar än haffver bekommit på samma min ödmiuka begäran: förty jagh haffver varit här till siuck öffver ett åhr och thet förnämligen aff långliget och beswärliget fångzle, theslijkest och af stoort arbethe, effter jagh haffver varit fången på adorttondhe åhret och thes förinnan ett sådant värck förfärdighat som aldrigh tilförena i Swerighe seet ähr, såsom jagh E. N. och H:tt låtit förnimma medh samma mitt breff och elliest här mången man skådat haffver; så Gudh synes skeenbarlighen thenna lägenheet haffva länge sedan ther till förärnat, såsom jagh elliest aldrigh hadhe kunnat thet så uthrätta, och må förthenskull thetta låfliga wärck medh rätta heta, som thet och hether, »Suecia illustrata», hvilchet begrijper 17 delar och förhåppas jagh visserlighen att thet skall migh förlåssa, om min oskyllighett thet icke förmå beställa, och är thet lyka hvilchet thera sådana Christeligha barmhertighett uthrätter, allenast jagh af en så långligh bestryckningh bliffver hulpen, ther om jagh och nu bedher E:rs N. och H:tt ödmiuckligen i Jesu nampn, hvilchet E:rs N. och H:tt ähr inthet swårtt att göra effter all machten står nu i E:rs N. och H:tz händher. Theslijkest ähr jagh thes förinnan och ödmiukeligen till E:rs N. och H:tt bönfallandes om ett barmhertigt bijståndh, nemligen att aldenstund här slätt inthet vanckar till kiöps ther medh jagh migh nära kan för the peningar E. N. och H:tt migh gunsteligen til uphälle haffve deputerat, uthan menniskior ähro här af hunger dödhe wårdne, the andre tiggia af migh som inthet haffver, the thär skulle migh födhan sälia; thesföruthan hwadh the haffva som doch svåra lijthet är, ähr thet så dyrt att

[1]) Meddeladt af amanuensen i k. Riksarkivet E. W. Bergman. Brefvet tillhör k. Riksark. (Acta Hist.).

Digitized by Google

thet som kostadhe för en half, ther begära the före 6 mk, så att jagh inthet förmå sådana min nödtårft lossa medh thet underhål E:rs N. och H:tt migh gunsteligen haffve förordnat; hade jagh förthenskull här länge sedhan af hunger varit dödh om jag icke sielf något lijthet booskap hölle, hvilchen jagh födher medh stor mödha, och om min fattighe hustru migh icke sålunda i många åhr födt hadhe, men nu tager flugx medh henne siuckdomen til, så att hon lengre sådant icke förmår. Therföre effter hon ähr tillijka här, Gudh bettre, medh migh fången, och s. konungen haffver henne medh sitt breff giffvit förlåff att hon i Österbåthn, hwar och när henne lyster, reesa må och vij i sådana nödh här stadde äro, såsom icke heller leffva kunnes uthan maatt, thet E:rs N. och H:tt ville nådigst och effterlåta henne, effter samma breffz lydelse, att besökia här godt fålck om hielp. Här på förmodhar jagh, medh högsta åstundan ett behageligit swar af E. N. och Härlighett. Och befaler i medlar tidh sampt altijdh, E:rs N. och H:tt undher Gudz beskärm. Hastigt af Caijaneborgh den 2 Augusti åhr 1633

E:rs N. och Härlighett

Altijdh tienstvillige

JAHAN MESSENIUS.

Den nämnda handskriften, tillhörande k. Biblioteket i Stockholm, innehåller 101 blad. Början utgöres af ett företal, *till läsaren*, upptagande 20 verser. Hvarken dessa eller de af Messenius sjelf öfverkorsade verser i sjelfva krönikan äro af den betydelse att de ansetts böra meddelas. Krönikans text framträder nu sådan dess författare synes hafva ämnat offentliggöra den, endast med iakttagande af nutidens användningar af skiljetecken och stora begynnelsebokstäfver.

C. S—e.

Digitized by Google

Then förste bok om Stocholms stadh.

Om Stocholm, Swergis hufuudh stadh
en krönika migh skrifua badh
min egen kärlek then by till;
och i begynnelsen iagh will
förkunna huadh iagh om then ort
thär staden bygd ähr, hafuer sport.
Om Byrkö, Sigtun, Wpsala
skall thenna bok ther näst tala,
som och Swergis hufuudhstäder
wåro hos de gambla fäder;
wedh Melars strandh i flor the stå.
Efter theras wndergångh, på
begyntes Stocholm, thäs tilstandh
om at skrifua, gif Gudh tin Andh!

Mitt i Swerge ligger Wplan
thär vthi bor mången stålt man,
och hälst om kringh träsket Mälar.
Mällan then och salte siön war
i wärldenes anfangh landh fast,
hwilket medh tiden så wtbrast
at them emällan ett sundh wart;
watn ihop blanda the medh art.
Stundom Mälaren wtlöper,
salt watn stundom honom döper,
hafwet och träsket än i dagh
eij wtan wnder ha then lagh.
Men sedan naturen thet sundh
hade så öpnat, föga stundh
begynte siöröfvare wist
infalla thär genom medh list

Digitized by Google

och göra skada hwar Swensk man
som bodde wt wedh Mälars strandh.
När konungen thetta sporde
en träbom ther öfuer giorde,
medh lås och kiedia war then fäst,
eij frucktar mehr för sådan gäst
och helst, såsom migh wist ähr sagt,
thär hos af et blåckhws hölls wakt.
Inlåpet af thenna träbom
förwisso thet nampnet bekom,
som kallades thär af Stocksundh,
ön thär hos, Stocholm, sammalundh.

Mädan the wedh Mälaren bo
hade så för fienden ro,
tykte och kungen wara trygt
thär wistas och hafua ty bygd
Swergis hufuudhstäder thär mäst
wedh siön, som war lägenhet bäst;
åt sin gudztiänst the först en ort
lustigh wällia, som iagh har sport,
then Wpsalu het för then skull
han lågh wp i landet och full
war medh kiöpmän långh tidh hwart åhr
tå och almogens gudztiänst står,
hwilken han ey i kyrkio har
wtan wnder himmelen bahr,
wara gudom förnär menar,
stängias ihn om mur medh stenar.
På samma tidh höls rättegångh
i Wpsalu och sledz sak mångh,
och icke långt the högar frå
monne kungens sätegård stå.
Högsta gudztiänst och dom war ty
och kungzsäte i Wpsal by;
förnämste marchnadz platz ther till.
Ey annorlund sigh kungen will
skrifua, än then ort af,
sigh tytel af Wpsalu gaf,

Digitized by Google

och icke af Swergis rijke;
på Skondön ähr ey hans lyke;
Öfuerste kungh honom kalla
Swänske, Danske, Norske alla.
Man skall weta i Ninus tidh
blef lyckan then platz först så blidh,
och efter mångh hundradh åhr
afguda mönsteret thär fåhr
sitt wphof, staden tillijka
bygz, tro, iagh will tigh eij swijka.

Förste hufwdhstad Swenske men fick
hos Mälaren, thet så tilgik:
Götherna, som här wt gingo
Österlanden the infingo.
Af theras herkomst en kungh war,
sceptret i Phrygien han bar,
Romare drefuo honom wth.
Ty drogh han till sin wrsprungzknut;
åt Skondön wägen tager han,
henne medh krigzmakt öfuerwan,
nemligen Swerge och Danmarck,
them norskom war han och för starck,
tu rijken sina barn befalt
men sielf behåller Swerge alt,
efter thet war et land fast rijkt
och inthet af them androm slijkt.
Then mäktighe kungh Oden heet,
i all wärlden man tala wet
om honom, och bodde trygger
i Sigtun, hwilket han bygger;
som et skampelun war thet lijkt
Troijenborgh, mycket stort och rijckt.
I wår tidh har thet lijten art,
napt ähr nu sielfua skuggen qwart.
Kungh Oden i sin tidh så dref
i Sigtun all stapelen blef,
för Normän och Wästfolck ihop,
sampt Österlendingar; stort rop

Digitized by Google

går af then mäkta handel ty,
som brukades i then stad ny.
Tyske, Engelsmän, Frantzoser
Flandrer, Rysser, hwar man roser,
och för then stora profijt skull
i Stocksundh gifua gärna tull.

Thes emällan wart Oden dödh,
i Sigtuna sigh bränna bödh,
offras gudom, them han war hull
medh mycket sijlfuer och så gull.
Efter Oden till rijket kom
Frodhe, som war en konungh from,
och bygde först Wpsala by,
thär afgudom en kyrkia ny,
bekräfter thenna stadz höghet
mehr än tilförena war sket,
stadgar at hwar kungh wällias skall
på Mora ängh, wtan wist fall;
om Sigtuna och wäl lagar,
handelen thär mäst behagar.
Af hans efterfölliarom en
lät twert öfuer et slått af sten
byggia, som het Håtuna bårgh,
sigh och staden thär af för sårgh
befrijar, fienden frucktar
för krut och lodh thär från lucktar.
Wäl är thetta Slåttet beräst
Wisby på Gåtland bygz thernäst;
Kungh Wisbur thetta wärcket dref,
af honom och staden nempnd blef,
som belägen ähr medh then art
ath för Östersiön lägligh wart
thär stapell; haf thetta i ackt
mehr skall tigh sedan blifua sagt.

Och medlertidh icke förglöm:
Stocksundh heter nu Norreström;

Digitized by Google

Agnefitt then wijck hwarföre
kallas, will iagh tigh kungöre.
Agni war i Swerge boldh kungh,
till Finlandh har en resa tungh,
hwilket tå han wunnet hade
åt Swerge strax sin kos ladhe,
för infall hafuer finnar lönt
ibland annat rofuegodz skönt
finske kungens dåtter eij slem
på skeppen förde medh sigh hem.
Åt Håtuna lät sigh lijda
och kan eij så länge bijda.
Han lade till wedh Stocksundz ö
thär blifuer wijgder wed then mö,
för then ähra löner ijlla,
hans lif monne hon förspilla.
Thå han såf war hon icke sehn,
hängde kungen wp i en gren.
När begången war thenna last
åt Finland rymer hon medh hast.
Medh mycken sårgh tagz kungen nedh,
hans lijck bräns medh prackt som war sedh,
ôfuer hans aska, — then eij lögh
migh sadet, — giordes en iordhhögh,
emot honom ähro fast små
the wedh Bonde Wpsala stå,
hwilken runda högh iämnat ähr
tå Stocholms stadh begyntes thär
efter otalige många åhr;
Så thenna wijk thet nampnet fåhr.

Medler tidh Sigtuna missgick,
af mycket krigh thet skada fick;
Ty kom handelen till Byrkö,
som lågh när hos i samma siö,
och hade en fast bättre hamn;
wijdare berömdt war thäs nampn,
och är icke aldeles ny.
Tå war och till en annan by,

Digitized by Google

Telge hade then nampnet fåt,
dock aldrigh i så stor flor stått,
som eij heller then stad Calmar
på thenna tidh han och till war.
Byrkö kronan bär för båda
mädan then stodh wtan wåda,
ja för hwar stadh Östresiön kringh.
Medh Julin sker stor förandringh,
som mäktigh ähr bland the wender,
af skondioter wart bränder.
Byrckö tager sedan så till,
för ingen by han wijka will,
eij för sin fiende häller,
kungen till hiälp när pågäller
till häst och foot wtföra kan
mehra än fiorton tusen man.
Thär bodde mången rijck och wijs,
rätfärdigheten bar thär prijs.
Tädan har hwar kiöpstadh sin lagh,
som brukas på Skondön i dagh,
och kallas hoss oss alla slätt
Swenske, Danske, godh byrkörätt.

Gönom Stocksundh skall kiöpman hwar
som af och till med sitt godz far.
Thär gafz ey mindre tull långh stundh
än som nu sker i Öresundh.
Åfwan och nedan bomen boo
i små hws fiskiare medh roo
om sundet på både sijder,
kiöpmannen them gärna lijder,
och war eij nödigt theras gäst,
som på Stocholmen bodde mäst.
När then helge mannen kom tijt,
Ansgarius, gör han sin flijt
till Christum omwenda thet folck,
them wnderwijsar gönom tolck.
Så giorde och präster andra,
som thär om ått Byrkö wandra,

Digitized by Google

till thäs the togo Christum wedh,
och bårtlade all hednisk sedh.
En lijten kyrkia bygdes thär
som helgansholmen wår tidh ähr,
medh norremalm hänck i hop tå.
Twert öfuer kyrkian monne stå
hos bomen en starcker träskantz;
Sanct Oluf hölt med honom dans,
och huru thet hafuer gåt till
jagh kårteligen skrifua will.
Harald Grönske het hans far
och landz konungh i Norge war,
thär om medh en annan trätter;
efter han intet wträtter
om bijståndh monne han tänckia
drogh ty till kungh Erickz änckia,
hwilken war i Wpsala tå.
Ingen hiälp lät hon honom få
efter hon hade tijdende
hennes fästemans fiende
at Harald war, och för then skull
blef hon medh så stor wrede full,
brände honom med alt sitt håf,
thärföre bekom lijtet låf.
Sancht Oluf thet mäst förtryter,
gönom Stocksundh sigh inbryter
med mordh och brand gör stor oro
allom, som wedh Mälaren boo.
Oluf Skotkonnungh kom medh makt,
wedh träskantzen höll bättre wakt,
wille göra fienderna mehn
tå sanchte Oluf kom igen.
Men honom annorlunda gick,
ett nyttigt rådh medh sitt folck fick.
Mällan Stocholmen war landh fast
och södremalm, som icke brast.
Ty arbetar som görs behof,
om en höstnat sigh gönom grof

Digitized by Google

medh sina norske så wnwek
then swenske konungz makt och swek.
Så begynte thär samma sin
en stor fårs löpa wt och ihn,
som kallades sedan långh stundh
af sanchte Oluf konungz sundh.

Men swenske kungen war i sårgh
efter eij mehr galt Stocksundz bårgh.
In wthi Mälaren nyt låp
har fienden mot swensk mans håp.
Kungh Oluf war icke rådhwill,
then wåda får han godh hielp till.
Wedh Stocholmen en wdd war fast
thär från en kädia, som eij brast,
emällan bomar söder wt,
en annan åt norremalms knut,
öfuer sundet lät på både
sijder föra, ingen wåde
han fruktar mehr; så kädieskär
then wdden långh tidh nämpder ähr,
på hwilken strax en skantz giordes,
ingen åt then storma tordes;
thet skäret löper watnet kringh
i wåra dagar, som en ringh
och gråmunckaholm nu heter
hwem thär efter i byn lether.

Oluf Skotkonungh wtan roo
tillijka then Catholske tro
befordrar i Swergis rijke.
Sonen Anundh ähr hans lijke.
Bremske bispen medh Gudz nåder,
för then swenska kyrkia råder;
honom kungens flijt behagar
för then skull i Byrkö lagar
thär första biskopssäte blef,
Hiltinus abbot tijt förskref,

Digitized by Google

som en metropolit war han,
honom skulle lyda hwar man
i norlanden the som bodde
öster wt och på Gudh trodde.
Then höghet warar föga stundh.
Efter siu åhr förstörs i grundh
then stormektige Byrkö stadh.
Åt lyckans ostadighet glad
ingen wijs ähr; så wendes om
medh stapelen, han igen kom:
Till Sigtuna en biskop ny
från Bremen sändes till then by.
Haluard then yngre hans nampn war.
I Wpland ingen framgångh har
mehr hedendomen, för then skull
refz Wpsala kyrkia om kull,
och, som iagh har för wisso hört,
afguderijt wart thär förstört.
En hednisk konungh war eij sehn
wtanför Strengenes igen
thet wprättar. Gudh sin styrkia
gaf them christnom, som en kyrkia
en half mijll från Wpsal bygge.
Thär bodde the långh tidh trygge,
och lyckan för them så wäl låp
the fingo thär egen biskop.
Honom monne the Sörn kalla,
thär om bade påwen alla
at the måtte i byn flyttia
then gamble kyrkies platz nyttia.
Hwad the begierte blef samptyckt,
eij allenast nyt mönster bygt,
wtan och archibisp thär till;
Kungh Carl och thet så hafua will.

Sigtuna by intet så går
hwilken åter stor skada får,
af siöröfuare, som medh wåld
drogo gönom Kedieskärs håld.

Digitized by Google

Plat öde staden the lade.
Han aldrigh förwan then skade.
Inbyggiarna sade, hwar må
Gudh wela stapelen skall stå
här efter? Wij pröfue wela
på gamble sätt, som eij fela,
ett döreträ kasta i siön,
och thär på giorde the sin bön.
Hwar såsom thet stannade sijst,
thär skulle staden blifua wist.
Döreträt af wågor och win
om Stocksundh och Kädieskär ihn
fördes; på then meningh falla
thärföre wijse män alla,
i sundet skulle hufuudstadh
blifua, hwar man war thär åt gladh.

Som the spådde blef lyckan blidh
Stoksundet. Wisby medler tidh
på Gotland, som Swerge tilhörde,
all handel och wandel förde
som stapelen i Östresiön.
Tädan kom och then siörätt skiön,
som Hönsstäderna än i dagh
bruka, och kalla then skepslagh.
Om tre hufuudhstäder här till
ähr talt, om then fiärde iagh will
här efter tala, för then bär
jagh omsorgh mäst, som Stocholm ähr.

Then andre bok om Stocholms stadh.

Lijtet Stocholmens bomar sköta
siöröfuarna, wtan höta
wplenskom, medh skep infalla
i Melaren, gönom alla

Digitized by Google

kedior och bomar medh sin makt,
Wpland så ofta öde lagt.
Byrger Jerl, som war Swenskom hull
och medh them hade för then skull
medhönkan, tå han medh nåder
för rijket i sonens stadh råder,
om sådane landzens skade
at afwärria, radslagh hade
medh stenderna, och thet beslöt,
som fiendom sedan förtröt;
byggias skulle stärke fäster
på Stocholmen för the gäster,
hwilket blef efterkommet så:
mällan torn och rundelar twå
(wedh nårre ström then ena står,
then andra wedh södre ström får
sin funderingh), droges ett par
strekmurar, hoss friske framfar
en watnet, annor salte hoss,
för sin starckhet skull ha the ross.
Så mycket krigzfålck hölt här wagt,
eij tår esten hijt medh sin makt.
Ingen sköter hwadan thet blås,
för sigh har Wplandh et fast lås.

Inne om the twengar i ro
hade och lust kiöpmän att bo,
mädan then wäl belägen war
och en skön hamn then holme har.
Tå Byrger Jerl hörde thär af,
här till gerna samptycke gaf,
och lät then högh iemnan göra
om then iagh monne förr röra.
Tårgh gatur och grenner afmätt
blef medh flijt på then samma slätt.
Hws wedh hws mäst af sten bygges,
fremmande och thär bo, hygges.
Dock hende them icke then nådh,
the borgmästare äller rådh

Digitized by Google

blefuo, wtan swenske alla
monne jerlen här till kalla.
Så bygdes en stadzkyrkia skön
thär i fålket skall ha sin bön.
Af sanchte Niclas hon nampn fick.
I lagen görs them sedan skick.
Fursten gaf staden Byrckös rätt
som thär i dagh bruckz än all slätt.
Stocholm först icke större war
än thet i wår tidh nampnet har
mellan murar, thet fast landh på
bygdes, men thet andra eij så,
thär medh staden blef större giordt.
På pålar, som iagh hafuer sport
ähr alt bygt hwadh nedan före
till fem stadzens bringkar höre.
Dock har byn eij thär af nampn fått
Stocholm, at sompt af honom stått
pålar har på, såsom en part
hafua skrefuet medh ingen art,
wtan saken här om sigh så
hafuer som iagh tigh lät förstå.

Byrger Jerl thär näst så lagar
medan then staden behagar,
at han Swergis hufwdstadh blef,
honom sköna frijheter skref.
Till sköldemerke then by gaf
ansiktet sanchte Erick af,
som war Swergis rijkes patron,
medh långt hår, thet har en gulkron.
På sex städer i Wpland lagt
the Stocholms bror skola wedh makt
hålla, äller skola böta
om the låta them förröta.
Stocholms inbyggiare än mehr
af then fursten till willia sker;
af norre tårnet ett fast slått
bygger, för fiendernas skått,

Digitized by Google

som sigh består, thär till han tar
kyrkian, som nästa holmen har,
och war then herren icke sehn
byggia thär en spetal igen,
then han och hans son begåfuer
för Gudz skull, eij medh små håfuer.
På thenna tidh och annat sin
man och qwinna gåfuo thär ihn
medh löst och fast som the åtte,
thet hws ty rijkt blifua måtte.
Systrar och bröder thär alla
som i klåster sker, sigh kalla.
I åtskilt rum ha the siuka ro
helbrögt folck och i annat bo,
hustru och man i syndrat sängh,
then som will har pijga och drängh,
Gudh tiäna till dödz wtan qwal
i thenna riddare spetal,
then i Rom till sachin lijk
dock på inkomst icke så rijk.
Helge Andès hus thet nampn har
så heter siukestufuo hwar.
Ön thär huset står nämns här af
Helgansholman, sigh nampnet gaf.
Then hålma mehr än nu war stor,
mången bårgare och thär bor.
I förstone malmarna på,
hälst södermalm, thär bodde få;
norre förstadh har ingen knut
om Brunkeberget wäster ut,
men på andre sijdan öster,
thär byggia mången man löster.
Sancht Jacobs kyrkia alla the
wpsatte så skön man will se.
Från thenna by långt utheföre
monne öfuerheten göre
för spetälskt folck en wåningh skön;
then henne stijktar får Gudz lön.

Digitized by Google

Icke långt thetta hws ifrå
bodde heremiter eij få,
wnder berget i kula en,
thär solen icke på them sken,
hwilken blef medh tiden öde
när the wåro alla döde.
Röfuare intogo henne,
them månne kungen wpbrenne
och kastade kulan igen;
eij sker sedan thär någrom mehn.
Södremalm medh fälck togh och till,
hwilket egen kyrkia ha will,
och hos öfuerheten så dref,
Magdalene kyrkia thär blef
funderat en lustigh ort på.
Skön kyrkiogårdh till henne lå.
Hädan in i staden igen
läsare, kom medh migh eij sehn!
Thär östan till ey långt bron frå
bygdes et klåster i en wrå.
Johanniter må tu weta
the munckar som thär bo heta,
af samma ården och lära,
som Eskilstuns munckar ära,
pelgriner och siuka sköta,
thär medh sina synder böta.
Thäs förutan i thenna by
stijktades många gijllen ny;
hwart handwerck sitt eget hade
och ålderman wtan skade.
Sanchte Gertrus tå förnämst war
och gement för bårgare hwar.
För kiöpmän och kiöpswenner mäst
the ha sitt capell och sin präst,
sin egen skrå och så stort låf
at thet heter kungh Artus håf.
Bröderna hwar dagh wtan rop
kommo thär wenligan i hop,
om sin köpenskap rådslogo

Digitized by Google

icke hwar annan bedrogo
förlijka trätor, stijlla kijf,
hwar är säker thär på sitt lif,
och mångt beslutz tå giftermål
mädan sigh medh en godh ölskål
förlusta, och alt lijka sker
som man på juncker-håfvet sehr,
hos dansker herrar i tidh wår.
I hwar hönsestad thet än står,
men i Stocholm på thenna dagh
ähr tysk kyrkia thär medh behagh.

Thenna här gillestufuan näst
war ibland alle andre bäst
som nu gref Swantes hws heter,
napt man en sådan wpleter.
Thär i bodde änckior rijke,
som ey mehr hade lust fijke
efter wärlden, ännclingar boo
i näste hws thär hos medh roo.
Hwar person thär efter sin dödh
alt hwadh han åtte blifua bödh.
Siela gijllet strax brede wedh
blef och bygt, efter gammel sedh,
hades thär fattiga i badh
twettades och kläddes på radh,
i ren skiorto, strumpor och skor
sampt andra kläder, ty hwar tror
thet wara sielen till lijsa,
för hwilken the thet bewijsa.
Näst hos gyllestufuan then grän
Sielegatan för then skull än
kallas, men sielfua huset ij
ähr på thenna stundh dryckerij.
Jungfru Marie bröderskap
tager wedh när thenna redskap,
eij mindre än the andra rijkt,
som Sanchte Gertrus gijlle slijkt,
för bröllop skull håls thet wedh makt

Digitized by Google

och bröderskapet alt bårt lagt
på åtskilt tidh i många åhr
thet förtalt ähr, sitt wrsprungh får.
Tiden hafuer medh sigh then lagh,
han gör eij alt wppå en dagh.

Danske kungen har befalt,
Erick, öfver hans rijke alt
skulle brukas i köpstadh hwar
en sådan rätt som Byrckös war.
Thet samma gör then Norske kungh,
i Skondön ähr then lagh eij tungh.
Måns Ladulås i Swerge tå
regeradhe, mot honom stå
the mäktiga fålkungar hårt,
sadhe, wij welom standet wårt
förswara; till lijten fromma
monne thetta kijf them komma.
I Skara fångades medh list,
lifuet ha the i Stocholm mist
för then träta och wpror skull,
thär sammestäds läggies [i] mull.
När all ändat war then willa
och rijket war blefuet stijlla,
höls i Stocholm herredagh långh.
Sedan drogh kungen wt medh bångh
på Norremalm, som iagh har sport,
thär afmätte en lägligh ort
för thet klåster, som heter nu
Sanchte Claras, större än tu;
och när han sielf medh härligh prakt
then första stenen hade lagt,
höll thär panket, then rände dust,
bland herrarna, som hade lust.
Kung Måns sin son till riddar slår,
hertigh Byrgar, och sedan får
swerdet honom, som medh sin han
till rijddar gör fyretij man,
hertigh Albrecht af Brunswijck först.

Digitized by Google

Medh gått wijn släcks the herrars törst.
Håfuet medh pråal tädan hem drogh,
mestaren bygningen på togh,
som på kort tidh färdigh blifuer.
Kungen sin dåtter thär ingifver,
Rechissa, hwilken siu åhr war,
tå hon blef äldre sitt giort har
hon löfte Gudh medh heligh edh,
efter som ähr i klåstren sedh,
hwilken och i sin ålderdom,
till Abbedisse-kall thär kom;
på sijsta doo fröijken af soot,
till hwilken wiste ingen booth.
Medh thet klåstret lät sig nölja
kungh Måns icke, medh annat drögia
han will eij länger; Kädieskär
till sådant klåster ärnat ähr,
för Bernardiner munchar hälst,
han menar sin siäl blijr så frälst,
hwilket för then sak skull tags på.
I bygningh thet eij länge stå
monne, förr än thet färdigt blef.
När kungen sitt testament skref,
wtwalde han thär i sin graf,
dyr prydningh och till kyrkian gaf;
tå han lifuet endat hade
thär honom i graf man lade.
Hertigh Erik eij medh så stor art,
efter kort tidh, begrafven wart
i samma klåster, Waldmars son,
som blef satter från Swerges thron,
war han, ijlla lyckans terningh
för honom låp, för sin fars gerningh
i Stocholms torn som fånge satt,
thär bödh han och wärlden godh natt.
Kungh Månses son än bättre gick,
Byrger, som efter sin far fick
rijket, och wti Stocholms by
höll sit bröllop med ståt och gny,

Digitized by Google

medh kungens dåtter af Danmarck,
Mereta, som tömde hans arck.
Brudgumen war sin bror så blidh
Hertigh Erik, på samma tidh
honom till riddare han slogh.
Än mehr lyckan åtf kungen logh.
Medh sin gemål får han en son
Magnus het, som till Swergis thron
wtualdes efter åhren try,
på en rycksdagh i samma by.
Kungh Byrger tå rijket delte
medh bröderna, ingom felte
något, marsken stodh alt före,
Torchil, som nu monne göre
sitt bröllop, och ifrån thet håf
förgäfues badh han om orlof.
Han kom sedan i onåde
och endock för honom både
många, lijkaväl för sin brist
på Södremalm hafuer han mist
sitt lif, och lades i iordh thär.
Tädan Marskens lijk förflyt ähr
till Kädieskärs klåster medh prakt,
i munkarnes capitel lagt.
Här af må hwar wijs man lära
att fåfengh ähr wärlzens ähra!

Försterna till fånga togo
strax kungen, för Stocholm drogo
thär näst, hwilket the medh makt sin
något ther efter fingo ihn.
Thet föll på hertigh Waldmars del,
tå förlijckt war alt bland them fel.
Then förlijckningh eij länge står,
till fångar sina bröder får
kungen, och war thär till eij sehn,
bödh till taga Stocholm igen.
Thet lyckades honom eij wäl,

Digitized by Google

ty swältes försterna ihiäl.
I Stocholm monne både twå
i stadzkyrkian begrafningh få.
Fru Ingeborgh war sin så hull
herre, hon för Waldmars siäl skull
then fast herlige stakan gaf,
som i wår tidh står på hans graf,
för wtan annat dyrbart mehr;
medh hertigh Erikz förändringh sker
lijck, som till Wpsala flyt blef;
hans gemål thenna sak så dref.
Och för sina farbröders dödh
kom Magnus Byrgers son i nödh.
Rådet honom thär om skull gaf,
endock han wiste thär eij af.
På helgans holmen för thet kiif
miste fursten sit unga lif,
begrofz i klostret, wtan ros,
Måns Ladulås sin farfar hos.

Jahan Bruncke mehra skull har,
medh rätta han ty wärre far,
på berget then herren hades,
thär på stegel och iwl lades,
medh sina stalbröder alla,
thär af åsen sedan kalla
Brunckeberg, här till hwar swenzk man,
så iagh i wår krönika fan.
Måns, hertigh Ericks son, råder
för rijket medh föga nåder;
mädan hans regement på stodh
Stocholms stadh war han lijtet godh,
orätwist medh honom lager,
then sköna frijhet bårtager,
som the förre kungar hade
gifvet, och gör ty Stockholm skade.
Mehra staden tå och misgick,
större af eld han skada fick,

Digitized by Google

när then i siutijo sex åhr
stått hade färdigh, om en wår
hah och slåttet bran i röter;
sent fick Stocholm thär på böter,
hwar håHer på byggia medh flijt.
Medh dråtningh Blancka kommer tijth
kungh Måns, tå han half rede war,
medh henne thär sin kröningh har,
och höll et swåra herligt håf.
På samma tidh, Gudi till låf,
som honom efter sin fars dödh
hade hulpet wtur all nödh,
och satt på Swergis rijkes thron,
nu och begåfuadh med thes kron.
Stadzens södre torn et han gaf
till klåster plass, hans rådh thär af
och wiste, till bygningen bär
hwar hiälp, när klåstret färdigt ähr,
swartmunckom thet lefrerar han,
skönare hws ingen tå fan,
then ården sin föda tijgger.
I kyrkian begrafuen ligger
blandh andre många, en man lärdh,
som för sin dygd war ähra wärdh,
mester Mathias nämndh han war,
och ähr sancht Brijtas skrefte far.
Af en gammal bok iagh spordhe
han efter sin dödh teckn giorde.
I then samma las iagh och så,
ett skönt crucifix månne stå
i kyrkian, som sades göra
wnder, tå fålket thet höra
fick, mången pelegrim drogh tijt,
thär om hiälp beder Gudh med flijt;
eij få draga medh helsan hem,
aldrigh war sjuckdomen så slem.
Helge lösen för then skull alla
som tijt wandra, honom kalla.

Digitized by Google

Kungh Erick war bewågen mehr
Stocholm, som iagh af hans bref sehr,
än faderen, Måns Smek han ähr,
thet strängia decret witne bär,
som han mot alla them giorde,
hwilka wåld tilfoga torde
bårgmestare, eller hans rådh,
then skulle straffas wtan nådh
för then gerningh och sådan mehr,
som mot kungh Månses willia sker;
honom och hans Blancka förtröt
sonen, ty kort tidh lifuet nöt,
then moderen medh sin hand förgaf,
faderen wiste och thär af.
Sedan styrde eij wtan meen
kungh Måns Swergis rijke, allen.
Efter han war på Wisby wredh
giör han then stad et ondt snedh;
danske konungen han wtgör,
som then herlige by förstör.
Åt Wisbys wndergång Stocholm logh,
som mehr i handelen tiltogh
än thet förr någon tidh har giort,
all handelen tijt wendes fort.
Kungh Albrecht thär på mycket dref,
som efter sin morbror kungh blef,
hwilken han tager till fånga,
kungh Måns Smek månne så gånga,
på Stocholms slått siu åhr sitter,
syster sonen så fånga gitter.

När kungh Albrecht fåt rijket ihn
och styrer thet efter sitt sin,
mehr än som efter Swerges lagh,
i Stocholm efter sitt behagh
stijcktar han byrkerätten mott
sompt medh godh ordh och sompt medh hot.
The skola hafva wtan nådh

Digitized by Google

half parten tyskar i sitt rådh,
i andra städer sammalundh,
hwilket war mot byrkrättens grundh,
och kom sådant icke på gångh
öfuer rijket wtan stort twångh,
och wart insatt af en man klok
strax wti städernes laghbok,
och står thär än i thenna dagh,
endock förendradt är then lagh.
Wijdare, såsom migh ähr sagt,
war i kungh Albrechtz tidh wedh makt
then helge Grafs gille och hws,
kårsmesse dagh tändz thär mångt lius;
på then högtidh hwar man inslap,
som eij war af thet bröderskap.
Än mehra för migh en sade:
ofta Stocholm stadh belade
norske kungh Håkon medh sin häär,
lös will ha sin her far kär,
så mycket wträttar en gångh,
han fick honom af fängzlens twångh,
som medh tolf tusen lödige marck
sigh ranssoner, wtur sin arck
togh Måns thet sylf, och sedan kom
i Norge på et stort träsk om.

Wnder kungh Albrecht står i flor
hwar tysk köpman i Stocholm bor,
hwilka blifua giruga så,
efter the swenskes wälferdh stå,
sökte tilfälle på alt sätt
om godz och lif komma them slätt,
först på them förde misstanckar,
som mäst tå i rijket wanckar,
för kungh Oluf i Norge skull,
sade them vara honom hull,
och åstundan sigh till herre.
Endock the talde fast wärre

Digitized by Google

lijkwäl kungen ingalunde
på sin sijda komma kunde.
Så hialp Gudh the swenske then gångh
whr olyckans beredde twångh.
Men henne eij wndwijka kan
her Carl Nielson, en ridders man.
Medh her Bo Jonson till rätta
gick han om en swåra träta.
Så hårt bran them mällan thet kijf,
her Carl war eij säker sitt lif,
till Gråmunckeholms kyrkia flyr,
her Bo eij för then frijhet skyr,
så groft sin wederpart hatar,
som i högh altaret fatar,
af hörnet hugg stycke lijkwäl,
och sedan her Carl thär ihiäl
sampt i så många stycken små
som stenar här honom läggz på.
Hos wenstre sijdan iagh then sågh
om altaret, thär her Carl lågh,
många stycken thär feltes ij.
Lijtet the dödes ackta wij
monumenter, napt wij wela
en skall så medh wår graf spela.
Till sådan skam rätt orsak är
gammal häfd ingen hafuer kär,
och ingen thär efter frågar,
äller thär på något wågar,
i oförfarenhet wandra
ena åhret från det andra.
Will tu här efter blifua klok,
läs sådan som thenna ähr bok.

Kungh Albrecht regerar här till,
then lyckan eij länger ha will,
drotningh Margret togh honom fatt,
mehr än siu åhr han fången satt.
Medler tidh the i Stocholm boo

Digitized by Google

honom wåro allena tro,
staden the från allan fara
mot swenska och danska förswara,
the wåro tyskar, för then skull
ähre then orätwijsa kungh hull.
The Höns-städer, mäst Mekelborgh,
hulpe Stocholm wti all sårgh
medh krigzfålk, wärior och all spijs.
Skondiskt folck war gifuet till prijs
sjöröfuarom, som siön inhade,
af them få swenske mäst skade.
Fetalie bröder the sigh kalla,
at the Stocholm nödtårft alla
tilförde, och medh rof och brandh
skade Swerge till watn och landh.
För tyskom hafua mindre roo
the swenske som i Stocholm boo.
Mot them wpuäckz thet gambla kijf,
och ståss them efter godz och lif.
Fienden med orätt sade,
the stämplingh mot kungen hade,
och höllo på dråtningens sijda,
the mycket ondt för then sak lijda.
Hundrade sjuttijo tyska
the swenske mäst hwar dagh tryska.
Sigh Hättebröder kalla the,
på kungens bästa skall hwar se
och sin emellan edzswårne,
whr Mekelbårgh alla bårne.
The blefuo tusen starck framdeles,
onsko och list them eij feles,
the förnemste swenske fatt togo,
skåcketals them i fängzle drogo,
taga bårt alt hwad the åga
och medh träsåger them plåga,
medh annat grymt tillijka truga,
the skola på sigh sielfue liuga.
Ingen last medh them the skalkar få,
till rådz medh hwar annan ty gå,

Digitized by Google

besluta them alla förgöra,
om natte tidh them wtföra
på Keplingen wtan all lius,
thär stodh allen ett gammalt hws,
thär i stengias the såsom får,
dock wärre them här efter går,
i båradhe hål them twinga
tri af sina fingrar stinga,
en träpluck slås hoss finger hwar,
tänck huru ijlla fingren far!
och när the wåro bundna så
stackz elden thet råtna hws på.
Alla oskyldigt wpbrunne,
hwadh theras wener af them funne,
så wäl hufuudhskallar som lägg,
insluta i stadzkyrkians wägg
hemligen wedh sacristians dör
i en trätrumma, som sigh bör.
Bräderna eij mycket höllo,
i kungh Jahans tidh utföllo,
många män och sedan sågo
at förnemde been thär lågo.
En klock man wiste thet allen,
migh sadet wara the mäns been.

Sancht Niels bisp i Linköpingh war,
om thenna last han ijfver bar
och i sin bön, fast ijlla, badh
ty för then ganska Stocholms stadh,
önsker på Stocholms bro medh rop,
om tu Stocholms barn gåfwes i hop
them skulle ej till endan wäl gå,
thet sker mäst som han monne spå.
Hwar wijs, som icke will på fall,
för thet Gudz straf sigh akta skall!
Men Stocholms bårgare then tidh på
thet och all förmaningh försmå,
wtfalla ofta i Wplandh,

Digitized by Google

göra skade medh mordh och brand.
Nyköpingz by wpbränna the,
Westerås och then sårgh monne ske.
Dock eij alla tyskar logo
när the hädan frå hemdrogo.
Icke långt från Enköpingz stadh
hade them så bönder i badh,
them monne lijtet behaga
oftare efter rof draga.
Dråtningen och them wndsade
och medh tu läger belade.
Abraham Brorsson feltöfuerst ähr,
then dråtningh Margret hafuer kär.
Mekelbårske wåro snara,
när the hörde Stocholms fara,
medh skep och fålck till hjelp komma,
thet war staden till stor fromma.
Hertigh Hans dagtingadhe så,
Stocholm månne stilleståndh få,
dock icke längre än ett åhr,
sedan åter kriget angår.

Then tredie bok om Stocholms stadh.

Ty medler tidh handlas wäl på
att kungh Albrecht lös komma må.
Hönsstederna göra sin flijtt
snart endas måtte thenna splijt,
och Östresiön blifua så ren,
köpmannen få segla igen.
The och fursten till then enda
sina legater wtsenda
till drotningh Margret, som tå war
i Helsingborgh, thär möte har.
Men förr än saken tages an,
emellan them och en dansk man

Digitized by Google

begyntes ett farliget kijf.
En af legaterne sitt lif
thär i miste, hwilken war full.
Eij handladt blef mehr för then skull,
hwar till sitt tädan hemdrager,
drotningen nytt krigh tillager.
Tå stilleståndet war wte
Tyskarna eij längre nute
fredh i Stocholm, som blef belagt
medh en ståteligh swensk krigzmakt.
Them belagdom i thenna sårgh
hielper fursten af Mekelbårgh,
sender tijt fälck, krut, spijs och gull
mot wijnteren, åtta skep full.
The framkommo medh swåra nödh;
förr stupade mången man dödh.

För thetta krigh skull mången qwijder,
kungen kom lös sent om sijder,
i trij åhr skulle fredh wara,
frijtt af och till Stocholm fara,
och när the wåro till enda
till fengzlet skulle han wenda
eller medh sylfuer af sin arck
lösatt för sextij tusen marck,
om han eij will, wtan falskt sken,
drotningen få Stocholm igen.
Tijo städer i löfte gå,
dock war theras listighet så,
stadh och slått till sig the toghe
och thär om sedan rådsloge.
The wille sylfret wtgifua,
wedh Stocholm och rijket blifua,
thet the tro sigh och kunna få.
När the månne annat förstå,
gingo the på bättre rådslagh,
byn gåfuo wp Sancht Michels dagh.
Drotningen togh tå staden an,

Digitized by Google

så kom kungen från Swergis land.
Thär efter war lyckan en tidh
Stocholms bårgare något blidh.
Tå förledne wåro åtta åhr
staden af wådeld skada får,
af honom han mäst all wpbran,
thär till halft annat tusen man.
Flere menniskior samma stundh
suncko neder till hafzens grundh,
medh godz och alt thet the åtte,
båtar och skep eij förmåtte
så mycket bära, som bars ihn,
thär till kom hastigh storm och wijn
fast många skutor nedsänckte,
mäst qwinfålck och barn fördränckte.
The som flydde för eldzens glö
så måtte the i watnet dö.
Wppenbara Gudz straff thet war.
Swartmuncka klåstret ijlla far
af thenna brandh och sammalundh
thet bygz alt wp sedan af grundh,
men aldrigh then skada förwan,
som på böker giorde then bran.
Eij fans så herligt liberij,
som thetta klåstret war wthi.
Gråmuncka klåstret bättre gick,
thet eij skada af elden fick.
Medh androm thär i war en bror
och i then helge skreft lector,
begåfuader medh mycket wet,
hwilken Jacob Hakenson het,
högchoret af sitt arf let han
medh bly teckia, som en from man.

Medh erchbispen går till rätta
Stocholms rådet om en trätta,
han wtan thes samtyckie will
thär settia skolemestar till,

Digitized by Google

på sijstone saken wijnner
och witne i Lybech finner.
Thet war bispen sielfuer thär,
hwilken sådant witne bär,
och sadhe, i min wnge åhr
jagh Stocholms schole förestår,
erchbispen har migh thär till giort
och rådet thär om intet sport.
Ty blef sedan mångh åhr thär wedh,
medh trons förandringh kom ny sedh.
Åhret efter åter igen
gör wådeldh Stocholms stadh stort mehn,
dock i gammal skreft iagh finner
eij nu så mycket som förr brinner,
then mästa skade, som han dref,
war att documenter och bref
alla stadzens wpbrunno tå,
thet sköna rådhuset ochså.
Aldrigh then skada förwinnes;
hwadh af then hefd igen finnes
har iagh medh långh flijt efter sport,
Stocholm icke ringa gagn giort
medh thenne bok, som alt i står,
hwem wet om iagh någon tack får.

Then helge Matthias segz af,
som hos swartmunckom har sin graf,
at Gudh then mannen war så blidh
teckn görs hos henne thenna tidh,
som en gammal bok wtvijsar,
och Gudh thär före fast prijsar.
Hon förtällier oss än mehra,
i Stocholm monne grassera
then grufueliga pesten tå,
thär af dogo stora och små.
Gudh oss alla för then fare
och all annan wäl beware!
Drotningh Margreta thet så dref

Digitized by Google

Erch af Pomeren här kungh blef
efter sin modersysters dödh.
Af gunst till Stocholm han förbödh
i olagligh hamn kiöpslaga
och tijt medh warur draga,
them wndseger med swåra hoot,
som dierfues göra här emot.
Franciscaner ha och behagh
till Stocholm, för then skull landagh
thär höllo, af Skondön hela
skulle thär ingen munck fela,
som hade ordens wegna på
thet han wille låta förstå.
The lärdeste brör tijt komma
then hela orden till fromma,
thär disputeras medh stort rop,
aldrigh iagh sågh flere ihop.

Kungh Erick hafuer en ondh sedh,
ingen låfuen han blifuer wedh,
håller swenskom ingen lagh,
hwilket war them eij till behagh.
Ty wällia the sigh en förman,
Engelbrecht Engelbrechtson het han,
som råder på all skada bot
och tyrannen setter sigh mot,
intager all Wplands fäste,
Stocholm stadh han thärnäst gäste.
Hans Kröpelin ståthåller war,
som gått lofordh hos allom har,
han så medh Engelbrecht begick
på kårt tidh han stillestånd fick,
och medler tidh kungen råder
Swergis rijke styra medh nåder,
men han skötte thär intet om,
medh stor krigz macht till Stocholm kom.
Engelbrecht war ty icke sen,
medh almogen kom tijt igen,

Digitized by Google

belägrar byn på sijder tre,
thet giorde kungen swåra we,
för then skull efter sitt behagh
gör medh Engelbrecht falskt fördragh.
Strax thär efter Engelbrecht spör
at konungen thär emot gör,
fått Stocholms slått en dansk i han
och thär till fem hundrade man,
medh skep sedan till Danmark drog.
Engelbrecht intet här åt logh,
som rijckzens rådh thär om sade,
sådant beslut medh them hade,
draga för staden i en hop,
sigh inlåta, hålla an medh rop.
Tyske bårgemestare twå
wtkommo, sade thet eij ske må.
Engelbrecht ähr ty icke sen,
i halsen fatar af them en,
marschalken griper then andra,
medh mackt in för porten wandra.
The danske skuto rådet på,
swenske bårgare thet försmå,
hwilka storma medh anskrij stort
innan till ått then norre port,
ryckzens herrar så inlåta.
Thet monne danskom eij båta,
hwilka medh hast ått slåttet fly,
swenskom tillhanda gick then by,
på fem sijder belegs then bårgh,
och giordes them danskom stor sårgh
till thes the henne wpgifua,
wille the wedh lifuet blifua.

Medan thetta kriget påstår
staden sköna frijheter får
af rijckzens rådh, alt för then skull
at the skola hwar annan hull
och i ewigt förbundh wara,
eij åtskillias mehr i fara.

Digitized by Google

Förste priuilegier war thenna
sedan the gambla monne wpbrenna,
som Stocholms stadh bekom igen,
efter han på sin bref ledh men.
Kungar och regenter ha mäst
hwar som efterkom them stadfäst,
somma minskat, somma föröckt,
och thär medh Stocholms bästa sökt,
som preflegie boken förmår.
Eij mehr iagh här i skrifua får,
men Erick Puke iagh eij må
i thenna bok platt förbij gå,
som war en fast modiger helt,
så wäl till siös, såsom till felt.
Han fick then dödh, han eij war werdh,
halshuggen medh ett bödel swerdh;
i Stocholm på thet stora torgh
hende then herren thenna sårgh.
Drotzet och marsken, som iagh har sport,
för afuundh skull hafua thet giort;
i Wastena klåster han wart
begrafuen medh proces och art.
Eij longt efter på Stocholms hws
hölt marsken sitt bröllop medh brus,
i thet panket stor fröjd wanckar.
Stocholms köpmen ha bättre tanckar,
the som i Dansken(!) handla mäst,
Conrodh Rogge war blan them bäst,
hos carmeliter thär begå,
the norr i kyrkian byggia må
sanchte Erickz capel och koor,
till prydningh gafz tijt gåfua stor
och en altare tafla fijn,
af röda gullet hon fast skijn.
Sanchte Erickz belet thär i står,
hwar Stocholms bårgare thär går
till kyrkia, om han wte do,
fick thär sin begrafningh medh ro.

Digitized by Google

I Stocholm hema åhret näst
kommer till staden mången gäst,
fattigh och rijk, leek så och lerdh,
hwar blef wnfåd efter sitt werdh.
Tijt wåro alla i sender
medh bref stemda rijkzens stender.
På norremalm höls herredagh
och stijktades mången godh lagh,
thär sanchte Jacobs kyrkia hos,
i andeligh rätt har then ros,
wedh lagbokz endan iagh then fan,
thär tu och henne läsa kan.
Erick war eij mehr Swergis kungh,
honom blef lyckan swåra tungh,
han ähr af then ijlla swijken,
bårt kiört af thessa trij rijken.
Christof af Beijeren then het,
som lyckan Swergis scepter leet.
Stocholm togh honom an medh pråL,
mångt spectakel och pipors skrål
tå sees och hörs, men aldramäst
thär rendes dust med mångh skön häst,
af stoftet war ty mycket damp,
danske mana swenske till kamp.
Af the Rantzour war en keck,
en munck giorde honom till geck,
whr swartmuncka klåster then kom,
af herrarna beden thär om,
en ryttare haden warit,
ofta till sådan kamp farit,
på senaste fått annat sin,
sigh gifuet thär i klåstret in.
Medh häst och harnisk pryddes han,
som han wåre en riddarsman.
Strax muncken med prackt okender
på tårnerings banan render,
medh then man har Rantzouen lust
en gångh eller twå renna dust.
Andre danske skrytte och så,

Digitized by Google

medh them monne intet wäl gå.
Muncken tilrende som ähr seder,
hwar efter annan stöter neder,
the lågo thär med mycken skam,
när ingen dansk tordes mehr fram,
för allom stålhatten af tar,
när fålket sågo hvem then var,
blef af skratlöije så stort gny
at thet hördes kringh om then by,
för tröthet skull muncken eij logh,
men hästen han med spåren togh
och sitt klåster sigh skyndar ått;
qwar på banan war intet grått.

Kungen stelte sigh mekta blidh
mot Stocholms rådh efter then högtidh;
then frijhet, som ryckzens rådh gaf
för siu åhr, och iagh sade af,
stadfester han; en annan dagh
förandrar något stadzens lagh,
dock alt samman efter thet sätt,
som kungh Albrecht gör förr eij rätt,
och alt them tyskom till willia
them från swenskom will åtskillia;
sedan bekräfter han thet bref
som hans morbror, Erck, staden skref,
tå han olaga hamn förbödh.
Näste åhr kom Stocholm i nödh,
then tredie del af staden bran.
Eij långt efter samma nödh fan
sancht Clara klåster, thet i grund brinner,
och then skada sent förwinner.
När kungh Christopher döder war,
wedh rijket her Carl Knutson tar,
i Stocholm till kungh waldes han,
thär ått gläddes hwar swensker man.
Förr än thet kom till thetta wal,
wåro rijckzens herrar i qwal,

Digitized by Google

stadzens priuilegier tå
samtyckia the, stora och små.
Kungen lät eij thär wedh blifua,
befaller man skall wtgifua
pålepenningar och brotull,
och sådant alt för then skull
bron och bomen thär medh wed makt
hållas skåla, så ähr hans ackt.
Af samma konungh mycket mehr
Stocholms köpmän till willia sker;
all then frijhet, gammal och ny,
som gifuen wåre Stocholms by
af framfarne kungh och förste hwar
och then rijckzens rådh wtdelt har,
medh bref hafuer han sin stadfäst,
som thet någon tidh kan ske bäst.
Tå befählt ähr, hwem som will
byggia, gifuer han låf thär till
i byn och på malm, hwar thet ähr,
dock eij stadzbygningar förnär.
Stadenom tomptören thär af
för krigz skada och kungen gaf.
Thär före han och ähr wärdh låf
han så stor fredh thet kiöpmäns håf
wnte, som gyllestufuan kalla wij,
af hwem thär slogz munslagh wthi,
then skulle böta af sin arck
wtan nådh fyrotije marck.

Stocholms borgare för then skull
hwar och en war konungh Carl hwll.
Erchbiskop Jöns ähr icke så,
han monne thet swåra försmå
at faderen från rijket trängd war,
till Carl han hemligt agg ty bar,
som på senaste så wtbrast
at bispen landet medh en hast
mot kungen reste, Strengenes wedh

Digitized by Google

lägger han sin fiende nedh.
Efter kungen för Stocholm drogh,
tu läger han för staden slogh.
Tå kungen icke kan then by
längre förswara, tädan fly
medh skep till dansken monne han.
Erchbiskopen slått och stadh wan,
gaf inbyggiarom mehr frijhet
än någon tidh förra är sket;
thär näst han saken så begick
at danske kungen Swerge fick.
Christiern i Stocholm tags först an,
thär war församlat mongen man,
mäst af swartmunckom icke få,
som höllo thär capitlum tå.
Leek och lärdh mot honom gingo,
och medh prål och sångh wnfingo.
Mycket wäl then frijhet lyder,
medh hwilken han staden pryder,
men wådheld medh byn ijlla far,
thet myckna folck then wållet har;
hela byn lijder thet elsmen,
för wtan kyrckiorna allen,
the blefuo frälste medh stor nödh
från then grymma loga och glödh.

Medlijdande har kungen ty
för then bran skull medh Stocholms by,
wnner thäs köpmän handla mäder
så frijt som alla wpstäder,
i Dalar och kåperberget wedh,
dock the eij förr haft ha then sedh.
Han förbiuder och samma sijn
skepa godz wt äller ihn
i Östhammar och Hernösandh
och i hwar olagliga strandh,
efter thet bewisliget ähr
wara Stocholms köpmän förnär.

Digitized by Google

För kungh Carls skatt skull samma gångh
wåro swartmunckarna i twångh,
kungen sade sigh hafua drömt
at the hade hans ägor gömt,
the skulle them nu bära fram
äller få wist skada och skam.
Munckarna ty icke drögde
wtan then skatten rögde,
hwilken i siu stora kramfat
all näpligen liggia gat.
Åt honom war kungen gladh,
medh hast till Danmarck föra badh,
och hwad han mehr kan få i hop
sender och tijt, för wtan rop.
Dock hijt från Hålsten lijtet kom
och Danmarck, hans pungh hwart åhr tom;
medh rätta ty honom alla
här Båtenlös Taska kalla.

Åhret efter sprijdz ryckte wt,
kungh Carl hastar till Swergis knut
medh stor krigzmackt i thetta sin,
och will tagan från Juten ihn.
Strax kung Christiern för then skull
hwem han tror wara honom hull
then i fängzle mycket plåger,
och tager bort hwad then åger;
ty wäro på then tidh många,
som monne fast ijlla gånga,
docter Claus Rytingh bland them war,
eij wäl med honom juten far.
Kungh Carls cantzler han warit hadhe
och alt gått honom tilladhe,
Stocholms borgmester nu ähr han,
en wällärdh och forfaren man.
Erchibispen, som iagh har hört,
har Claus i thenna olycka fört.
Lijtet efter Gudh så dref

Digitized by Google

thet på honom rätt hemnat blef.
Christiern tror han will sigh fördrifua
och sielf Swergis regent blifua,
som han hade konungh Carl giort,
och alreda talade stort.
För then orsak kom han på fall
och wart afsatter från sitt kall,
ja fengzlader Stocholms slått på.
Thet monne her Chetel försmå,
som biskop i Linköpingh ähr
och har sitt syskionebarn kär;
men mot konungen war han bös,
will hafua erchibispen lös,
när han icke sin willia fick
medh bäggies släckt till rådh gick,
almogen till krigz wpägger,
kungen i Stocholm belägger,
som eij längre för lifz-fara
tordes på Stocholms bårgh wara,
wtan bemannade slått och stadh
och drogh ått Danmarck medh långh radh,
erchbispen medh sigh tijt förde.
När biskop Ketel thet hörde,
konungh Carls rätt han bijfaller,
honom från dansken inkaller,
som strax kom medh en skön krigzhär.
Almogen han wälkommen ähr,
hwilken till rådz war icke sehn
her Carl tagą till kungh igen.
Stocholms stadh giorde thet samma,
intager honom medh gamma.
Mot Danskom, efter thenna tidh,
och slåttet fördes större strijdh,
hwilket theras förman wpgaf,
som fångar gingo the thär af.
Så fick kungh Carl them in både,
medh staden gör han stor nåde,
thes frijhet förbättrar medh skäl.
Biskop Ketel gör icke wäl,

Digitized by Google

medh danske kungen handlar så
at erchbispen lös komma må,
tilseger honom wtan fall,
han rijket igen wist få skall.
Tå wart erchibiskopen frij
och gör mot kungh Carl nyt krigz skrij,
för Stocholm sigh medh makt lade,
medh Carls folck mången stridh hade,
till thes kungen från stadh och rijke
måtte annan gångh platt wijke,
medh Rasborghz län sigh nöija låta.
Erchbispen monne eij gråta,
som till Swergis regent satt wart
och regerar medh ingen art.

Then fierde bok om Stocholms stadh.

Erchibisp Jöns gör all sin flijt
föra kungh Christiern åter hijt,
och för then skull at han thet dref,
från regementet satter blef.
Erick Axelson kom thär till,
som konungh Carl igen ha will;
Iwar Axelson, hans broder,
war eij mindre kungh Carl goder,
för thy han war then herres mågh,
honom husfrun i öran lågh.
Thetta rådh erchbispen wille
gerna med sin list förspille,
thärföre Stocholm belade
kungh Carls wener mädan budh hade
efter honom; Jöns eij torde
thär liggia mehr tå han sporde
kungen när för handen wara,
flyttier sitt läger medh fara.
Stadh och slått snart her Carl tilgick,
thärnäst thet ganska rijke fick,

Digitized by Google

som han eij länge har medh roo,
wtan kårt efter thär från doo.
På Stocholms slått hände then dödh,
i Gråmunckaholm kungen bödh
sigh begrafua, som sker medh heder,
såsom ähr medh kungar seder.
I klåster kyrkian i tidh wår
hans härliga grafz prydningh står.

Kungh Christiern efter Swerge far,
sedan konungh Carl döder war,
ingen godh swensk honom ha will,
men her Sten Sture tages till
rijckzens regent, kungh Christiern ty
medh siuttijo skep Stocholms by
belegger, theslijkes till landz,
på Brunckebärget slår han skantz,
thär af in i staden skiuter,
ingen thär inne fredh niuter.
Then oförsagde helt her Sten
han ähr i thenna nödh eij sehn,
tå juten tror sigh wara tryggh,
med Wplandz folck föll på hans rygg,
whr staden tillijka alla
mot fienden monne falla.
Then nijonde octobris dagh
för Stocholm stodh et farligt slagh,
af swenskom blef tå nederlagt
mäst then ganske kongh Christierns mackt,
sielf blef han och i strijden såår,
ett hårt skått i munnen får,
thär wtur sloges i sender
tre wtaf hans fremste tänder.
Tanne- äller Dannewijck, thär
sådant sker, rumet nämpt ähr,
och ähr i wår tidh en spetal.
The andre danske få mehr qwal,
af hwilkom föllo thenna gångh,

Digitized by Google

på watn och landh, tusen fast mångh,
wnder hwfuudbaneret allen
fem hundradom hände thet mehn;
nijo hundrade fångne än
blefuo danska, mäst adelsmän,
eij wtan fara the andra
lefuande ått Danmarck wandra,
och om helge kårs the sweria
eij wela mehr Wpland häria.

Qwar blef then segerfulla hop,
af hiertat tackar Gudh medh rop.
The som af städerna ähra
för rådet och her Sten kära
att the i sitt stadz rådh skåla
half parten af tyskom tåla,
swergia om eij förandringh sker
mot fienden icke gå mehr.
Rådet och her Sten thärföre
then stadga till intet göre,
medh sitt strengia bref befalla
at här efter skola alla
bårgmestare, rådmän, ochså
andre stadz förmän, store och små,
infödde swenske wara hwar,
medh tyskom så thet enda tar.
Dock ähr thet icke än i dagh
wtstruket wtur wår stadz lagh,
hwilket medh thet första ske bör;
innan kort tidh thet kungen gör.
Docter Claus-Rytingh, en swensk man,
Stocholms borgemestar ähr han,
åhret efter thet danska kiif
af siukdom miste then sitt lif,
som han badh medh the sijsta ordh
hos gråmunckom läggas i iordh.
Munckarnas qwardian så gick,
en wärre ändelyckt han fick.

Digitized by Google

sina bröders siäl ähr then hull,
the honom hata för then skull,
han them från synder råder
och straffar wtan all nåder,
från odygdena them körde,
the honom för then sak mörde,
hwarföre the ijlla foro,
som i then last skyldiga wåro.
Her Sten Christierns son, som en skref,
och ett mordh i Stocholm bedref,
på hemligh huset i hiel slogh
en bårgare, som ått honom logh.
Ty skedde wpror her Sten mot,
ått klåstret rymde han till fot,
honom wille hielpa wr sårgh
her Sten Stures fru, Ingebårgh.
Bland almogen hon sigh gaf,
om kull stöttes hon en man af
och miste något sin hälsa
tå hon will en annan frälsa.
Rijckzens förståndere her Sten
wart wredh för thet sin hwsfruus mehn,
hwilket en läkiare botar,
her Sten dock Stocholm fast hotar,
och på sensta så tilgifuer
at stadz rådet sigh förskrifuer,
och alla the i Stocholm boo,
alltidh wara then herre tro,
medh honom wåga godz och lif,
sålunda endades thet kijf.
Her Sten sielf hade och en gångh
warit wti swåra stor tuångh,
för then skull, efter sin tros sedh,
Gudh och Sanchte Örian gör edh,
om han af then nödh frälstes wäl,
wtan skada till kråp och siähl,
medh then helge riddars förbön,
wille honom till prijs och lön
låta hans figur så göra,

Digitized by Google

som han monne then kamp föra
medh draken; han bönhörder blef.
Her Sten till Antwerpen skref
efter then kånstrijkaste man,
som en i bildsnidingz kånst fan,
i Stocholm hölt then länge på,
förr än han thet werck enda må.
När thet alt sammans ferdigt wart,
döms thet wara giort medh then art
at i thet romerske rijke
skulle eij finnas thes lijke.
Her Sten acktar ty icke stort
then bekåstnadh thär på war giort,
som war större än nagon tror;
wärcket sätz i Sancht Anna koor,
hwilken i stadskyrkian bygd war,
många skådare thet wärck har.

Magdalena kyrkio thet åhr,
hwilken på södre malmen står,
af Innocentio påwe
fick hon en fast annan gåfue,
nemligen aflat eij ringa.
Honom monne i Rom tijnga
Anton Keller en prestman lärdh,
tå höls han ty wara lof werdh.
Mädan i then Stocholmske skär
en grufueligh hwal sedder ähr,
roskarlom smakade then wäl,
som slå honom medh list ihiäl,
i Stocholm säls mäst thenna hwal.
Nu will iagh hafua annat tal,
som ähr om sanchte Ercks baner,
mycken ähra then fana sker,
som från Wpsal till Stocholm förs
medh proces, mycken sångh tå hörs.
I Clara klåster setz hon nedh,
her Sten tager henne thär wedh,

Digitized by Google

medh prål bäran i Stocholms stadh,
före och efter har långh radh,
medh wördningh i bȳkyrkian stegh,
för sanchte Örians altar negh,
baneret setter thär wppå.
Så monne thet eij länge stå,
förr än her Sten thet mèd sigh togh
och ått Finland mot ryssen drogh,
tror deste wissare sigh må
segeren thär af fiendom få,
som han om kesaren hörde,
Constantino, tå then förde
mot Masentium kårs baner,
så håppas medh sancht Erickz sker.

Tå her Sten kom medh hären tijt,
mellan honom begyns en splijt
och her Swante, som marskalk war,
han wredh tädan till Stocholm far,
thär Sten för rickzens rådh stemmer,
och honom medh grof ordh skemmer.
På sijsta blef trättan så änt,
her Sten måtte thet regement
wpsegia på rådhuset thär,
strax fick han från Finland sin hääг,
och ty när han på slåttet kom,
wende han beslutningen om,
regerningen medh wåld i gen tar,
han slåttet, men rådet byn har.
Danske kungh, hans hielp beden om,
medh stor krigzmacht för Stockholm kom.
Her Sten ähr icke thär ått gladh,
som nu har ihnne slått och stad,
och hoss sigh icke mehra än
tijo tussen sine krigzmän;
dalekarlom för then skull bödh,
sigh komma till hielp i then nödh,
af them trettijo tusen man

Digitized by Google

till Rotebron kommo strax an,
medh hwilkom her Sten gör anslagh,
the skola sanchte Michels dagh
falla an på fiendens rygg,
som lågh på Brunckeberget trygg;
af byn wille han tillijka
slå pån, och honom så swijka.
Her Sten almogen thet tilskref,
om then list juten warze blef,
föl ty natten förr bonden på,
af then monne han segren få,
medh hest sedan tilbaka drogh,
bongens fenickor medh sigh togh.
Her Sten menar sigh till fromma,
som sagt war, dalekaren komma,
faller wt emot middagen,
mången swensk hält wart tå slagen,
her Sten sielfuer kom medh nöd åter
trängdes af bron och blifuer wåter,
i norre ström en fiskiar from
honom till hielp i then nödh kom,
mången stålt herre medh sin båt
till landz hielper, eij wtan gråt.
Sedan blef trätan förlijckt så,
at kungh Hans skulle Stocholm få
och thet swenske rijket hela,
Finland skulle thär i fela,
hwilket skulle hafua allen
wthi sin förläningh her Sten.
I staden förs kungen thär näst,
medh hast hålles thet kröninghfäst,
thär i her Sten riddare blef;
stort fick och Stocholm frijhetz bref.
Her Christiern, konungh Hanses son,
samma tidh wäls till Swergis thron.

Så mången swensk herre thär fans
medh stort pancket plägar kungh Hans,

Digitized by Google

när gästebudet ändat war
medh sina tro män blijdh tal har,
frågar om them tyckte eij rätt,
swenske wara på bäste sätt
plägade? Swarar en them iblan,
en ondh rådgifuare war han:
migh tyckes thär i wara fel,
tå lycktet war all fröjd och spel
at bödelen kom eij medh sitt swerdh,
lönte hwar swensk, som han ähr werdh,
för thet motståndh giort ähr Ers Nådh.
Kungen behagar eij thet rådh,
wtan medh hast sigh lagar till
åt Danmark han hemresa will,
Stocholms slått en dansk man förtror,
hwar borgare i staden bor
på nytt sigh mot kungen förskref,
thär emot gaf han och sitt bref,
thäs säkrare sedan drager.

Danmarck eij länge behagar,
medh sin husfru war han eij sehn,
Kirstin, kom till Stocholm igen,
hwilken i Wpsala krönt wart
medh tilbörliget prål och art,
thär från drogh till Stocholm åter.
Om kungen ingen wäl låter
thet klagas han har en ondh sedh,
bref och löften eij blifuer wedh,
medh ingen rätt tager igen
förläningarna från her Sten,
ty syns till wpror lända alt.
När kungen blef thär om förtalt,
i Stocholm håller herredagh,
will alt åter komma i lagh,
han almogen till sigh hyllar,
her Sten för wproret skyllar,
hwilken sigh enskyllade så

Digitized by Google

hans oskyldighet alla förstå.
Dock en spått then herre skedde,
tå han wr stadzkyrkian ledde
dråtningen, han medh sitt selskap
then gångh intet på slåttet slap.
Om her Sten och flere then dagh
höls i rijckzsalen ondt rådslagh;
en dansk hop thet rådet wtgaf,
them skulle slås hufwden af.
På slåttet war bödelen ty,
men af mordet gick intet gny,
kungens narr warnade allen
thär om her Swante och her Sten.
Bisp Conradh Rogg war i then sal,
thär som sades thet onda tal,
swarar som en ärligh swensk man,
wedh rutet ägg lijknade han
her Sten, mädan thet är helt, sade,
medh sin stanck gör thet eij skade,
men om någon thet sönder slår,
odrägelig lucht thär wtgår,
sålunda wara medh her Sten,
om han eij rörs, gör han eij mehn.

Till rådz the swenske herrar gå,
när the kungens wpsått förstå,
komma till Stocholm annat sihn
medh siu hundrade krigzmän ihn.
Af håfmän war her Sten så starck,
rädz eij för kungen af Danmarck,
men kungh Hans bär för honom fara,
här will han eij längre wara,
sin drotningh medh et tusen man
qwar på Stocholms slått lefde han
och drogh till Danmarck i then akt,
will komma igen medh stor mackt.
Her Sten drogh förr thenna stadh af
och stenderna tilkenna gaf

Digitized by Google

hwar then regeringh fast förtröt.
Her Sten medh hwar man så beslöt,
the skulle kungh Hans bårt drifua,
han, som förr, rijckzens förman blifua,
medh danskom hwar krijga löster,
her Sten sigh mot them strax röster,
alla fremmande bårt iager,
rijckzens land och slått intager,
drotningen i Stocholm belade,
medh borgarne så rådh hade
han slap medh hären i byn ihn,
tå blecknar slåtz fålcket om kijn,
hwset wart hårdare belagt,
drotningen har thet i godh ackt.
Mäst plågar danske hungers nödh,
mångh hundrade swälta till dödh,
icke längre än et halft åhr
fienden mot the swenske står.
När ingen hielp från Danmarck kom,
wändes alt håppet för them om,
drotningh Kirstin slåttet wpgaf,
för fångar gingo alla af.
Kungh Hans thär efter dagar få
monne i Stocholms skären nå,
hwilken wende tilbaka brått,
tå han hörde thet war så gått;
han hade fått af her Sten skam,
haden kommet närrmare fram;
I Stocholm håls sedan landagh,
alt tingh ställes i bästa lagh,
och för thet Stocholm war sigh tro,
gaf her Sten staden sampt Åbo
skön rättighet, af gunst och nådh,
thär till samptyckte rijckzens rådh,
nemligen hwem i Gefle fans,
som medh godz foro wtanlans
i Wlfby äller Öregrundh,
Östhammar, Raumo sammalund,
eij till Stocholm och Åbo by,

Digitized by Google

then skulle så straffas förty,
från lif och godz skulle han gå.

Mot Stocholm war her Sten from tå,
hwarföre thenna stadh förtröt
rijket honom eij längre nöt,
öfuer hans död mangen man grät,
her Swante Nielson honom lät
förgifua; sådant fåhr then mehn,
som tror sin förlijckte owen.
Her Steens lijck whr Stocholm fördes,
mångh sorgeligh röst tå hördes,
i Mariefredz klåster han blef
begrafuen; her Swante så dref
han rijckzens förståndare wart
och stadfäste medh lijka art
Stocholms frijhet såsom her Sten,
kungh Hanses ähr ingalunda wen,
fegden mot honom ty wåller
her Swante i Stocholm håller
en herredagh och förbundh gör
medh Hönstäderna, som iagh spör,
mot kungen, Hemingh Gadd dref så
medh then oration han har tå.
Och näst efter fölliande åhr,
meden thetta kriget påstår,
en borgare i Stocholm from,
af presterna beden thär om,
förskaffar the pelarna tre,
som wij på södermalmen se,
på Christi pina the lyda,
hör till! iagh will thet wttyda:
Från rådstufuan till then längst står,
så långt Christ wnder kårset går,
thet han från Pilati hws bär,
the andra, som staden stå när,
betyda, huru ofta wist
och långt från föl medh kårset Christ.

Digitized by Google

Wthuggen ähr hwar pelar så
at tu thär af alt fata må.
I gamble tiden war then skick,
folcket i proces thär wt gick,
ett skönt altare thär bygz för hwar,
thär presten sin bön till Gudh har.

Jagh will nu låta tigh höra
hwadh buller swartmunckar göra,
som af predika stolen spå,
huru Stocholm skall snart förgå,
nemligen siuncka nedh i grundh,
för folcket nemde dagh och stundh,
på hwilka thet teckn ske skulle;
om skonsmål alla på knä fulle,
mäste parten whr byn römde,
i skep och på bergh sigh gömde.
Men Stocholm nådh hos Gudi fan,
så at then spådom wart eij san.
Samma sommar i thenna by
blef hållen en herredagh ny,
hwilket skedde mäst för then skull
at her Swante war lagd i mull.
En ny förman swenske walde,
och so som en migh förtalde,
två herremän the ha i wal,
som förde hwar annan i qwal.
Erick Trolle ähr af them en,
then andre war wngh her Sten,
som ähr her Swante Stures son,
i walet fick han ty förmon,
staden inne hade och slått.
Af gråmunckeholm hörs mangt skått,
her Erick Trolle medh sin hääR
i full slagtordningh håller thär,
her Sten war och beredd till slagh,
så ha bisperna eij behagh,
hwilka pådrefuo med all makt

Digitized by Google

at all trätta blef nederlagt.
Her Sten regeringen behölt,
stor oreda thet sedan wölt.
Men nu Stocholms kiöpmän och rådh
war her Sten bewågen medh nådh,
hwilken gunst skedde för then skull
at byn mot Trollen waren hull.
Stocholms inbyggiare alla
monne han ty för sigh kalla,
ett langt och milt tal med them har
och tager them i sitt förswar,
medh hustrur, barn, gods fast och löst,
i nödh will wara theras tröst,
och Stocholms gambla frijhet hwar,
som byn af påwarna fått har
sampt kungar, regenter och så
rijkzens rådh, stadfäster han tå.

Her Sten regerar i siu åhr.
Erckbiskop Göstaf försmår
at Erick Trolle, sin far kär,
från regeringen satter ähr.
Mot her Sten ty örlogar han
och många medh hielpare fan.
Rickzens förståndare her Sten
försuara sitt ståndh war eij sehn,
erchbispen och hans hela magt
på Steckz slått hafuer han belagt,
i Stocholm fadren fången blef,
sonen om hielp till Danmarck skref:
kungh Christiern alt Swerge få skall
om han will hielpa i thet fall.
Juten eij försummeligh ähr,
hans krigzmacht kom i Stocholms skär,
åt Steket hastar medh stort gny
och hotar mycket Stocholms by.
Her Sten medh sin här them mötte,
och wnder Wedla så stötte
at förnemste delen af them

Digitized by Google

kommo aldrigh till Danmarck hem.
När erchibispen thet förstodh
fick han och hans anhangh ondt modh;
her Sten höll i Stocholm landagh,
thär till hafua the eij behagh,
tijt kom bispen wtan fara
och kunne sigh eij försuara,
blef ty så dömdt wtan all nådh
af alt rijkzens och Stocholms rådh,
efter han afwogh skiöld och swerdh
fört har mot fosterlandet, werdh
eij war för then skull biskops kall,
och att Steket nedrifuas skall,
mädan thär af ofta skade
erchibisperna giort hade.
Her Sten huset strax neder bröt,
Göstaf Trolle sitt stijckt eij nöt.

Kungh Christiern thet eij behager,
wtan hoss påwen så lager,
att thet befalles wnder ban,
bispens wederparter, hwar man,
honom gifua stijcktet igen,
och slåttet wpbyggia af sten,
och för motståndet af sin arck
böta hundrade tusen marck
till påwens kammar; men sitt lijf
skall ingen mista för thet kijf,
och slogz thenna sententzen nedh,
tå påwen fick om saken beskedh.
Af henne lijckwäl kungen togh
tilfälle, och till Swerge drogh
medh stor krigzhär, och förebar
han af påwen så beden war
utföra wedh sin consciens,
mot the bansmän samma sentens.
Swergis hufuudstad och fäste
Stocholm will han först gäste,
sin skans slår han för södre port,

Digitized by Google

thär före winner intet stort.
Her Sten medh sin häär tijt åt kom,
när juten fick weta thär om
wedh Brennekyrkia hölt en dagh
medh honom et farliget slagh,
drifz på malmen tilbaka ihn,
thär blef eij länge thetta sin,
till skepsflåtan sökio alla
af staden swenska wtfalla,
mången dansk man i siön iaga,
tryhundrade fångar taga.
I skären låg börfast länge
hans folck, hunger och törst tränge;
som en räf kungen wr then brist
will han sigh hielpa medh en list,
lätz wara benägen till fredh,
från Stocholm får spijs med thet snedh,
så när hade och her Sten fåt,
hade eij Stocholms rådh förstått
hans falskhet; gislare ty
begärte wtur Stocholms by,
at han thär sielf wtan alt mehn
må om fredh tala medh her Sten,
hwilka när kungen till sigh fick
åt Danmarck han till segels gick.
Medh her Sten hade gått lijka,
haden kunnat till sigh swijka.

Thär efter eij mycket tidh långh
kommer han igen annan gångh
och håppas Swergis rijke få
mädan thet wnder bannet lå.
Lyckan war her Sten intet blidh,
som blef slagen i första stridh,
på gråmunckeholm lägz i graf.
Till fienden sigh Trollen gaf,
juten medh rådh och mackt hielper,
fosterlandet then bof stielper.

Digitized by Google

Then fempte bok om Stocholms stadh.

Fiendens hop för Stocholm drogh,
i staden thär åtf ingen logh.
Fru Kirstin, her Stens änckia, har
staden medh sina i förswar,
hon ähr en behiertat qwinna.
Tå juten såg han eij winna
kan Stocholm medh makt, tror medh list
han skall honom bekomma wist.
Endock han har i sinnet mordh,
gifuer wt många söte ordh,
stadzens commissarier så
wt sigh till tals monne han få,
medh them och androm så begick
på byn och rijket löfte fick,
wtlåfuar, som är jutens seder,
medh sina bref och falska eder,
at alt, både lijtet och stort,
som sigh och sin her far ähr giort
och farfar mot af Stocholms stadh,
hwar swensk skall wara i then radh,
skall till ewigh tidh blifua skenckt
och aldrigh them till wärsta wränkt,
Göstaf Trolles sak tillijka,
och at han them eij skall swijka
tar thet wärdiga sacrament.
Och när them mällan alt war änt
medh prål ihn i staden fördes,
hwadh hans wpsåt ähr strax hördes,
galge lät resa på hwart tårgh,
the wåro Stocholms första sårgh.
Thärnäst monne han tijt kalla
ständerna till kröningz alla,
hos them medh listighet så dref
han till arfkonungh walder blef.
Sedan håls then kröningz högtidh,
mot swenska gäster war mäst blidh,

Digitized by Google

panketet stodh i dagar tre,
annat monne thär efter ske,
parterna lät igen läsa,
i alla gatur ombläsa
ingen skulle af sitt hws gå;
på store tårget fördes tå
så wäl rijkzens som stadzens rådh,
thär blefuo the wtan all nådh
halshugne och fast flere än
edle och andre godhe män;
nijetijo fijra war talet
på them som fullo i thet qwalet,
af them hengde blefwo eij få
medh stöflor och spårar tå,
twå gråmunckar han och dränckte,
theslijkest nunnor nedsenckte,
gaf falskeligan ty före
the wille honom förgöre
på Stocholms slått medh eld och krut,
sielf hade han thär ströttet ut,
och at han war beden thär om,
för biskop Göstafz skull, från Rom,
han skulle straffa then skade,
som the som bansmän giort hade,
seger: min sak iagh gaf them till,
men sin påwen slätt intet will, —
oanset thet icke så war,
som hwar man sedan förstått har.

Än mehra iagh om thet mord spör,
wtan präst och sacrament dör
hwar af them, och war jutens håp
mörda tillijka siel och kråp.
Wijdare then tyrannen dref
at her Stens lijk wpgrafuet blef,
thet bland the andra lät kasta,
sedan monne han sigh hasta
wt på tårget och som en hund

Digitized by Google

i her Stens lijk bet medh sin mund.
Bloden som watn åt brincken flöt,
thet blodhunden intet förtröt.
Hwar swensk man åt spectaklet grät,
kungen lijken wtsläpa lät
på Södremalm, thär brändes the,
medh tiäru, eldh monne thet ske.

Erch Jahanson war them iblan,
en rådzherre och riddersman,
han har en son, then Gustaf heet,
hans faders dödh honom hårt beet
sampt hela Swergis rijkes tuångh.
Han ty wtan betenckningh långh
sätter sigh kungh Christern emot,
medh mycket folck till häst och foot
kringh om hela Swerge drogh,
landh och slått från juten intogh.
Sedan kom han för Stocholms stadh
och lybske rådet om hielp badh,
en skepsflåta han tädan fick,
illa för danskom sedan gick.
I Stocholm, thär ledo the meen,
af them wart tå insatt then sten,
som i stadzkyrkians pelar står,
hwart hen wt thes påskrifningh går
kan en förnuftigh man förstå,
som henne läs och skådar på
the figurer thär hugna näst,
fast then ähr eij prophet och präst;
skall iagh then hemlighet tyda,
skreft och figur thär på lyda:
Swerge ähr som en sliprigh fisk,
som göms eij wäl för någons disk,
wtan i laan och starck kista.
Then icke Swerge will mista,
han skall thet hålla i stor twångh,
älliest gör thet wpror och bångh.

Digitized by Google

Hade kungh Christern så mehr giort,
eij hade Gustafz sak gått fort,
menar then skreft, hwilken iag wil
låta blifua, och kommer till
Stocholms belägringh; then påstår
längre än som halft annat åhr.
Her Gustaf har swåra möda
förr än han juten kan wtöda,
mycket blodh giutz för them båda,
på senste få swenske råda.
The danske män till rådz gingo,
stadh och slått i hender fingo
them lybskom, medh hwilkom strax så
dref Göstaf, han alt monne få.

Så kom Stocholm af then wånda
och gick her Gustaf till hånda,
som nu walder till konungh war,
medh prål han in i Stocholm far,
thär all oreda wäl lagar
såsom honom bäst behagar,
låfuar byn all frijhet igen,
håller han sigh modh honom wen.
Än mehra bewijser han nådh,
efter staden har intet rådh,
them gemene man hafua will,
thetta kallet satte han till,
borgemästare, rådmän och så.
Strengnes bispen sågh thär wppå,
hos hwilken så kungen begick
han till stadzens skrifuare fick
mester Oluf, en lärder man,
half präst i Strengenes ähr han,
hwilket skedde mäst för then skull
han war then lutherske tro hull,
som få hade här taget wedh,
bårtlagt then gambla tro och sedh.
Och huru saken her gåt till

Digitized by Google

grunligan iagh beskrifua will:
Påwen hade sigh taget före
sanchte Peers kyrkia bättre göre,
till sådant wärck behöfde han
almåsa af all christna lan.
Sina budh thy han wtsender
kringh wärlden till alla länder,
stor afladh han allom them bödh,
som hulpo Guds hws i then nödh.
Then som i Tyskland här medh far
lijten beskedenhet han har.
På thet misbruk will råda bot
en lärder man och thär emot
sigh satte, thenna muncken heet
docter Mårten Luther, iagh weet.
På sijstone han så wijt kom
all then gambla tron will slå om,
i Witenbergh har en stor hop
disciplar, them lärer medh rop.
Oluf Pedersson for och tijt,
then troes meninge fattar medh flijt,
mestar hem tädan kommer han,
i Strengenes lägenhet fan,
thär skolestuffuan förestår,
läs för chorpräster i tu åhr,
them först på sin sijda förde.
Honom erchidiecknen hörde,
mester Lars Andersson, och så,
när han monne then sak förstå,
hemligan medh henne håller.
Att saken får framgångh wåller
thet bispen hade mist sitt lif,
älliest haden ther om haft kijf;
mester Oluf halp fort thär näst,
honom stodh bij mester Lars bäst,
först i Strengnes capitlet mot,
eij gör skada the canikars hoot.
Sedan, tå mester Lars cantzler blef,
hos kung Göstaf then sak så dref

Digitized by Google

kungen then meningh wedtager,
mester Oluf och framdrager,
och hafuer mester Lars gått håp
han skall här medh sampt wexa wp,
ny bisp i Strengenes blifua.
All trons förandring the två drifua,
gönom them först till Stocholm kom,
dock hafua the något hört om
then tro förr, the tyskar mäst
af sin släckt, wener och sin gäst,
och alreda lutherske wåro,
efter mehr förandringh foro.

Ty ha the mester Oluf kär,
stadzskrifuar och tillijka ähr
han predikant, honom kalla
Oluf i korgen thär alla,
och åt honom hwar swensk man lehr,
hwilket för then orsaken sker
at honom bygz i Stocholms by
en predikestol, högh och ny,
honom thär på sker mången gångh
af gemene man mycket bångh,
blef neddrefuen, eij wtan mehn,
med keppar, tåflor och medh sten.
Hade icke kungen warit
ofta haden illa farit,
honom och tron togh i förswar,
och ty mester Oluf fort far.
Michel Långerben then man heet,
en mestare medh kånst och weet,
nys kommen hem från Witenbergh,
ther suget i tron samma merck,
mester Oluf till hielp sätz han
och kom till kyrkie herde stan.
Från Hålland kommo samma sin
två wederdöpare här ihn,
handwerckare både ähra,

Digitized by Google

sin tro togo the på lära
them tyskom, som i Stocholm boo;
af them ledo större oro
the catholske i Stocholms by,
än af lutherskom, som the sky.
Ewangelske eij förtryta
the hållender spetzen bryta,
intet sköta them emot stå,
på sensta the icke förmå
sanchte Jahans kyrkia taga,
theras predikor behaga,
wppenbarelse boken mäst,
sanchte Johan ha the till läst.
Här monne hwar så lärdh blifua,
på predike stolen klifua
sigh drijsta skomakare, dock mäst
will hwar skinnare wara präst,
i swartmuncka klåster predika,
i malmkyrkiorna tillijka.
Sedan predikan wte war
then galne hop kringh staden far,
medh beläterna krigh föra,
för rop och skrij kan en napt höra,
grymmeligen ståckar lugga,
öron och näsor afhugga
thessa och andra i en ringh
settes gatur och tårg omkring.

På en af them lät Gudh förstå
at hans nådh monne thet försmå;
sanchte Niclas belät medh skägg
stogh wedh hans brinck i en hws wäggh,
medh sin yxa thär i högg en,
och giorde thet i axlen men.
Then samma gick icke långt fram
förr än han fick thärföre skam,
en bagant på gatun mötte
och så för honom i stötte,

Digitized by Google

han får en obotligh skade
thär och som belätet hade,
så länge han i lifuet ähr
medh kroket rygg han märckie bär.
I kungens frånwara alt sker,
när han kom hem thär eij åt lehr,
mäster Oluf tå skullen gaf,
han eij ha styrt thet buller af,
som bäst han må sigh enskyller.
Medh wederdöparna fyller
kungen tornen, sedan förwijsas
landet, her Gustaf ty prijsas.
Så blef alt i staden stilla
sedan dämpat wart then willa,
trons förandringh wexte till mehr
men på landet än thet eij sker.
Nu fick mester Oluf höra
huru doctor Luther må göra
bröllop medh en nunna; ty war
han eij sehn, sigh och en brudh tar,
i Stocholm sker thet giftermål
och bröllopet håls thär medh prål,
i gästebudet war kungen och så;
hwar wndrar thet giftermål på,
mädan ingen förr hafuer sport
någon prest har thet wåga tort.
Klerkrijt buller thär om gör,
sedan teckes thet, som iagh spör,
munckar och nunnor och hwar präst,
kap öfuer kap, sigh gifta mäst.
På mester Olufz bröllopz dagh
war lutherskom så till behagh,
at första swenska messa tå
blef hållen, then alla förstå,
mester Oluf hade så seht
i Witenbergh förr wara sket
på Carolstadii bröllopsfäst,
thär i hölt först tysk messa en präst.

Digitized by Google

En af borgemästarna war,
till trons förandringh eij lust har,
han het Jöns Carlson, Nils hans bror,
för tron skull göra the wpror,
ty lät kungen them hugga af
hufuuden; sigh om sitt lif gaf
ingen thera; sade: medh roo
dö wij för then catholske tro,
mångh tusen marther, som är sport,
hafua så tilförene giort.
Erchebispen Jöns Swinefot
war och then nya tro emot,
ty föll han i kungens onådh,
mester Oluf och mester Lars rådh
gåfuo, han hos gråmunckom blef
fången, men, som en annan skref,
swartmuncka klåster fånget ij
wart alt Wpsala clerecij.
Thär näst rijket förwijses han
och medh honom mången präst man.
Bisp Per af Westerås blef quar,
för samma sak han wärre far,
tillijka prosten mester Knut,
medh lifuet slijppa the eij wt,
medh fastelagz spectakel i radh
föras the kringh om Stocholms stadh,
för kåken the stanna både,
thär händer then andra onåde,
bödlen them dricker döden till,
the swara: ske såsom Gudh will.
Mot kungen och tron tillijka
heftigt the båda predijka,
hwilket ingen thera halp,
mester Knut i Stocholm stalp
för swerdet, i Wpsala får
bisp Peer döden thet neste åhr,
i dödz stunden et stort tekn sker
på himmelen, thet mången sehr.

Digitized by Google

Men the ewangelska i flor stå;
Stocholms rådh gör thär beslut på,
at efter kyrkian war obskur
af sanchte Jörans häst figur,
som stod i sanchte Anna chor
och ähr mitt i kyrkian för stor,
thet skulle flyttias tijt i dagh
belätet står; thet till behagh
ähr intet then catholske hop,
medh nödh stijllas thäs hot och rop,
the lutherska thet eij ackta,
fara medh saken fort sakta,
then gambla tro i byn luter,
för rätten mäst rådet besluter
then lutherska tro skall fort gå,
then swenske messan lijka så,
stundom then latinska thär hos.
Tre af rådmännen fingo ros
hos thet catholiske folck mäst,
at the sade här emot bäst.
Kungen will hafua alt i lagh,
i Westerås ty hölt rijckzdagh,
Stocholm thär medh kungen håller
mot stenderna, och mäst wåller
han want; låfuar i all fara
honom till hand wela förswara
sin stadh längre än som try åhr,
för then skull kungens sak framgår
sampt the ewangelskes begär.
Kungen ty Stocholm gunstigh ähr,
thet wnder sitt hegn och förswar
medh löst och fast han nådigst tar,
och thäs priuilegier mäst
stadfäster, som tiden ledh bäst.
All then catholske kyrkes rätt
blef här dömdt i kungens wåld slätt,
sampt alt hennes godz, löst och fast,
på ägor ty honom eij brast.
Beslötz och för fienden skull

Digitized by Google

at klåstret och kyrkiorna omkull
på Stocholms förstäder båda
må förstöras för then wåda;
thet folck som bor malmarna på
skall till kyrkio i staden gå.
Stocholms gråmunckar dref och wt
strax thetta Westerås beslut,
sanchte Clara nunnor thär brödh
skole hafua in till sin dödh,
thärföre flyttia alla the
in på holmen medh hiertans we.
Medh theras klåster så tilgick,
af eld thet första skadan fick,
sedan bekom thet annat mehn,
i grundh nedh rijfwes sten från sten;
sanchte Jacobs kyrkia och så
lijka undergångh monne få
Magdalenæ i Sörförstadh,
ingen Gudz hwses fall afbadh.
Ägorna togh kungen sigh af,
något fast han åt androm gaf;
i byn på samma sätt tilgår,
Hendrich Tor Borgh till skenkz får
thet hws Wastena klåster frå,
som Anders Kett i wår tidh få
monne af Hendrichz släckt för gull.
Mången annan, som och är hull
kungen, gille och klåster hws
gåfues sampt kyrkie; thär i rus
hållo hofkempar sedan mäst,
som förr bodde i munck och präst;
men the bästa tomtar bekom
adlen som badh kungen thär om;
så många hws besittia ty
nu ridderskapet i then by.

Hwart muncken kringh i staden gick
slätt ingen almåsa thär fick,

Digitized by Google

af borgarna then störste part
har tagit an then nya art
medh trona; ty får och sinne
munchen annat, wiil eij ihnne
i klåsternom längre wara.
The Jahanniter wtfara
först af sitt klåster, thet refz nedh,
tompten togh en wärdzligh man wedh,
thet lösa godz wart och så skift,
somma munckar hafua sigh gift.
Swartmunckarna för lijka nödh
the få i staden eij mehr brödh,
rådet sitt klåster i hender
gifua och gå wt i sender,
af lösöret en del fingo,
mester Lars och Oluf tilgingo
och låto bära thet bäst war
på slåttet; thet klåster så far
som the andra, slåttet thär af
förbättras, men grunden bårt gaf
kungen och salde them som boo
tijt wt wedh iärntårget medh roo.
Thär kyrkian war örtegårdh blef,
sigh till gangn en doctor thet dref,
han giorde som en fåwisk man,
för Gudh aldrigh thet swara kan,
eij må förgängeligh ört gro,
thär som the himmelske ha roo.
Dock fast större synd the göra
som dödas mull tädan föra
och från andra orter slijka
medh then på saltpetersbruck fijka;
eij ähr christeliget i wäder
så skiuta sina förfäder!

Tå klåstret på malmen war kull,
blef staden större för then skull
på wästre sijdan berget om.

Digitized by Google

Klåstrens fasta ägor bekom
några, helgans huset dock få åhr
här efter på then holme står.
Af slåttet medler tidh wpbran
en del, aldrigh förwinna kan
Swerge then skade, thärföre
at then eld monne och göre
rickzens documenter till glödh,
som wåro wärde i gulstödh
gömmas, the älsta och bästa
i tiockt hwalf medh lås inlästa.
Här till hade kungen förstått
at Stocholm wnte sigh fast gått
och wåro alla thär i boe
sigh af hiertat hull och tro.
Sådana frijheter gaf han ty,
som ingen kungh förr thenna by,
kiöpmans gillet hafuer stadfäst,
wnder sitt hägn taget hwar gäst,
hwilket tyskt folck efter få åhr
för sin nation till kyrkia får,
then finske hopen tillijka
på åtskijlde tider predijka.
Medh them swenskom gör han och nådh,
sigh kyrkieherde stadzens rådh
wtan bispens låf wällia må;
än wijdare skall tu förstå
stadskyrkian war prydd med half dom,
thär till mackt hade hon från Rom,
stijcktens erchidieckn then war,
som thär kyrkieherdes kall har.
Annat iagh tigh låter weta,
thär efter må tu eij leta.
I rijket ähr nu stort buller,
wästgöthen war intet huller
kungen, wtan gören oroo,
at framgångh har then lutherska troo.
Trij herrar lät han ty fånga,
illa monne tuå af them gånga,

Digitized by Google

her Måns Brunteson, för then brist,
her Niels Olsson ha sit lif mist,
i julio på Stocholms tårgh
wederforo the herrar then sårgh,
i Gråmunckaholm the liggia.
Then tredie måtte lifuet tiggia
och kiöpa thet för mycket gull,
thet sker och för hans mors gråt skull.

Then siette bok om Stocholms stadh.

Sedan för tron skull then willa
war nu åter blefuen stijlla,
mehr modh the lutherska fingo,
till rådz i Stocholm the gingo
och hufuuden i hop luta;
medh rådet gemene besluta
fyrotijo män, icke mehr,
wtan the andras willia sker,
at swenske messan allen skall
hållas i Stocholm, wtan fall,
tijt presterskapet ty kalla,
så medh alfuar thet befalla,
sigh at betänckia gifz respijt,
efter tu dygn kom igen tijt,
låfua sigh efterkomma wela,
at på them skall inthet fela.
Så blef allom af rådet sakt
på mester Larses gifua ackt
befalningh, mester Olufz ther till,
och hwadh kyrkioherden ha will.
Kungen mehr giorde thenna dagh
Stocholms bårgare till behagh,
jungfru Marie gilleståfua
monne han them thär till låfua

Digitized by Google

sina bröllops fäst hålla thär,
then sedh än i dagh hos them ähr.

Medh lutherska i lagh alt kom,
the om en biskop se sigh om,
mester Olufz bror wäls thär till
i Stocholm, så kungen ha will,
het mester Lars och förestår
Wpsala schola; samma åhr
till erchibiskop wigder blef
i Grånunckaholm, brodren thet dref,
kongen och hans första husfru
wijgde, bröllop hålles nu
på Stocholms slått, hon kallat war
Karin, och bor hennes her far
i Neder Saxen, thär kalla
honom hertigh Magnus alla.
Men Stocholms stadh eij förr wiste
än han mester Oluf miste
whr rådstufuan, han cancellär
konungh Göstafz i try åhr är,
dock wndertiden tillijka
monne han i byn predijka.
Johan Nielson kom från Skara,
thär monne han swartmunck wara,
och sit lefuerne omskifte,
kom till Stocholm, thär sigh gifte,
personen kungen behagar,
mester Oluf så lagar
han Stocholms kyrkieherde wart,
lutherske tron lärer medh art.

I Örebro håls herredagh
och thenna tidh, thär görs then lagh,
at Grånunckaholms klåster skall
blifua helganshws och spetal.
Nunnerna blifua qwar lijkwäl,
akta the siukas kråp och siel.

Digitized by Google

The spetelskas hws förstördes
på Norremalm, the siuka fördes
till klåstret; förandringh och så
sker Helgansholman lijka på,
folck och ägendom fördes tijt
till samma klåster alt medh flijt.
Men medh then holma blef så fat,
thär wart konungens stall wpsat.
Gudh wnne then aldrigh sin nådh,
som thär till gaf wt förste rådh,
thär siuckt och fattigt folck ha roo,
skall warda hästom hws och boo,
then Helge Andz hws och spetal
blifua beesters krubbo och stall!
På wärdzens sijsta dagh här om
warder Gudh fällandes strengh dom!

Rickzens rådh, som iagh hafuer sport,
medh kungens willia nu ha giort
en stadga, om hamnar then ähr,
efter som war Stocholms begär,
hwilkes inwånare drifua
wisse kiöpmanshampnar blifua
satte öfuer Swerges land alt,
så är och af kungen befalt.
Läs them så warder tu mege klok
wedh endan på thenna här bok.
Men efter thenna tidh godh stundh
görs mot kungh Göstaf ondt förbundh,
lybske bårgare förtryta
han monne then frijhet bryta,
som war them i rijket för runt
af honom och stenderna wnt.
Ty practisera thär wppå
the wela honom taga frå
rijket, som the hwlpen thär till,
thet förtient ähr them eij wnna will.
Mångh wtrömdh swensk för trona skull

Digitized by Google

them lybskom ähr i then sak hull,
sina hemsläckt på then sijda
och förer, som icke lijda
äller kungen, för han har byt
trona och infört annat nytt.
Biskop Hans Brask thär wthe war,
med sin syster-man lönt rådh har
hema, then Anders Hansson heet.
Af them lybskom ähr och så sket,
tyske kiöpmän i Stocholms stadh
the lybskes budh thär om så badh
wara sina landzmän hulle
och kungh Göstaf mörda skulle.
Lybske låfuade them igen
Stocholm måtte så blifua en
af Hönse städerna, medh nåde
som skola för Swerge råde.

Till thetta mördeske anslagh
har mången i Stocholm behagh,
medh hwad sätt thet skall bäst fortgå,
tenckia the hemligan wppå.
Nu kom till kyrkioherdes kall
mester Oluf, om thetta fall
i skrieftermål förnimmer han
och thet mester Lars segia kan
men eij kungen, som thet angick,
olycko han ty sedan fick.
Kungen sigh thär om intet gaf,
som wiste thet förbundh eij af.
Efter helganshuset flyt war
thäs inkompst på nyt stadfäst har,
af Clara klosters thär till lagt,
som iagh tilförene har sagt.
Lyckan war och honom godh så
medh sin husfru monne han få
en wnger son, then Erich heet;
hwadh i hans födelse ähr sket

Digitized by Google

i hans chrönika tu finner,
jagh thet mehr icke påminner,
såsom eij äller om barn käre
kungens flere, the och ähre
födde i Stocholm then andra af
hans gemål, hwart könet Gudh gaf.

I Danmarck the lybskes practika
går fort, i Stocholm eij swijka
wela the tyska kiöpmän nu,
ibland them wåro partij tu,
myntmästaren Anders Hansson
medh sin hop the catholskes mon
sökte, menar få ihn igen
medh then gamble tro Hans Brask, sin wen.
Slåtzskrifuaren het Mårten Munck,
then hölt och fast medh thenna punckt.
Men the tyske borgare mena
then ewangeliske tro allena
behålla så, hwar thera part
sitt wpsåt dölde medh stor art,
dock låta hwar annan höra
huru the kungen må förgöra
medh krut wnder hans kyrke stol
äller medh förgift wedh hans bol,
om eij myntemestaren wille
i silfkammaren förspille
hans lif med en knif äller dart.
En then stemplingh har wppenbart
i dryckensmål, strax blefuo ty
alla the fångna i Stocholms by,
hwar sitt lif och ägor miste,
som af thetta anslagh wiste,
men Anders Hanson wart sträckt så
han monne thär af döden få,
i tornet lågh länge hans kråp
till thes mys hwar hans fingertåp
afåto; sedan wtkastas,

Digitized by Google

till fem stegel medh then hastas,
och förr än han kom i dödz nödh,
try tusen för sitt lif han bödh
wngerske gyllen, förgäfves.

Annat förbundh thär näst wäfues
i Stocholm, tijt danske kungen kom,
swenske kungen badh han hielp om
mot then lybske practika slem,
wart hulpen, förr än han drogh hem.
Men tå han först tijt kommer an,
ett wnderliget teckn sågh man
på himmelen när lösen bäggias
skiötz, thet kan eij wäl wtläggias,
somma thet teckn så wttyda,
menandes thet skall wist lyda
at wår kungh sin swåger rådh gaf
han skulle sättia Danmarkz af
bisper, och införa ny tro
hos alle them i rijket boo.
Men efter kungh Christian tidh kårt
hemdrogh hädan af rijket bårt,
dör fru Karin, kungens gemål,
i stadzkyrkian begrafz med prål.
Jahan, som kyrkeherde war,
endock han hustru taget har
lijkewäl medh andra han hor gör,
hwilket när konungh Göstaf spör,
lät honom i fängzle kasta
och monne hans odygd lasta,
sade: tu må tigh tin beest skemma,
när tu wast munck kan tu tigh thema,
men nu tu egen hustru har,
efter horor, som en hundh, far.
Medh fasto wiltu eij speckia
titt kiött, iagh skall snart wtsläckia
then kåthet. Mester Oluf bars
och i fängzlet, sampt mester Lars.

Digitized by Google

Konungen gaf them bådom skull,
sade: i hafuen warit hull
eij migh och eij wårt fosterlan,
hwilket thär af bewijsas kan,
med ondh rådh wthi min wngdom
haden i så när kommet om
migh, all min wälferdh, at i tå
rådde iagh skulle taga på
trons förandringh; eij något tingh
ähr, som thet i ny regeringh
farliget; thär näst gör eij gått
någon ärligh swensk man then spått,
i rijkzens krönika och dreft
förfalskadt ha medh eder skreft.
I ären olärde och toock,
dock welen i wara mehr klok
än förfarne gamble män ähre,
som fast annat om oss läre.
Then tredie eder last och brist
med fast flere, at i ha wist
then lybske stemplingh och dölt then,
hwad ähren i nu ty för män?
Rickzens rådh dömde them till swerdh,
sade: för the laster skull wärdh
ähr hwar thera eij lefua mehr,
för mångens bön skull them nådh sker,
fem hundrade togh sin arck af
wngerske gyllen och wtgaf
Stocholm för mester Olufz lif.
Mester Lars och så från thet kijf
kommer, han thär på alt wåger,
hwad han i wärldene åger.

Dock så stor harm till them fatar
kungen, till dödz han them hatar,
ofta han them med hamrar slogh.
Åt theras olycka fast logh
then catholske hop, och sade:

Digitized by Google

them hände rätt, som råt hade
honom till trons förandringh mäst
och att förföljd blef så mångh präst.
För then spått skull mera qwijda
mesterna, än alt the lijda
af kungen. Dock efter trij åhr
i Stocholm sitt kall igen får
mester Oluf, men till sin dödh
lefde mester Lars i stor nödh.
Medler tidh kungen sigh före
togh bygningh, ingen kungh göre
förr monne Stocholm slått wppå
så mycket, som her Göstaf tå.
Mycken annan skön bygningh blan
tornet tre cronor giorde han
fast högre, och kringh slottet graf;
stort stycke för then skull togh af
stadzkyrkian; och på samma tidh
håls thär annan räf[s]t eij blidh,[1]
på gull och sijlfuer hon rijck war,
i sin skatt kungen thet alt tar.
Mångens förbön monne wålla
at staden fick cronan behålla,
som brucktes fordom hwar brudh på,
jungfru Marie belät frå
togz han. Så fingo och sitt fall
i hwar kyrkia beläten all,
Christi kårs eij äller skont blef,
Torbiorn, stadzklockaren, wist skref,
han mångh wnder har hört och seet.
När så i stadskyrkian war sket
med belätom, som sättz i wrå,
at ingen them mehr skall sehe få,
medh them görs sedan then ende
the blefuo alle wpbrände.

En grufueligh stor hwalfisk kom
whr hafuet in för Stocholms bom,

Digitized by Google

i siu wekor hölt then så skick
ingen wt och in segla fick,
på sijstone förswinner bårt.
Kungh Gustaf ther efter tidh kårt
lät i skären Waxholm byggia,
ty boo the i Stocholm tryggia.
Drotningh Margreta intet war
tryg för döden, han henne tar,
i Stocholms sacristie nedh
lägz hennes lijck, såsom ähr sedh.
Samma åhr konungen så dref
at siukestufuan wtflyt blef
af staden och klåstret för stanck,
then som gjorde mangen man kranck,
spetalen, thär han thenna dagh står,
et fast lägligare rum får.
Dannewyken, som tu har sport,
kallas i wår tidh samma ort.
Men Stocholm sedan i mångh åhr
i clostret scholestufue fåhr,
en annan förr i en grän hade,
then icke byn öde lade,
wtan then till annan nytte
borgemester och rådh förbytte.
Af wådeld får skada åter
Stocholm, hwilket mången gråter;
sorgh fick och Abo af eldz glödh.
Samma tidh wart i Stocholm dödh
mester Oluf, hans stalbroder
mester Lars, trogen och goder,
i Strengenes fick han dödz sot,
till hwilken eij äller fins bot,
i aprils manadh them både
hender thenna dödzens wåde.
At så skedde fältes mångh dom,
men Gudh wet sanningen thär om,
thärföre lijda förtal mäst,
när theras sak stod i flor bäst,
at the hafua wtsprijt et bref

Digitized by Google

kring Swerge, thet sielfuer wt skref
mester Oluf, och trijckia lät,
i Christi nampn förmaner thet
alla them, som i rijket boo,
till the ewangeliskes tro.
Många wåro then meningh wedh
thet war fallet från himblen nedh,
stencktes medh blodh och kastas wt
wedh catholskas och closters knut;
så enfaldiga till sigh drogo,
förståndigt folck thär åt logo,
sade: man må trons sak wthi
eij bruka så finantzeri!

Mehr här om iagh intet finner;
i Junij månadh wpbrinner
Södremalm nästan i röter,
så mången fick aldrigh böter.
Åhret näst gaf en wt ondh rådh
af satans och eij af Gudz nådh,
at stadzkyrkian lågh till beswär
i fegde tidh slåttet förnär.
Kungen let sigh eij förtryta,
wille kyrkian ty nedh bryta,
och at stadzfolket måtte gå
till kyrkia Gråmunckaholm på.
I staden ähr en förnemdt man,
Oluf Skepper så kallas han,
med konungen hafuer långt tal
och kommer honom wr thet qwal,
sade: man skall then låta stå
och flijteligh i henne gå,
bedia Gudh, af hwilken fredh ähr,
fienden eij kommer så när,
för then synd kan Gudh släppan tijt,
eij hielper tå menniskiors flijtt;
alt så fick stadzkyrkian quar stå.
Stor wälsignelse af Gudh få

Digitized by Google

monne och skepper Oluf ty,
sälle hans barn i Stockholms by
bodde, dåttren ähr mitt bewijs,
för sin dygd skull bar hon all prijs,
hustru Malin Gyntes then heet,
om hennes fromhet hwar man weet.

Annat iagh tigh förkunna will,
om tu medh flijt will höra till.
Stocholm sin egen bisp nu har.
mester Jahan, then nampnet bar.
Kungh Göstaf i sin dödz siuckdom
honom spör sielenes tröst om;
kungen do nu, som jagh har hört,
till Wpsala wart hans lijck fört,
thär med sina dråtningar två
monne han skön begrafningh få.
Swergis konungh och Stocholms blef
hertigh Erick, ny frihet skref
han thenna stadh, tillijka gaf
hwadh nyttigt ähr then gambla af,
gaf och befalningh wt thär om,
i Stocholm wart then högsta dom
i rijket satter, thär blef änt
hwar sak, som för ett parlament
konungzliget; om en trätta
gick han thär fore till retta
medh sin her bror hertigh Jahan
sade, han mot rijket ondt ban
medh fienden skulle ha giort,
hwilket i sanningh eij blef sport,
på Stocholms rådhws lijkawäl
wart han dömder medh ingen skäl.

Kungh Erick fruktar sigh för fall;
att Stocholm troget wara skall
thäs priuilegier föröckte

Digitized by Google

och älliest stadzens gagn sökte.
Konungen war han för then skull,
så länge han förmåtte, hull.
Medh seger han från Danmarck kom,
Stocholms stadh, påminter thär om,
medh all ära honom togh wedh,
gönom södre port han inredh
medh triumph, så som en af Rom
Kesar ärades thär fordom.
Thenna triumph, tu år på redd,
ähr medh stor prackt kungh Erick skedd,
men Niels Sture medh annor radh
fördes i gönom Stocholms stadh.
Kungen skyllten förwtan brist,
sade, sigh hafua förstått wist,
han hade olycka wållet,
i kriget sigh illa hållet;
thärföre hände honom rätt
han förs i triumph på thet sätt:
på en wtmager häst sätz nedh
och gönom södre port inredh,
i lur för honom blåsa tuå
och för them andra tienar gå,
hwilka grufueligan ropa,
medh granskatur gatun sopa,
thär flögh omkringh så mycket dam
at her Niels sågh napt rijda fram.
När han kommer på thet ierntårgh,
thär hender mehra spått och sårgh,
en halmkrans på honom lades
och medh försmädelse sades,
then krans af kungens ladugårdh
sendes honom för han hölt wårdh
i Swarterå slaget så wäl,
sigh försuarade han medh skäl.
Jöran Peersson ty befalte,
som alt dref, om han mer talte,
at hillebårdh skulle stötas
i honom, och intet bötas.

Digitized by Google

På hans sadelknap och hängt blef,
wtan någon skreft, ett stort bref,
wtroptes, thär i war beskrefuet
hwad dygd hån i krigh har bedrefuet;
medh sådant proces wthi ringh
fördes her Niels staden omkringh.

Sådan och annan orätt gör
konungh Erick, som hwar man spör.
På sijstone lager han till
bryllops i Stocholm och ha will
till drotningh sin frijlla fast skön,
ingens förmaningh äller bön
kan thär från hans hierta wända,
som monne hans ståndh och slächt lända
till wanära, mädan hon var
alt för ringa mans barn, till far
hade en knecht; först thär emot
sättia sigh hans her brör medh hoot,
mäst härtigh Jahan, som nys war
wr fängzlet sluppen, thär till har
mishagh; kungh Erick eij sköter
bröderna och adlen höter,
medh sitt giftermål far han fort
och i Stocholm gör bröllop stort,
sin brudh han thär kröna låter
och sin dårskap sedan gråter.
Till hertigerna ty alla
monne strax swenske män falla
och hafua kungen medh stor makt
i Stocholms stadh så hårt belagt,
att om han wille wedh lif blifua,
skulle han staden wpgifua.
Så nödgades kungen thär näst
wpgifua Stocholms slått och fäst,
medh hustru och barn sätz fången,
hans olycka gråter mången.

Digitized by Google

Then siunde bok om Stocholms stadh.

Sköna frijheter Stocholms by
gaf näste åhr then konungh ny
sampt the gambla stadfäster han,
them han staden nyttiga fan.
Här efter togh på annan sak,
på annan tro hafuer fått smak,
then catholske mehr behagar,
än then lutherska, så lagar
fru Catharin, hans drotningh from,
medh hennes hielp åter in kom
till Stocholms stadh then gambla tro,
konungen gaf hon förr eij roo
än han togh catholske präster
i sitt håf, och samma gäster
Gråmunckeholms klåster ingaf,
ingen luthersk wiste thär af
thet the jesuuiter wåro,
medh thenna sak the så foro
hemligan; stor schole och så
monne the i thet klåster få.
Mehr monne drotningen wålla,
i byn the catholske hålla
wppenbarliga i et hws
sin Gudz tiänst medh sånger och lius.
På Drotningaholm thet och sker,
konungen gönom finger sehr
medh thetta, och gerna wille
han kunne medh något snille
then catholske tro införa,
så then förandringh eij göra
må wpror; ty finner hans nådh
med sina på ett sådant rådh.

Mellom catholske först ha will
och lutherske, hwad som åtskill

Digitized by Google

whr wegen, en medel tro gör,
doch menar kungen, som iagh spör,
then gamble tro småningom så
införa; när swenske förstå
wäl thenna sak, skola the wist
medh tiden blifua wtan brist
catholske. Först messeboken
förandras af en man kloken,
messa liturgia heter,
om tu i greska böker leter,
för thetta medh handboken skick
liturgie nampn then tro fick.
Hos Stocholms prästerskap medh snedh
först drefz, thet tager henne wedh,
i stadz och slåtz kyrkian så wäl
hålles lithurgian medh skäl.
Mångh stycken prästerna lära
folket, som catholske ära.
När the sent om sijder förstå
hwar på kungens meningh wtgå
monne, sättia sigh thär emot.
Medh fängzle, skräcker och medh hoot
kungen och then sak så wijt dref
the blefuo wedh segel och bref.

När tron war så kommen på gångh,
besinnar kungen at kyrkia mångh
feltes i staden, som förr stodh thär,
och Gudh och byn till heder ähr,
förstördes ty eij rätt fordom,
och at hans her far sigh thär om
sedan gaf swåra, hade seht
gerna thet aldrigh wåro sket.
För thessa och annan sak skull
war kungh Jahan Stocholm så hull,
han begynte medh flijt wppå
kyrkiorna stora sampt och små
byggia igen, och thär till gat

Digitized by Google

the penningar, som föllo af
alla saker Swerge om kringh
på heredz och på lagmans tingh,
thär wthinnan giorde full wäl
för sin och mången annars siäl.
Sanchte Clara kyrkia först blef
på Norremalm färdigh, så dref
Niels Hanson, som borgmästar ähr,
then all dygd har af hiertat kär;
thet capellet fulbordat wart
sedan icke medh mindre art,
på Södremalm, thär som brendes
the herrar. Flere eij endes
kunne förr än kungh Jahan dör.
Dock sin flijt han om andra gör,
som Marie Magdalenas war,
sanchte Jacobs och så fort far,
men på swartmuncka kyrkian mehr
drifues, thäs grunwal hwar man sehr,
som wijsar at i wårt rijke
eij hade syns hennes lijke.
Stadzkyrkian, then i wår tidh står,
wälgerningh och af then kungh får,
lät gaflen medh then ros sköna
pryda, och älliest monne hon röna
hans rundhet både hel och half.
Och wnder thenna kyrkios hwalf
henger, som iagh tigh will båda,
om tu har lust them at skåda,
sancht Olufz sporar och stormhat,
som hölles för eij ringa skatt
i Norge, och fördes hijt tå
när kungh Erich slog juten på.

Gråmunckaholms tempel och fått
af samma konungh mycket gått,
thärföre honom fast prijsar,
blytaket sådant wtwijsar

Digitized by Google

och som fins i wåra skrefter,
theslijkes the kungars grefter,
som thär för hwars mans ögon stå,
i hwilka kungar hwijlas twå,
honom medh rätta berömma.
Slåsskyrkian will iagh eij glömma,
then wte och inne pryd så
at ingen kan henne försmå,
then åfuan äller nedan fins,
hon ähr dubbel, som iagh wist mins.
Men öfuer all skönhet fast går
thet Jesu nampn på tårnet står.
Till öfre kyrkian ähr en gångh,
på hans väggar syns skrefuen mångh
herligh sentens, som hafuer tröst
och bewijsar hwad i sitt bröst
then kungh hade; hwar går thär på
huru rijket wäl styras må.
Ja, om så ähr iagh rätt minnes,
mångestedz på slåttet finnes
sådana flere, i then sal, bäst,
som drotningh Karin war i mäst.
Bygningen sielf ähr och wärdh prijs,
som han har bygd, som en kungh wijs.
Stadzens rådhws hafuer och pryt
så at thet wart så gått som nyt,
gaflen, som weter tårget åt
medh wers och målningh har skönt stått.
Ja, han för hwart hws som ähr
i hela staden omsorgh bär
och bårgarna byggia råder,
gifuer frijheter och nåder,
gärna haden, som iagh har sport,
Stocholm till Rom och Fenedig giort.

Medler tidh påwens legat från Rom
i Stocholm till kungh Jahan kom,
Antonius Poswinus, så

Digitized by Google

kallades han, tu weta må,
som i trons sak kungen rådh gaf;
få perssoner wiste thär af,
then lågh i Stocholm någre åhr,
trons handlen mädan framgångh får,
såsom och then pestelens fick,
som medler tidh i staden gick,
mångh tusen af henne dö,
them ingen kånst halp i then nödh.
Arnold Grothus i stort wärde
ähr hos kungen, hans son lärde
i mången sak, som en from man,
thenna stadh hos them hielpte han.
Rådet ty här på rätt tänckte
och honom thärföre skänckte
en skön tompt, som tilhört hade
swartmunckom, thet en migh sade,
the ha sitt gille haft thär på,
för then sak monne thär hws stå,
hwilka wåro nedh falna mäst,
fordom stodh them före en präst
af munckom, som thär i medh snille
hölt Marie Rosenkrans gille.
Arnold lät thär på hws göra,
the nu hans ärfwom tilhöra,
tyske scholan hålles thär ij,
så hafwom efterlåtet wij.

En stadztiänares hustru bor
i samma grän, och hon wart mor
åt fem fulkomne barn en tidh,
them war allom lyckan så blidh
the monne alla dopet få,
och strax doo hwar, modren och så,
hon kom medh them wthi en graf,
hwad som behöfz, drotningen gaf.
En stor herredagh näste åhr
medh mycket prakt i Stocholm står,

Digitized by Google

hertigh Sigsmundus war glader,
som waldes thär, och hans fader,
till successor på Swergis thron,
som konungh Jahans enda son.
Then glädie stod eij på länge
förr än sårgen monne tränge,
hans fru mor doo then andra höst,
som war alle catholskes tröst,
wr Stocholms stadh förs hennes lijk
medh så stort prål, napt sågs tu slijk,
ingen präst skulle thär fela
af konungadömet hela,
hwar klädder i sin röklingh hwijt,
tänt waxlius i hand, som kom tijt,
wt om byn så långh raden war
en half mijl i längden wäl tar
för wtan then wärlzliga hop,
lijket föres medh sångh och rop
på wtståfferadh bår medh prijs,
alt efter konungzliget wijs,
och lägz i Wpsala mull nedh,
som ähr hos stora herrar sedh.
Efter drotningh Karines dödh
kommo the catholske i nödh
i Stocholm, lutherska tilgingo
och collegium igen fingo
på Gråmunckaholm, och måtte
jesuiterna medh hwad the åtte
af rijket, förbuden och blef
kyrkian i byn, nödhen så dref;
kungen för farligt buller skull
dock ähr catholikom fast hull,
them gifuer relgionen frij
efter kårt tidh kyrkiona ij.
Mädan förbudet höls, händer
ett wnderteckn, som man bekänder;
i stadzkyrkian, tå endat war
predikan, i en fålcka skar
mäckta storan, på en söndagh

Digitized by Google

sker et farliget åskeslagh,
thet kom in gönom södre dör,
dock ingen annan skada gör
än bränner folcket benen om.
Så stor förfärelse påkom
at en öfuer then andra språngh,
efter döran wart hopen trångh
gönom fönstren en part wille,
sent blef thet bulleret stille.

Men medh kärlekz eldh prästen bran,
som iagh tror her Mårten het han,
hwilken stadzens cappelan ähr,
bredewedh hustrun har then kär
en wngh kåna, henne som drängh
klädde och brukar i sin sängh
thå han reser, och när thet spörs,
en lustigh wijsa thär om görs,
her Mårten medh sin drängh på fall
kom och blef af medh präst och kall.
Klåsters läsemestarna nödh
och ledo, hwilka fånga bödh
kungen, at hans nådh wist sporde
the sigh mot lithurgian torde
sättia, som the ha taget wedh
medh bref, segel och medh sin edh.
Mester Erch Skeppar them ähr blan,
pententiarius war han,
må nu sielf göra penitens,
sade: iagh mot min consciens
har taget lithurgian an,
wijdare iagh thet icke kan;
dock slap han icke från then boot.
I Stocholm grasserar then soot,
som man pesten plägar kalla,
för henne mycket folck falla
monne, eij snart wende hon af.
Sköna priuilegier gaf

Digitized by Google

Stocholm kungh Jahan samma tidh.
Rickzens rådh war han eij så blidh,
then onåda emot them wölt,
han herredagh i Stocholm hölt,
them för rätta sedan ställer,
lifuet och äran thär gäller,
dock intet thera miste the,
men långt efter monne så ske.

Thäs emellan kungh Jahan do,
Gudh gif honom en ewigh roo,
medh hwilken himmelen ähr full,
för hans dygder och fromhet skull!
I Stocholm grep honom döden,
som hwar menniskia ähr öden.
Tädan så förs hans lijk medh prackt,
som ähr om drotningh Karins sackt,
i Wpsala han och hwijlar.
Sigismundus till rijket ijlar,
tå han kommer, så som sin far
Stocholms stadh honom emot tar,
på prästerskapet ähr han wredh,
lagd war bårt liturgiæ sedh,
och huru sådant kommer till
medh få rhim iagh förkunna will.
Kungens farbror och rijckzens ständer
fruckta sigh alla i sänder
när han till kungzliget wälle
kåmme, skulle få tillfälle
först liturgian trängia på,
thär näst catholske tron och så,
et concilium hålla ty,
förr än han kom, i Wpsal by,
thär görs af allom thet beslut
the båda troer skulle slätt wt
af Stocholm och rijket hela,
then lutherska tro eij fela
skall någorstädes, om han will

Digitized by Google

komma rijckzens regeringh till.
Thär efter sigh låter hasta
hwar liturgian bårt kasta,
i Stocholms kyrkior sker först så,
konungen monne thet försmå,
som sågh förhindras så sitt sin,
föra then catholske tro ihn.

Dock förtryter konungen mäst
at i staden hwar luthersk präst
af predikestolerna så
the catholiska ropar på
och then gamble tro fördöma.
Kungens präster eij förglöma
then lutherska trona igen,
bewijste at hon war eij ren,
och medh argument förlade
hwad the lutherska mot sade.
Wederparten sigh snart om swar
beflijtar, ty sin turant(?) har
på båda sijdorna hwar part,
till predikastolen medh art
kommo beredda. Af thet kijf
annat wäxer, som mångens lif
kåstar, till hwar annan leda
påler och swenske sampt wreda
fatade, wte äller ihnne
war icke man äller qwinne
säkre hwarken dagh äller nat,
så war then tidh i Stocholm fatt.

I Gråmunckaholms kyrkia först
sigh et wpror tildrager störst,
the påler wille thär en död
begrafua, thet ingen förbödh,
men predikastolen thär till
lijckpredickningen icke will
efterlåta then luthersk hop.

Digitized by Google

The catholske swara medh rop:
kyrkian och alt som här i ähr
hafua wpbygd wåra förfär,
som ha samma trö haft som wij,
i hafuen trängd eder här ij
som kättare, wtan all lagh!
Så när hade blefuet stort slagh,
men kungen medh wijshet så dref
at thet buller strax stijllat blef
och lagar sigh till jwla fäst,
thet hölt för honom mången präst
catholisk, hwilkom och iblan
påwens legat tå finner man.
Kungen, honom och så trona
lutherska präster eij skona,
till offentligh disputation
the catholiska them om tron
wtmana, och at then part må
i eld kastas, som orät på
hafuer stått. Mester Erch swarar,
Skeppare: icke som harar
ährom wij redda, dok i dust
gå medh papister ingen lust
hafuom, eij häller på sin tro
twiflar the män i Stocholm boo.

I Wpsala kröningen står,
annat konungen göra får
förr än han fick på sigh kronan
nödgades lutherska tronan
kringh hela Swerge samtyckia,
then catholska wtelyckia
och ingen swensk catholisk man
till något kall hielpa skall han,
och eij äller någon ränta
then samma af kronan wänta.
Än mehr skulle kungen göra,
catholske kyrkior förstöra
allestädes rijket kringh om,

Digitized by Google

thär till hertigh Carl honom kom,
som hade eij långt från krigzmackt
och höl på thenna sak godh ackt.
Thär från kungen eij wtan sårgh
drogh första wår till Stocholms bårgh,
tröstar sigh at en twungen edh
och löfte äre Gudi ledh,
sina wederparter höter,
om then förskrifningh eij sköter
så wijt hon mot samwetet ähr
och trona, som han hafuer kär,
hwilken konungen för then skull
intet i Stocholm slår omkull.
Slåtzkyrkian han catholisk präst
befalte, en annan thär näst
på Dråtningholm, tredie will
i staden ha, kiöpte thär till
Anders Ketz hws siu tusen för
gyllen och thär i kyrkia gör
catholiskom; Ketten hade
af Hendrich Torborg, som en sade,
kiöpt thetta hws, honom thet gaf
konungh Göstaf, som togh thet af
Wastena klåster, igen så
monne the catholske thet få.

Länge fastan catholske nu
hålla, then konungens husfru,
dråtningh Anna, har så i akt,
som helga menniskior om sagt
ähr fordom. Till sigh fattigt fålck
kallar på slåttet wedh sin tålck,
wist tuå gångor i wecku hwar,
så länge fastetijden war,
medh mat och dryck plägar them bäst,
then hon bar sielf fram för them mäst,
och när the från henne gingo
penningar och kläde fingo.

Digitized by Google

Men tå skäretorsdagen kom,
Mala Spina, påwens från Rom
senningabud, fattiga tålf
satte han på slåtzkyrkians gålf
och theras fötter thär twätter,
dråtningen sedan medh rätter
som förr them plägar; för then skull
war långh tidh i staden them hull
ingen bårgare, thet förkasta,
dråtningens och legatens lasta
barmhertighet, ty lärde så
wåro the af prästerna tå,
hwilka wtan något försyn
predikade thär om i byn.
Kungen har eij thär till behagh,
lijckwäl håller sin påska dagh,
som sedh ähr the catholske hos,
eij skiöter lastningh äller ros,
om Christi wpståndelses pråL
— medh trummers och basuners skrål,
medh skiutande af skytt alla,
iagh tror tre kronors torn skall falla —
håller åminnelse then natt.

Sigh har kungen näst föresat
på kårt tidh till Påland dragha.
Om Swerge will han först laga,
rijckzens rådet och sin farbror
Swergis regemente betror,
dock har han medh them någon twist
om then regeringz förma sist,
hwilken the intet antaga
wtan en annan sigh laga
sedan kungen från Stocholm drogh.
Sin dåtters lijk han medh sigh togh,
then i Stocholm ähr född och dödh.
Kungen i skären liggia bödh
motwäder, wekur icke få.

Digitized by Google

I medler tidh händer thet så
at åskian i then skepsmast slogh,
medh hwilko påwens legat drogh.
När till staden thet wnder hörs,
mången predikningh thär om görs
huru Gudh af himelen nedh
warnade så för påwens snedh.
Ty war en catholisk eij sehn,
gaf skipper Erch thet swar igen,
önskar honom först en god qwäl:
ästu mester i Israel,
thär näst skref: och icke lärt har
at tordön af en owis far
så händelse och eij medh flijt
slår på iordene hijt och dijt?
Keringar pläga så tala,
som i Trångesund ha fala
nötter, åskian efter tråll slår,
hos them i skola du wist går,
och fast ofta hos eder hänt
liungeld har kyrkiorna wpbränt
och åskeslagh klufuet i tu
tornet, thärföre lijka nu
om tin tro dom tu fella må
och i keringars skola gå.
Stocholms kyrkeherde eij wäl
står bedraga så mångens siäl!

Hertigh Carl, påminter thär om
af rådet, till Stocholms slått kom,
stadz och rijkzens regeringh an
tager. Af sin gemål fick han
fru Kirstin mycken glädie thär,
en son honom till wärlden bär,
som föddes Stocholms slått wppå,
thär monne han och dopet få
och i thet efter sin farfar
then högbårne pilt sitt nampn tar.

Digitized by Google

Här om iagh sedan tala will
men nu konungen kommer till
Sigsmundum, som någon tidh kårt
förr än han for af Stocholm bårt
the priuilegier seht har,
som stadenom gaf hans her far;
them samptyckte han alla mäst
och några tillade thär näst.
the stadzfolcket behaga så
at Stocholm medh konungen stå
låfuar sigh i all nödh wela,
intet monne thär i fela.
Hertigen wiste wäl thär af,
hwilken sigh tijt medler tidh gaf,
som tilförene nogh är sagt,
thär medh rijckzens herrar rådh lagt
huru han skall efterkomma
konungens edh, byn till froma
och rijket alt, dock om tron mäst,
för sigh kallar hwar catholsk präst,
som konungen thär left hade,
om hans edh och lyfte sade,
the skulle sigh tillaga ty
till honom fara från then by.

På Stocholms slått alt thetta sker,
för hender har än fursten mehr,
stadz prästen kallade och tijt,
mester Erich Skeppar, medh flijt,
som then saken tå fram förde
the skulle blifua wtkiörde.
Medh honom i disputas kom
en catholisk präst trona om,
her Anders Olsson hette han.
Skepparen tilfrågar then man
hwij the påweske mångh tingh läre,
som eij författade ähre
i then helge skreft? Och thär om

Digitized by Google

nappades en stundh; så wijt kom
at her Anders sin wederpart
gör mot et argument medh art:
Hwad som i then helge skreft står
klarligan, ingen neka får,
fast en skall thär efter leta,
om then eij will kettar heta.
Men at Tobiæ hade hund-
rumpa, åt sin herre en stundh
thär medh smeckte, är skrefuet så,
ingen ty sådant neka må
wtan then kettar heta will.
Eij kunne Skepparen thär till
swara; när fursten sågh then nödh,
them bådom återwenda bödh,
hädan till Söderköpingh far
och thär medh rijkzens stender har
en herredagh, at kungen wedh
skall sin förskrifningh och sin edh
blifua och wtrotas alla
som sigh catholiske kalla.'
I Wastena och Stocholm så
monne thet medh them strax tillgå.
Af slåttet och staden både
sampt Drotningholm wtan nåde
måtte prästerna först sin kos.
Theras åhörare sigh hos
the lutherske få gifua ihn,
men störste part har förre sin.
Kungen medh legater sina,
swenske och polnske herrar fina,
hwilka Stocholms stadh till sigh får,
ifrån Påland thet näste åhr
Söderköpingz beslut emot
protesterar, och på alt bot
will skall rådas, och thär på swar
gaf hertigh Carl, hwilket stält har
Typotius sampt ryckzens rådh,
som begynte nu kungens nådh

Digitized by Google

sökia och all skullen wända
på fursten; till sådan ända
kom ty saken, han wpsade
regeringen. Rådet hade
sit budh till kungen och then fick,
men hertigen förtröt thet skick,
i Arboga kallar i hop
almogen, thär wart han medh rop
till regeringen igen satt
och Sörköpingz slut bekreftat.
Then eij här medh hålla wille,
ähra, lif och godz förspille
skulle han. Rijkzens rådet ty
sampt flere till kungen bårt fly,
som legater på nyt sender
och slätt intet thär medh ender.
Fursten han för then skull hatar
sampt till wapn och wärgia fatar.

Sina har fursten och i akt,
och efter thet honom wart sagt
at Sörköpingz beslut emot
sättia sigh finnarna medh hoot,
hölt hertigh Carl herredagh ny
medh sit anhangh i Stocholms by,
thär blef stadfäst hwad som war sket.
Sedan har fursten sigh beret
till krigz medh ständernas willia
mot finnerna, som sigh skillia
från rijkzens gemena beslut,
med stor här drogh från Stocholm wt.
I staden regnar blodh then gångh
hwilken wptogh på gatun mångh,
hwad han betydde wart och spåt,
så ähr thet och, Gudh bättre, gåt.
När fursten kom till Abo stran
till krigz the finska för sigh fan
beredda, dok måtte the fly.

Digitized by Google

Åbo slått tager in och by
her Carl och eij längre bårt far,
många han thär till fångar tar,
them medh sigh till Stocholm förde.
Medler tidh man här wist hörde
hertigh Gustaf på Stocholms slåt
do af thet han fått hade skåt,
fru Lisbet, hans morsyster, och så,
i Wpsal hwijla både twå.

Thetta togh gör kungen mehr harm,
till krigz lagar sigh medh alarm,
sigh till hielp komma i then nödh
finske krigzmakten han och bödh,
som seglar flux åt Stocholms skär,
tijt kungen än eij kommen ähr.
Men fursten war i Stocholm tå,
när han monne sådant förstå
finska wåro wedh Grönebårgh,
fick hans nådh i hiertat stor sårgh
och hela Wpland them emot
reser, så wäl till häst som fot.
Wpsala läsemestare
på thetta wptogh drefuo the,
som wåro fursten fast hulle
och folcket anföra skulle.
Hwar af them i thetta här fall
hade fått kriges befäls kall,
halte mester Jacob medh drogh,
åt hans bössa mången man logh,
en pusaktigh man har medh leek
låsen tilfäst medh trå och bek
och bössan latt medh miöl och krut,
tå feltprädikanten skiöt wt,
i thet han skulle draga af,
stort löge thet i hären gaf
tå miölet flögh hufuudet kringh,
om honom stodh folcket i ringh.

Digitized by Google

Massäcken på ryggen sin hwar
brödh och skinka thär wthi har,
skincketoget kallas thet ty.
När finske thär af hörde gny
och at fursten till siös sielf kom,
wende the till Finlandet om,
hertigens flota et stycke
jagar efter, mädan then lycke
har kungen, then icke kom på
honom, Hans Maiestet lät stå
åt Calmar och finnar alla
monne han tilbakars kalla.

Fursten församlar och sin hop
tå han om kungens ankompst rop
hörde, och medh honom en dagh
i Östergötland hölt et slagh.
Hertigh Carl öfuerhanden fick,
till förlijgnings medh kungen gick,
och mädan thär icke wedh blef,
fursten thet så wijt sedan dref,
han behölt alt Swergis rijke,
thär från kungen måtte wijke.
Mädan kommo finska igen
och ackta fursten göra mehn,
i Stocholm the män fast raska
på några dagar först braska.
När the gönom Sörström alla
wille furstendömet anfalla,
hafua the medh stor sårgh förstått
huru thet war konungen gått,
hwilken olycka the lasta
och hem medh skipen sigh hasta.
Hertigh Carl eij äller hwijlar
wtan till Stocholm fast ijlar,
och när han förnimmer thär hos
kungen war till Påland sin kos,
till staden har förtörnat modh,

Digitized by Google

ty han thär wiste mången god
wara kungen, them plåckar wt,
mäst römde the från Swergis knut,
kungens tienare, tillijka
borgare, the icke swijka
wille; the som igen wåro
wnder hertigen sigh swåro.
Dock war staden först i stor twångh
och blef så lagat thenna gångh
at borgmestarne för then brist
hafua stadz-portz-nycklarna mist,
som thär efter för all fara
skulle huar natt på slåttet wara.

Then åttonde bok om Stocholms stadh.

I Stocholm stodh en herredagh,
kung Sigismundo till behagh
war then icke, mädan thär frå
blef han sagder Swerge, dock så
at sonen skall komma thär till
om fadren hijt in senda will
honom, annan tro, som sigh bör,
lära, men om han thet eij gör,
så wäl sonen som fadren skall
till Swerge ha mist sin rätt all.
Och efter sonen intet kom
störtes hans rättighet och om
och hertigh Carl blef Swergis thron
antwardat och hans älsta son,
om honom strijt många åhr
medh kungh Sigsmundo och än står
kriget, Gudh nådligen wende
thet buller till en god ende!
Men iagh wender åter eij sehn
till Stocholms beslutet igen.

Digitized by Google

I thet blef wijdare afsagt
hertigen skall draga medh mackt
till Finland och thär laga så
the finska eij medh kungen stå.
Med stor häär tijt drogh fursten ty
samma sommar från Stocholms by
och thet folck till lydno twinger,
för bödels swerdet tå mångt springer
hufuudh och förbundh, som iagh spör,
thär medh ryssen tå fursten gör
och tädan sigh gladh begifuer
till Stocholm, thär samtyckt blifuer
at hertigen till Estland far,
som kungh Sigismundus än har.
Från Stocholm han och hans gemål
sampt barnen tijt segla medh prål,
them ledsagar en krigzmackt stor,
the estlender som far och mor
fursten och furstinnan wnfå.
Hertigen sigh eij nögier så,
faller in i Lifland thär näst
och thet wnder sigh lade mäst,
länge medh the påler ther om
fecktat. När han till Stocholm kom,
stadenom skön frijhet gifuer.
Medler tidh han till kungh blifuer
wtualder wti Linköpingh,
och thär höls om rijckzens rådh tingh,
som för thetta pålenska kijf
hafua medh swerdh thär mist sitt lif.

Mäst behagar then konungh ny,
som hufwudstaden, Stocholms by,
whr Östergötland reste tijt,
om rijkzens saker gör sin flijt
och om them herredagh thär hölt.
Thenna bok håller intet dölt
at kungh Måns Ladlås en son har,

Digitized by Google

som hette hertigh Waldemar,
then i Stocholms stadz kyrkiafik
sin begrafningh, medh henne gick
på thenna tidh som icke borde,
en thet dåra göra torde,
hwilken på thenna tidh så dref
hans barn thär i begrafuet blef,
klef medh thet i högkoret fram,
then stimpare hade bort skam,
som medh sin kläp således skryter,
then murade graf wpbryter,
förer wt ibland kalck och sten
thenne högbårne furstes been,
kastar till grunwal åt then port
thär murades, som iagh har sport,
på Helgans holman. Greften han
förnyar och i henne fan
the wissa teckn och moniment,
af hwilka han hafuer wäl kent
thär i lågh et fursteligt lijk,
i gemene måns graf eij slijk
tingh finnas, som åhr örnagåt
af gyllenduk och skor, medh ståt
giorde, sampt annor tygh och full
medh edle stenar, perlör, gull.

Rijckzdagh åter i thenna by
monne hållas efter åhr try,
hwilken war mycket bullersam,
till lif, ära och godz får skam
mången. Hogenskel Bielche en
på alla try tingh lijder mehn,
tå hafuer han sitt hufuud mist
på Stocholms tårgh för någon brist,
öfuer södre port thet satt blef.
Men kungh Carl medh all sin mackt dref
thet liflenska kriget wppå,
tijt sielf medh ny hääf far och så.

Digitized by Google

Samma tidh, läsare, eij glöm
war så wttårckadh Nårreström
at man törskodh på båtnen gick,
medh blåtta hender taga fick
fiskar af allahanda slagh,
them stadz fålket har till behagh.
Sådana teckn rijken höte;
i Stocholm stodh herremöte,
hielp af stenderna kungen will
hafua liflenska kriget till.
I then landagh fick sin dödz soot
kunghen och till henne eij boot.
Från Stocholm sedan kung Carl far,
then staden eij mehra seht har,
på Nyköpingz slått han bårt doo,
i Strengenes fick hans kråp roo.
Efter honom till Swergis thron
kommer hertigh Gustaf, hans son.

Iagh will nu lyckta thetta wärck
huadh långh tidh skrefuet ähr märck!
Här medh farwäl Stocholm en stundh,
hwad om tigh sagt glöm ingalundh,
och önskar iagh tu eij i sårgh
må falla såsom Troyenborgh,
wtan stå så länge som Rom
medh makt i flor, och rijkedom
som Fenedigh stadh samblar stor.
O huru lyckesam hwar bor
i Stocholm tå! Gudh hielp thär till,
stadh och fålck iagh tigh befalla will!

Digitized by Google

Chrönikans innehåll.

Första boken.

Vers.

1—14. Inledning.

15—42. Stockholms läge; försvars-åtgärder mot sjöröfvarne; uppkomsten af stadens namn.

43—78. Konungen valde der sitt säte; han bar förut titeln konung af Upsala samt hedrades såsom öfverkonung i Skandinavien.

79—112 Sveriges äldsta hufvudstad; Oden, konung i Phrygien, underkufvade de skandinaviska länderna och anlade Sigtuna; borgen liknade Trojas; der blomstrade handeln med främmande nationer.

113—140. Oden efterträddes af Frode; han uppbyggde Upsala och en af hans efterföljare Håtuna borg; Visby anlades af konung Visbur.

141—172. Namnet Agnefitts uppkomst.

173—202. Sigtuna förföll genom krigen, hvarefter handeln flyttades till Byrkö; dess hastiga tillvext; derifrån erhöllo alla köpstäderna sin lag, »byrkö-rätten».

203—262. Tull vid Stocksund; Ansgarii ankomst; en kyrka bygdes på Helgeandsholmen; striden mellan Olof den Helige och Olof Skotkonung.

263—282. Anledningen till namnet Kedjeskär.

283—326. Byrkö blef biskopssäte, men staden förstördes snart, hvarefter det flyttades till Sigtuna; hednatemplet i Upsala nedrefs; christendomen utbredde sig.

327—358. Sigtuna förstördes af sjöröfvare; hufvudstaden anlades vid Stocksundet; Visby var den förnämsta stapelstaden vid Östersjön.

Andra boken.

359—386. Birger Jarl bygde fästen på Stockholmen emot sjöröfvarne.

387—422. Han tillät köpmän bygga på holmen; torg, gator och gränder utstakades; stadskyrkan erhöll namn af s. Niclas; stadsdelarna nedanför brinkarna bygdes på pålar.

423—476. Stadens sköldemärke; stadens broar underhöllos af sex städer i Upland; Birger bygde ett slott och hospital, det sednare benämndes Helgeandshus; dess ändamål; stadens gränser; s. Jacobs kyrka; sjukhus för spetelska.

477—526. Eremiternas kula; intogs af röfvare, hvilka uppbrändes; Magdalenæ kyrka bygdes på Södermalm; ett Johanniter-kloster anlades samt många gillen; s. Gertruds gille.

Digitized by Google

Vers.

527—558. Gille för enkor och enklingar; namnet »Själagatan»; jungfru Mariæ brödraskap.

559—656. Byrkö-rätten öfverfördes till Danmark och Norge; Magnus Ladulås i strid mot Folkungarne; herredag i Stockholm; konungen anlade s. Claras kloster; riddareslag; konungens dotter Richissa blef abbedissa; han uppbygde ett bernhardinerkloster på Kedjeskär och begrofs der; hertig Erik Valdemarsson blef ock der begrafven; Birger Magnusson delade riket mellan sina söner; Torkil Knutsson.

657—686. Strid mellan konungen och hans bröder; deras begrafnings-platser.

687—742. Johan Brunke; Magnus Eriksson minskade stadens privilegier; vådeld härjade staden; konung Magni och drottning Blankas kröning; konungen upplät ett af stadens södra torn till plats för svartmunkar; ett under-görande krucifix gaf klostret namnet Helga Lösen.

743—772. Konung Erik tog stadens råd i sitt hägn; afdagatogs af modren; Visby ödelades; konung Magnus tillfångatogs.

773—804. Konung Albrekt handlade mot Sveriges lag; insatte tyskar i stadens råd; Helga Grafvens gille; norske konungen Håkan belägrade Stockholm; konung Magnus friköpte sig ur fängelset.

805—848. Tyske borgarne förtalade de svenske; herr Bo Jonsson dräpte riddaren Carl Nilsson i Gråmunkeholms kyrka.

849—916. Drottning Margareta tillfångatog konung Albrekt; tyskarne i Stockholm togo hans parti; understöddes af Hansestäderna; Fetaliebröderne; Hättebrödernas grymhet mot Stockholms borgare.

917—950. Biskop Nils i Linköping förbannade konungens anhängare i Stockholm; Nyköping och Vesterås uppbrändes; bönderne nedgjorde tyskarne vid Enköping; drottningen belägrade Stockholm; dagtingan.

Tredje boken.

951—978. Hansestädernas underhandlingar; hertigen af Mecklenburg undsatte tyskarne i Stockholm.

979—1032. Fred slöts; vilkoren rörande Stockholm; stor vådeld; svartmunkeklostret uppbrann och äfven dess bibliotek; gråmunken Jacob Håkansson lät med bly bekläda klostrets tak.

1033—1060. Erkebiskopen tillsatte en skolmästare utan rådmännens samtycke; ånyo vådeld; rådhuset med alla stadens handlingar uppbrann.

1061—1090. Underverk skedde vid mäster Mathias graf i svartmunke-kyrkan (jfr v. 726—732); pesten härjade; Erik af Pomern konung; han utvidgade stadens handelsprivilegier; franciskaner-munkarne höllo kapitel i Stockholm.

1091—1142. Engelbrekt Engelbrektsson uppreste sig mot konungen; Hans Kröpelin afslöt stillestånd med honom; Stockholms belägring af Engelbrekt.

Digitized by Google

Vers.

1143—1186. Rikets råd gåfvo staden privilegier; Erik Puke halshöggs och begrofs i Vadstena kloster; marskens bröllop; Stockholms köpmän bygde ett kapell åt s. Erik i karmeliternes kyrka i Danzig.

1187 -1238. Herredag i Stockholm; Christoffer af Baijern konung; mottogs med lustbarheter i Stockholm; en svartmunk öfvervann i tornering de danske riddarne.

1239—1290. Konungen stadfästade privilegierna; en tredjedel af staden uppbrann och kort derefter äfven s. Clara kloster; Karl Knutsson konung; han utvidgade privilegierna; utfärdade stadgar för köpmansgillet.

1291—1324. Erkebiskop Jöns i strid mot konung Karl; erkebiskopen intog Stockholm; Christiern konung; privilegier; hela staden led af vådeld.

1325—1354. Konungen utvidgade stadens handelsprivilegier; svartmunkarne nödgades till konungen utlemna den skatt konung Karl gifvit dem i förvar; konungens öknamn.

1355—1426. Stridigheter mellan Christiern och Karl; borgmästaren Claus Ryting; biskop Ketil i Linköping anföll konung Christiern; Karl åter konung, men blef snart fördrifven af erkebiskopen.

Fjerde boken.

1427—1454. Erkebiskopen belägrade Stockholm; drog sig undan för konung Karl; Karls död; han begrofs i Gråmunkeholms kyrka.

1455—1492. Sten Sture riksföreståndare; slaget på Brunkeberg.

1493—1576. Sten Sture stadgade att stadens alla borgmästare och rådmän skulle vara infödde svenskar; gråmunkarne mördade sin gardian; herr Sten Christiernsson ihjälslog en borgare; uppror i anledning deraf; Sten Sture lät en bildsnidare från Antwerpen förfärdiga s. Jörans staty.

1577—1610. Magdalenæ kyrka på Södermalm erhöll rätt att utdela aflat; roskarlarne dödade en stor hval; s. Eriks banér; herr Stens korståg till Finland.

1611—1668. Oenighet mellan Sten och Svante Sture; strid mot konung Hans af Danmark; han blef Sveriges konung.

1669—1689. Konungen höll gästabud, anförtrodde slottet åt en dansk man och återvände till Danmark.

1690—1730. Konungen och hans gemål kröntes i Upsala; klagomål mot konungen; herredag i Stockholm; onda rådslag mot herr Sten; biskop Conrad Rogge.

1731—1785. Konungen begaf sig till Danmark och qvarlemnade sin gemål på Stockholms slott; Sten Sture belägrade Stockholm; konung Hans vågade ej komma till undsättning; Stockholm och Åbo erhöllo nya privilegier.

1786—1826. Herr Sten blef frigifven af herr Svante; begrofs i Mariefreds kloster; herr Svante riksföreståndare; stadfäster stadens privile-

Digitized by Google

Vers.

gier; herredag i Stockholm; förbund med Hanseståderna; en borgare lät uppsätta trenne pelare på Södermalm till åminnelse af Christi gång till korsfästelsen.

1827—1874. Svartmunkarne förespådde Stockholms undergång; herredag; unge herr Sten riksföreståndare; Erik Trolles uppror; stadens privilegier.

1875—1912. Erkebiskop Gustaf Trolle i strid mot riksföreståndaren; slottet vid Stäket nedrefs.

1913—1960. Konung Christiern utverkade att erkebiskopens motståndare blefvo bannlyste; han belägrade Stockholm; slaget vid Brännkyrka.

1961—1970. Sten Stures nederlag; han begrofs i Gråmunkeholms kyrka.

Femte boken.

1971—2034. Herr Stens enka, fru Christina, försvarade Stockholm; danskarnes förräderi; Christiern konung; hans kröning; Stockholms blodbad.

2035—2050. Christiern Tyrann lät uppgräfva herr Stens lik; fortsättning af blodbadet.

2051—2094. Gustaf Erikssons uppresning emot Christiern; danskarne insatte en sten i stadskyrkan, hvarpå Sverige framställes såsom »en slipprig fisk»; Stockholms belägring.

2095—2168. Gustaf konung; han tillsatte borgmästare och rådmän; mäster Olof stadsskrifvare; katholicismen undanträngdes.

2169—2220. Mäster Olof predikade; Michel Långerben gafs honom till biträde; två vederdöpare anlände från Holland; skomakare och skinnare predikade; bildstormare.

2221—2268. Konungen satte vederdöparne i tornen; mäster Olofs bröllop; prester, munkar och nunnor gifte sig.

2269—2306. Konungen lät halshugga två borgmästare, som fasthöllo vid katholska läran; erkebiskopen Jöns Svinefot landsförvistes; biskop Pers i Vesterås och prosten, mäster Knuts öden.

2307—2380. S. Jörans bildstod flyttades; riksdagen i Vesterås; Stockholms privilegier stadfästades; klostrens i Stockholm undergång; reduktionen.

2381—2416. Johanniter- ech svartmunkeklostren nedrefvos.

2417—2466. Helgeandshuset uppbygdes; slottet uppbrann; likaledes rikets handlingar; konungen gaf staden ökade privilegier; uppror i Vestergötland.

Sjette boken.

2467—2492. Svenska messan infördes i hufvudstaden; borgarne tillätos fira sina bröllop i Mariæ gillestuga.

2493—2520. Mäster Olofs broder, Lars, vigdes i Gråmunkeholms kyrka till erkebiskop; konungens bröllop; mäster Olof blef konungens

Digitized by Google

Vers.

cancellär; Johan Nilsson, svartmunk från Skara, utnämndes till kyrkoherde i Stockholm.

2521—2542. Herredag i Örebro; Gråmunkeholms kloster förändrades till hospital; konungens stall uppfördes på Helgeandsholmen.

2543—2580. Stadga om hamnar; borgarne i Lübeck stämplade mot konungen.

2581—2606. Mäster Olof yppade stämplingarna för mäster Lars; Helgeandshusets inkomster; prins Eriks födelse.

2607—2641. Myntmästaren Anders Hansson m. fl. stämplade mot konungens lif; förräderiet upptäcktes och straffades.

2642—2674. Danmarks konung sökte konung Gustafs bistånd mot Lübeck; tecken på himmelen; kyrkoherden Johan fängslades; äfvenså mäster Olof och mäster Lars.

2675—2706. Konungens anklagelser mot dem.

2707—2746. Katholikerne fröjdades öfver deras olycka; mäster Olof återvann konungens nåd; Stockholms slottsbyggnad; bilderna i stadskyrkan uppbrändes.

2747—2800. En hvalfisk stängde inloppet till Stockholm; Vaxholm uppbygdes; hospitalet flyttades till Danneviken; vådeld i Stockholm och Åbo; mäster Olof och mäster Lars afledo; mäster Olofs bref mot katholicismen.

2801—2830. Södermalm uppbrann; konungens plan att nedbryta stadskyrkan afvärjdes af Olof skeppare.

2831—2856. Konung Gustafs död; han begrofs med sina gemåler i Upsala; Erik konung; privilegier; oenighet mellan konungen och hertig Johan.

2857—2904. Konung Eriks triumftåg — och Nils Stures.

2905—2934. Konungens bröllop; hans fångenskap.

Sjunde boken.

2935—2966. Konung Johan gaf staden nya privilegier; konungen och drottningen återinföra den katholska läran.

2967—2992. Lithurgien; våld användes mot lutheranerne.

2993—3038. Konung Johan anslog konungs-sakören till uppbyggande af kyrkor i hufvudstaden; s. Olofs sporrar och stormhatt.

3039—3076. Konung Johan förskönade kyrkor och andra byggnader i hufvudstaden.

3077—3106. Antonius Possevinus; Arnold Grothus erhöll af rådet det hus, som tillhört Mariæ Rosenkrans' gille.

3107—3164. En stadstjenares hustru födde 5 barn på en gång; herredag i Stockholm; hertig Sigismund valdes till thronföljare; drottningens begrafning; lutherska läran utbreddes ånyo; åskan slog ned i stadskyrkan.

3165—3200. Stadens kapellan, herr Mårten, afsattes; lectorerne i klostret tillfångatogos; pesten härjade; nya privilegier.

Digitized by Google

Vers.

3201—3236. Konung Johan dog i Stockholm; Sigismund anlände till Stockholm; kyrkomötet i Upsala.

3237—3258. Oenighet mellan svenskar och polackar.

3259—3290. Lutheranerne sökte hindra de katholske att hålla begrafning i Gråmunkeholms kyrka: katholikerne önskade att en offentlig disputation emellan de olika bekännarne måtte hållas; mäster Erik Skeppare afstyrkte det.

3291—3328. Kröningen; Sigismund lofvade med ed att förstöra de katholska kyrkorna, men bröt sitt löfte; katholsk kyrka inrättades i Anders Ketts hus.

3329—3363. Fastlagens firande; drottning Anna och påfvens legat, Mala Spina, vårdade de fattiga.

3364—3404. Sigismund afreste till Polen; åskan slog ned i legatens skepp; skrock i anledning deraf.

3405—3438. Hertig Carl förde regeringen; konungen stadfästade och förökade stadens privilegier; hertigen aflägsnade de katholske presterne.

3439—3508. Ordvexling mellan Erik Skeppare och Anders Olsson; herredagar i Söderköping och Arboga.

3509—3536. Herredag i Stockholm; hertigens krigsrustningar mot finnarne; blodregn i Stockholm; hertigen intog Åbo slott; hertig Gustaf afled i Stockholm.

3537—3576. Konungen rustade sig till krig; halte mäster Jakobs bössa; »skinktåget»; konungen anlände till Kalmar.

3577—3614. Stångebro slag; hertigen fördref konungens anhängare i Stockholm; nycklarna till stadsportarna fråntogos borgmästarne och förvarades på slottet.

Åttonde boken.

3615—3664. Herredag i Stockholm; konungen afsattes; hertig Carl uppsteg på thronen; hans strid med Sigismund; »än står kriget».

3665—3696. Herredag i Stockholm; hertig Valdemar Magnussons lik uppgräfdes i stadskyrkan.

3697—3726. Herredag i Stockholm; Hogenschild Bjelke afrättades; konung Carls krigståg till Lifland; Norrström uttorkades; konungen dog i Nyköping och efterträddes af sin son Gustaf.

3727—3738. Slutord.

Digitized by Google

Digitized by Google

KONUNG JOHAN IIIs

BYGNADS- OCH BEFÄSTNINGSFÖRETAG.

BREF UR RIKS-REGISTRATURET 1568—1592.

MEDDELADE AF

VICTOR GRANLUND.

I.

Digitized by Google

Det är för en hvar bildad läsare väl bekant, att ingen svensk konung så som Johan III med förkärlek egnat sig åt bygnads- och befästningsarbeten i alla delar af riket. Men det är endast genom att taga noga kännedom af Riks-Registraturet för samma konungs regering, som man kan erhålla en riktig föreställning om verkliga vidden och beskaffenheten af den utomordentliga verksamhet han på detta område utvecklade — också nästan det enda på hvilket han åt efterverlden efterlemnat några mera betydande spår af en nyttig sådan. Ja det förefaller som om bygnadsvurmen så beherrskat nämnde konung, att man i den bör söka en hufvudanledning till den overksamhet i andra riktningar, som betecknar hans regering, frånräknadt naturligtvis de åtgärder, som de olyckliga krigen framtvingade.

Då vi velat efterkomma uppmaningen att lemna en framställning af de offentliga bygnadsarbetena under denna i detta hänseende märkligaste period af vår historia, har detta synts kunna ske bäst och på det mest öfverskådliga sätt genom att meddela dels fullständigt, dels i utdrag de kongl. bref som röra detta ämne och som ännu äro till vår tid bevarade. En hvar bearbetning af materialet skulle på långt när ej lemnat specialforskaren samma fördelar, då derigenom en mängd enskildheter, hvilka ofta utgöra det mest intresseväckande, måst dels förbigås, dels svårligen kunnat erhålla sin rätta belysning.

Om betydelsen af de urkunder, som här komma att meddelas rörande en för Sveriges kulturhistoria särdeles vigtig tidrymd, lärer den sakkunnige läsaren sjelf bäst kunna döma. Några bref rörande detta ämne synas hafva utfärdats, hvilka icke blifvit i Registraturet intagna.

I afseende på planen har man ansett det medföra vida öfvervägande fördelar att gruppera de handlingar, som röra hvarje särskildt bygnadsföretag för sig, i stället för att endast iakttaga den chronologiska följden; en anordning som vi hoppas att läsaren skall gilla. Enligt denna plan komma först att intagas de handlingar, som angå bygnadsarbetena på Stockholms slott och stad samt Svartsjö slott, hvilka också utgöra den största afdelningen och som svårligen kunna skiljas, enär de flesta bref rörande det senare äfven innehålla föreskrifter rörande Stockholms slott; hvarefter följa de som röra Upsala, Arnö o. s. v.

Digitized by Google

I. Stockholms slott och stad samt Svartsjö slott.

1. Swar till Anders Målere belangendes then bygning widh Stocholm, Datum Stegeborgh 18 Janu: [1570].

Thijnn schriffwelse Anders Målere haffwe wij här på Stegeborgh thenn 17 Januarij vndfångitt, och såsom thu till thet förste giffwer tilkenne, atthu icke kan fulkompne the bygninger både med Cappellett och elliest hwad tigh är befalett på Stocholms Slott att bygge, med mindre thu bekommer flere Embetzmänn ifrå Vpsale, Så giffwe wij tigh ther vpå så för swar, att ändoch wij gärne såge thet the bygninger så på begge orther äre förhånden kunne gå för sigh, Men effther thet icke wäl kan skee, Dherföre see wij för godtt ahn, atthu lather fordre både Snidkere och andre Embetzmänn ifrå Vpsale så många som kunne vmbäres och aldelis så lagett, att the bygninger på Stocholms Slott med thet förste måtthe förfärdigede bliffwe, så mykett mäst möijeligitt kann ware, efther som tigh tilförenne är befalett, Jngelundę tagendes härvdinnen någen försumelse,

Dhernäst såsom thu giffwer tilkenne, att Muren i then gamble Gillestugu icke är så starck, att han kan drage någett hwalff aff tegell, Så twiffler oss inthet att när som samme Mur med gode Pellere både sijder vpå längden förbättret bleffwe, skall man wäl kunne göre ther vpå hwalff aff tegell, ther thu och alle sacher west effther rätthe, att wij ther vm aldelis wele haffwe beställt, effter som wij tigh vdi eigen person vm samme bygningh framdelis wår meningh wele tilkenne giffwe,

Såsom thu och giffwer tilkenne att then Nye Bastugu icke kan i thenne Winther bliffwe tilrede, Så wele wij atthu med theste större flijt lather förnye then gamble Bastugu, så att hon både med fötther och elliest till thet bädzste bliffwer förbättredtt Sammaledis med ett Swimbadh, effther thet sätt som widh Vlffwesundh är, ty wij wele icke allenest haffwe then Nye bastugu widh machtt, vthen och then gamble,

Digitized by Google

Hwad thin schriffwelse elliest förmäller vm the andre bygninger som thu på Stocholm haffwer förhånden, ther vm lathe wij Oss wäl behage, och wele atthu ähnnu ytherligere beflijther tigh sådantt tilrede göre, Och såsom wij tigh haffwe latidtt tilschriffue vm thenn döör emellen wår käre hussfrwes maak, och Jungfrw Salenn, Så wele wij ändeligen att samme Döör måtthe bliffue tilrede för wår ahnkumpst, Så framptt thu wiltt göre thet oss är behageligitt, Ther thu weet tigh effther rätte. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1570, fol. 10.]

---

2. Swar till Annders Målere vm bygningen på Swartzöö, huru han then fulfölie schall, Datum then 15 Januarij 72.

Wij haffwe bekommitt thin schriffwelse Anders Målere sampt thett Skamplun opå Swartzö bygningh som tw oss haffwer tilschickett, Så lathe wij oss thett så behage, Dogh må tw wethe, att wij vm samme bygning wele så haffwe förandret och bestelt, som här effter fölger, Till thett förste, att then långe gången, som är emillen the öffwerste wåningerne schall deles trij, så att ther vtaff kan bliffwe twå Saler, och Farstugunn mitt emillen både Salerne, Och schall ther medh så lages, att farstugun bliffwer giordt thett minste som mögeligit kan ware, widh pass halffempte alin bretth, vpå thett att både Salerne måge bliffwe teste längre, Vm thett Södre tornedt som störst ähr, och icke ähnnw ähr fulbordet, haffwe wij oss så betencht, att ther ännw schall bliffwe en wåningh högre, widh pass tretton alner högtt, Dogh icke vdi fyrekant som Skamplunen war giordt, vthen aldeles Circkellrundt innen och vthen, så widt och bret i allne taell på alle sijder, innen till, så att thett kan bliffwe vndentagendes Murenn, effter som tw aff thette inneluchte Skamplun, som ähr giordt effter fundamenthet förnimmendes wardher, Doch schall samme wåningh stå vpå pelare, så at the vnderste rum vdi samme Torn icke bliffwe ther aff förmörckrede, Men wij achtedt therföre, att inge rum eller fenster bliffwe therigenom förmörckrede eller vm inthet hwar thett så bliffwer giordt som wår meningh ähr, och schall thett så bliffwe giordt, att Skorstenen icke förtager någet aff rundheten på tornet

Digitized by Google

innen till, Och schall Spitzen vpå samme Torn bliffwe fast högre, ähn på the andre trij små torn, så att man och kan haffwe ther en time klåcke oppe, Och förschicke wij tigh här medh ett Skamplun ther effter wij gärne såge att samme Spitz måtthe bliffwe giordh i thett nemeste, effter som thett best kan schicke sigh, Men vm the nedre och nederste wåninger, wele wij så haffwe bestelt, att the tw Torn som then gamble Målningen ähr inne, schole bliffue runde giordh, och större fenster opå, effter som thett best kan schicke sigh, althenstundh samme Torn icke äre giorde effter Circkelenn, Och thett westre Tornedt, som planeterne stå målede innen till, Schall icke allenest göres rundt, och större fenster vpå, som förschriffwitt står, vthenn och iämwäl golffwet bliffwe nedersencht, lijke medh the andre rum, som ther hooss äre, effter som tw wår meningh tilförenne ther vm wäl förstådt haffwer, Thett rum som wår käre Syster, fröken Elizabett pläger wistes vdi, hwilckitt och ähr måledt med gamble historier och ähr mykitt förmörckt, ther schall och göres större fenster vdi, effter thett sätt som förberört ähr, Så wele wij och att thett ene westre Tornedt, som tw schriffwer ähnnw ähr otäckt, måtthe i winther så snartt mögeligit ähr täckt bliffwe, Thette wij tigh vm samme Swartzö bygningh icke haffwe weledt wår meningh förhålle, Ther tw weth tigh effter rätte, och aldeles så lager thett meste mögeligit ähr, måtthe i så måtthe bliffwe fulkompnedt innen then tidh wij vdi egenn person will Gudh ther tilstädes komme, Datum vt supra.

Schedell

Och effther tw wäl haffwer förstådt, att oss icke behager the fenster, som medh hwalff bygde äre, på Stocholm, Dherföre schall tw samme fenster förandre, så att the bliffwe afflångh fyrkantt, Och effter på then Södre sijdenn vdi Dröttninge Maket, äre 3. fenster mitt emillen the 2. ähr ett smalt fenster, Dherföre wele wij att thett smale fensteret schall bliffwe igen muredt, så att the 2. andre fenstren måtthe bliffwe teste bredere, och atth i förbe:te Dröttninge maak icke bliffwer flere ähn trij fenster, Tw söder vt ett öster vth, Dogh alle trij lijke stoor, Datum vt in literis.

[Riks-Registraturet 1872, del. I. fol. 13.]

Digitized by Google

3. Till Anders Målere belangendes bygningenn på Stocholm och Swartzö, Datum Calmare thenn 27 Martij, Anno 72.

Såsom wij tilförenne haffwe schriffwidt tigh till, huru wij wele haffwe besteldt vm bygningerne i Stocholm och på Swartzö, Så lathe wij tigh nw här medh widhere förstå huru wij yterligere wele haffwe besteldt innen till vdi Dröttninge Maket, Til thett förste, att the Benckier schole bortriffwes som äre spijkede widh wäggenn alt vm kringh, och paneledt ther effter förordineres, effter som thett kan bedzst schicke sigh, Och som tw tilförenne wäl haffuer förstådht wår meningh, att wij wele haffwe thett vtskorne löffwärckett förgylt som är i paneledt på wäggen i samme Dröttninge Mak, Så tyckes oss dogh, att the Nye Roser som wij haffwe latidt göre, icke schicke sigh ther till, effter the äre giordhe på en annen arth medh fruchter, Therföre wele wij att the förgylthe Roser som äre vpsatte i lusthusedt schole nedtages och vpslåes vnder takedt vdi Dröttninge Makedt, effter the schicke sigh bättre med thett vtskorne arbethe som ther är inne, Menn the Roser som wore achtede i Drötninge Maket schole vpslåes vnder takedt i lusthusedt, vdi samme stadenn igen, och vm the Roser icke tillräcke som sothe i lusthusedt till Drötninge Maket, Så må man lathe göre några andre ther till, som ther till kunne ware tienlige vm the än icke bliffwe effter samme sätt, och seden förordne them hwar vm annen effter som thett kan best bäre åth, Befale förthenschuld att tw medh thett förste lather oss förstå huru här vm besteldt ähr eller bliffwe kan så frampt pestilentien icke förhindrer, både thett och annett mere, Och effter the Roser som wij lothe göre när wij senest wore i Stocholm, wore alle giorde medh fruchter, Therföre wele wij att några schole göres på en annen artth såsom äre medh allehånde Blomer, både Lilier, Roser och Neglicker, aff allehånde slagh, Wij förnimme at tw haffwer begyntt legge golffwet i Konunge och Dröttninge Maket, aff then Steen som är kommen ifrå Finlandh, ther till haffwe wij och behagh, Och effther thett både takett och golffwet bliffwer anseendtligit och stadtligit, så will icke wäl tiene the Skårstener som ther nw äre inne, Dherföre schall tw så bestelle, att både i Konungz och Dröttninge Maket, måtthe bättre och högre Skårstener til-

Digitized by Google

hugne och inmurede, medh thett förste, Tw schall och så lage att samme Skårsten i Konungz Maket måtte bliffwe wäl insatt på läglig städh, på thett rumedt måtthe hålle sine fyrkanther, och vm än thet andre mindre rumedt som ther hooss är schulle therigenom något bliffwe skamfäret, så wore thett bättre på thett Konungz Makedt måtthe hålle sijn rätte schick, effter man icke wäl kan sättie Skårstenen in bättre, medh mindre thett stiger igenom thett mindre rumedt som förschriffwit står, Thette tw så bestelle schalt, och som för:wit står medh thett förste wethe oss ther vm bescheedh, Och vpå thett the förgylthe Roser som schole vpslaes vnder taketh icke måtthe bliffwe skamfärede aff damb och stufft så schall tw icke lathe vpslå samme Roser och löffwärch, för än golffwen och Skårstenerne äre inlagde, och färdigh giordhe som thett sigh bör, Wij haffwe och förnummidt thett tw är tilsinnes lathe inlägge golff aff samme finsche Sten i Jungfru Stugun, Så görs thett icke behoff, vthen see heller, att tw lather lägge Saal golffwett aff samme Steen, om tw kan så myckitt ther aff bekomme, Och vpå thett samme Steen måtthe teste mere förslå, Så wele wij att tw lather tage aff thenn Sten som tagz i Olandz häredt, och sender till Stenhuggerne i Vpsala, att the hugge honom fyrkant, effter samme sätt som thenn i Finlandh huggen är, och att the polleren wäl om the kunne, hwar the och icke wethe rätt till att pollere samme Sten, så må tw sende några st:r till Antonio Stenhugger i Finlandh, att han pollereren på thett man finge see hwadh ther kan bliffwe aff, vm han ther till är tienligh eller icke, Datum vt supra.

Zedula.

Endogh wij några reser haffwe latidt schriffwe tigh till, och befaledt att tw så schulle bestelle, att thet beste Embetzfolcket måtthe för then Gudz plåge pestilentien schuldh ifrå Stocholm bliffwe sendt och förskingredt Så förnimme wij att sådane wår befalning icke ähr effterkommen, ther till wij platt inthett behagh haffwe, Oss är och berättedt att then Swensche Målere, lille hanschen aff samme siuckdom är dödh bliffwenn then wij icke gärne hade vmboridt,

Tigh kommer och wäl ihugh huru wij befaledt haffwe vm wår Salige käre her faders Conterfey bestelle Så wethe wij icke hwadh

Digitized by Google

tw ther till giordtt haffwer och hwar tw icke ännw haffwer ther vm besteldt attw Dhå så lager, att thett effter wår befalning måtte giordt bliffwe, Sammeledis weeth tw och wäl tigh Erinre vm thett panele wärck som bleff nedertagidt på Vpsala Slott i the Twå Camrer ther som wår käre Syster Fröken Elizabet pläger wistes vdi, Så befale wij tigh att tw haffwer inseende och acht thett samme panele wärch icke måtthe bliffwe förrycht, vthen tw må lathe komme thett anthen till Stocholm eller Swartzö, hwar thett lägligit kunne brukes, hwar och golffwet i Kistsalen på Stocholm icke ähnnw wore förhögd, effter som wij tigh befaledt haffwe, attw dhå medh thett förste ther vm besteller,

Wij wele och haffwe the twå Gaffler på Stocholms Slott förandret som Kongh Erich loth vpmure och med Bly täckie, effter som tw och ther vm tilförenne haffwer förstådt wår meningh, Item att then Raket ban måtthe och ther i graffwen bliffwe vpbygd aff bräder och annedt träwärch, Dogh så att tw bruker then Gråstens Mur, ther medh graffwen är fodret, för en wägg till samme Raketh ban, effter som wij tigh tilförenne haffwe tilschriffwit, och att en lithenn Cammer eller Stugu aff trä måtthe bliffwe ther strax hooss vpsatt, ther wij kunne gå in aff Raket banen, Cläde och tårcke oss när wij wele, Tw schall och besee, thett gamble Stenhuuss som är på Arnöö, och om thett står till att reformere så må tw så bestelle, att thett bliffwer tacht anthen medh halm eller elliest, till tess man haffwer bätter lägenheetter till att byggie samme huuss,

Sammaledis wele wij och haffwe widh Skoo Clöster vpbygt en aff the gamble wåninger, ther wij kunne haffwe wår wist en natt eller twå när wij så rese i Mälarenn, Ther vm tw så beställer, Datum vt in literis.

[Riks-Registaturet 1572, del. I, fol. 85.]

---

4. Swar till Anders Målere, att han schulle lathe förfärdige then watukonst nidh vdi thett tornn widh gamble Badstugun Datum Calmare then 10. Aprilis Anno 72.

Wij haffwe vdi thesse dagar bekommit tin schriffwelse Anders Målere, thervtinnen tw till thett förste giffwer tilkenne, vm then

Digitized by Google

lägenheett medh watukonsten, som tw haffwer nw nyligen vtseetth nedre vdi thett torn widh gamble Badstuugun, Så lathe wij oss thett så behage som tw föregiffwer, Och wele att ther vm måtthe så besteldt bliffwe, så att man medh samme konst icke allenest kunne lede wattnedt in till badstugun och seden i kökett som tw schriffwer, vthen och annerstedz in på Slottedt hwart man wille haffwet, Dhernest hwadh belanger thenn förfordringh tw begärer till Swartzö bygningh, medh Taak kopper och Takbly, Murmestere, Timbermän, Tegell och Kalck, ther vm haffwe wij nw effther tin begären latidt wåre Fougter widh the orther tw haffwer nampn giffwidt och elliest andre alffwarligen tilschriffwe, och förschicke tigh same breff här medh tilhånde,

Såsom tw och föregiffwer för hwadh orsaker schuldh, Rakethet[1]) icke kan bliffwe vprättedt vdi graffwen på westre sijden vm Slotzbroen, effther som wij thett haffwe befaledt, Så förnimme wij attw icke haffwer thervtinnen förstådt wår meningh rätt, Ty wår meningh haffwer waridt och ännw ähr, att then ene wäggen schulle bliffwe aff then Gråstens Mur, som the haffwe begyntt att fore graffwen medh, och icke ähnnw är fulbordet och the andre tre wägger aff Trä, så at Rakethett ingestedz kommer widh Slottedt, Så kan thett och icke förhindre någet vttlop ifrå Badstugun såsom tw föregiffwer,

Hwadh belanger thenn flijse Steen som tw fordrer ifrå Ölandh, till golff vdi förne Raketh baner, ther vm haffwe wij och latidt bestelle, Men vm tw icke så hastigt bekommer sådane golff Steen, Så schall tw elliest göre ther annedt golff aff iordh eller Leer, effter som tw best kan, Men thett Awstranch ifrå Finlandh, som till golff vdi Dröttninge Maket och andre rum på Stocholms Slott brukes schall, Ther vm haffwe wij så latidt bestelle, att thett schall medh thett förste sendes till Stocholm, Till thett Sidzste begärer tw vdi vnderdånigheett att wethe wår meningh, huru wij wele haffwe bestelt vm then finsche Kyrckie, både vm Torn och elliest Så kunne wij tigh ther vpå ingen annen swar giffwe, vthen tw må aldeles rätte tigh effther thett bescheed som wij tigh ther vm offte tilförenne, både mundtligh och schrifftteligh giffwidt haffwe, althenstundh i thenn måtthe slett inthett haffwe förandret wår förre meningh, Och effter wij ändeligen wele haffwe samme

[1]) d: Bollspelsbanan.

Digitized by Google

Kyrcke förlengd, effter som tw wår wilie ther vm nogsampt förstådt haffwer, Dherföre haffwe wij latidt wåre vndersåther Borgmestere och Rådh i Stocholm sampt Kyrckeherden M: Oluff samptligen och alffwarligen tilschriffwe att the ther till schole vplathe thett huuss, som Kyrckeherdegårdenn tillyder, och wij tilförenne ther till ernedt haffwe, wij wele ther emott lathe lägge något annedt till samme Kyrckeherdegårdh, Och effther wij wäl kunne tänckie att thett store Torn som wij haffwe befaledt vprätte widh then westre gaffwell på Kyrckien, icke kan så hastigt bliffwe vpbygdt och förfärdiget, Dherföre ähr wår wilie och befalningh, att tw nw först schall lathe vpsättie ett lithett Torn aff Trä mitt på kyrckenn, och lathe täckie thett medh kopper eller bly, dog icke tess mindre medh flijt lathe vpmure samme store Torn i Sommer, så att thett kunne bliffue färdigt.

Hwadh Stocholms Slotz bygningh belanger som wij i thenne Sommer kunne tenckie kan bliffwe tilgiordt, ther vm haffwer tw tilförenne och nogsampt förnummidt wår wilie och befalningh Så att wij medh Murningen icke wele något i thenne Sommer ther lathe widhere företage, ähnn hwadh som görs behoff till att förandre och förnye the wåninger innen till, som tw weth wij wele haffwe färdige till wår ankomst, och att the vthugne gaffler måtthe vpsatte bliffwe, efter som wij tigh befaledt haffwe, elliest icke någen annen bygningh ther företagendes, vpå thett tw nw så lager, att Swartzö bygningh måtte i thenne Sommer bliffwe medh Murningh och elliest fulbordet, och huru såsom wij än yterligere wele haffwe förandret samme bygninger på Swartzö, seden wij senest lothe schriffwe tigh till ther vm, thett warder tw förnimmendes aff sielffwe Schamplunen, then wij tigh medh förste öpedt wattn wele lathe tilschicke, Ther tw weth tigh aldeles effther rätte, Datum ut supra.

Zedula.

Wijdhere kunne wij tigh icke förhålle, att wij både vtaff wåre gode Mäns, och Stadthålleres schriffwelse så och elliest haffwe förnummidt, om then olycke som sig haffwer tildragit medh then brandh på Stocholms Slott, Så effter man måste nw täckie the wåninger som i så måtte äre affbrände, och tig wäl wetterligit ähr, huru wij wele haffwe them förandrede, Dherföre schall tw så laget att the måtthe medh thett förste som mögeligit ähr, bliffwe

Digitized by Google

så vpbygde och förfärdigede, såsom tw wår wilie ther vm tilförenne förnummidt haffwer, Dogh så att tw therigenom icke försumer att fulborde the wåninger och Maak ther wij pläge wistes vdi, effter som wij tigh nogsampt haffwe ther vm latidt tilschriffwe, Datum vt in literis.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 105.]

5.

Swar till Stathollerne på Stocholm

— — — — — — — — —

Datum Calmar 10. Aprilis 72.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Wij lathe edher och här medh gunsteligen förnimme, att effther wij gärne såge, thett then finsche Kyrckie måtthe i thenne Sommer bliffwe medh Murningen fulbordet och elliest förtärdiget, Sammeledes och något förmuredt på Slottet i Stocholm effther then bescheedh som Anders Målere thervm bekommitt haffwer, Dherföre ähr wår gunstige wilie att i förhandle medh borgmestere och Rådh och menigheethen i Stocholm att the i thenne Sommer lathe slå så mykitt Tegell som till samme Kyrckie och Slotz bygningh behöffwes, och vplathe oss sådåne Tegell för peninger, effter wij wäl kunne tänckie, att man elliest aff Slotzens Tegellader icke kan komme så mykitt Tegell tillwäge i Sommer som ther till will behöffwes, J wele och så laghe att Stadzmurmesterne i Stocholm, måtthe hielpe till för:ne finsche Kyrckies Murningh, vpå thett hon kunde teste för bliffwe färdigh, Sammeledes att någen kalck måtthe bliffwe besteldt ifrå Ålandh till samme bygninger, både för peninger och elliest, effter som i ther vm best bestelle kunne, Och hwadh förfordringh som för:de Anders Målere behöffwer till Stocholms Slotz bygningh, att han thervtinnen medh alle nödtorffter i tidh måtte förfordret bliffwe, så att the wåninger ther wij och wår käre hussfrw pläge wistes vdhi, måtthe innen till effter wår befalningh till wår ankomst aldeles bliffwe förfärdiget, så att wij kunne haffwe ther till ett gott behagh, hwilckitt wij icke haffwe weledt vnderlathe giffwe eder tilkenne på thett i måge wethe edher ther effter rätte, Gudh edher befalendes, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 102, 104.]

Digitized by Google

6. Till Anders Målere vm thet Skamplun på Svartzö förandringh Kong:e M:tt honom nw lather tilschicke, Datum Calmar thenn 26. Aprilis Anno 72.

Effther såsom tw tilförenne haffwer förnummidtt wår wilie och meningh, huru såsom wij wele haffwe förandret bygningen widh Swartzö, Så haffwe wij nw latidt förandre thett Skamplun som tw oss i höstes hijt sende, och förschicke tigh samme Skamplun nw tilhånde, på thett tw ähnnw yterligere må förnimme huru wij om samme Swartzö bygningh wele haffwe besteldt, Och wele wij att thett store runde tornedt måtthe bliffwe till 14 alner högt eller mere, opå thett rumedt kan få sin tilbörlige högd, Befale tigh för then. schuldh ännw såsom för, att tw medh all flijt i thenne Sommer fulborder samme bygningh, på thett wij åth åre kunne lathe någon annen bygningh haffwe förhänder Ther tw weth tigh effter rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 121.]

---

7. Till Anders Målere Belanngedes bygningen på Stocholm och Swartzö Datum Calmare then 17. Maij Anno 72.

Effther thett Anders Målere wij förnimme att man i thette åhr, ingen synnerlig bygning kan haffwe för händer på Vpsala Slott, för then store olycke och skade ther händt är, och synnerligen för fetalie löse schuldh vndentagendes allenest hwadh som ther med täckning och annedt i thenne Sommer kan bestelles, Så vpå thet then bygning som wij haffwe befaledt, wid Stocholm och Swartzö skulle företages, måtte teste bättre, medh thet aller förste och medh all flijt bliffwe fulbordedt, Dherföre är wår wilie, attw fordrer ifrå för:de Vpsala, både Snidkere wärck Tegell Kalck, och annedt mere, hwadh ther kan ware förhånden, och tw kant tänckie täden kan vmbäres och till the bygningers förfordringh widh Stockholm och Swartzö behöffwes, Vdi lijke måtthe må tw och bestelle om thet Embetzfolck widh för:ne Vpsala haffwer waridt förord-

Digitized by Google

nede, och thäden fordre thett folck som tw kant tänckie widh Vpsala på thenne tidh icke brukes, eller behöffwes, och them effther nödtorfften bruke widh Stocholm och Swartzö, ändeligen för alt annedt så lagendes, att all ting widh för:ne Swartzö på thet flijtelig:te och vthen all försumelse måtte förfärdiges effther thett bescheedh som tw ther vm aff oss nogsampt tilförenne bekommidt haffwer, så att wij ther till kunne haffwe ett nådigt behag hervtinnen tw all flijt schalt förewende, och ingen försumelse företage, Så frampt tw wilt göre thett oss är behageligit. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 149.]

---

8. Swar till Anders Målere belangendes bygningen på Stocholm Datum Idhösundh thenn 13. Julij Anno 72.

Wij haffwe bekommidt tin schriffwelse Anders Målere tess innehåldh förnummidt, Och giffwe tig ther vpå så för swar, att ändogh wij wäl hade förmodet att tw medh storre flijt schulle haffwe fulkompnedt bygningen på Stocholms Slott, Så förnimme wij dogh gansche ringe ther till ware giordt effter som tin schriffwelse förmeller, och effther ther icke mer är giordt till saken med för:de Stocholms Slotz bygningh, Dherföre må tw nw ther medh bestå i thenne Sommer så mykitt som Murningen belanger, Och hwad förrådh som ther ähr, både medh Tegell Kalck och annedt, schall tw bruke till Swartzö bygning, Sammeledes och Murmestere och annedt Embetzfolck som widh Stocholm ähr, och till Murningen brukes pläge, måtte och nw strax bliffwe fordrede till Swartzö, aldeles så lagendes att samme Swartzö bygningh måtte effther wår förre befalningh i thenne Sommer thet meste mögeligit ähr förbygd och färdig giord bliffwe Men hwadh innenbygningen belanger på Stocholm vdi wåningerne, både medh Snidkere wärck och elliest hwadh behöffwes, schall tw på thet flijtig:te lathe färdigt göre, Sammeledes att thenn brände Mur och andre wåninger måtthe bliffwe tachte och förwarede för drop, Wij haffwe och latidt tilschriffwe och befaledt them som kopper och Bly haffwe hender emillen att the i tidh schole lathe framkomme och leffrere både till Stocholm och Swartzö, både Bly och kopper så

Digitized by Google

mykit som till tackningen behoff görs, ther vpå tw och hooss them fordrer, och så lager att samme wåninger måtte bliffwe tächte,

Hwadh förfordringh tw begärer medh Glaes ther vm haffwe wij och nw latidt hermen lepper tilschriffwe, att han tigh sådant både till offtebe:te Swartzö bygningh och Stocholm lather bekomme, förmane tigh förthenschuldh ähnnw här medh alffwarligere att tw storre flijt förwender medh samme bygningh här effther, än som här till skeedt ähr, Så frampt tw wilt göre thet oss är behageligit Och effther wij förnimme att tw haffwer stort feell på arbetes folck, såsom tw föregiffwer, Så schall tw ther vm bestelle effther thett sätt som tw nu haffwer företagidt i Stocholm medh the knechter som arbethe för dagelön, Så att tw förschaffer tigh till samme Swartzö bygningh Tiuge personer som stedze och dagligen arbethe för dagelön anthen aff the knechter som ther nest vm kringh boendes äre eller annedt folch hwar tw sådant kan bekomme, och wele ther emot lathe vpbäre peninger för åhrlige dagzwercken, och ther medh bettale samme arbetes folch som dagligen arbethe, Hwar tig och feles Tegell eller Kalck till förde Swartzö bygningh, schall tw sampt med Fougten bestelle sådane partzeler anthen i Stocholm eller annerstedz för peninger, så att samme bygningh ändeligen måtthe i thenne Sommer bliffwe färdigh, Ther vm tw tigh och till thet högste sampt medh Fougten Måns Persson schall beflijthe, och härvtinnen icke tage någen försumelse, widh wår ogunst Datum vt supra,

Sedula.

Effther thet Embetzfolch både Stenhuggere och andre haffwe steldt sig så motwillige och försumelige som tw vdi tin schriffwelse föregiffwer, therigenom bygningen mykidt är tilbake bliffwen Så äre wij och icke tilsinnes, at lathe giffwe them någen lön eller besoldningh, ther vm wij och haffwe latidt wåre tilförordnede på Stocholm tilschriffwe, att the sådane lön schole them förhålle, och platt inthett lathe them bekomme, Datum vt in literis,

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 203.]

Digitized by Google

9. Till Anders Målere att han så besteller, att hwad som ähr täckt med kopper och Bly i Stocholm måtte haffwe en färge, Datum Stäkeborg then 7. Augusti 72.

Må tw wethe Anders Målere, att wij haffwe bekommitt then affmålning på then Spetz tw achter vpsettie på Stocholms Slott på then sijde som tilförenne är täckt med Bly i Kong Erichs tidh, Så lathe wij oss så behage, och må tw ther vm så bestelle, effther som tw kan tänckie thett sig bedzst will schicke, och vpå thet att hwad som på samme befestning täckt ähr, både medh kopper och Bly måtte haffwe teste mere anseende, Så wele wij att tw schalt så lage thet både thett som medh kopper och Bly täckt är, måtte haffwe en färge, ehwadh lempe och sätt tw ther till kan finne, ther vm schall tw tig för all ting beflijthe, så att thet kunne bliffwe giffwen någen warachtig ferge Men vm then Gudz plåge pestilentzien får för mykit öffwerhånden ther i Staden, Så må tw så bestelle att thett bedzste Embetzfolck som ther är måtte bliffwe täden schickedt, dog så att the stelles till arbetz på Swartzöö Vpsala eller Westerås, ther ingen siuckdom wancker, Ther tw weth tig effther rätte Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 230.]

---

10. Till Anders Målere belangendes bygningen på Swartzö Datum Stäkeborg 10. Augusti 72.

Må tw wethe Anders Målere att wij af wår tieneres philippi Barberers berättilse haffwe förnummidt, att thett will icke aldeles schicke sigh, att bygge widh Swartzö effther thett Skamplun som wij tig sendt haffwe, helst effther ther medh bliffwer för mångh fenster förmörckredt, Såsom wij thet och nw widhere sielffwe kunne betänckie, och ändogh wij nw icke haffwe här någen Målere eller andre som kunne vtkaste huru wij wele haffwe samme bygningh, Så förschicke wij tig dogh här innelucht någerledes förtechnedt vm samme bygningz förandringh, ther aff tw i thet nemeste kan förnimme wår meningh, och wilie Och wele tig här

Digitized by Google

medh haffwe förmanedt, att tw nw medh thet aller förste beflijter tig samme Murningh företage och fulfölie, så mykit mest kan mögeligit ware och vpå thet att arbetes folcket ther widh Swartzö måtte thäste bättre förfordret bliffwe medh Maatt och Ööll, Therföre haffwe wij nw befaledt ther ifrå afflegge thet borgeläger som ther warit haffwer, wij wele och på thenne tidh icke något annedt haffwe bygt widh Stocholm vthen inbygningen och taken, alt annedt förrådh som i Stocholm kan ware må tw bruke till Swartzö bygning, effter som wij tig och tilförenne ther vm haffwe wår meningh tilkenne giffwidt, Ther och then Gudz pläge pestilentie begynner wancke för mykit i Stocholm som oss ähr berättedt, så må tw så lage, att thet beste Embetzfolkedt måtte i tidh drage vnden och till andre orther ther tw kan them bruke, oss till godhe, Ther tw må wethe tig effther rätte och här vm så besteller, Dátum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 241.]

---

11. Till Anders Målere belangendes bygningen på Swartzö Datum Norssholm then 15 Septem:

Såsom wij för någre dager seden goffwe tig tilkenne Anders Målere, huru wij wille haffwe besteldt vm thet störste Tornedt på Swartzö som Söder vt ligger, Så haffwe wij oss i någre hande måtte annerlundhe ther vm betencht, och är wår wilie, att thet aldeles så schall bliffwe företagidt som här effther fölier och som tw aff thette innelvchte papeer kant yterligere see och förnimme, Till thet förste schall thett störste runde tornedt förhöies ett rum högre, tretton allner högt och schall samme rum stå på pelare, att thet öffwerste rumedt måtte bliffwe thet störste som mögeligit kan ware, och schole pelarne stå hart in på muren så att the icke förmörckie the andre rumen som nedenföre ähre, Ther tw weth tigh effther rätte, Och här vm så besteller, Så frampt tw wilt göre thet oss är behageligit Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, del. I, fol. 272.]

Digitized by Google

12. Till Anders Målere Byggemester, Huruledes han skall beställe medh bygningen vdi huuset på Swartzöö Datum Wadztene 8 Januarii Anno 73.

Effter som tigh wäl ihugkommer Anders målere, att wij både genum wåre schriffwelser, Så och thenn tijdh tw senest war hoos oss på Stäkeborgh, haffue befalett tigh, thett tw skulle beflijthe tigh ther vm, att the Tw rum Saalen och Kappelet, som skole göres i thett stoore Södre tornedt, måtte bliffue giorde thet störste och wijdeste, som mögeligitt kan ware, Ty wij wele i samme saal som offtest fhå oss maath, effter thett är oss, sampt wår Elskelige käre huusfrw för träteligitt altijdt gå nidh i thenn andre saalen, Och opå thet tw må änn nw förnimme wår wilie och mening, vm samme Tw rum, Derföre förschicke wij tigh thenne inneluchte affmålning, Och ther som tw icke kan så fulkommeligh, rätte tigh ther effter, Så må tw giffue oss tilkänne, huru tw förstår samme affmålning, på thett, wij tigh een wijdere förclaring, måghe lathe tillschicke, Såsom wij och wele, att tw skall sände oss beskreffuen lengden och bredden på för:ne Tw rum, Tesligis huad som tw elliest haffuer vträttedt i the saaker, som wij tigh senesth på Stekeborgh befalede, thett tw och ingelunde försume skaltt, Så frampt tw wiltt haffue wår gunst. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 4 v.]

---

13. Till Anders Målere, att han som offtesth giffuer Kong:e M:tt tilkänne huru besteltt är vm bygningerne. Datum Vlffuesundh 11. Februarii 73.

Effter thett Anders målere, wij slätt ingen bescheed iffrå tigh bekomme, huru tw kan haffue beställt vm bygningen wedh Stocholm, och elliesth huad wij tigh både mundtligen och genum schriffuelser haffue befalet, Icke heller om thenn porth, som tw på Stocholms Slott skulle opsättie och föruidge, såsom wij thett föregoffue i wår senere schriffuelse, Derföre befale wij tigh her med alffuarligen, att tw med thet allerförsthe, både vm thette för:ne och elliesth vm alt annet, som tw kan tenckie, att wij wele wette

Digitized by Google

aff tigh bescheed vm, giffuer oss med thin schriffuelse tillkänne, Och synnerligen huar som tw icke trösther fulborde med samme bygning, altt huad wij tigh på Stäkeborgh befaldte, innen thenn tijdh tigh bleff föresteltt. Oss förvndrer och icke liithett, att tw icke bruker thenn Ieronimus Snidker tig till hielp, effter som wij ther till samptycktte, opå thett med samme bygning teste snarere kunne någet fruchtbarligitt bliffue vthrättedt, effter wij förnimme, att tw äst vndertijden någet siukachtig, Så må tw doch wette, att wij icke teste mindre wele haffue med förne bygninger fullfölgdt Ther tw aldelis må wette tigh effter rätte, och såsom förbemelt, giffuendes oss her vm wiss bescheed, med thet allerförste, så frampt tw wilt göre thet oss är behageligitt. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 23.]

---

14. Svar till Anders Målere, om bygningen på Swartzöö. Datum Westeråhrs thenn 18. Februarii. Anno 1573.

Wij haffue bekommidt thin schriffuelse Anders Målere, dhervdinnen tw giffuer tilkänne, att tw wäl haffuer förstått wår mening, huru wij wele haffue föranndret med bygningen vdi thett Södre Torneth på Suartzöö, och att sådanne wår befalning wäl kan skee, så att bredden på samme thorn bliffuer tuertt öffuer Cirkelen 26 alner effter som thet nu är förordnedt, Så lathe wij Oss thett så behage, Menn ther som tw änn nv kunne så laghe, att samme rundheet öffuer Circkelen måtte ännd hå theröffuer, bliffue theröffuer, till änn 4. eller till thett minsthe 2. alner, såge wij thett gerne, och wele, att tw skall tigh ther vm beflijthe, och med thet försthe wette oss ther vm bescheed.

Huadt thenn nye porth belanger som i Stocholm opsätties skall, och tw effter wår befalning, wäl kan förhöge och förwidge, thett late wij oss och wäl behage, Och haffue wij befalett wår troo vndersåte Willem Dantzeuill, att han aff kopper, skall lathe giuthe ett stort wapn, som skall komme öffuer samme porth effter thett sätth, som wij lathe tigh förstå på Stäkeborgh,

Huad som thin schriffuelse förmäller, vm the Tuå vthuggne Skorstener [1]) huilken there tw skall opsättie i Stocholm, anthen

[1]) ɔ: Spislar.

Digitized by Google

thenn Luchus haffuer giort eller Bertill. Ther opå giffue tigh så till suar, att tw må tage then som sköneste arbetedt är opå.

The Snidkere Drengier, tw begärer iffrå Vrban Snidkere, ther vm wele wij sielffue lathe befaale honum, effter han nv är till Oss förschreffuin, Och förmaane tigh her medh änn nv såsom tillförenne alffuarligen att tw i alle motthe beflijther, fulkompne medh samme bygninger huad som wij tigh på Stäkeborgh, haffuer opålagt och befalett. Wij haffue och befalett wåre tillförordnede, Ståthollere på Stocholm, sampt med wår tienere Oloff Knutson, att thet embetzfolch, som tw till samme bygninger bruker, skole bekomme theris lhön, som tw schriffuer vm, Och haffue tigh thette till suar Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 25 v.]

---

15. Till Erich Biörnsson, vm wax. Item vm wathn konsthen i Stocholm. Datum Westeråhrs then 24. Februarii a:no 73.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tu haffuer och tillförenne offte nogh förstått wår mening vm then wathuu konsth, som wij i Stocholm wele haffue oprättedt, Så haffue wij nv på nytt handlett med een nederlender, som samme konsth haffuer loffuet sigh wele oprätte i thenne tilkommende Sommer, wele förthennskuld her medh haffue tigh förmanett och befalett, att han både med een Deel och annen, måtte bättre och med större flijt bliffue förfordret, änn thenn gamble wathu konstnär, som ther tillförenne war, och för onnd förfordren skuld, måtte öffuergiffue fullfölie, huad han opå samme konnsth ther begynnth hade. Och effter wij medh försthe lägennheet i whår achte begiffue oss till Stocholm, Så är wår wilie, att tw förskaffer tigh gott förrådh, på allehonnde fetalie, både till wårt egett köke, Så och huad som till wårt hoff förnöden när, Sammeledes, att the bygninger som wij haffue befalett Anders Målere på Stocholm förandre och färdige göre motte och bliffue förfordrede, så mykitt som tigh bör att göre ther till. Ther tw mhå wette tigh effter rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 29.]

Digitized by Google

16. Swar till Städthollerne på Stocholm, om Sölff Skatten. Item vm wathukonsthen och bygningen i Stocholm. Datum Westeråhrs thenn 25. Februarii. Anno 1573.

— —

Wij kunne eder och icke förholle, Att effter thenn gamble wathu konstnhär M: Niclaes är dragen aff landett, Så haffue wij nv på nytt latidt handle med een annen, som seger sigh samme konsth wele här tilwäge bringe och oprätte, och haffuer han giffuitt Oss thenn förtröstenn, att han sådant i thenne tilkommende Sommer will färdigt göre, Så opå thet han teste förr motte stelle saaken i wärkedt och komme till arbetz, Så wele wij her medh haffue eder befaledt, att i handle med honum, och göre en wiss Contract och besluuth huad han skall haffue för samme wathukonsths oprättilse, och han måtte tillseije ee wiss tijdh och Termin, huru snart thett kan bliffue tillreede, effter som wij wijdere haffue befalett wår troo vndersåthe Willem Dantzeuill, ther vm giffue eder wår meningh tilkänne, huilken wij haffue befalett ware thervdöffuer, sampt medh eder, när i medh honum affhandle.

I wele och så laghe, och tillseije wår Befalningzman på Stocholm, att thenn nye Badstugu motte bliffue färdig giord med thett försthe, Sammeledes att huad förfordring thenn Anders Målere elliesth behoff haffuer till all annen bygning ther wedh Slottedt, som honum är opålagt och befalett föranndre, förbyggie, och till wår annkumpsth färdigh göre, motte honum icke bliffue förhollen eller förwägret på thet han framdeelis ther med icke skall haffue att endtskylle sigh, huar med sådanne bygning, effter wår befalning icke bliffuer fullfölgdt, vthen att i så laghe, att han thervdinnen till thet bedzte med alle Deeler, motthe förfordrett bliffue Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 30.]

Digitized by Google

17. Suar till Anders Målere vm then förtröstning han giffuer vm bygningen i Stocholm, Item vm Arnöö. Tesligist Antonio Snidker. Datum Westeråhrs thenn 25 Feb. 73.

Wij haffue bekommit thin schriffuelse Anders Målere, Thervdinnen tw förtröster oss, att tw kann fullfölie och färdigt göre, huad som wij tigh vm bygningen i Stocholm och på Suartzöö haffue opålagt och föresteltt så frampt tw bliffuer med alle nödtorfftther till samme bygninger förfordret Så lathe wij Oss thett aldelis behage, och haffue nv alffuarligen latidt tillschriffue både Stådthollerne och Fougdten på Stocholm, att the tigh sådanne förfordring skole lathe bekomme, och när tw wijdere giffuer oss tilkänne, aff huem tw skall bliffue förfordredt, Så wele wij och ther vm med wår schriffuelse lathe bestelle, så att tw ther opå icke framdelis haffue någett Schotzmål, huar med sådanne bygning icke bliffuer fullföld.

Huad Arnöö och Schoeloster belanger, wele wij och lathe schriffue fougdterne till vm thenn förfordring, som ther till will behöffues, thett doch kan ware ringe, effter wij nv så hastigt icke någett synnerligit wele på the orther haffue förbygt, vthen allenesth medh teckning och innebygning effter som tw ther vm tillförenne haffwer förstått wår meningh.

Thernesth, huad thinn schriffuelse förmeller vm thenn Antonio Snidkere, haffue wij latidt befaale wåre tillförordnede på Stocholm, att the skole alffuarligen seije honum till, thett han bliffuer wedh sitt embethe, och fullfölier thett arbethe han haffuer vnder hender, och huad tw elliesth befaler honum på wåre wägne, att färdigt göre,

Tw haffwer nogsampt tillförenne förstått wår mening, att wij wele haffue then Marmorsteens porth som iffrå Findland kom, wäl opsatt. Så opå thett att ther medh icke måtte någett förseedt bliffue, Så wele wij ingelunde att tw skall lathe opsättie samme porth, förr änn Anthonius Stenhugger iffrå Findlandh her tillstedes kommer. Ther är och een Skorsteen ibland aff samme marmorsteen vthuggen, thenn tw inthet achtedt haffuer, vthen hollett thett för een porth, thenn wele wij, att tw vthseer ett rum, som han

Digitized by Google

besth kunne bliffue opsatth, anthen i Konungz makett eller i then Saalen, ther wij dagligen pläge fhå oss maath. Kunne samme Skorsteen schicke sigh i Konungzmaakett, såge wij thett helst.

Huad thenn wathukonstnär belanger, haffue wij befalett Städthollerne handle med honum, effter som Willem Dantzeuill weet tigh ther vm tillkänne giffue, Målere guld haffue wij och befalett för:ne Willem förskaffe tigh, så mykitt tw behoff haffuer, Forseendes oss, att tw all mögelig flijtt förewender, ther medh bygningerne måtte bliffue vträttedt huad som wij tigh befalett haffue, Thervdinnen skeer thet oss är behageligitt Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 30 v.]

---

18. Swar till Anders Målere. Datum Westeråhrs thenn 26 Martij 73.

Wij haffue bekommit thin schriffuelse Anders Målere, Tess innehold förnummedt, Och såsom tw till thett försthe giffuer tilkänne, att tw änn nv icke haffuer bekommit the vthugne Skorstener iffrå Vpsala, som wij i Stocholm wele haffue opsatte, Och förthennskuld begärer att tw them änn nv med thet försthe iffrå för:de Vpsala bekomme motte, Så haffue wij nv wår Byggmester ther sammestädz latidt tillschriffue och befalet, att han tigh för:de Skorstener vthen all förhindring, skall bekomme lathe, Och befhale tigh förthennskuld her medh alffuarligen att tw både vm för:ne Skorstener och elliesth annen bygning så besteller, effter som tw wår wilie tillförenne förnummet haffuer.

Huad thenn Spitz belanger, som wij haffue befalett opå Rådhuset opreeses skall, Och tw giffuer tilkänne, att thet skulle besth schicke sigh, att een spitz på huar gaffuell på samme Rådstugu bleffue opreesth Så kunne wij och thet wäl lijde, Dogh wette wij icke giffue tigh ther opå någen endtlig swar, för änn tw tillschicker oss ther opå Schamplun, huru tw meener, thet will sigh besth schicke, huilkett tw och medh thet försthe bestelle skall.

Thernesth Later tw förstå, att tw icke haffuer bekommidt så monge Timbermän och annet embetzfolch iffrå helsingland, som till bygningerne behöffues will, Och förthennskuld begärer, att tw någen vndsättning med Embetzfolch iffrå andre orther bekomme

Digitized by Google

motte, Så lathe wij tigh ther opå förnimme, att wår Fougdte i Helsinglandh Hans Biugg haffuer för oss berättedt, att han ther i för:de landzände haffuer vtnempdt till änn 60 timbermän, vndentagendes murmestere och anneth Embetzfolch, och huar the allreede till Stocholm icke äre ankompne, Dhå warde the liguäl medh thett förste ther tillstedes kommendes Och försee wij Oss, att tw seden tigh med them hielpe kan.

Thett Fönster som wij haffue befalett tigh bryte på Suartzöö, vdi thet Maak, som wår Elskelige K: Syster Fröken Elizabett pläger wisthes vdi, wele wij, att tw med thet förste effter wår befalning schall lathe tillpynthe, Och huar tw nw icke haffuer så så mykitt glaas, som ther till behöffues will, kan tu dhå sådant framdelis i Sommer bekomme.

Huad then Kleinsmed tw begärer iffrå Vpsala, Synes oss icke förnöden att tw fordrer honum iffrå Vpsala, vthen att han ther förarbether både låås och annett Jern smijde som tw till Stocholms bygning behöffuer. Then peer kopperteckier tw begärer tigh till hielp, haffue wij latidt fordre hijtt till oss. seden skall han till Stocholm förschickett bliffue.

Tu giffuer och tilkänne, att M: Vrban Snidker i Vpsala, haffuer tagit till sigh några Snidkere Drengier, som M: Jeronimus lärdt haffuer, Szå ännddåch oss är berättedt, att tw i Stocholm haffuer Snidkere nogh, Så att ther gå een parth fåfänghe, Så haffue wij dogh nv befalett M: Vrban, att han skall drage till Stocholm, och tage måtth vm thet täcke som i Vpsala giort är, will tiene i Stocholm, vdi någett rum ther wij wele wistes vdi, När han till Stocholm kommendes warder, mhå tw med honum handle vm samme Snidkere Drengier, effter som legenheterne fordre.

Wijdere lather tw och förstå, Att Antonius Snidkere, will inthet arbete tage sigh före, vthen haffuer begiffuitt sigh till wår k: Broder, then högbornne Fursthe hertig Carl, achtendes bliffue vdi h. K:ttz tienisth, Så haffue wij nv latidt tillschriffue wåre tillförordnede Städthollere på Stocholm, och them befalett, att huar han icke will fullfölie och arbete huad som honum befalett är, Dhå schole the lathe settie honum fencklig till wijdere bescheed iffrå oss.

Till thet Sidzte, giffuer tw tillkänne, att vdi then Innsiöö emellen Munckeleden och Norremalm schall ware besthe lägennheet, till att byggie the fiske Dammer, som wij befalett haffue,

Digitized by Google

ther wedh Slottedt oprätte, Så lathe wij oss thett så behage, Och befaale tigh förthennskuld her medh alffuarligen, att tw samme fijskedammer, med thet försthe som mögeligitt är skaltt lathe förfärdige och tillreede göre, effter som tw vdi thin schriffuelse förmeller. Sammeledes skall tw och lathe göre then broo färdigh emellen Norrmalm och Munckeleden efftersom thin schriffuelse förmeller, Och skall hoon bliffue så starck, att wij kunne säker rijde ther öffuer när oss synnes Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 57 v.]

---

19. Till Anders Målere, att Kong:e M:tt är behagelitt såsom han haffuer förandret wåningerne, och elliest besteldt vm bygningerne på Stocholms Slott Datum Wesby thenn 8. Maij Anno 1573.

Må tw wette Anders Målere, Att wij vtaff wår troo tienere philipp Barberers berättilse, haffue förnummedt, huru såsom tw haffuer besteldt vm the wåninger och annen bygning, som wij wele haffue förandrede och förfärdigede opå Stocholms Slott, Szå haffue wij ther ett nådigt behag till, Och såsom tigh tillförenne wäl wetterligitt är, thet wij icke kunne wäl lijde the huus och wåninger, som med låghe taak och trottzninger bygde äre, synnerligen ther wij dagligen skole wijstes vdi. Derföre skall tw så lagedt, att thenn saal ther wij pläge fhå osz maath vdi på Slottedt, måtte för wår ankumpst med taak bliffue förhögd och förandret vdi så måtto, att tw först skall late bortriffue thenn Trossning som nv är på samme Saal, och i thenn Stadh vpslå och med thet allerförste förfärdige, ett taak aff bräder, såsom ett hualff, in vnder the sparrer eller bielker, som äre offuan till nest vnder koppertakett, och thett öffuerdrage med lärefft, och seden öffuerstrykedt med krijthe, Och fönstren på samme Saal, skall tw late göre både högre och bredere, effter som tw thet wiidere aff thette inneluchte schamplun haffuer till att förnimme, Sammeledes, skall tw och så lagett, att vdi samme Saal måtte bliffue inlagdt nytt gulff, så slätt och iempt giort, lijke som thett wore höfflet, Så frampt thett gamble gulff icke stode till att slätt göres, eller iempnes, Och ther som tw icke kan fulkomligen rätte tigh effter samme skam-

Digitized by Google

plun, dhå skall tw med thet allerförste förfoghe tigh till osz ehuar wij kunne stadde ware, på thett, wij både ther vm och annet huad som wij wele haffue besteldt om bygningen både ther wedh Slottedt, så och wedh Suartzöö, kunne tigh wår wilie och mening ytterligere tilkänne giffue.

Thernest, såsom wij några reeser tillförenne haffue befalett, att tw sampt Slottzfougdten Erich Biörnson, skulle late huijtlijme altt Slottedt vthen till, Så wele wij och änn nv både tigh och honum her med haffue alffuarligen på mindt och befalet, att i samptligen så bestelle skole, att Slottedt motte altt vthen till för wår ankumpst bliffue huijtt giordt, Så frampt tw wilt göre thet osz är behageligitt, Män alle taak så wäl koppertaaken som alle andre taak öffuer heele Slottedt skall tw late göre rödh, Ther till wij haffue latidt bestelle een hoop Rostbly eller gruffueklij iffrå Kopperbärgett, huilkett med thett förste skall komme fram till Stocholm, J midler tijdh må tw bruke kopperröök och wäl brändt teghell sönderstött, och tillhope blandett effter som tw thett tillförenne bruuke pläger. Och på thett sådanne rödh färge, icke måtte affgå när rägn och wäthe kommer, Så skall tw strax late öffuerstryken medh lijnolie eller Tråån.

Wijdere, såsom tw vthen tuiffuel tillförenne wäl förnummedt haffuer, wår mening, thett wij icke haffue ther någett behag till, Att borgerne i Stocholm haffue giort Stadzkyrckien huijt, Derföre skall tw sampt medh them så bestelle, att samme kyrckie måtte bliffue all rödh giordt, Och ther som the icke kunne komme så mykin kopperröök tilluäge, som ther till will behöffues Dhå måge med thett förste haffue theris budh opp till Kopperbärgedt, effter några tynner aff för:de Gruffue klij huilkett the ther bekomme skole så snart the warde ther opå fordrendes, Menn kyrckietaaken bliffue såsom the tillförenne äre, Doch skole the runde Circkler som äre på tornedt göres huijte, och tornedt rött, så mykitt som muuren tillseger. Vdi lijke måtte, Schall tw och teropå fordre, Att thenn Spettz som Borgerne skole late reese öffuer Södreporth måtte och medh thet allerförste och för wår annkumpst bliffue tillreede, Och haffue wij befalett wår troo tienere Lenardt Germundson, att han vten all försumelse skall late tillreede göre till änn 20 eller 30 skipp:dt taakbly, huilkett wij äre tillsinnes att effterlate wåre vndersåter för betalningh, till att beslå samme spetz medh, Och måge the förthennskuld sielffue haffue theris

Digitized by Google

budh till Westeråhrs, och wette sådanne taakbly teden fordre, Tw skaltt och så sampt med them så bestelle, att offuan för samme porth, måtte bliffue opsatt Rijgisins wapn, vdi bly gutidt; förgyltt, och på thet städtlig:te vtstofferedt, effter som tw kan tenckie osz kan ware behageligitt.

Ytterligere Såsom tigh och wäl ihugkommer, huru offte wij tillförenne både egenum wåre schriffuelser och elliest haffue tigh befalet, om thenn vthugne port, som iffrå Findlannd kommen är, Och tw ther wedh Slottedt opsettie skulle, Så förnimme wij, att ther skall änn nv inthet ware tillgiort huilkett osz inthett behager. Befale tigh förthennskuld änn nv her med alffuarligen, att tw tigh aldelis effter wår förre befalning rätte skaltt, och så lagett, att samme vthuggne port, måtte ändeligen för wår annkomst bliffue opsatt Så frampt tw wilt vnduijke wår ogunst, Och ther som then gamble port, som nv skall nedertages ther wedh Slottedt, wore tienligh för Suartzöö huus, Dhå skall tw late fören tijtt och ther opsettien, Menn huar och icke, dhå skall tw med thet förste förskaffe tijtt någen annen vthuggen port, som ther till är tienlig, Wij wele och att tw med thet allerförste, och förr änn wij komme till Suartzöö, skaltt late förbygge thenn öffuerste Saal, som ther på huuset nv nyligen är tillreede giordt, mitt i Tw, och then aldelis så late tillflye, att wij kunne haffue ther ett nådigt behag till, Sammeledes Skall tw och late suart göre kring vm alle fönstren på heele huusedt, effter som tw och tillförenne ther vm haffuer förnummedt wår wilie, Ther tw weeth tigh aldelis effther rätte, Och ännddeligen så lagedt, att huad som wij både her medh och tillförenne, haffue tigh befalett vm bygningerne wedh Stocholm och Suartzöö, måtte med thet allerförste, och på thet flitigste bliffue besteldt, Så frampt tw wilt någen gunst haffue aff osz att förmode Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 107 v.]

---

20. Till Anders Målere, vm täckningen på Stocholms Slott, Item att wåningerne måtte ware tillreede till K: M:ttz ankomsth. Datum Suartzöö 22 Octobris. Anno 73.

Wij late tigh förstå Anders Måler, att wij haffue förnumett aff wår tienere M: Philipz schriffuelse, till wår troo man och Se-

Digitized by Google

creterer Johannes Henrichson, att huar oss så wore behageligitt, Dhå kunde Kopperslageren vthslå thenn plåtekopper som ther i Stocholm är liggiendes, mykitt tynnere änn som thenn nu är, Osz till prophit och fordeel, Så att man med samme tynne kopper, både zijratligere och bättre skall kunne teckie, Så och kunne thett seden meere förslå, Ther opå giffue wij tigh till suar, att sådannt är osz aldelis behageligitt, och befale tigh, att ther vm motte med all flijt och alffuar bliffue änn nu widere fullfölgdt, så att huad som i Stocholm täckes skall motte medh samme vthslagne och tynne kopper, bliffue täckt, Och effter wij achte osz såsom i morgen Otte Dagher till heden till Stocholm, Så förmane wij tigh, att wåningerne och annet huad som wij haffue befalet tigh ther förfärdige och förandre, motte innen tess och med thet allerförste bliffue tillreede, och synnerligen att Kohungzmaakett och Saalen motte effter wår befalning bliffue förfärdigett, Sammeledes i Drottningemaakett huad som mest mögeligitt kan ware, och att then lille Cammeren som är wedh gången ther wij pläge vtgå i Kryddegården, motte bliffue täckt, så att thett hade bättre annseende änn thett nu haffuer, Tu skaltt och wette, att wij ingen endtskyllen wele höre vm samme bygning, icke wele wij heller töffue her vdöffuer försagde tijdh, såsom wij nu senest motte göre i Stocholm, för thenn bygning skuld her wedh Suartzöö, vten tu skall aldelis wette, att wij på förne tijdh wele (:nest Gudz hielp:) ware i Stocholm, Ther tu och aldelis weet tigh effter rätte. Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 254 v.]

---

21. Suar till Anders Målere Belangendes Bygningen på Stocholms Slott Datum 27 Octob: 73.

Wij haffue bekommit thin schriffuelse Anders målere, Thervdinnen tu giffuer tilkenne, huru tu haffuer handlett med then Kopperslager, som skall vtslå Taakkopperen, Tesligist att tu haffuer med målninger, Fönster, Trapper, och elliest förandret effter som tigh bleff befalett, Så är osz sådannt behageligitt, Och huad thett belanger, förne Kopperslager begärer förbättring på sin bestellning, ther äre wij icke obenägne till, Och så snart wij komme till Stocholm, wele wij ther vm lathe beställe, Wij wele och haffue

Digitized by Google

tigh befalett, att tu beflijter och winlägger tigh ther om, att han oförsumeligen med all flijt motte hålle opå, vtslåå samme kopper, på thet tu kunne låte täcke och förfärdige, thett meste mögeligitt är till wår annkompst.

Wijdere, Såsom tu och later förstå, att tu icke kan komme tilluäge förhöije bielkerne vdi thenn Saal wij pläge fhå maath, med mindre taket skall röres, Så effter tijden är för kort, mhå tu i thenne reese late bestå medh samme bielker, och lathe them bliffue, som the nv äre.

Thett glaas, som tu föregiffuer, att ther fheles wedh Slottedt, Ther vm haffue wij latidt schriffue Jacob Bagge och Erich Biörnson till, att the skole thett optage effter som tu begärer, Wij haffue och förschickett heriffrå till tigh the Embetismän både Snidkere, målere och glaasmestere, tu schriffuer om, Och är wår alffuarlige wilie och ändelige befalning, att tu all mögelig flijt ther till anuender, att wåningerne till wår ankompst motte bliffue tillreede, och så förfärdigede, att wij kunne haffue ther till behag.

Till thett Sidzte, Effter tu inthett schriffuer, huru tu haffuer besteldt om the Rooser tigh bleff befalet att förandre vdi thet maak wij pläge wistes vdi, Så kunne wij icke wette huad tu ther till giort haffuer, Och huar tu ther vm icke allreede haffuer bestyrt, Dhå wele wij haffue tigh alffuarligen befalett, att tu änn nv ther vm så besteller, huar tv samme rooser skulle tage, som vdi wårt maak skulle opsetties igenn, haffuer tu aff wår mundtlige berättilse förnumett. Datum.

[Riks-Registraturet 1573, fol. 258 v.]

---

22. Till Nils Biug, atth hann förhandler medh thenn menige mann vdj Håbo och Erlingehundretz Häreder, vm Daxwerkenn till Suartzöö, Så och om eenn hoop Tegel ifrå Skoo Clöster och till för:ne Swartzöö framföres schall. Datum Stocholm thenn 1:a Maij, Anno 1574.

Må thw wethe Niels Biug, Atth wij för någenn tijdh seden lothe tilschriffwe dhenn Högborne Furstinne, Frw Sophie, Hertiginne till Saxen, wår Elschelige käre Syster, och wore begärenndes, att H: K:tt wille efterlathe Oss alle årlighe Daxwer-

Digitized by Google

kenn aff H: K:ttz förläningh, för thette närwarendes åhr, till Swartzöö bygningh, Så kunne wij tigh icke förholle, atth ändogh wij haffwe tilbuditt H: K:tt fultt wederlag för samme Dagxwerken, will H: K:tt them dog likwell icke efterlathe, Och efter wij medh alffware wele i thenne Sommer lathe företage och fullfölie samme Swartzöö hwss bygningh, ther till eenn heell hoop Dagzwerkenn wele behöffwes, Dherföre biude och befale wij tig her medh alffwarligenn, attw på wåre wägne medh thenn menige mann wåre trogne vndersåter vdi Håbo och Erlingehundretz häreder på thet fogelig:te förhandle schaltt, att the lathe sigh finnes wälwillige och obeswärede medh thet allerförste att vtgöre till för:ne Swartzöö Fyre hielpe Dagzwerckenn, hwar mann enär ther opå fordredt bliffwer, hwilkett wij hwariom och enom gunsteligenn betenckie wele.

Wijdere lathe wij tigh förstå, atth wij några reeser haffwe befaledt wår Fougte vdi Hagunden Peder Matzsonn, att hann schulle lathe brythe enn heel hoop Tegel aff Skoo Clöster, och thet sedenn till för:ne Swartzöö lathe framfordre, Så förnimme wij att thet will falle wåre vndersåter vdi för:ne Hagunden Endelis beswerligitt allene framföre samme Tegel, Dherföre schal tw sampt medh Lentzmennerne vdi för:de Håbo och Erlingehundretz heredher så bestelle, atth thenn menige mann ther samme stedes, måtthe och hielpe ther till, atth sådenne Steenn måtthe medh thet allerförste bliffwe framfördh, annammendes så många Skutor och store båther af wåre vndersåter vdi Sichtuna som nödtorfftteligenn behöffwes, Ther tw weeth tigh alldelis efter rätthe, och hervdinnen icke tage nogenn försumelse, Så frampt tw wiltt vndwijke wår ogunst och straff, Datum vt supra.

Mutatis mutandis till Peder Matzssonn.

[Riks-Registraturet 1574, fol. 88.]

---

23. Fullmacht för Vrban Snidkere, Att fullfölie thett Arbette widh Stocholm, Vpsala och Swartzöö, som Konung:e M:tt befalett haffwer. Datum Stocholm then 17 Junij, Anno 74.

Wij Johan etc Göre wetterligitt, att efter wij alffwarligen haffwe befaletth wår tienere Vrban Snidkare, Att hann medh thet

Digitized by Google

allerförste i thenne Sommer schall göre någett Snidkere Arbette tillreede både widh Stocholms Slott, Vpsala och Swartzöö, efter thett mundtlige beskeedh som hann ther om aff Oss wijdere bekommitth haffwer, Så vpå thett han icke schall haffwe förebäre och sigh ther medh endtskylle, Att hann icke är wården befordrett medh then deel som hann på hålla schall till samme Arbette, Dherföre biude och befale wij her medh alffwarligen, wåre Befallningzmän widh för:de Stocholms Slott, Vpsala och Swartzöö, att the i tijdh och vthenn all genseijelse schole förschaffe förbe:de Vrban alle nödtorfftер som hann på äschendes warder till atth fulkompne thet Arbetthe wij honom haffwe befalett, Ther förbe:de wåre Befallningzmän aldelis schole sigh efter rätte, Så frampt the wele göre thett Oss är behageligitt och vndwijke wår ogunsth. Datum ut supra.

[Riks-Registratüret 1574, fol. 140.]

---

24. Till Sigfredh Jacobsson, atth så många hwssmän och lösningz karler teslig:t Knechter, Bysseskyttere, Båtzmän och andre som på sijnn eigen hondh äre, och ingen tienist haffwe, och ther i Swartzöö län finnes, schole Arbethe på Swartzöö hwss. Datum Stocholm then 25 Augusti, 74.

Ändogh Sigfridh Jacobsson, wij tillförenne haffwe befalett, att alle the hwssmän och Lössnings Karler, teslig:t Knechter, Bysseskyttere, Båtzmän och andre som gå på sin eigen hondh, kringh om Landett och ingen tienist haffwe, ehwar the kunne finnes her i Vplandh, schulle vptages och förschickes till Salebärgett och ther holles till arbette, Så efter wij endeligen wele haffwe thenn bygning fortt som nw haffz förhänder ther på Swartzöö, thet meste som i thenne Somer mögeligitt är, Dherföre haffwe wij för gått anseett, att så många af för:ne partij, som vdi så måtto vdi Swartzöö Lähnn äre vpschriffne, eller finnes kunne, schole i thenn stadh the wore förordnede till för:ne Salebärgett, her efter arbette widh Swartziö, Thw schaltt fördenschuldh så lage, att the medh thet förste måtte bliffwe fordrede till för:ne wår gårdh, och medh alle machtt håller vpå både medh Murningen och elliest hwad

Digitized by Google

wij haffwe tigh befalett att fulfölie, Så frampt thw wiltt göre thet Oss är behageligitt, Menn hwar några wore som medh mottwilligheet och olydno vdi så måtto latthe sigh förnimme, och icke wille medh gode bliffwe widh Swartziö till arbetes, Då schall tw förschicke them wällförwarede till Salebärgett. Wijdere opå thet tw icke schaltt haffwe till att förewende, att tigh haffwer feletz Dagxwerke, hwar medh ofte:de bygningh någett bliffwer försumedt, Så wele wij ändå ther vthöffwer efterlatthe, att wåre vndersåter som stå tilbaka medh gamaltt affradh, och icke haffwe rådh thet till att vtgöre, måge då ther före göre Daxwerkenn efter then ordningh som ther vppå giordh är, Her om medh all flijtt bestellendes-efter som thw kann tenkie wij ther till behag haffwe kunne, Ther tw wetth tigh efter rätthe. Datum ut supra. [1])

[Riks-Registraturet 1574, fol. 213 v.]

---

25. Till Peer Matssonn i Lagunden, vm Hielpe Dagzwercker aff Håbo härede, til Swartzöö schall vthgöres, thenn 17 Maij. Anno 76:

Effther thett Peder Matssonn, Wij förnimme, Att thenn Bygningh som widh Swartzöö haffz förhänder, icke kan haffue sin forttgångh såsom thett sigh bör, för the fhå Dagzwerkers schuld, som ther til liggie, Dherfföre hafue wij för gott ansehett att lathe fordre några hielpe dagzwercker, aff the heereder ther nest vm kringh beleegne äre. Beffale tigh förthenschull härmedh, att thu på thett fogelig:e förhandler medh Wåre trogne Vndersåther thenn mhenige Mann vdi Håboo häredt Att the lathe sigh finnes wällwillige, att göre till För:de Swartzöö, medh thett förste Trij hielp Dagzwercker hwar mann, Ändeligenn så lagendes, att her vm medh thett förste måtte så beställtt bliffue, opå thett Bygningenn måtte bliffwe fulbordett, förr änn Wij titt ankomme, Sådanth wij them medh gunst och nådhe wele betencke.

Samme mehningh till Nils Biugge.

[Riks-Registraturet 1576, fol. 111.]

[1]) I ett bref af samma dag till Pontus De la Gardie, talas om kalk ifrån Dagö, ämnad till slottsbygnaden i Stockholm.

Digitized by Google

26. Till Mester Philip, belangendes Clöstredt och Bygninningenn, Datum Swartzöö thenn 9 Junij.

Wij hafue förnummidt Mester Philip af thin schrifuelse till wår Cammer tienere Mauritz Christophersonn, Att med mindre Clöstredt dher i Stocholm blifuer intäpt och medh Murar omstengt, är dher ingen Fredh huarchen på tegell eller annedt, Så schall och icke heller arbethet ther samme stedes wäll dhess förvthenn gå för sigh, Så weest tu well sielf, medh hwad alfuer wij wele hafue samme bygningh dher i Clöstredtt fulfölgdt, Dherfföre, skall tu lathe igen stenge alle dhe porther dher äre, efter som tu kant tencke nödhtorftenn kräfuer, och oss kan ware behageligtt, Vdi lijke måtte är och wår alffwarlige wilie och befalningh, att tu Later tilhugge alt thet träwircke, som will behöfues till thet Torn wij wele lathe vpsättie på thenn Cammer som nu förffärdiges til wår Elschelige käre hwsfruwes behoff, Och så snarth Muhrwärcket är kommidt till en tilbörligh högd, schall tu late sättie same Spetz ther opå, beflitendes digh dherom att thet måtte för wår ahnkompst bliffwe till reedhe, Thesligest är och wår alfuarlige wilie, att thet taak tegell som brennes widh Calmere schall blifue slagett efter thett sätt, som wij ther i Stocholm slå lathe, Och hwad thenn Gullsmedh belanger som begärer sin betalningh, Så må tu seije honum, Att när thet arbethe som han vnder henderne haffwer till wårt behoff blifuer tilreedhe, dhå schall han blifue bethaledt, både för thett han nu och eliest tilförene för oss hafuer arbeteth. Männ huad dhenn Gerd Cantor är anrörendes, dher om hafue wij latidt schriffue Jacob Bagge till, huru han sigh emoth honom schall förholle, Dogh befale wij digh, att thu på Tisdagh nestkommendes skallt begiffue digh hijtt till Oss, Ther dhu hafuer tigh efter rätte.

[Riks-Registraturet 1576, fol. 134 v.]

---

27. Swar till Mester Philip, vm bygningen vdj thenn store nye Saall, Item vm Glaass. Datum Swartzöö thenn 24 Junij Anno 76:

Wij haffue förstådt af thin schriffuelse Philip Kernn, huru tw beställth haffuer vm gulffwedt i thenn store nye Saall, Så lathe

Digitized by Google

wij Oss behage thett tu i så måtte wår wilie haffuer effterkommith, Och hwad ännw kan ware ther till ogiordt, anthen medh Bielcker eller Muhr Anncker schall tu vdi alle måtte tigh ther vm beflithe, att gulffwedt vdhi för:ne Saall måtte bliffue wäll förwaredt, Såsom och wår alffwarlige wilie ähr, att tu vdi alle måtte tigh ther vm winlegger Att thenn Högborne Furstinne, Wår Elschelige Käre husfruwes Cammer måtte bliffue tillreedhe, både medh Muhrwerck och Spetzer, effter som tigh tilförenne ähr befaleth wordeth och tu kan tencke Oss ware behageligit. Hwadh thett Glaass belanger som Hans Skulte haffuer bestelth, och tu giffuer tilkenne, att thet icke schall ware tienligt att brwkes till Fenster vdj wåre wåninger, Så må tu sådanth Leffrere för:ne Hans Skulte igenn, Och hafue förthenschuldh beffaleth wår Köphmann Anders Larsonn Att han sså mykett af thett Frantzössche Glaass schall vpköpe som behöffues, Ther opå tw och fordre schaltt, och lathe thett sedenn förffärdige medh thett förste, Wij haffue och latidt tilschriffue Mester Willem Boije, Att hann befliter sigh om att tilreedhe göre, hwad som til för:ne Cammer behoffues, och han vnder henderne haffuer, Sammeledes och befaleth wår tienere Vrban Snickere, Att han medh thett förste schall begiffue sigh till Stocholm, medh thett arbethe, som han haffuer förffärdigett och vdi för:ne Cammer ware schall, Tw schalt och fordre aff Johnn Månsonn the Reenshuder tu schriffuer vm, ther opå han wår befalningh nu bekommith haffuer, Thenn Steen portt här ähr schall tigh medh Lucas Sthenhuggere bliffue tilschicket, Män thet Blyhwijtt och Malere Gull tu schriffuer vm, thet wele wij Lathe bethale medh peninger och icke medh Swaffuell, som köphmannenn begärer, tu skalt forthenschuldh sampt medh wår köphman Anders Larssonn om köpet förhandle och så bestelle, att thett bliffuer vptagitt, Thette wij tigh till swahr icke haffue weleth förhålle, och tw må wethe tigh effter rätte:

[Riks-Registraturet 1576, fol. 149 v.]

---

28. Till Johannes Henrichsonn att M: Philip är förschickett till Stocholm, att berätte M: Willam Boij, huru som Kong. M:tt will att förandres skall vdi H: K: M:ttz egenn Cammar. Datum vp: thenn 3 Octo: 77.

Wij lathe tigh her med förstå Johannes, att wij nw haffwe förskickett thenne wår Cammartienere Philip Kernn häden och

Digitized by Google

till Stocholm att han schall tillseije, och vnderwijse wår tillförordnede Byggemester Willam Boie, hwad som wij wele haffwe förandrett med bygningen ther opå Slotedt till wår ankompst, synnerligen vdi wår egen Senge Cammar. Och på thett att förbe:tte Philip måtte haffwe dhes bättre tillfälle thenne wår befalningh effterkomme, wele wij att honom icke schall bliffwe för meentt, att komme ther in opå Slotedt, emäden samme bygningh haffz förhender, effter som hann beklager sigh tillförenne i åhr wara skedt. Och effter dhet wij förnimme, att någonn agg och trätte schall ware på ferde eder emellen. Så wele wij icke att emellen wåre tienere, them wij dagligen behöffwe att bruke schall wara någonn oenigheett, ther igenom wåre nödtorfftige saker som bestelles schole kunne bliffwe förhindrede. Wele förthenskuldh haffwe tigh nw som och tillförenne gunsteligen och alffwarligenn förmanedt, attw icke för någon ringe missemie skull inlater tigh j någon trätte med honom, ther igenom wårtt gagn kann bliffwe tilbake satt. Såsom wij och i lijke måtte haffwe alffwarligenn tillsagt honom, att hann schall haffwe thett fördragh, som oss är emott så frampt hann will göre thett oss är behageligit. Wettendes tigh her aldelis effter rette. Gud befalendes. Datum.

[Riks-Registraturet 1577, fol. 234 v.]

---

29. Swar till M: Philipz schriffwelse om Bygningen udi Stocholm themn 16 Octob: Anno 77.

Wij haffwe bekommitt tinn schriffwelse Philip, Ther med tw later förstå, att thenn lille Saall icke wäll vthen longsam fördröijelse och stor omkostnedt kann bliffwe högre änn till 10 alner, effter som tw förmäller. Så må thett bliffwe ther wed. Och wele wij, attw sampt med Byggemesterenn Willam Boij, så besteller att ther måtte bliffwe ehnn sådenne kakell vgnn insatt, som kann tillfyllest att hålle samme Saall werm, effter ther nw är högre och fönstren större. Hwad täckningen på för:ne Saall tillkommer thett lathe wij oss så behage till thes wij framdelis sielffwe kunne besee, huru thett sigh schicke will. Theslig:t som tw och giffwer tilkenne, att thenn nye Cammer icke kan bliffwe större, änn till 19 fötter lonngh, och elloffwe fötter bredh. Så kunne wij thett icke tro, vthenn hålledt therföre, attw icke rett haffwer förstått

Digitized by Google

wår meninghh Och wethe wij wäll, att thenn Cammer kan bliffwe i lengden, som är ifrå söder till Norr altt inn till thett store fenstredt vdi wårtt förmaack någott lenger till thett minste twå fötter, och i lijke måthe till änn twå fötter bredere, Ty wår käre Dotter Fröckenn annas lille Senge Cammer är tolff fötter lånngh och ther är tiocke murer, ther emott bliffwer vdi thenne Cammer tunne Korsswärckz wäggh, allenest ehnn halff steen tiock, Och haffwer man tilleffwentyrs icke achtedt thenn monen, hwarföre måtte man så lagedt att förne Cammer kunne bliffwe till 21 foott eller till thett ringeste 20 fötter lånngh, och 13 eller 12 fötter breedh, theslig:t 8 eller 9 alner högh.

Wij wele och icke haffwe mere änn ett fenster på samme Cammer, thett schall wethe Österutt, och bliffwe till twå alner och ett quarter bredt Doch lijke högh med the andre fönster på thenn nye muur, så att thet måtthe haffwe altt enn porportionn, och Dören bliffwer vnder fenstredt ther wår sengh pläger stå, huilken icke schall bliffwe meere änn $3^1/_2$ alen högh på thett fönstredt icke kann ther igenom förhindres. Thett wij tigh till swar haffwe giffwe latedt, och tw haffwer tigh effter rette. Datum.

Zedell.

Wij wele och attw sampt med M: Willam Boij schaltt affmäte lengden och bredden på Scholstugun i Stocholm, och besee lägenheten, om ther kunne ware lägligitt att opsettie ehnn kyrckio för thenn Tydzsche församlingh eller om man ther med kunne förbyte någedt annedt huus, som ther till kunne ware både tienligit och lägligitt, och her om med thett förste giffwe oss tilkenne.

Vdi lijke måtte wele wij och wethe hwad ther bliffwer tillgiordt med then gångh till kyrckion, som wij haffwe befalett, att förfärdige med the vtthuggne pelere, effter som tw och Byggemesterenn i thenn måtte wäll haffwe förstått wår meningh. Ther tw haffwer tigh effter rette. Datum.

[Riks-Registraturet 1577, fol. 242.]

---

30. Swar till Erich Biörszonn Datum Vpsala thenn 21 Octobris Anno 1577.

Tinn schriffwelse Erich Biörssonn haffwe wij i thesse dager bekommitt ther vdi tw förmäller, hurw såsom besteltt är medh

Digitized by Google

bygningen på thenn lille Saall. Och att Byggemestereń Willam Boij begärer att thett måtte bliffwe wed thett som nw ther opå giordt är, opå thet mann theste bättre schulle kunne fullfölie med kyrckie bygningen ther opå Slotedt. Ther opå lathe wij tigh förnimme att wij alrede för några dager sedenn haffwe giffwitt förde wår Byggemester och wår tiener Philip Kernn wår meningh tilkenne, så att thett må bliffwe wed samme högd, ther effter the sigh och vthen twiffwell rettendes warde. Wele och haffwe tigh befalett, attw opå thett fliteligste befordrer både thenn kyrckio bygningh ther opå Slotedt, och annedt mere, hwad wij haffwe befalett, ther att haffwe förhender.

Thenn Lijnolie tw schriffwer om, att till bygningen och synnerligen till täckningen will behöffwes. Wele wij tillseije wår köpman Anders Larssonn, när hann till oss kommendes warder att hann schall ther om bestelle, Ändoch wij wäll kunne tenckie att man then icke kann bekomme för änn i tilkommende wåår. Wij haffwe och allerede latedt tillschriffwe wår factor vdi Arboga att han i thenne höst schall lathe vttslå till några hundrede schippundh sådenne Jernn plåter, som kunne ware tienlige att teckie medh. Tu begärer och i samme tinn schriffwelse, att [wi]j wille lathe befale wåre fougter i Stocholms länn, att the i tijdh måtte ware förtenchte att lathe framkomme the bygningz partzeler som ther till will behöffwes till 78 årss bygningh, effter the Registers innehåld som tw till oss vdi titt breff tillschickedt haffwer. Så haffwe wij ther om lathett bestelle och schicke tigh samme breff her med tillhande. Och haffwe tigh thette till swar icke welett förhålle. Ther tw haffwer tigh effter rette. Datum.

[Riks-Registraturet 1577, fol. 243 v.]

---

31. Till M: Willam Boij att hann så besteller att the wåniger opå Stocholms Slott måtte bliffwe förferdigedt till Kong: M:ttz ankompst. Datum up: 26 Octo: 77.

Wij lathe tigh Willam Boij her medh förstå att wij strax effter nästkommendes Martini tijd achte med Gudz milde tilhielp begiffwe oss häden ifrå Vpsala till Stocholm igen med wår Elschelige Drottningh och barnn. Ähr förthenskuld wår alffwarlige wilie och befalningh, attw med all flijtt så besteller att the wåninger

Digitized by Google

ther wij och hog: wår käre hussfrw schole wistes vdi, måtte nw med thett förste göres färdige, effter som tw wår wilie och meningh tillförenne ther vm förstått haffwe. Theslig:t att thenn Kackellvgnn, som i thenne lille Saall schall vpsätties måtte strax förfärdiges, och sedenn vdi thenn Saall såsom och i alle wåningerne wäll lathe elde på thett att ooss och annen obequemligheett måtte ware ther vthe, för änn wij ditt ankomme. Ther om aldelis så bestellendes, att wij kunne haffwe ther ett nådigt behagh till, när wij ther tillstädz komme. Wetendes tigh her effter rette. Datum up.

[Riks-Registraturet 1577, fol. 246.]

---

32. Till Niels Erichsson vm bygningszpartzeler och Staffrums wedh, hann af sijnn befalningh och till Stocholm schal framkomme lathe meden Åcheförett ähr Datum Swartzöö thenn 12 Martij A:o 79.

Efther som wij för några Wecker sedenn lothe tigh Nils Erichsson tillschriffwe, vm några bygningz partzeler som thw aff thin befalningh schulle vtthfordre och till Stocholm framkomme lathe, Så wele wij ännw Haffwe tigh här medh Alffwarligenn befaledt, Att thw medh all flijtt ther på drijffwer, Atth hwadh som då pålagdt bleff, måtthe ändeligen nhw mädenn fhörett och wintherenn ähr, bliffwe framfördt, Szå frampt thw icke wiltt sware ther till om bygningen theregennom bliffwer förhindrett. Och efter wij vdi thenne tilkommende wåår och Sommer wele haffwe Dubbeltt meere Tegell slagitt och bräntth på MunckeLederne ähnn som här till skeedt ähr, ther till mer wedh will behöffues ähnn som tillförenne, Befale tigh fördenschuldh här medh Alfuarligenn, Att thw medh foge så besteller medh wåre vndersåther, Atth hwar mann vdi Solentuna och Walentuna häreder måtthe nhw medh thett förste hielpe till för:de Tegellade Etth staffrum wedh, och hwar gestmann eller Hwssman Ett staffrum, Och kunne samme gestmänn icke medh rätthe sigh der vdi förwägre, efter the elliesth Inthett göre Oss och Cronon om åhrett till godhe, Bestellendes her vhm så, Atth bygningen måtthe efter wår befallningh blifue befordredt, Så frampt thw wiltt göre thett som Oss ähr behageligitt. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 63 v.]

Digitized by Google

33. Till Erich Biörsson vm dagzwärcken som äre ärnede till bygningen på Stocholms Slotth. Datum Swartzöö thenn 28 Martij 79.

Efter thett Erich Biörssonn, wij förnimme, Att the dagzwärcker som ähre ärnede till Bygningenn widh Stocholm både vdaf Slotzlänedt och elliesth icke kunne ther till förslå, efter som nödtorften thet fordrer. Therföre haffwe wij för gått ahnnseedt, Atth så många som äre boendes vdi wåre gode männs aff Adelenns Gårder på Norremalm, skole för thette åhr så wäll som andre wåre vndersåther thersammesteds göre Oss några Dagzwärcker till samme bygningh, Och befale tigh Fördenschuldh här medh, Att thw (: när så behoff görs:) skall fordre aff förne Malmboer samme hielpe Dagzwärcker, efter som Gårderne och Tompterne ähre store till, Förseendes Oss atth the som äge samme gårder, schole sigh thervdinnen icke beswäre, hälst efther wij icke wette Oss haffue giffuitt them, ther opå någenn Frijheet, Ther dw weetth tigh efther rätthe. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 76 v.]

---

34. Till M: Willam Boije, vm the Tinner som schole blifwe murede nedersth altt vm kringh Slotzmuren, ther som de swarffwede Pelere ähre. Datum Swartzöö then 4 Aprilis, Anno 79.

Mhå thw wethe Willam Boije, Att wij annerlunde hafue Oss betenchtt om Tinnerne som schole blifwe murede nedersth altth vm kringh Slotzmuren ther som de swarffwede Pelere nhw äre, Och kunne wij wäll tencke atth thet Maneer som thw föregaff, icke kan altth vm kringh Slotthet till wår ankompsth blifwe förfärdigett, Dherföre haffwe wij betenchtt etth annedt sätth, huilckedt snarere kann bliffwe tillreede bådhe med mindre omak och halfparten mindre Tegel och Kalck, efter thet wij wele haffwe thett gennomsichtigtt, någett nähr widh thette sätthe som wij på Etth stycke papijr vttkastedt haffwe, Huilkett wij tigh här inneluchtt tillschicke, Wij försee Oss, Att thw ther aff kantth förstå wår meningh, och dherföre mhå thw lathe thett på Ett papper

Digitized by Google

afmåle, efter som thw kann tencke thet sigh bädzsth schicke wil, och thett Oss sedenn medh thett Förste tillschicke, Och skall thett till thett högste ware till Twå alner, och kann på thette sättedt snarest wardhe tillreede, Och efter man icke kann så snartth bekomme ther till vtthuggne Steenknapper, så schall thw i thenn stadh brwke heele eller Duble Kartoge lodh, huilcke schole anthen förgylles eller förmåles, efter som tijdenn thett kann medgiffwe, Menn the swarffwede Pelere och Pelestal som ther nhw stå, schalh thw lathe sättie innen på muren emotth Träägården så atth gången blifuer emellen the murede Tinner och swarffwede Pelere, efter som wij tigh ther vm mundtligh hafue befaledt, Wij wele och haffwe Trapper ifrå thenn öfuerste Trägården till thenn nederste, huilcke thw medh thett samme skaltt lathe förfärdige. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 90.]

---

35. Till Matz Peersson Borgmestere, belangendes thett Tornn widh Norre portth som medh Mur schall blifwe förhögtt. Datum Swartzöö thenn 5 Aprilis, Anno 79.

Efther thett Matz Peerssonn, Wij medh thett förste wele hafue thett Nye Tornn öffuer Norre portt, någedt medh mur förhögtt, och seden enn Spitz ther vpå, efter thett sätth som wår Byggemestere M: Willam Boije weeth Skamplunen föregiffue, Tesligis Rijkzens wapnn öfuer porthenn, efther thett sätt som in opå Slotthet giordt ähr, och förbe:te Willam Boij vdi lijke måtto weeth att föregiffwe, Dherföre befale wij eder här medh Alffwarligen, Att j strax lathe hålle opå samme Tornn på thet flijtig:te till atth vpbygge medh Murningh, Spitz och annedt mere efter som förberördt ähr, Så att wij kunne hafue ther ett nådigtt behagh till, när wij medh Gudz nådige tilhielp tijt kommendes warde, Ändeligenn så lagenndes, Att samme Tornn thett förste mögligitt ähr, måtthe blifue reede såsom thet sigh bör, och allersenesth Innen wår ankompsth, Ther medh skeer thet oss ähr behagligitt, Och j hafue eder efter rätthe. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 92 v.]

Digitized by Google

36. Till Stadtholleren och Slotzloffwen på Stocholm, Att alle the som vdi Stocholms Stadh, sampt på Norre och Södremalmer boendes äre, schole huardere göre Thw dagzwärcker till bygningen på Stocholms Slott. Datum Swartzöö thenn 28 Maij 79.

Efther som j her Claes Åchessonn sampt j andre vdi Slotzloffwen wäll wetthe hwadh befordringh will behöffues till thenn bygningh ther på Stocholms Slott, Så frampt denn efther wår befallningh jnnen bestemde tijdh skall kunne blifue förfärdigett, Så haffwe wij nhw för nödigtt Anseedt, Såsom och wår Alffwarlige wilie och befallningh ähr, Att alle som vdi Stocholms Stadh, sampt på Norre och Södremalmer boendes äre, thett ware sigh anthen wåre egne tienere eller Adelens, borgere eller Embetzmän, schole hwardere göre Tw Dagzwärcker till för:ne Bygningz förfordringh, I wele fördenschuldh ther vpå medh störste Alffwar fordre lathe, Ingen medh samme Dagzwärcker förschonendes, Så frampt de icke äre j wår Daglige ti[e]nisth eller elliesth på någre Rijkzenns Tugh och reeser, Her vm j så ändeligen bestelle schole, och skeer der medh thett Oss är behagligitt. Gudh eder befalendes. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 153.]

---

37. Till M: Willam Boije, Atth han lather vpsättie Spitzen på thet Nye Tornn på Swartzöö. Datum Westerås thenn 3 Nouembris, Anno 79.

Ändogh Willam Boije wår troo tienere och Befallningzmann på Swartzöö Hws, hafuer nhw när hann hoos Oss hafuer stadd waritt, föregifuidt några endtskyllinger och hinder, Hwarföre thenn Spitz som wij befalett hafue, Att vpsättie på thenn nye Tornn som ännw är ofulbordett på Swartzöö hws, Icke kan på thenne tijdh stelles vdi wärckett, efter som hann digh ther vm wijdere weeth till att berätte och tilkenne giffwe, Så wele wi dogh i then måtte ingenn endtskyllen lijdhe, vthenn befale tigh här medh Alffwarligen, Att thw medh thett Allerförste schaltt så bestelle, Att thenn byggere som för:ne Spitz schall förfärdige, och ther vm

Digitized by Google

tillförenndhe ähr befalett wordett, måtte begiffue sigh till för:de Swartzöö, och så lagedt, Att för:de Spetz som hann allreede hafuer vpå begynndt, kunde medh thet förste i thenne winther blifue tillhuggenn och vpsatt, efter som thw tillförennde ther vm hafuer förstådt wår meningh, och för:de Sigfridh Jacobssonn änn ytterligere weetth Digh berätte, Tagendes här före ingen försumelse, Så frampt thw wiltt göre thett Oss ähr behagligitt, Ther dw hafuer tigh efther rätte. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 277.]

---

38. Till Måns Persson vm bygningz partzeler till Stocholm. Datum Wadzstena thenn 30. Decembris, Anno 79.

Digh är wetterligitt Måns person, Att i fiordh den tijdh dw hade Befallningen vdi Sottholms och Swartlöse häreder, blef Almogen vpålagt Att de schulle köre några Stocker till bygningen widh Stocholm, Dw weesth och wäll, Att bönderne hafue icke ännw tillfyllesth vttgiordt samme Stockar, vthenn der står ännw några tilbaka. Hwarföre befale wij Digh här medh på dett Alfuarlig:te Att dw medh dett förste schaltt lathe samme Restantie Stocker komme till för:ne Stocholm, när wår Befalningzmann der på Slotthet Erich Biörssonn lather fordre dem af digh, Dhw schaltt och lathe komme till Nogra Rijkseens quarner alle de Sågestocker som ännw stå tilbaka i ditt förre Fögderij för i Fiordh, der dw haffuer tigh efter rätthe, Så frampt dw wiltt vndwijke wår ogunsth och straff. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 306.]

---

39. Till några Fougter vm bräder till Swartzöö huss täckningh, Datum Lijnköpingh then 16 Martij Anno 1580.

Effter thett Hans Erichson, att wij ändeligen wele haffue then rundeell wedh Swartzöö Huss vpmuredt är, vdi thenne Sommer vnder taak och eliest ther opå Enn Spetz vpsatt, ther till ibland andre bygningz partzeler behöffues och een hoop Bräder, Dherföre är här medh wår alffuarlige wilie och befalningh, att thw fogeli-

Digitized by Google

gen handler medh wåre Vndersåter i tijt Fougterij, thett the wälwilligenn vtgöre een lijthen hielp till för:ne bygningh vdi Bräder, huar Schattebonde tw bräder, huarie tree Chrone bönder och tw bräder, och hwar Frelses bonde ett Bräde, Och seden them medh thett allerförste till Swartzöö framfordre, Och på thett att samme hielp motte någett förslå och icke komme ther aff någett tillspilles, schall Du så bestellet, thett hwart bräde bliffuer Sexten alner longt och halfft annedt quarteer breedt j lille Enden, Du schalt och wäre förtencht, att sware till all then deell som ther aff til för:ne Swartzöö icke fram kommer, Ther thw haffwer tigh effter rätthe. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1580, fol. 40 v.]

---

40. Swar opå M: Wellem Boijes schriffwelsse Datum Stäkeborgh thenn 25 Junij Anno 80.

Wij haffue bekommith tijn schriffwelsse Wellam Boije, förmälendes om bygningerne ther på Stockholm wedh Swartzöö och Torffuesundh, Och lathe oss behage hwad som ther till giort är, Men om the twå Pelere i kyrcken är wår meningh nu som tilförende, att wij gärne såge, dhett the motte bliffue aff Enn Steen, Doch ther som thw icke så hastigt kunde få the Pelere ifrå Finland eller Vpsala, och för än Hwalffuet therföre schulle något siuncke, eller icke bliffue tilpyntedt, såsom Dw schriffuer, Då må du settie the twå Pelere vpp som ther äre, Doch wele wij framdeles när Man får andre, lathe riffue them nedh igen, Och hwad täckningen är anrörendes, schalt Du medh störste flijtt bestelle, synnerligen att takkopperen motte vthen all fördrögningh bliffue vtslagen, ehwad rådh thw kant wette till kopperslagere, Och ther som then M: Jören wed Wällinge icke allene kunde vtslå kopperen, eller han til äffuentyrs wore förhindret genum siukdom eller eliest, Då schall Dw sampt wåre trogne Män och tillförordnede ther på Slottedt, förschaffe ther Enn annen till, ehuar j then kunde vpspane, Doch wele wij lathe förfhare, om här wore någen kopperslagere till att vmbäre, dhen som kunde sändes tijtt vp, allenest at du j medler tijdh wender all flijtt före till att bestelle hwad tigh är mögeligitt, med alt hwad som ther hörer till för:ne bygningh ther wed Slottedt, Dher näst såsom dw beretter, att till Swartzöö huss be-

Digitized by Google

höffues bräder till att göre taket dubbelt medh. Så kunne wij icke annedt tencke, än att på then Deell schal nv med thet förste komme vndsetningh ifrå Norlanden, effter wij alreede i Winters haffue latedt wåre breff ther vm vtgå, Doch ther som thw kunde i midler tijd wette någen rådh, till att få så monge Bräder till läns, må du göre thet beste Wijdere hwad Torffuesund bygningh belanger, Ähr för all tingh wår wilie och befalningh, att dw beflijtter tigh att förfärdige några rum ther på Husset, Dher wij sielffue sampt med wår Elskeligh käre Drotningh och Barn, kunne wistes vdi, effter wij med thet förste will Gudh, achte begiffue Oss tijtt, Och wele icke offtere wistes vdi the Träästugur ther wedh Gården, som wij senest wore inne. Hwad Penninger dw behöffuer, och fordrer opå, till att betale tiglet medh, vdöffuer the tretije Daler Dw haffuer, Wele wij framdeles lathe sände tigh häden tillhonde. Wij haffue och latedt förschicke Enn Drabant som schall fordre the Järnplåtter till täckningen, som thw begärer, huilket wij tigh til swar på samme tijn schriffuuelsse icke haffue welet förholle Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1580, fol. 103.]

---

41. 4 October 1580.

Till M. Willam Boy vdi Kong:e M:ttz och Johannes Secretererens nampn om täckett vdi Winter Salenn i Stocholm och begrafningenn vdi Strängnäs.

[Riks-Registraturet 1580, fol. 228 v.] [1])

---

42. 31 October 1580.

Till M. Willam om täckett i Winther Salenn, Jtem om Plåther som Torffuesundz bygningh schall täckes med Sammeledes om Galrer omkring begraffningen vdi Strängnäs. Så och om then gång som vprättes schall rundt om kring Stocholms Borgårdh

[Riks-Registraturet 1580, fol. 230.]

[1]) Af de bref, till hvilka endast öfverskrifterna meddelas, utan sammandragningstecken, finnes endast det här återgifna upptaget i Riks-Registraturet.

Digitized by Google

43. 13 December 1580.

Till Slotzloffuenn om Bygningenn på Stocholm Slott att hon motte bliffue warachtigtt giordtt och opmuredtt.

[Riks-Registraturet 1580, fol. 234 v.]

---

44. Till Bårgmester och Rådh i Ståcholm, ath the lathe byggie och beprydhe Staden, Datum 1 Januarij 81.

Jahan etc. Wår gunst och nådige willie tilförende. effter såsom i trogne vndersåther wår willie och mening altidh hafwe förnummitt, vtij dett att wij welle hafwe wår Hufwudh Stadh, Stocholm, wäl bygdtt och prydh, thett och sielfwe Borgerskapedt och inbyggierne thär sammestädz, ähr till nytto och heder, så ähre wij ännu wedh samme wårtt opsåth, och welle eder här medh gunsteligen hafwa påmintt och befalett, att i medh Allsomstörste Alfwar, tillseije och förmane wåre trogne vndersåther, bådhe förb:te Borggerskap, så och andre som vtij förb:te Stadh Stocholm någre Huus eller Tompter äghe, att the thär till ähre förthänckttе, att all Träbygning må där blifwa vnderrifwin, och Steenhus i Staden igen oprättade, och synnerligen till så mykitt anthal, såsom the åhrligen sigh att vpmura welle förplichtett hafwe. Såsom wij och endeligin welle, att alle Stadsenss befästninger, bådhe Torn, Porthar, Murar och Wallar, så och kyrkierne därsammestädz skolle blifwe förbättrade och igen opbygde, och efter dett att wij och welle att Tornett opå Klösterkyrkian på Gråmunckeholm, skall vtij denne wår medh muring blifwe fulfölgd, så högdt som wij dätt hafwe ähmadh, ther opå sädan skall blifwe bygdt, Een skiön högh spidz och i lijke motto ochså opå dän Finske Kyrckiann, Teslikest welle wij och hafwe något förandrett opå StadzKyrckian, huilcke wij medh wår bekostning, welle lathe beställe, Därföre hafwe wij för godtt ansedtt, att huardere vtaf eder blifwer tilldeelet sijn andpartt vtaf sådane bygninger ther i Stocholm, opå dett, att dett kunde sädan däste snarare, och Alfwarsambligare blifwe företagitt och fortt drefwett, Och fördänskuld förordnadh tigh Oluf Gunmundson, att du vtij dätte åhr, skall tigh opå taghe förb:te Clösters och Kyrkiers bygninger, och du Lasse Erichson, skaltt opå dett flitheligeste och troligeste achte, huadh som opå Stadzsens befästninger, Broer och elliest thär wedh Staden, i thette åhr

Digitized by Google

motte byggiess, och ändogh att huar tager thett före på dett flitheligeste att driffwe som honom ähr befalitt, skall dogh Lijkwäll ingen thän andre medh dagzwerken Redhskap, och all annan sådan nödhtorftigh förfordring, som där till kan behöffwes, förhindre, vthan troligen huar annan bistå och förfordre, mädan sådandt alltt kommer Staden tillgodho, och på dett, att den ene bygningen icke skall förhindre thän andre, så welle wij att nu medh dett förste, skall medh muringen blife begyndtt opå Klösters Tornedh, medan thär till ähr bådhe Kalck och Tegell i förrådh, och i medler tijdh, mädan man bruker där till Murmästare, må man lathe holle opå Wallen, vthe wedh Södre Porth, then wij welle hafwe opbygdh, medh Jordh, Tårf, grus, dyngie och annett sådandt, som dogh motte bäress vthur Staden, huilckett sädan skall lages efther thett bäste säth, såsom Man dett vthan Landz medh sådane waller, wedh Städerne och Andre befästninger, pläger beställe, och som man sigh hoos Byggmästarener, och andre som där opå hafwe förstånd, wijder kan förspörie, thär medh kan då bådhe kalck och Steen så och annett tilfong, som behöfwes till Ringmuren och andre bygninger i Staden (: the och strax-sädan skolle företages :) blifwe sparde och holdne i förrådh, och när wij nv härvthinnen förnimme wår flith, såsom wij icke annars förmodhe, då welle wij icke allenest eder huardere efterlathe halfparthen af then Lööñ som framledne Mattz Pärsson, pläge åhrligen vtaf Stocholms Rådhstugu, bekomme för sith omaak, för sådane bygninger, vthan och elliest ware eder medh all Konungligh gunst och nådhe bewågne, ther i måge hafwe eder tilförlathe, och i wette eder effter Rätte. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1581, fol. 127.]

---

45. 22 Maji 1581.

Till Oluf Knuttson, om Bly till Stocholms Slåttz förbyigning.

[Riks-Registraturet 1581, fol. 231.]

---

46. 4 Februarii 1583.

Till Erich Oluffson Fouthe vdij Ferentuna och Broo Häredtt, om Bygningz Partzeler till Swarttssiö.

[Riks-Registraturet 1583, fol. 387.]

Digitized by Google

47. 13 Februarii 1583.

Till Nillsz Erichsson om thet Timber och Pålewircke, som vdij Åker ssokn skall hugges, till Stockholms Slottz förbygningh.

[Riks-Registraturet 1583, fol. 387 v.]

---

48. Till Siffridh Jacobsson och Erich Olsson Att the lathe hugge så mykitt Timber och bielcker, som köket wedh Swartzöö kan förfärdiges medh. Datum Stockholm then 17 Julij Anno 83,

Wår nåde tillförenne. Må tu wethe Siffridh Jacobssonn samptt Erich Olssonn att effter Oss ähr berättet wordett att ther skall ähnnu fhele enn heel hoop Bielcker till Kirckenn och till Kökett widh Swartzö, huilkett oss inthet behager, Dherföre ähr här medh wår alffuarlige wilie och befalningh atti nu medh thet allerförste lathe hugge huadh som ther till vdi så motte fattes, Men effter thet ähr nu så i höoahnden wele wij icke atti skole betunge wåre och Cronones Boofaste Bönder ther medh, vthen tage ther till alle the Husmän som finnes vdi Broo och Färentuna häreder så wäll vtaff Frelssis hemmen såsom elliest, Så lagendes att bygningen icke måtte ther medh vdi någen motte bliffwe försatt, Ther medh skeer wår wilie fyllest, och j schole edher fulkomligen effter rätte. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1583, fol. 191.]

---

49. Till Staffan Erichssonn om et hundrede Kloffuer Näffuer han hijt till Stockholms Slottz bygningh förskaffe skall. Datum Stockholm then 20 Septembris A:o 83.

[Riks-Registraturet 1583, fol. 266.]

---

50. 2(?) December 1583.

Till Arendtt Hofslagh att lathe förskaffe till Stocholm af then Rödhe Marmor som finss i Westergiöttland.

[Riks-Registraturet 1583. fol. 393 v.]

Digitized by Google

51. 16 Mars 1584.

Öppedtt breff för Erich Biörsson att late beställe både huadh Muren och Arkeliet tilkommer på Stocholm.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 138.]

---

52. 18 Mars 1584.

Till Johan Bagge om then bygning som Erich Gregerson skal late vpbygge vthi Bårgården widh Stocholms Slott.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 138.]

---

53. 20 Mars 1584.

Item til Per Hansson om nagre Skippund Stånge Jern till S. Clare kyrkebygning.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 138 v.]

---

54. 24 Mars 1584.

Till M: Willam Boij om then Finske Kyrkes förbygning, jtem att han skal late förandre then Spetzen på Clöster kyrken.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 138 v.]

---

55. 18 Junii 1584.

Till Anders Larsson och Lars Erichson Fougte på Lindes berg och Nore skoga om Stånge Jern till S. Clare Kyrke.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 143 v.]

---

56. 27 Julii 1584.

Till Slotzlåffuen på Stocholm Sendes Sex hundrede daler medh Myntt skriffueren Matz Andersson, till Bygningernes förfordring.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 146 v.]

Digitized by Google

57. Till M. Willam boij om then gång som skall vpbygges vth wedh Dantzse Salen, in till Köket, huilken K: M:tt wil haffua förferdigh medh thett aldra förste. Datum Vpsala Then 8 Septembris, Anno 84.

Jahan etc. Wår ynnest och nådhe tilförende. Wij giffue tigh tilkänne M: Willam boy, att wij haffue latitt oss före läse thett breff, som tu haffuer skriffuit wår Cammer tiener Bengt Jörenson till, om then gång wij wele haffua vpbygd vthwedh Dantzsesalen in till köket, och som tu ther medh gör tijn vrsächt huarföre tu icke kan begynne på samme gångh, Så skal tu wette att wij ingalunde welee eller kund(!) höre någon vrsächtther vthi, vthan wår alffuarlige wilie och befalningh är, attu medh thett allerförste vthan all fördrögningh skalt tage digh samme bygning före, och ther som tu icke haffuer ther till några pelarer eller Täliesten såsom tu föregiffuer, Så skal tu dogh likuäl icke thess mindre begynne på Grundwalen och foten så högh som honom bör wara och late mure den framdelis, anten i höst eller tilkommande wår sätie them vp, och eliest fulbygdt gången såsom wij honom haffue wele. Såsom wij och her medh vthi like måtto alffuarligen befalendes, att tu skalt late fulborde then gångh öffuer gamble Fougte stuffuan, så att han och endeligen för all tingh måtte bliffue tilredt i thènne höst, Tre pelarer höge, och wele wij såsom förbe:dt är ingelunde höre eller lidhe attu offtere före bär någon vrsächt, anten för feel på Kalk, Sten eller elliest. Ther tu må wette tigh fulkomligen effter rette. Datum ut Supra.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 94 v.]

---

58. 19 October 1584.

Till Slotzlåffuen ther på Stocholm thett the låte bygmesteren dersammastädes bekomme all den deel som han till bygningen behöffuer och han påfordrendes warder.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 155 v.]

---

59. 2 November 1584.

Till Per Andersson och Lasse Jönsson widh Finspångz bruuk, om Spijk och Stånge Jern till Stocholmz Slotz bygning.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 157.]

Digitized by Google

60. 16 December 1584.

Till Slotzlåffuen på Stocholm om then quarn som skal bygges i Norre Ström, och att de hålle embetzmennerne före att de flitigt hålle på arbete på Stocholms Slott.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 160.]

---

61. Till Slotzlåffuen på Stockholm om Målere Gull och Gullfärge, the skole handle medh Baptista Måler, att han vplater thet Konug:e M:tt för bethalningh Item om Ett stycke Fiolebrunt Gyllenduck till hög:te Konug:e M:ttz behoff then 22 Januarij Anno 85.

Wår besynnerlige ynnest. Wij wele eder trogne Männ och tienere icke förhålle, att Oss är giffuitt tillkänne, thet stoor brist skall ware i Westeråhrs på Målere Gulldh, Blå och Guuhl färge, till thet wij ther haffue befaledt att förfärdige innen wår tillkompst, Befale eder förthenskuldh här medh alffuarligen atti beflite eder om förskaffe thett meste måhlere Gull så och för:ne färge, som ther i Stockholm kann ware till att bekomme, Och ther för:ne Gull och färga inge annerstädes wore till att bekomme, Då är Oss förwisse tillkänne giffuidt, att Baptista Målere skall haffue både Målere Gull Blå och Guuhl och färga, wäll så myckitt som på thenne tiidh i Westeråhrs kan behöffues. I skole förthenskuldh medh list och lämpe handle medh för:ne Baptista att i thet aff honum kunnè bekomme för sådane bethalningh som thett kan ware wärdt. Sameledes haffuer och wår Stallmester Claes Joensson giffuit Oss tillkänne thet han weeth ehn som haffuer ett stycke Fiolenbrun Gyllendwk Och effther thet wij dhen storligen på thenne tiidh behöffue, Derföre befale wij eder här medh, atti fråge för:de Claes Joensson huadh thett för ehn är som samme Gyllendwk haffuer, och sedhen handle så medh honum, att wij dhen måtte strax bekomme och elliest få här om Swar och beskeedh i morgon, Ther medh skeer wår willie, Och i haffue eder effter rätte. Datum.

[Riks-Registraturet 1585, fol. 27.]

Digitized by Google

62. Swar på Philip Kerns Schriffuelse thenn 14 Aprilis Anno 85.

Wår ynnest tillförende. Såssom tigh tillförende är bleffuet tillschriffuit Philip Kärn, attu skulle lathe förfärdige ther i Vpsala några täcker och dörer, som skole brwkes vthi the nye wåninger på Stockholm, Dogh attu fordrede ther wiss beskeedh om såssom och Skamplunen, aff Willem Boij, hure samme täcker skole ware giorde, Så twiffle wij inthet ther opå attu wäll allrede haffuer ther om beställt, Och befale tigh ännw här medh attu endeligenn skynder opå Snidkerne thet the lathe lijde medh samme Arbethet, och icke tage någen försummellse före. Hwad wår tillkompst till Vpsala tillkommer, wele wij attu så beställer alle saker thet wij kunne komme tidt enär Oss syhnes, Wethendes tigh her effter rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1585, fol. 106 v.]

---

63. Swar till Slotzlåffuen på Stockholm på deres schriffuelse then 27 Aprilis Anno 85.

Wår besynnerlige ynnest. Wij haffue latidt Oss före läse eder schriffuelse trogne Männ Såssom wij och för några dager seden hörde vpläses then Minnesschrifft som i vår tro tienere Nils Simonssonn hade medhgiffuit, Och wele eder först opå förbe:de Minnesschrifft till Swar nådeligen icke förhålle, att hwadh Slotz byggningen tillkommer, haffue wij thalet medh Byggemesteren och giffuit honom thet meste mögeligitt kan ware och elliest täncke till sätt och medell, huru Arbetz och Embetz folcket kann bliffue affbethaledt och förnögdt, I wele och icke heller försumme medh hwad deel som behöffues till wathukonstens fullborden försee Oss och att Stadzbroen snart bliffuer tillrede besynnerligh för wår tillkompst, ther medh icke lenge bliffuer fördrögtt, ther effter i och måge wette rätte lägenheterne. Kunde och murningen på den Finske kyrcken icke allenest bliffue någedt påbegynt, vthen och fullkompnedt för wår tillkompst, såge wij thet gärne. — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1585, fol. 112 v.]

Digitized by Google

64. 11 Februarii 1586.

Bestelning för Jecop Gabrielsson, Glassemestere widh Stocholm Swartzö och Drotningeholm.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 225.]

---

65. 4 Mars 1586.

Till willem Boij om then skampelun, som Han haffuer hijtt på then trappe som på Stocholms [slott] skall bygies.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 226.]

---

66. 18 April 1586.

Till Willam Boij om store salens bygning på Stocholm.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 232.]

---

67. 9 Maji 1586.

Till Göstaf Gabrielsson på Räffle att han besteller der ifrå till Stocholms Slotts bygning ett Hundrede och femtije trappe stenar, och några Tusend Flijser i Fyrkant aldeles tillhugne.

Till Antonius Stenhuggere vdij Findland om Huggen steen till Stocholms och Wpsala Slotts bygningh.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 237.]

---

68. 31 Maji 1586.

Förskrifft för Baptiste Målere til Slottzlofuen på Stocholm, att the Lothe honom bekomme til bygningen så myckitt guld målere silffuer och ferge som han behöffuer.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 240.]

---

69. 10 Junii 1586.

Till SlottzLoffuen på Stocholm att the så bestelle att then bygning som ther haffues för händer motte medh thett förste bliffue tilrede, för Konnungh M:tts tilkompst.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 242.]

Digitized by Google

70. Till Nielz Larzszon Tulskriffuare i Stocholm att han Låther willam Boij bekomma några Hundrade Daler till ath Löne Embetz folket medh både der widh Stocholm och Swartsiö Then 18 Julii Anno: 1586:

Jahan: Wår nådhe tilförende, Tigh kommer wäl i Hugh Nielz Larzszon hwadh befalning, thu tilförende haffuer bekommit både munntheligh wthi Calmar så och skriffteligh, att thu skulle aff Låthe wår Bygningmester Willem Boij til några hundrede Daler som han kunnde stelle wårt Embetzfolk tilfridz med widh Stochholms och Swartsiö, Såsom och eliest bestelle in [i] riket en hop allehonde slagz ferge, och effter wij förnimme samme wår befalningh ähr ännu ike effterkommen, hwilket osz slett inthedt behager, tenckie och ike heller, till att holla tigh sådanne thin ohörsamhett och försumelse tilgode, Therföre wele wij ähn nu een rese haffue Digh her medh alffuarligen befalladt att thu aldeles retter tigh her effter, må thu wår för:de befalning, och medh thett aller förste, wthen all widere Dröghzmål och wrsekt Låthee för:de Willem Boije bekomme then Deell som han kan holle för:de Embetzfolk willigtt medh, och må thu wäl wette att thet skall inthedt hielpe tigh, thet thu månge befalninger om wtgiffter bekommer, För thij såsom thu wett hwad för Lust wij haffue aff Bygninger, Så måtte thu och wäl haffue thet förreståndet att the wthgiffter som komma till att öke wår Lust, och besynnerlige begeren, the borde gå för alle andre, Rette tigh för then skuld ähn nu, eller ther til skall annadt bliffua ther till giordt, Ther må thu tigh fulkommeligh effter rette och her wm så bestelle, Så Liuff tigh är wår nåde, Datum Borgholm then 18 Julij Anno 1586.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 103 v.]

---

71. Suar På Greffwe Perz, och Her Erich sparres skriffuelser Then 18 Julii Anno 1586.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — J haffue och Her Erich sparre schriffuidt oss till om ett Leijon som en Engelsk Herman haffwer för ähredt oss, och nu skal ware förwaredt vthi Kädior på Helgens holmen, begerandes dher hoss wette hwarest wij wele haffue thet ståenn-

Digitized by Google

des, så måge i dher till Låthe vpsettie ett stort skiönt huuss widh then neste Ladugården, Huilken skall ware förfluxst(!) högtt på wägerne och eliest fördeelt wthi tu eller trij rum effter thet sett som der till höffues och i sielffue well wette, på thet att för:de Leijon vthaff trängsle eller aff ondh Lucht ike motte haffue någon wanthreffnedt, I wele och eliest så befalladt att samme Leijon, så wäll som dhen dher wppå achter och skoder, motte bliffue nödtorfftelig bespisett och wnderholdne — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1586, fol. 103 v.]

---

72. 16 Julii 1586.

Till Slotts Lofwen på Stocholm om Täckett wthi thet stora Konnunghz makeett.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 248.]

---

73. 14 Augusti 1586.

Till Slotts Loffuen på Stocholm om Rött och Grönt Lennper, Mönster och Görlesk till att Cläde Wåningerne medh.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 252.]

---

74. 15 Augusti 1586.

Till Willem Boije att han förfärdiger de rum på Swartsiö huss, som honom tilförende är befallett.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 253.]

---

75. 1 October 1586.

Till willam Boije om kyrkerner(!) på Swartssiö.

Till SlottsLoffuen att the Låthe vp sättie ett Capelle på Södermalm med Korsbygning.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 263 v.]

---

76. 8 October 1586.

Till Nilz Hansson om S. Klare bygning Klocher och Altare taffle [1]).

[Riks-Registraturet 1586, fol. 265.]

---

[1]) Ett bref om samma ämnen utfärdades den 17 s. m.

Digitized by Google

77. 19 November 1586.

Till Swen Nilszon, Nilz Biugh, Matts Erichzsson och Jon Swensson att the Låthe fram före Bielker stoker spirer Tillier till Stocholms bygning.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 269 v.]

---

78. 23 November 1586.

Till Nils Larsszon på ÖLand belangandes om Huggen Sten till Slottsbygningen på Stocholm.

Till Willam Boij om Bygningen på Stocholm.

Tenne hieelp skall menige man wthi tesze efterskrefne Fögderij vtgiöra till hielp till Stocholm Slott och TegelLadan på MunnckeLegerett.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 269 v.]

---

79. 10 December 1586.

Till Hans Grott om ett Hundret Läster Kalck till Stocholms Slotts bygning.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 272.]

---

80. 13 December 1586.

Memorial för Hans Kranch att bestella om Bygningerne på Stocholm.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 272 v.]

---

81. 19 December 1586.

Till Nilz Jonsson om S. Clare Kyrkies Fönster Steen som skole wtthugges wed Wretta.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 273.]

---

82. 30 December 1586.

Till Hans Biugg om Ett Tusend allner Helsingelärfft han skall förskaffa till Stocholms Slotts bygning.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 274.]

Digitized by Google

83. 1586, 31 December.

Till Håkan Stenhugere på ÖLand att han flitteligen sammpt med Willem Jahanszon årbeter på the stener som skole till Stocholms Slotts bygningh.

[Riks-Registraturet 1586, 2: 274.]

---

84. Till Månss Strenge, att her på Swartssö, skall bortrijfwas Träwåningerne af Borggården och Vpsättias vthan til på leglig Rum, sampt om wäntholms bygning. Datum Borgholm then 27 Aprilis Ahr 88.

Wår nåde tilförende. Wij hafwe förnummitt Måns Stränge, att tu hafwer achtatt lathe rijfwe the Brästufwjer som Erich Gregersson och andre wåre tienare pläger wijstes vthi på Swartzö, vth med Trägården, och vpsättie der andre i Staden igen, Så effter wij elliest wele hafwe bortt refne alle de wåninger och huss, som Stå vth med Trägården alt in til Cantzeliedt och i then Stad vpsatt en Mur effter som Bygmestaren Willem Boije, är ther om tilskrifwidt, och wett tig tilkenne gifwe. Therföre är här med wår wilie och befalning att tu skaltt lathe komme thet samme timber som tw hafwer ärnadt til samme Stufwer, til wentholmen och ther af sampt vthaf thet Timber som tw elliest tijt hafwer framköre lathidt, medh thet förste ophugger ett Korswerke på Muren ther sammestedz effther thet sätt som för:de Willem Boije weet tig före sättia, och emädan thet sker, skal tw lathe nedriffwe then Store träbygningen som tilförende står på samme rum, och sättie den ned på Jorden, där hon bäst kan få rum där widh gården. Och ther som för:de Timber, icke kan recke till för:de Korswerke, Så skal tw så lagadt, att tijtt måtte ännu föres så myckitt som ther til feler, ifrå Alznö och Mundzö effter wij icke annadt kunne tenkie, än att tw ju hafwer lathidt hugge en hoop timber som siöledes vthi fläther kan tijdt framföres, Så skal tw och bestelle widh för:de Swartzö, att the Trästugur både den som Rijkzens Rådh pläge hafwe deres tilhåld vthi så och borgestugen och andre som här för:de äre, måtte nedrijfwes och åther vpsätties vthan för Borggården både vth med Siön och elliest ther the best wele skicke sigh, Såsom och then bygning som wår Elskelige Käre Son Konungen i Pålens Predicanter plägade wistes vthi, skal flyttias

Digitized by Google

ifrå Trägården och sättias in modt Wedegården, eller annorstädz ther hon får Rum, Och seden tw i så måtte hafwer lathidt före samme bygninger skal tw lathe flöttie trägårdz Plankedt in på Borggården så widt som Stufue eller hus tompterne tillsäije, Så lagendes at thette altt modte ware så besteldt för wår tilkomst til Stocholm, Så frampt tu wiltt göre thet oss är behageligitt. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1588, fol. 121 v.]

---

85. Till Willem Boij att han lather Guldsmederne i Vpsale förgylle Cronerne och Engelen till Tornedt Tre Croner. Datum Stägborg then 14 Junij anno 88.

Wår ynnest och nåde tilförende. Oss är förekommit Willam Boij, Att Gulsmederne vthi Stocholm icke mindre begäre ähn Trijhundredt Vngerske gyllen til att förgylle the Croner och Engelen med som skole komme på thet tornett Tre Croner huilckedt aldeles är olideligidt och borde them Straf ther före som så myckidt ther til äske och begäre, Så effter thet Dirich Gulsmed i Vpsale och hans medarbetare ther sammestedz mene sigh kunne förgylle för:de Croner och Engel med så när halfparten mindre Gull, derföre är här med wår wilie och alfwarlige befalning, attu ingen annen lather för:te Croner och Engel förgylle vthan för:de Gulsmeder i Vpsala. Hwad gulledt tilkommer warde wåre trogne Män vthi Slotzlofwen der på Stocholm ther til lefrerendes. här tw tigh effter redte skaldt. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1588, fol. 156.]

---

86. Till Oloff Knutzon att han leffrerer till Stokholms Slottz byggningh Etthundre skippund Kopper, denn 3 Januarij. Anno 1589.

[Riks-Registraturet 1589, fol. 1.]

Digitized by Google

87. Till Slotz loffuen i Stokholm om helige Trefalligheetz Kyrckie.[1]) Datum Vpsala then 6 Januarij Anno 1589.

Wår besynnerligh ynnest och nådige willie tilförende. Effter thett trogne män och vndersåther, Wij endeligen medh thett förste, och vthen någen widere fördröijelse, wele haffue helige Trefaldigheetz Kyrckie byggningh i Stocholm stelt i werckett, och ändogh wij haffue lathed skrifue wår tro vndersåthé, Anders Larson der om till (: måge icke thess mindre medh störste flijt och alfuar på wåre wegne driffue der opå att han i tijdh och besynnerligen strax i thenne wintter besteller der till både Grundhwals sten Kalk och annan tilfongh så att grundwalen och öster gaffuelen, till dhed minste motte bliffue i tilkommende sommer opfördh. Hure wij wele haffue besteltt om Slotzbygningen på Stocholm, ther om weet Willam Boij Wår willie och befallningh. Och hwadh hielp som wij haffwe lathed wåre vndersåther i Stocholms Slotz lähn påläggie, medh spirer, Tillier och bielker haffue i af thenne innelagde Zedell dhett att förnimme. Wij sende och här medh eder een fullmacht för den som skall fordre på dhedh Jern, spijk, sampt annedt meere som från Bergzlagenn till för:de Stocholms byggningh behöffues. Och äre wåre breff till Fougdterne der om vtgångne. Thessligest hafwe wij och lathed förbiude så wäl i wår Räkninge Camar, såsom och i wart Cantzelij, att inge inwisninger skole skee på the återstädher, som äre i Stokholms Slottz lähn, vtan att the skole komma till för:ne Slotz byggningh, hwilket wij eder haffue weledh wette lathe, på thett att i på altt thette kunne fliteligen fordre lathe. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1589, fol. 1.]

---

88. Till Olof Gregerson om Gråmuncke kyrckespitzen. Datum Vpsala then 6 Januarij, Anno 1589.

Wår ynnest och nådige wilie tilförende. Effter thett Oluff Grelson wij medh thett förste i Wåhr wele haffue en annen spitz

[1]) Trefaldighetskyrkan var, enligt k. Sigismunds br. den 30 Junii 1594, ämnad att byggas på den plats der Svartmunke- eller Dominicanerkloster förut legat, och som genom k. br. den 14 Jan. 1607 öfverläts åt tyska församlingen, och der tyska kyrkan sedermera uppfördes.

Digitized by Google

opsatt på Gråmuncke Klöster Kyrckie, effter thett, som M. Willem Boij weet föreschrifue. Derföre är wår wilie och befalningh, att dw nu i winter besteller och lather införe så mykedh wircke och annen tilfongh, som der till will behöffues. Och wele wij att förskriffne spitz, såsom och spitzen på S:te Clara skole blifwe både techte med Kopper. Du må förthenskuld sampt medh Anders Larson förslå hure myken Kopper, som der till kan behöffues. Ty han weet hure månge skeppund Kopper som kom på thet nye husedh, och der aff kan man wäl någedh när gisse huru mykedh till för:ne Spitzen behöffues. Wij wele och här medh såsom tilförende tigh nådeligen och alfuarligen förmanedh, att tw medh all flijt fulfölier medh S. Jacobs Kyrcke Byggningh på Norremalm, bestellendes der till nu i winter, Steen, Kalck och annen tilfongh, på thett Bygningen i tilstundende Wåhr må haffue teste större framgångh. Ther medh skeer wår wilie och thett oss aldeles behager. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1589, fol. 1 v.]

---

89. Till Anders Larson om helge Trefaldigheetz Kyrke byggningh. Datum Vpsala then 6. Januarij, Anno 1589:

Wår ynnest och nådige wilie tilförende. Du haffuer nogsampt förstaedt Wår meningh, Anders Larson att wij wele bruke tigh till att förestå helge Trefåldigheetz Kyrke byggningh som medh thet förste i Stocholm skall haffues förhender. Så effter wij haffue giffuitt wår tro tienere M. Willem Boij, fulkomligh vnderwisningh hure samme Kyrcke skall företages, der opå han tigh en afmålningh skall bekomme lathe. Och wij ingelunde wele medh samme Kyrkie byggningh lijde någen fördröijelse. —

[Riks-Registraturet 1589, fol. 2.]

---

90. Till Dominicus Par om Stenhuggernes befordring och om Pelerne till Stockholms Slotzkyrckie, Wist denn 11 Januarij 89.

Wår nåde tilförende, Tigh är wäl witterligidt Dominicus Par, att wij wele lathe bekläde Stockholms Slotzkyrckie på wäggerne medh vthuggen Steen och Pelere såsom du widere warder wår

Digitized by Google

wilie förnimmendes af Mester Willam Boijes Schriffuelse och den Afmålning eller effterlichnelse som hann digh deropå tilsänder, Så effter wij ändeligen och vthen all vndskyllen wele i tilkommende Wåhr hafue för:ne Kyrckie och eliest alle wåninger på Slotted reede så att der engång må blifue ände opå Derföre befale wij digh härmedh alfwarligen att du lather de Stenhuggere på Öland äre öfuergifue altt anned arbete som them aff tigh kann ware föresatt till Calmer och Borgholms bygning och medh all flijth holle opå thed arbethe som för:de Willam Boij them warder förestellendes, Och på thed att medh samme Arbethe motte lijde theste mere Så lathe wi nu sende tijt några Steenhuggere ifrå Stocholm huilche wij wele att ther skole holles flitheligen till arbete och blifue medh alle nödtorfter befordrede, Och är wår alfwarlige befalning att du så lager att ingen Oeenighheeth motte komme emellen themm anthen deraf att den ene parten blifuer befordred och then andre intted, eller eliest, Ty wij wele ingelunde haffue giordt emellen them någen athskildned anten medh förfordring eller eliest, Vthen du sampt med Befalningzmannen Nils Brömpz och Fougden Nils Larsson så lager och besteller att denne wår ändelige wilie troligen och flitheligen motte bliffue efterkommen och fulfölgd så att samme arbete till förste öped watn ändeligen motte blifue reede. Och skall några Skutor blifue ifrå Stocholm åstadhsände samme uthugne så wäl som och en hoop ovthuggen Steen till att hempte Jcke thesmindre skole och alle the Skuthor som där till tiäne bade i Calmer och wedh Öland finnes kunne i like motte blifue optagne medh förste öpedt watn och fulle med Steen till Stocholm sände, effter som wij derom hafue Befalningzmannen och Fougderne tilskriffue lathidt och på thed du må hafue theste större hörsamheeth medh Stenhuggerne att de blifue willige till arbetes, så lathe wij ännu sände tigh tilhande wåre Bref till thesse effter:ne Fougder huilche skole medh thed förste lefrere tigh så många Penninger som för huar står Schriffuidt, Dermedh du skall stelle för:ne Steenhuggere till fridz, Och tuifle nu intted att du medh sådane flijth drifuer her opå som du kann tenckie thed ware Oss behageligidt om du will förtiäne tack Der rätte digh effter Datum vt supra.

Nils Larsson på Öland. Peng: ..... 70 Dal:
Abraham Nilsson i Möre Peng: ..... 40 Dal:
Måns Person i Konga häredt ..... 50 Dal:

Digitized by Google

Michil Sefredsson i Östre H: .... 80 Dal:
Nils Olufson i Westre H: .... 60 Dal:

[Riks-Registraturet 1589, I: 8 v.]

---

91. Til Her Arffwed Gustafsonn Att han sender till Stocholm then Claes Snickere och Arendt Maler i Wadstene, Datum Vpsala den 11 Januarij.

Wår besynnerlige ynnest. Wij wele eder her Arffuedh Gustafsson Nadeligen icke förholle Att wij nu haffue fulkommeligen satt oss i sinnedt Att lathe fulfölie den Bygning som på Stocholms Slott är företagen, Så att thed ene gang motte komme till ände besynnerligen att wij kunne få wistes der för än wij i tilkommende Sommer Om Gudh will drage till Liffland Och effter thed att mest alle de beste EmbethesMänn äre nu i denne förledne Höst aff Pestielentzie döde bliffwe så att ther i Stocholm nepligen skall finnes några som någed gott arbethe förfärdige kunne besynnerligen Snickere och Målere, Derföre medan Oss är berätted att i Wadstene skall ware en Godh konstelig Snickere benempd Claes, Är wår nådige wilie och befalning atti sende honom sampt alle de Snidkere der äre till för:ne Stocholm, Så och then Arendt Måler som der förholler sigh och är vdi wår tiänist så lagendes att de till Fastelagen allesenest äre i för:ne Stocholm vthen all Orsächt och mothsägh:e tilstädes Görendes dermedh thed Oss är behageligidt Gudh befallendes, Datum vth supra.

[Riks-Registraturet 1589, I: 7 v.]

---

92. Til Borgmestare och Rådh i Stockholm om — — — — — — Kyrcken på JärnTorgedt skal bygges. Datum Vpsala den 28. Janua: Åhr 89.

Wår ynnest — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Wijdare efter wij wele låthe opbygge een Kyrcke wid Jerntorgedt, [1]) huarföre icke wil tiene at then rättere Platzen och Kåken skal blifua ther ståendes. Åhr fördenskuld wår wilie, atij låthe tagee then dädan och settie i den stadhen een uppå huart Malmtorgedt, — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1589, I: 18].

[1]) Denna plan kom aldrig till utförande.

Digitized by Google

93. 29 April 1589.

Til Slotzlofuen på Stockholm om de Trägårder som äre på Stockholms Slotzbacke, — — — — — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1589, I: 131 v.]

---

94. Til Philip Kärn om Tree Croner adt han med förste sender dem till Stockholm. Datum Vpsala den 8 Maij. Åhr 1589.

Effter dhet Philip Kern, du hafuer af Erich Gregersson annammedt de Croner till dig szom skole komma på Tree Croner på Stockholms Slot, dem du strax skulle hafua sendt til Stockholm, thet doch icke ännu skedt är, huilkedt oss inthed behager, och efter wij ändeligen wele hafua för:ne Croner förgylte och upsatte innan tesz wij dijt komme. Derföre är wår wilie och befalning, adt huar du icke alrede hafuer sendt dem från dig, at du då szå lager, atthe innan Morgon Afton äre i Stockholm tilstedes. Szåsom du och med ded samme skal senda dijdt een Gulsmed szom weet til at omgå der med til at förgylle szådant wärck. här om ändeligen oförsumeligen bestelandes. Sch:t Datum vt Supra.

[Riks-Registraturet 1589, I: 57 v.]

---

95. 6 Junii 1589.

Till Erich Gregerson om den store Knop til Kåppertäckedt, der medh honom sendes 30 vngerske gyllen till förgylning.

[Riks-Registraturet 1589, I: 133.]

---

96. 13 September 1589.

Till Willam Boij at han skal låthe opmure ett Torn på Stockholms Slot, ther som Klåckerne ähre uthi.

Til Philip Kärn at han medh thed allerförste förfärdiger Kåppertäckedh i thed store Fyrekantige Konungzmake.

[Riks-Registraturet 1589, I: 137.]

Digitized by Google

97. Öpett breff för Anders Larsonn om thenn Tax aff kopper vtgöres skall. Datum Stokholm thenn 28 Januarij Anno 1590.

Wij Jahann etc. Göre witterligitt att efther wij hafwe befalet och tillbetrott wår troo vndersåthe Anders Larsonn Helge Treefaldigheetz kyrkije bygningh, Och till samme bygning förfordret, förordnett thenn Tax som wij nu hafue wele aff all Plåthe kopper, nemligenn fyre marker aff huart skippundh. Derföre wele wij och ath för:ne Anders Larsonn wdi alle Steder och Markneder eller hwart någen kopper fördh bliffwer samme Tax inmane och opbäre skall. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1590, I: 19 v.]

---

98. Till Philip Kärn om bygning på Swartesiöö Datum Stokholm thenn 28 Januarij Anno 1590.

Wår ynnest och nåde tillförennde. Effter thet Philip Kärnn wij wele hafwe något Snidkare arbethe giordt wed Swartezöö, Såsom och kyrken här på Stokholm. Derföre befale wij tig alfwarligen, attu så snart thette wårdt bref kommer tig till hande säger then Jeronimus Snicker till, som ther är vdi Vpsala, att han med flere Snickare och theris redskap, oförsumligenn och strax begifuer sig till för:de Swartziö, att arbete och göre huad honum ther på wåre wegne bliffwer tilsagdt och befalet, Sammaledes skal thu och alfwarligenn tilsäije mhurmesterne, besynnerlig the som medh stuken arbete kunne, att the oforsumligenn begifwe sig hijt, så ath the dagen effter kyndermesse dag motte wara här tillstädes. Tu skalt och i like motte säije Dijrich Guldsmid till att han vthan all försummelse innen Tuå eller tree dagar til thett högste kommer här tilstädes effter wij någett hafwe ath lathe befale honum. —

[Riks-Registraturet 1590, I: 21 v.]

[1]) Af k. brefven af den 9 Jan. 1590 till Nils Bröms och Nils Larsson och den 27 Jan. s. å. till den förstnämnde (Riks-Registraturet, fol. 2 v., 19) om anskaffande af kost och lön till stenhuggarne på Öland och prålmar till stenens transport, synes att deras arbete afsåg Hel. Trefaldighets- och S. Jakobs kyrkor i Stockholm.

Digitized by Google

99. 22 October 1590.

Till Nilss Hanssonn om Stenhuggernes arbethe på Treefaldighettz Kyrkebygningh och om Anders Larsons betalningh.

[Riks-Registraturet 1590, fol. 222.]

---

100. Till Slottzloffwenn på Stocholm om altertafflenn här i Kyrkiann på Swartzö och Roosenn der offwer Altareth så och om thett teckett som göres skall emillann Nye Hwalffwed och vpgånngenn ått öffre wåningerne, Thesslikes om thenn Pyramide som göres skall här vthann för Kyrkienn. Datum Swartzö 14 Jan. Åhr 91.

Wår besynnerligh ynnest och nådige willie tillförennde. Wij wele eder trogne Männ och tiänere icke förholle, att wij well hade förmodett, att all tinng skole haffwe stådt bättre till här på Swartzö änn som wij nu förnummitt haffue, sädenn som wij haffwe begyndtt någedt gå vtth och see oss om. Och effter thett att här vdi Kyrkienn på gårdenn icke änn nu är bestelltt om nogenn altartaffle, såsom om Roosen vdi Fönstrett öffwer alltarett sönder så wäll som och sielffwe glasett. Derföre skole i alffwarligenn säije Willem Boij till att hann strax nampngiffwer några aff Stadzenns Snidker som oförsumlig kunne göre samme taffle ferdig, thesslikest och några aff Stadzmålerne som samme alltertaffle medh thed samme kunne medh mållnning, såsom ther på tiennlig ähr, medh thett snareste förfärdige. Männ här om skole i intett lijthe på för:de Willem Boij, allenest att hann nampngiffwer Embettzmännenn och säger them huru tafflann skall bliffwe giord och förmålett. Vthan i skole esomofftest ther opå fordre och mane att sådenntt motte bliffwe medh thed förste giordtt, som wij nu thett befalett haffwe. I skole och elliest alffwarligenn befale för:de Willem Boij att hann strax affärdiger ehn hijtt som kann göre för:de roose färdigh hwad heller thett skeer aff huggenn eller brennd steen. Såsom och lather några Murmestare komme hijt som leggie gulff aff tegell vdi dett nederste rummett på storste rundelenn ther gånngenn är egenum nid till Trägårdenn, förty offteb:te Willem haffwer icke bättre bestelltt änn een Tridie deell aff samme gulff är offwerlagtt medh löse bräder, och thett mere är höldt öffwer medh grännrijs. Hann

Digitized by Google

skall och elliest sennde hijtt ehn som kann förfärdige täckett emellan thett nye hwalffwed vdi nederste gångenn, emellenn samme store rundel och vpgångenn till thee öffre wåningerne, fördy wij meente alltt hade waritt huelfftt, män när wij såge till, war thett intett annedtt än lärefft och lister på slagne. Så skole i och vdi lijke motte holle Willem Boij alffwarlige före att hann nu strax latter förbättre gulffwett emellenn wår Cammer och stor Sahldörenn på Drottningeholm för änn wij komme tijdtt, hwad heller thett ske kann aff hugginn eller. Tegelstenn fördy tillförennde haffwer ther waritt lagde alldeles otiännlige och hwasse Flijser. Ehnn partt aff eder kann wäll vare wetterligitt om thett ynnkelige och förfärlige roop och låth som hordes här på Swartzö vthann för portenn på högdenn vnnder Jordenn Anno 59 om höstenn emillenn 10 och 11 för middag. Så effter thett wij ändeligenn wele haffue någed opsatt till åminnellse ther om för effterkommendenn; Derföre skole i och säije Willem Boij att hann tillsäger ehnn wiss Stenhuggere, som strax vdi desse dager tillhugger ehnn Pyramidem aff hwad slagz sten som ther vdi förrådh ähr, och thessförinnen wele wij sennde opschrifftenn tijdt som ther opå skall huggin bliffwe, Och kunne wij icke annerledes troo ähn att i Erich Matzonn wäll wette Månedz och dage talett, hwar och icke kunne i fråge ther effter aff anndre som i wette då haffwe waritt närstadde och sedenn ther om giffwe tillkenne. Om alltt thette i så ännedelige bestelle, så frampt skee skall thett oss behager.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 14 v.]

---

101. 21 Maji 1591.

Til Hans Bröms om then Skepz ladning huggen sten som Claes Döpke thädan ifrå öland och hijtt till Stocholm före skal.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 206 v.]

---

102. 16 Junii 1591.

Til Nils Olufsoon på Horns gård om Steen som skal inskeppes vdi Skuther och föres hijtt til Stocholms Kyrkio bygning. Ithem til Hans Bröms och Oluf Andersson om prämar.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 209 v.]

Digitized by Google

103. 31 Augusti 1592.

Zedell till Jacop Bagge, om thu Schippund Take Kopper schall sendes till Swartzöborgz bygning ifrå Stocholms Slott.

[Riks-Registraturet 1592, fol. 99 v.]

---

104. 28 September 1592.

Till Hans Helsing, att han af huarie 32 bönder opbär een oxe till Swartzö folchs behoff.

[Riks-Registraturet 1592, fol. 101.] [1])

II. Drottningholm.[2])

105. 18 Maji 1581.

Till Hustru Margaretha S: Hindrich Arfwedhsåns effterlefwerska till Wellinge, anlangendess några Tolfter Sågbräder till Dråningholms förbygning.

[Riks-Registraturet 1581, fol. 231.]

---

106. 11 Augustii 1592.

Till Fougdenn wedh Nacka, om tu Schippund Stångiärnn till bygningz behoff wedh Drottningholm.

[Riks-Registraturet 1592, fol. 98 v.]

Se dessutom förut n:r 40, i slutet, om Torffuesund, n:is 42, 64 och 96.

---

[1]) Utom förestående bref finnas i Riks-Registraturet öfverskrifter införda till skrifvelser rörande Stockholms och Svartsjö slott, utfärdade den 15 April 1583, 9 Maji, 16 Aug. 14 o. 18 Oct. samt 23 Nov. 1586, 1 Junii 1589, m. fl. hvilka dock ej innehålla några närmare upplysningar. Ett par andra rubriker upplysa att ett bref af den 24 Mars 1584 handlade om finska kyrkan och spetsen på klosterbygnaden, och ett af den 20 Jan. 1589 om koppar till S. Claræ kyrka. I ett bref af den 22 Maji 1574 talas om »Tw Täcke till twå wåninger her på Swartzöö Hvs.» som konungen bestält af Vrban Snidkere.

[2]) Drottningholm hette förut Thorssund eller Torffuesund, men erhöll sitt nuvarande namn af drottning Katarina Jagellonica. Det stenhus, som på denna tid här uppfördes, upplåts åt de inkallade jesuiterne.

Digitized by Google

III. Ulfsunda. [1])

107. Till Philip Kernn, vm bygningerne på Vlffwesundh till K: M:ttz ankomsth Datum Westerås thenn 28 Octobris 79.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Dhärnästh hwadh bygningerne der widh Vlfuesundh tilkomer, Så wele wij hafue dett Stakeet der är kringh gården så förfärdigett och medh porter förbättredt, Att porterne kunne blifue tilläste nähr mann will, der vm dw medh dett förste schaltt bestelle, Desligis denn Saal der widh gården är anrörendes, som wij sielfwe wele wistes vdi, den schall dw medh thet förste så förbygge och tillpynthe som dw tillförende hafuer förstådt wår wilie der vm, den tijdh dw drogsth dijtt, För all tingh så lagendes, Att för:ne Saal är till wår ankompsth så förfärdigett som wij dett hafue wele, Nemligen, Att hann schall bliffue så stoor som Salen widh Wäsby gårdh, Och der dett någerledes kann schee, see wij gerne, Att der blefue bygd een Kammer vdi för:ne Saal till wårtt behooff, så stoor och på dett rum som dett sigh bädzst kan schicke, Och schall dw wette, Att wij medh förste Lägenheet eller allersenesth medh förste Åkeföre, äre tillsinnes, will Gudh, Att begiffue Oss häden till för:ne Vlfuesundh, Till huilcken tijdh dw må fulleligenn ware förtenchtt att bestelle både vm bygningen der widh gården och annedt mere som dw sielff hafuer tilbudett och loffuedt digh wele bestyre till wår ankomsth, der rätte digh efter, Så frampt wij icke schole tale tigh till, huar någett är försumedt. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 268 v.]

IV. Waxholm. [2])

108. 29 April 1589.

Til Willam Boij om Bij Rundels takedt på Waxholmen.

[Riks-Registraturet 1589, fol. 131 v.]

---

[1]) Sätesgård i Bromma s:n, Sollentuna härad nära Stockholm.

[2]) De första befästningarne på Waxholmen anlades af kon. Gustaf I, som här 1549 lät uppföra ett stentorn med 10 alnars tjocka murar.

Digitized by Google

109. Till Jöns Personn att han lägger en stok på hwar man, till Waxholme bygningen Datum Stokholm then 16 Januarij 90.

Effter thet Jöns Peersonn wij ändelige med thet förste wele hafue vpsatt en bygningh vpå Waxholmmen, effter then beskeed som wij wår tienere hans Fellerman ther om hafue gifue latidt. Derföre är wår alfuarlige wilie och befalning, attu så snarth thette breff kommer tig tilhonde, skalt opå läggie wåre Vndersåther, så wel Frelsis Landbönder som wåre egne hwar en hielpe stok til samme bygning, Hwilke de nu med åke föredt är skole titt framkomme lathe ther tu weet tig Fulkomligen effter rätte Datum vt Supra.

[Riks-Registraturet 1590, I: 9.]

V. Upsala.

110. 12 April 1568.

Till M. Hans Gårdenär, att han begiffuer sigh till Stocholm, med sina Snickara ifrån wpsala, [1])

[Riks-Registraturet 1568, fol. 223.]

---

111. Swar till Siwardh Krwse, vm Her Pontus de Lagarde. M: Willam och andre medt thet förste skole till Vpsale förskickes, att vnderwijse honom vm bygningen. Datum Stocholm 29 Martij Anno 69.

Wij haffwe bekommitt tijnn skriffwelse Siward Krwse, och thervdaff förstått, att tw ähnn nw ingen beskeedh ifrå oss bekommitt haffwer vm thenn bygningh widh Vpsale till wår Kong:e Cröningh, Så haffwe wij allrede länge sedenn afferdigett Anders Målere till

[1]) Detta bref angifver så väl att arbetena på Upsala Slott redan då börjat, som tiden för början af bygnadsarbetena på Stockholms slott, ehuru Riks-Registraturet ej om de sednare lemnar någon vidare upplysning förr än ett och trefjerdedels år senare.

Digitized by Google

tigh tilbake medt beskedh vm alle saker. Och kunne icke nogsampt förvndre hwarföre hann icke till tigh är framkommen, ther till wij platt intitt behagh haffue, Och opå thet tw änn nw widere wår wilie vm alle saker hure wij wele bestält haffwe måtte förnimme, Dherföre wele wij nw medt thet förste i thenne weke afferdige wår tro Man och Hoffmestere Her Po[n]tus de la Garde, sampt medh then M: Willam Cleophas· och flere, som tigh vm samme bygningh både medt en deell och annen skole vnderwise. Ther tw tigh weett effter rätthe, och aldelis så besteller, att ther medt icke måtte widere någett bliffwe fördrögdt, vthan alle saker medt thet förste förfärdigede, effter som wij tigh tillförenne haffwe befaledt. Thervdinnen sker thet oss ähr behageligitt. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1569, fol. 127.]

---

112. Till Erich Henricson på Vpsala vm Bielckerne i then wåningh Söder vt på Slottedt, hann schulle lathe förhöije, Datum Calmar, thenn 28. Martij 72.

Tigh kommer wäl ihugh Erich Henrichsson hwadh befalningh wij goffwe tigh senest wij widh Vpsala Slott stadde wore, vm then wåningh Söder vth, som wij lothe begynne förhöije Bielckerne vdi, att tw then medh thett förste som mögeligit wore schulle lathe förfärdige och tilrede göre, Så kunne wij icke wethe huru här vm är besteldt eller hwadh som ther kan ware tilgiordt, effter wij haffwe förnummidt att bygmesteren som ther till war förordnedt haffuer föge waridt ther tilstädes, seden wij täden förreste icke haffwer tw heller giffwitt oss någen synnerligh bescheedh vdi midler tidh vm samme bygningh huru ther vm är besteldt, Wele förthenschuldh här medh haffwe tigh alffwarligenn på mindt och befaledt, att tw tigh aldeles effter sådane wår förre befalningh rätte schalt, och så förschaffedt, att samme wåningh måtthe så bliffwe förfärdiget och förbygd, såsom tw wår wilie och meningh ther vm förnummidt haffuer och elliest så lagedt, att alle wåninger ther widh Slottedt måtthe bliffwe wäl tillflyede, att wij kunde haffwe ther något behagh till när wij ther tilstädes komme, Ther tw weth tigh effter rätte, och härvtinnen icke tage någen försumelse, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, fol. 89.]

Digitized by Google

113. Till Erick Henricsonn och Mäster Lodwich belangendes Domkyrkenes bygningh, Datum Calmar thenn 19. Maij Anno 72.

Wij haffwe icke vthen stort bekymmer och beswäring förnummidt Erich Henrichsson och M. Lodwich, then store olycke och schade, som nw nyligen Gudh bättret, ähr händt så wäl medh Vpsala Slott, såsom och med Domkyrkien och Stadenn, hwilkedt icke lätteligen står till att vprätte igenn, Så effther wij och vtaff wår tieneres, Peer Larssons schriffwelse haffwe förstådt att en heell hoop Spannemål och fetalie schall och ware vmkommen vdi samme brandh vpå Slottedt, så att Man förthenschuldh i thenne Sommer ingen synnerlig Murning kan haffwe ther förhender effther som wij tilförenne befaledt haffwe, Dherföre är wår wilie och alffwarlige befalningh att i för all tingh winlägge eder ther vm, att domkyrckien så myckidt mögeligit kunde ware måtte någerledes bliffwe hulpen och komme vnder tak, och ther något aff hwalffwedt wore nederfallidt heller elliest stode till förbättrendes, Dhå wele wij att i ther till schole lathe förhielpe medh the Murmester som widh Vpsala Slott förordnede äre, tesligis lathe ther så mykin Steen och kalck till som behöffues Men all then Steen och kalck som seden öffwer bliffuer schole i lathe komme till Stocholms Slott och Swartzö gårdh, effther wij haffwe befaledt Anders Målere att han schall medh alffwar lathe fulfölie the bygninger som ther haffwes förhänder, Sammeledes schole i och lathe honom bekomme Murmestere och annedt Embetzfolch ifrå Vpsala sampt hwadh mer han påfordrendes warder, icke tess mindre måtte i och ther till förhielpe, att then bygning medh Domkyrckien kunde medh alffwar företages, och i thenne Sommer göres til sakenn så mykit mest mögeligit ware kan, effther som wij och ther vm haffwe latidt wår vndersåthe Swerckill Simonsson tillschriffwe, och förordnedt honom, att han sampt med edher flijtigh acht och tilsyn ther på haffwe schall, Men hwadh Slottedt belanger måtte i ther winlegge edher om, att alle wåninger besynnerligen the förnempste, ther både wij och wår Elschelige käre hussfrw och Drötningh pläge wistes vdhi, kunne thett förste som mögeligit ähr, komme vnder taak, effter som wij wår Befalningzman Peer Larsson ther vm alffwarligen

Digitized by Google

haffwe latidt tillschriffwe och befale, Ther i wethe edher effter rätte, Datum vt supra. [1])

[Riks-Registraturet 1572, fol. 152.]

---

114. Fullmacth för Frannsiscus phar att bliffwe Bygmester på Vpsala, Datum Calmar 17. Junij.

Göre wetterligidt att effther thet wij ändeligen och fulkomligen haffwe så för gott anseedt och beslutedt att Vpsala Slott som är affbrändt måtte bliffwe vpbygt och reformeret igen, Dherföre haffwe wij giffwidt thenne breffwijsere wår tro tienere och bygmester Franciscus phar, fulmacht och befalningh, att han för:de Vpsala Slotz bygningh i alle måtthe schall förestå och vpbygge effther then bescheedh och vnderwissningh som wij honom ther vm giffwidt haffwe, Sameledes haffwe wij och befaledt honom att han både medh rådh och dådh schall förhielpe att Vpsala Domkyrkie måtthe bliffwe täckt och elliest förbygd hwadh som förfallidt ähr, Biude förthenschuldh och här med alffwarligen befale wåre Fougter och Befalningzmän på för:de Vpsala, sampt alle andre som för wåre schuldh wele och schole göre och lathe att the widh wår högzste ogunst och straff ingelunde göre för:de Fransiscus härvtinnen något hinder eller förfångh, vthen heller ther till vdi alle måtthe wälwilligen förhielpe, både med Dagzwercken Mursten Kalck Bielcker och annedt träwircke, sampt all annen deell som han till för:de bygningh behöffwer, och han effter wår befalningh påfordrendes och tilseieendes warder, Wij befale och här medh alffwarligen alle Embetzmän som äre Snidkere, Stenhuggere, Murmestere, Smeder, Timbermän och alle andre ehwad nampn och Embethe the helst haffwe kunne sampt thet daglige arbetesfolck som widh för:ne Vpsala Slotz bygningh brukes schole att the äre offtebe:te Fransiscus hörige och lydige, troligen och flijteligen effther-kommendes huadh som han them på wåre wägne till offteb:te bygningz förfordringh tillseiendes och befalendes warder, hwar någen aff them lather sig härvtinnen motwillig och ohörsam befinnes han schall therföre tilbörligen straffedt bliffue Ther hwar och en weth sig aldeles och fulkomligenn effther rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, fol. 178 v.]

[1]) Ett bref af samma dag till erkebiskopen, rörande samma ämne, finnes i Riks-Registraturet.

Digitized by Google

115. Beställningh för Byggemesteren och andre Embetzmän på Vpsala Datum Stäkeborgh thenn 15. Februarij (Julij?)[1]) Anno 72.

Göre här medh wetterligit, att effther thet Vpsala Slott ähr för någon tidh seden, igenom en hoop Dieffuuls ledemot och mordbränneres tilschynden wordet afbränt, therigenom oss och Rijkedt ingen ringe schade är tilfogedt, Så på thett att förberörde Slott, hwilckidt med Rijkzens store och swåre bekostnedt är på begynt, måtte icke aldeles förfallå, vthen bliffwe vprättedt igen, Therföre haffwe wij tilschickedt och förordnedt, såsom wij och nw medh thette wårt öpne breff tilschicke och förordne thenne oss Elschelig wår tro tienere Fransiscus Phar, att han på wåre wägne öffwerste befalningen haffwe schall, till at vpbygge och förbättre, hwadh som på för:de Vpsala Slott är wordet förderffwet och seden widhere fulfölie medh bygningen, effter som han ther vm wår wilie förstådt och förnummidt haffuer och wårt öpne fulmachtz breff, som wij honom ther på giffwidt haffwe widhere förmeller, Så på thett att samme Slotz bygningh, måtte medh tess mere alffwar och större flijt komme på gångh, och vthen all fördröielse i wärckedt steldt bliffwe, Therföre haffwe wij gunsteligen vndt och efterlatidt, att så många Swensche Embetzmän både Murmestere Snidkere Timbermän och andre som till samme arbetes förfordringh i Vpsala aff oss tilförenne haffwe waridt beställthe och än här effther bestelles kunne, att the med Månedz kost på wisse tidher vm åhret schole ther försörgde bliffwe, effther then vträckningh, som wij nw ther vpå haffwe göre latidt, och vdi thette wårt öpne breff är författedt, Men the Mestere Embetzmän som tilförenne haffwe wår bestelningh, måge ther widh bliffwe, och för lijke många Måneder leffreres them theris fetalie effther bestelningen, Biude förthenschuldh och här medh befale wår tilförordnedhe Fougte på för:de Vpsala, Tesligis och andre som någen leffrering haffwe hender emillen, att the nw strax vthen all geenseielse schole leffrere för:de Embetzfolch för hwar person n. Månedz kost i alle partzeler som them på hwar Månedt haffwe bör, effther then ordningh som ther på giordh ähr, begynnendes på then n. dagh i n. Månedt

[1]) Dateringen i Registraturet är tydligen felaktig.

Digitized by Google

och lychtendes then. Octobris Seden schall them för hwar Månedt åtskileligen effter samme ordningh bliffwe leffreret sådane fetalie så lenge the medh Murningen kunne för wintrenn foort fhare, Och hwar thenne wår befalning icke skeer fyllest, och therigenom medh samme bygningh någet bliffuer försumedt, Dhå schole både Fougterne och andre the som sådane leffreringh medh fetalie haffwe hender emillen icke allenest vprätte oss then skade, wij ther på lijde, vthen och tilbörligen för sådane olydno straffede bliffwe, Ther hwar etc. Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, fol. 207 v.]

---

116. Fullmacth för Erick Henrichson att förestå Domkyrckenes bygningh i Vpsala, Datum Stäkeborgh thenn 17. Novembris Anno 72.

Göre wetterligidt, att effther wij förnimme, thett Vpsale Domkyrckie, som för någen tid seden bleff aff wådeldh förbrändh icke är så fulkomlig vpbygd som thet sig borde, och wij thett gärne seedt hade, Så vpå thet att hwadh som wij haffwe befaledt ähnnu yterligere medh samme bygningh schall företages både medh koppertäckningen och elliest, måtte på thet flijtigste bliffwe fulfölgt och efterkommit Dherföre haffwe wij nw giffwidt thenne wår tro tienere Erich henrichsson vdi befalningh att han för:de Domkyrckies bygningh schall förestå, och nw i thenne winther fordre och bestelle hooss wåre Fougter vdi Vpsala Stift, och elliest all then deell, som ther till behöffwes och förnöden ware will, Såsom han och schall haffue tilsyn medh thet Embetz och Dagzwärkes folch som på för:ne Domkyrkie bygningh arbethe schole, att the måtte göre hwadh them bliffwer befaledt, Biude förthenschuldh och här medh befale wåre Fougter och Befalningzmän vdi för:de Vpsala Stifft och Län, tesligist alle Embetzmän, som till offtebe:te bygning bliffwe brukede, att i äre för:ne Erich henrichssonn på wåre wägne hörige och lydige, wälwilligen effterkommendes, hwadh som han effter wår befalningh till för:ne Vpsala Domkyrckes vpbygningh och förmering påfordrendes och tilseiendes warder, Ther hwar och en weth sig effter rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, fol. 324 v.]

Digitized by Google

117. Till Matz Månsson vm byggningz partzeler till Vpsala, Datum Stocholm thenn 11 Martij, Anno 74.

Tigh kommer wäll ihug Matz Månssonn, atth wij som offtest medh wåre schriffwelser haffwe latidt förmane tigh, atth thw schulle medenn föret och winteren wore lathe framkomme till Vpsala Slotz bygningh hwadh deel som ther till wille behöffwes, Så förnimme wij dogh, att thw sådenn wår befallningh inthet achtet eller efterkomitth haffwer, vthenn bönderne haffwe störste parten aff the Bygningz Partzeler ännw inne medh sigh som them opålagde äre till att framfordre, till förbe:te Vpsala, hwilkett Oss platt inthet behager, Och efter wij alffwarligen haffwe befaledt wår Byggemester, atth hann i thenne tillstundende Sommer schall fullfölie samme bygningh thet mäste mögeligitt ware kann, Dherföre biude och befale wij tigh her med ännw alffwarligen, attw oförsumeligen och medh thet allerförste medh all flijtt fordrer vpå, att hwadh bygningz partzeler som wåre vndersåther vdi thijnn befallningh pålagde äre, både Stocker, Bielker, Spirer, bräder, Kalck och Kalksteenn eller hwadh nampnn thet helst haffwe kann, och synnerligenn thenn Kalck och Kalcksteenn som ligger wid Örby, måtte nw mäden något före är bliffwe framfordredt till Vpsala, Och hwar med samme bygningh bliffwer nägedt försumet, så atth Byggemesteren icke bliffwer vtaf tigh befordredt medh then deell som vdi så måttho will behöffwes, och tigh bör lathe framkomme, Dhå wele wij haffwe tigh ther om så tilltalett, atthw schallt förnimme thet wij medh alffwar mene hwad som wij både thervdinnen och elliest befale. Ther tw må wetthe tigh Fulkomligenn efter rätthe. Datum ut supra.

widh samme meningh till Anders Larsson och Bryniell Eloffzsonn.

[Riks-Registraturet 1574, fol. 46 v.]

---

118. Öpett bref för Byggemesteren och Embetzfälkett på Vpsala, att the theris vnderholdning vdi Gestrickelandh bekomme schole. Datum Stocholm thenn 1:a Julij, Anno 74.

Wij Johan etc. Göre wetterligitt, Att efter thet Vpsala Slott är för någen tijdh sedenn eg[e]nom Eeldzwåde wårdett afbrenndt ther

Digitized by Google

igennom Oss och Rijkett ingenn ringe skade är worden tillfogett, Och Fördenskuldh aldelis förnödenn är, att hwadh som ther sammestedz med Rijkzenns store och swåre bekåstnedt är wordett vpbygtt, måtte icke aldelis förfalle, Vthenn bliffwe vprättedt, vpbygdt och medh allsomstörste alffwar förbättredt igen, Therföre haffwe wij nw giffwitt thenne Oss Elscheligh wår troo tienere och tillförordnede Bygmestere Fransiscus Phar fulkomlig befallningh att hann samme bygningh medh allsomstörste alffware och flijtt schall j werket stelle, efter thenn vnderwijsning och beskeedh wij honom ther på giffuitt haffwe, Och på thett, att samme bygningh måtte thess bättre gåå för sigh, och icke vdi någen måtthe försumedt för thenn förfordring schull som ther till will behöffwes, synnerligenn medh Fetalie ther thet Swenske och Tydzske Embetz Fålck som till förbe:de Vpsala aff Oss äre besteltte och förordnede kunne haffwe theris vphelle vtaf, att the måtthe wette enn wiss städh och ortth hwar the sådantt fordre och bekomme schole, Dherföre haffwe wij gunsteligen efterlatidt som wij och nw her medh fulkomligen efterlatthe, att hwadh deel som samme Embetz Fålck både Swenske och Tydzsche her efter bör bekomme efter thenn Ordningz lydelse och inneholdh som wij tillförennde ther vpå haffwe göre och bestelle latedt, skall wår Befallningzman j Gestrickelandh Peer Larsson ware förplichtedt them j rätthenn tijdh vdi alle partzeler leffrere och bekomme latthe, nähr ther vpå fordrett bliffwer, aff thenn vpbördh som hann årligen haffwer aff Förbe:de Gestrickelanndh. Wij haffwe och gunsteligen efterlatidt att för:de wår Byggemestere Fransi[s]cus Phar, må vdi lijke måtthe fordre then deel som wij honom för sijnn person medh wårt öpne och vnderschreffne breff till vnderholdh nådigist efter latidt haffwe, synnerligen hwadh Spannemål och Fetalier belanger, aff förbe:de wår Fougdte vdi Gestrickelandh. Biude och befale fördenskuldh oftebe:de wår Befallningzman Peer Larsson, atth hann vthenn all geenseijelse och endtskyllen, för hwar Månedt åttskilelig Leffrerer förbe:de wår Byggemestere och Embetzfålkett sådenne Fetalie, efter som ordningen ther vm förmäller, Och hwar thenne wår befallningh icke scheer tillfyllest, och ther igenom medh samme Bygning något bliffwer försumedt, Då schall förbe:de Peer Larsson och the som sådanne Leffreringh medh Fetalie haffwe hender emillen, icke allenest vprätthe Oss thenn skade, wij ther af tage, vthenn tilbörligen för sådanne olydno straffede bliffwe, Ther för-

Digitized by Google

be:de Peer Larssonn och alle andre måge wette sigh aldelis och fulkomligh efter att rätthe. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1574, fol. 154.]

---

119. Bestellningh för Fransiscus Phar och thett Embetz Fålk hann haffwer j Befallningh. Datum Stocholm thenn 10 Julij, Anno 74.

Wij Johan etc. Göre wetterligitt, Atth efter thet Oss Elscheligh Fransiscus Phar wår Byggemestere på Vpsala icke kann ther tillfyllest bekomme thenn deel som wij honnom sampt thet Embetzfålck hann j befallningh haffwer till årligh besoldningh både vdi Peninger och kläde gunsteligen efterlatidt haffue. Och wij för ingen deel wele att wåre bygninger wedh för:ne Vpsala schole ther igenom förhindrede och försumede bliffwe. Dherföre haffwe wij gunsteligen vnndt och efterlatidt, att förbe:te Fransiscus Phar må årligen anname så många Peninger och andre waror aff årlige rentthen vdi Gestringelandh som sigh ther vpå kann belöpe, Dogh efter thenn bestellningh och Ordningh som wij förbe:de Fransiscus och thett Fremmende och Inlendzsche Embetzfålck på Ölanndh giffwitt och tillförenne ordnedt haffwe, och medh thenn beskeedh att offtebe:te Fransiscus Phar årligen schall wetthe göre Oss reede och Regenschap för altt thett som hann j så måtte af för:ne Lanndzende ther vpå vpbärendes warder. Ther wårtt Cammerådh, Cammererer, Tesligis wår Fougdte och Befallningzmän vdi Gestrickelandh, aldelis och fulkomlighenn måge wetthe sigh efter rätthe, icke görenndes honnom hervdinnen någett hinder widh wår ogunst. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1574, fol. 161.]

---

120. Öpett Breff för Byggemesteren och Embetz Folkett j Vpsala, atth bekomme theris vnderhold ifrå Gestrickelandh. Datum Stocholm thenn 25 Julij, Anno 74.

Wij Johan etc. Göre wetterligitt, Att efter thet wij alffwarligen haffwe befalett thenne Oss Elschelig wår troo tienere och tillförordnede Byggemestere Fransisscus Phar, att hann medh all flijtt schall vprätte och förbättre hwad som på Vpsala Slott är wordett

Digitized by Google

förderfwett, efter thenn vnderwijssningh och bescheedh wij honnom ther på giffwitt haffwe, Och på thet samme Slotz bygningh måtte thess bättre gå för sigh, Dherföre haffwe wij gunsteligen efterlatidt, att alle Embetzmän både Swensche och Tydzsche så många som till för:de Arbetes förfordringh j Vpsala äre förordnede och besteltte, både Steenhuggere, Murmestere, Snidkere, Timbermän och andre måge her efter på enn viss stadh, nemligen vdi Gestringeland, bekomme theris Fetalie och vnderholdh, efter thenn Ordningz lydelse och inneholdh som wij them ther på tillförenne haffwe giffwe lattidt, Och schall wår tillförordnede Befallningzmann j förbe:de Landzende Peer Larsson ware förplichtedt samme theris vnderholdh j rättenn tijdh efter wår vnderschriffne Ordningz inneholdh j alle Partzeler leffrere af årlige rentten, och thenn vpbördh hann elliest haffuer, Wij haffwe och gunsteligen efterlatidt, att förbe:de wår Byggemestere Franciscus Phar må vdi lijke måtto fordre thenn deel som wij honnom för sijnn person medh wårt öpne och vnderschriffne bref till vnderhold nåd:t efterlatidt haffwe, synnerligen hwad Spannemål och Fetalien belanger, af för:de wår Fougte vdi Gestringelandh. Biude och befale Fördenskuldh oftebe:te wår Befallningzman Peer Larsson, att hann vthen all geenseijelse och endtskyllenn för hwar Månett åttskillelig leffrerer förbe:de wår Byggemestere och Embetz Folck sådane Fetalie, efter som ordningen ther vm förmäller, Och hwar thenne wår befallningh icke scheer fyllest, och ther egenum med samme bygningh någett bleffwe försumett, Då schall förbe:de Peer Larsson och the som sådenne Leffreringh medh Fetalie haffwe hender emillen icke allenest vprätte Oss then skade wij ther af tage, Vthenn och tilbörligen för sådanne olydne straffet bliffwe. Ther förbe:de Peer Larsson och alle andre måge wette sigh alldelis och Fulkomligen efter rätthe. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1574, fol. 178 v.]

---

112. Till Fougterne i Norlanden, Att the sende några Ogiffte Drenger till Byggemestern i Vpsala, huilche kunne lära Embether. Datum Stocholm then 25 Februarij Anno 76:

Efther thet Hans Andersson Wij haffue befaleth wår Byggemestere på Vpsala, Att han schal til allehånde Embethe och Hant-

Digitized by Google

wercke, late ööfue och läre een hoop vnge Drengier, så at the j framtijden kunne ware brwkelige, Dherfföre befale wij tigh hermed alfwarligen, at tu endeligen med thenne brefwijsere skalt förskicke til wår Befalningzman eller byggemester wid för:ne Vpsala, Tolff vnge och ogiffte karler, the ther til skickelige och tienlige ware kunne, Och när the tijtt framkomme, schole the ther blifwe wäl försörgde, med huad deel the behöfue, Ther tu schall tig efter rätte, så frampt tu wilt göre thet Oss ähr behageligitt.

Same mehning, till

vm { Oluff Helsing 12
Hans Biugge 12
Per Erichsson ..... 6 } Drenger.

[Riks-Registraturet 1576, fol. 40.]

---

122. Fulmachtt För Nils Esschilsson Att ware Byggemesterenn till hielp och Förffordrenn. Datum Swartzöö thenn 22 Junij Anno 76.

Göre weterligitt, Att effter . wij haffue förstådt, Ath thenn Bygningh, som widh wårt Sloth Vpsala haffs förhender, icke bliffuer så fulkomligenn och nödhtårfteligenn förffordreth medh alle nödtorffter, såsom Wij gärne såge, och thet nogsampt befaleth haffue, Vthen sådanth schall genom wår Befalningzmans på för:de Vpsale, thesliges Häredz Fougternes försumelse och eliest mykitt ware förhindreth, Oss till ingen ringe schade, Althenstund Wij Åhrligen moste holle ther Een sthor hoop fremmende Embedz Folck på stohr vmkostnedt, the ther vnder tiden moste för then orsak, at the icke bliffue nödtorffteligen förffordrett, gå Ledige, Så på thett, att medh för:de Bygningz förffordringh her effter theste skickeligere och bättre måtte tilghå, Dherfföre haffue wij tilschicket och förordnet, som wij och nu her medh tilschicke och förordne thenne wår troo tiänere Nils Esschilsonn, Att han schall ware wår tilferordnede Byggemester på för:de Vpsala Franciscus Phar till hielp, i så måtte, Att han schall beställe, om alle the nödtorffter, som til för:de Bygninghz förffordring wil behöfues, både medh Dagzwercken, Bielcker, Stocker, Tegell, Kalck, Kalchsthen, Bräder, Spijk och annet mehr ehwadh nampn thett då hälst haffue kann, som offtebe:de Byggemester effter nödtorfftenn

Digitized by Google

på fordrendes warder, Så att Bygningen iw i alle måtte kunne haffue sijnn rätte fordtgånngh, och icke anthenn genom försumelse eller elliesth (:efter såsom wij förnimme här till skeedt ware:) bliffue förhindrett, Vthenn att om alle nödtorffter j tijdh, efther såsom thett kann behöffues, måtte bestält blifue, Efter såsom wij för:de Nils Eskilsonn mundtligen wår wilie och mhening ther om haffue fulkomligh förstå latedt, Biude förthenschuldh och här medh alfuarligenn befale för:de wår Befalningzmann på Vpsala, Thesliges redfougterne i härederne sampt alle andre, som vm sådane forffordringh beställe schole, Att the i alle måtte fliteligenn efterkomme, hwadh som för:de Nils Eskilsonn i så måtte, hvariom och enom, effther wår befalningh till wårt gagn tilseijendes och befalendes warder, Och aldelis så lagett, att om alle nödtorffter till offtebe:de Bygningz forffordring, måtthe vthenn all försumelse och endtskyllenn bliffue bestälth och i rätten tijdh framffordrett, Och schall för:de Nils Esschilson, som offtest giffue oss tilkenne, hure sådane wår alfwarlige beffalningh bliffuer efterkomenn, Ther förbe:te wår Befalningzmann Fougter och alle andre måge wethe sigh aldelis och fulkomligenn effter rätte.

[Riks-Registraturet 1576, fol. 147.]

123. Till Anders Larssonn, vm Kalcksthen som schal brytes til Vpsala Slotz Bygningh. Datum Swartzöö thenn 23 Junij Anno 76:

Efther som tu tilförenne Anders Larson nogsampt haffuer förnummidt, medh huadh alfware Wij wele late fulföllie Vpsale Slotz Bygningh, Så äre wij ännu aldelis widh same mhening, Och förthenschuldh giffwitt wår troo tiänere Nils Esschilsonn vdi befalningh, Att han vm alle partzeler bestelle schall, som till Bygningen wele behöfues, Så lagendes att the i tijdh måtte till för:ne Vpsala bliffue framffordrede, Och på thett att ther vm i tidh måtte bestelt bliffwe, och icke genum någen fördröghningh något medh för:ne Bygningh bliffue försumeth, Dherföre är wår alfwarlige wilie och befalning att tu håller wåre vndersåter före vdi thin befalningh att the nu i tidh vpbrythe så myken kalchstheenn, som the äre whane åhrligen til för:ne Vpsala framffordre, eller och mhere, på thett att när som för:de wår tienere ther på fordrendes warder, samme Stheen måtte dhå ware tillreede och förhånden, Her vm tu så bestelle schalt, och wethe tigh här efther rätte.

Digitized by Google

Mutatis Mutandis

Till Bryniell Elefsonn vm same mehning, och att vndersåterne vdi hans befalning schole framföre til Vpsala the Bielcker och Stocker them opå lagdt ähr.

[Riks-Registraturet 1576, fol. 149.]

---

124. Till Nils Eschilsonn att han medh större flijtt her effter achter pååa Vpsala Byggningh änn her till schedt är. Datum Stocholm thenn 19 Aprilis Anno 77.

Wij haffwe förstått Nils Eschilssonn, att thenn Lasse Helgessonn som till fougte opå vpsala Slott förordnett är, schall ännw icke wara titt ankommen icke är ther heller någenn annen, som lather sigh någedt synnerligitt wårda hwad framgångh som Bygningen ther sammestädz kann haffue. Ther vdöffwer Bygg[m]esterenn sigh mykitt beklager, effter hann icke bliffwer förfordrett, med thenn Deell han schall på hålla. Så är thett tigh wäll witterligitt, att wij för thenn saack haffwe schickedt tigh ther till och ther opå giffwitt tigh wårtt fulmachtz breff, attw schaltt haffwe acht och tillsynn ther med att samme byggningh kunne gå foortt för sigh, och att ingenn deell schulle fattes, som byggemesterenn opå eschendes wordhe. Menn effter wij förnimme thett icke så wara schedt, såsom wij thett befalett haffwe. Så må tw wethe att thett är Oss intedt behageligitt vthènn wele änn ehnn tijd haffwe tigh förmanedt, och alffwarligen buditt och befaledt attw tencker till med större alffware att achte wårtt gagnn med för:de Bygningh och inn till thes, att ther kann komme någen fougte, Så och sedenn med störste flijtt driffwer ther opå att arbetedt måtte gåå för sigh, så att wij kunne haffwe ther till ett nådight behagh, när wij framdeles i Sommer warde oss titt begiffwendes, Så frampt hwar annorlunde scheer, och någedt bliffwer genom tin försumelse obesteltt, tå schalttw therföre straffedt bliffwe. Wetendes tigh her effter rette. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1577, fol. 88 v.]

Digitized by Google

125. Swar till Erich Henrichssons och Melcher Jönssons schrifwelsse, vm Vpsale Domkyrckes förbygningh. Datum Stocholm then 28 Februarij Anno 78.

Wij hafwe bekomitt edher schrifwelsse Erich Henrichsson och Melcker Jönsson, och ther af förnumitt hwadh förrådh i hafue på wircke, till thet Torn wij wele hafue vpreest, Szå är oss samme edher flijtt behagligh, Och efther thet vdi samme edher schrifwelsse begäre een Tornbyggere ther till, Therföre hafwe wij latidt tilschrifwe wår byggemester vdi Vpsale Fransiscus Pahr, att han skall förordne edher then Timberman Christoffer, som på wårt Slott Vpsale hafwer här till arbethett, hwilken efther förbe:te bygmesters angifwende och vnderwijsningh skall företaghe sigh samme Torn till att bygge, Hwadh then Tijende Spannemål belanger i äre begärendes till samme bygningh, Ther till kunne wij inthet förre til sware, ähn wij få förnimme huruledes och till hwadh thet anlagdt ähr, som wij tilförenne till förne bygningh förläntt och efftherlatidt hafwe. sedhen wele wij oss ther vm betenckie hwar och huru myckitt wij ther till efther thenne tijdz lägenheet kunne eftherlathe, Wijdhere efther wij nådigist ähre tilsinnes, att samme Domkyrckie skall aldeles blifwe medh fleere Torn reformeredt och förbätredt efther som hon tilförenne war, therföre ähr wår gunstige och alfwarlige wilie, att i så beställe skole nu meden föredt ähr, att så myckitt wercke måtte framfört blifwe som till the andre Torn som på Korskyrcken tilförenne haffwer warit, will behöfwes, här vm i aldeles så beställe skole, Och göre i ther medh thet oss ähr behagligitt, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1578, fol. 41 v.]

---

126. Fulmacht för Philip Kern att haffwe inseende widh bygningerne som hafz förhänder bådhe widh Vpsale och Westerås, Thesligist medh täckningh och elliest, Datum Stocholm then 4 Februarij Anno 78.

Göre wetterligitt, Att efther wij förnimme och förmerckie, thet medh the bygninger som wij wele hafwe förrärdiget wedh Vpsale och Westerårss, så wäll hwadh Slotzens bygninger tilkomer

Digitized by Google

som och hwadh Domkyrcken tilhörer bådhe medh täckningh och elliest, icke så alfwarligen blifwer fulfölgdt och eftherkommit efthersom wij thet nogsampt hafwe buditt och befaledt, Dher före hafwe wij befaledt thenne wår troo Camer tienere Philip Kärn, att han ther medh nöge inseende hafwe skall och vdi alle måtte sampt medh wåre Fougdter ther samestädz sigh till thet troligeste beflijthe ther vm, att medh för:ne bygningher måtte alfwarsamligen fulfölies efther then beskeedh han mundtligen af oss bekomitt hafwer, til hwilcke bygninger han nu i tijdh vdi thenne winther skall så beställe och laghe, att alle the bygningz partzeler som ther till kunne ware af nödhen och behof görs måtte framkomme, Och för ingen deell någett tilbake lathe att på fordre som till för:ne bygninger will behof ware, Biude förthenskuld och här medh alfwarligen befale för:de wåre Fougdter och Befalningzmän, sampt alle andre wåre trogne vndersåther och tienere, som för wåre skuld wele och skole göre och lathe, att i rätte edher efther thenne wår Fulmacht, och att i troligen och flijtigen(!) ther till förhielpe, att för:ne bygningz partzeler måtte vthen all försummelsse och endtskyllen framkomme, ther opå och för:de wår tienere fordre skall, efther then beskeedh som han af oss, efther som förberörtt ähr, mundtligen haffwer, Ther medh skeer thet oss ähr behagligit och hwar och een hafwer sigh aldeles efther rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1578, fol. 44 v.]

---

127. Till Erich Henrichsson och Melcker Jönsson vm Domkyrckienes och hospitalens bygningh widh Vpsala, Datum Stocholm then 7 Februarij Anno 78.

Wij hafwe förstådt Erich henrichsson och Melcker Jönsson atti ähnnu föghe hafwe beställdt vm the nödtorfther som will behöfwes till Domkyrckennes och hospitalens bygningh ther vdi Vpsale, efther som wij edher vmbetrodt och befaltt haffwe. Szå skole i wette, att wij hafwe ther inthet behagh till, och ther som i icke medh meere flijtt och alfware här efther förskaffe till för:de bygningh och elliest, efther som i oss thet lofwett och tilsagdt hafwe, Dhå äre wij icke tilsinnes att eftherlathe edher någett vnderhold, efther som wij edher ther medh tilförende hafwe för-

Digitized by Google

tröstedt, Jcke heller lathe edher niuthe then gunst och nådhe som i här till af oss haftt hafwe, Ther i wette edher fulkomligen efther rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1578, fol. 46.]

---

128. Till Oluf Knutzson wm Taackkopper til Vpsala dom Kyrckie, Datum Stocholm denn 19 Junij. Åhr 1578.

Efter thet Oluff Knutzson at oss är tilkenne gifuidt af wår tienare Philip kern, at wåre vndersåther meste Parthen udi Helsingeland skole ware Kopperslagare, och med samme konst och arbethe szå wäl kunne uthslå Taackkopper som Kätz[l]ekopperen, derföre hafue wij nu låtidt schrifue wår Fougdte ther ij landet Mårthen Larsson till at han skal handle medh them som samme Kopperslagere Embethe kunne, at huar motte efther förmögenhethen som han bruker Embethe till uthslå szå myckin Taackkopper szom han förmå och mest kan åstad komme, och szå snart som han med them ther um förhandlet hafuer, skal han låthe tigh förstå huru myckin kopper som the kunne förarbethe, Befale tigh förthenskuld at tu låther förbe:de wår tienare szå myckin Kopper bekomme som han på fordrandes warder, och ofthebe:de Kopperslagare mest tröste uthslå, görandes ther medh thet som oss är behagligit, Schrifuitt på wårt Kong: Slott Stocholm Datum vt supra. wdi wår Regementz tijdh på thet Tijende.

[Riks-Registraturet 1578, fol. 104 v.]

---

129. Till Matz Måntzszon om Trij hundradhe Daler han Philipp Kärn lefrere skall till Vpsala Slotz och Domkyrches bygningz förfordringh. Datum Stocholm den 21 Nov.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

[Riks-Registraturet 1578, fol. 166.]

---

130. Swar vpå Philip Kernns schriffuelsse, belanngendes bygningen widh Vpsala och Westerås Slott. Datum Stocholm thenn 3 Januarij, Anno 79.

Wij haffwe bekommitt titt swar Philip Kernn på wår schriffuelsse, Ther medh thw giffuer then endtskyllen före vm Westerås

Digitized by Google

Slotz bygningh, Och att thett som Oss nw nyligen annerlunde ähr wordet berätthet om samme bygningh, änn thett som thw hafuer Oss tillsagdt, schall ware Oss osanfärdeligen andragett, Thw lather och der hoos förstå, huadh som nhu blifuer giortt på Vpsala bygningh, Så lathe wij thett blifwe vdi sitth wärde, hwadh som widh Vpsala kann bestelles, efter wij Jw icke annett kunne tencke, vthen atth ther Jw någett blifuer giortt till saachenn, Män hwadh som Oss ähr tilkenne gifuitt om Westerås, thett wetthe wij så ware, som Oss ähr berätthet, så atth wij icke kunne haffwe Lägenheet, atth komme tijtt till thenn tijdh som wij hade achtedt, och thw Oss hafuer förtröstedt, huilkitt wij gennom wår eghenn troo Cammer tienere Jacob Bagge, hafue latidt besee och förfhare, thenn Wij j så måtto wäll stelle troo till, efther wij honnom vdi andre saacher, icke medh någenn osanningh hafue befunnedt, Och hafuer samme Jacob Bagge icke allenesth thenn berättelse af Slotz-Fougtenn och Byggemesteren ther sammestedz, hwadh som thett kunde lijde medh bygningenn, vthenn hann hafuer thet och sielff seedt, såsom hann och efter wår egenn befallningh haffuer ransaket och beseedt om Bielckerne vdi the wåninger wij schulle wistes vdi, och haffuer befunnitt, att när som Panelen vnder taakett hafuer bliffwitt affriffuen, Då haffwe Bielckerne waritt så förråtne, atth mann medh händerne hafuer nästen kunnet rijffwe them sönder, huilckett ähr kommett af thenn ränne som hafuer legatt twertt öffuer alle Bielckerne, Och wele wij Fördenskuldh icke stelle Oss eller wår Höge wordnedt vdhi thenn fharligheet, att wij wele wistes vdi sådenne Wåninger som icke bättre äre förwarede. Hwarföre wij och ingelunde ähre tillsinnes att begiffwe Oss till för:de Westerås, förre änn wij wethe, att alle wåre egne Wåninger äre medh gode och nye Bielcker både ofuan och nedhann så förwarede som thett sigh bör, Och må dw fördenschuldh ware förtencht att så bestelle ther om, och lathe holle ther vpå, sampt hwadh mere samme Hwss förbygningh tilkommer, thett mäste mögligit ähr, efter som thw wår meningh ther om tillförennde Förstått hafuer, Thw schaltt och icke teste mindhre så lathe bestelle widh Vpsala såsom wår seneste schriffuelse förmäller, Och vpå thett arbethet beggestedz teste bättre kunde gå för sigh till wår ankompsth, Så må thw brwke Vrban Snidkere medh sitth selschap qwar till thett Arbete thw honnom haffuer förordnedt, Och wele wij latthe förschaffe her ifrå Stocholms Stadh så många snidkere till Swartzöö, som

Digitized by Google

ther nhw kunne behöffues, Wettenndes tigh här efther rätthe. Datum ut supra.

[Rikz-Registraturet 1579, fol. 2.]

---

131. Till Philip Kernn, belangendes Vpsala Domkyrckes teckningh. Datum Stocholm thenn 7 Januarij Anno 79.

Efther som Dw wäll westh Digh ihugkomme Philip Kernn, hure ofte wij både mundtligh och schriftligh hafue befalett tigh vm Vpsala Domkyrckes täckningh, och att thenn Luttrede Kåpper som Byggemesteren haffwer, schulle der till vttslås, Szå wele wij ännw hafwe tigh alffwarligenn buditt och befalett, Att thw icke lather Förschingre någett af thenn Luttrede Kåpar, vthenn Dw schaltt lathe slå honnom vtth till förne Domkyrckes täckningh, Så lagendes, att Taakett måtthe bliffwe färdigtt till Sommaren som Dhw Oss ther medh förtröstedt hafuer, Och denn Luttrede Kåpar som Byggemesterenn hafwer, schall dw och tage der till, efter wij j denn stadh wele lathe lefrere honnom Råkåpar igen, så att han schall inthet miste, dett thw honom tillseije kann, Och hwadh som medh förde Kåpar icke kann täcktt bliffwe, thett schall thw lathe täcke medh Spånn, och öffuerstryken medh Ferghe, efther thett sätth som nw på slotthet täcktt ähr, ther vm wår troo tienere M: Hanns Gardenär, wijdere wetth tigh wår wilie och meningh atth berätthe, Och må thw nhw i tijdh och vdi thenne winther Förskaffe in aff Häredz Fougdterne så myckin Spån som thw kann tencke behöffues will, Wij befale tigh och her medh, Att thw må j tijdh mäden winthren och förett ähr, Förschaffe så myckitt wircke som will behöffwes till Twå Spitzer på the Tw höghe Steen tornn, Eenn Spitz på hwardere Tornn, huilcke wij och vdi Sämmer wele hafwe Färdige, Ther dw haffuer tigh efther rätthe. Datum ut supra.

[Rikz-Registraturet 1579, fol. 8.]

---

132. Till Oluff Knutzson, vm then Kåpar som till Vpsala Domkyrckes täckningh ärnedt ähr. Datum Stocholm then 16 Januarij. Anno 79.

Wij wele tigh icke förholle Oluff Knutzsson, Att wij haffwe bekommitt wår troo tieneres Philip Kerns schriffwelse, ther vdi han

Digitized by Google

lather förstå, Atth the 106 skippundh som wår köpman här j Stocholm vdi förlidne hösth bekom ifrå Domkyrkenn icke ännw ähr lefreredt och bittaltt, Oanseedt, Att thw Oss på samme tijdh både medh handh och munn tillsade thett förne kåper schulle strax ther efther bliffwe bettaledt och lefreredt, Och wij änn ytligere haffwe tigh befalett, påmintt och förmanedt egennom wåre schrifuelsser icke eene reese vthenn och flere, Att thw samme Kåpper schulle bittale, vpå thett att Domkyrcken måtthe medh thett Förste bliffwe täckttt, Så förnimme wij, atth thw sådenn wår befallningh inthet haffwer efterkommitt till huilckett wij platt inthett behagh haffwe efther thett ähr Oss och Rijkett till dråpligh skadhe och dubbel bekostnedh, som wij för samme tijnn och fleres försumelsse måste på förne Domkyrcke anwende, ther wij medh ringere hade kunnedt tillwäge komme, Befale tigh fördenschuldh hermedh Alffwarligen, Att thw för alltingh så lager och besteller, atth samme Kåppar ähnnw j thenne dager måtte leffreredt bliffwe till samme hytte ther köpmannen thenn andre annammede. — — —

[Riks-Registraturet 1579, fol. 12.]

---

133. Swar på Philip Kerns Skriffwelse, belangendes — — — Sammeledes vm Spåån till Domkyrckens teckningh. Datum Stocholm thenn 17. Januarij. Anno 79.[1])

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Wij hafwe tillförenne latidt schriffwe tigh till hure såsom wij wele att Vpsala Domkyrcke schall medh Spåånn täckttt blifue, thett som medh Kåppar så snartth icke kann fulfölies, huilckenn Spånn medh Ferge schall blifue öffuerstrukenn, såsom på Slotthet skeedt ähr, och icke medh Tiere, Och wele wij ännw hafue tigh her medh påmint och Alffwarligen befalett, Att thw nhw i thenne winther Förskaffer thenn mäste Spån som thw tillwäghe komme kann. Datum ut in litteris.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 13.]

---

[1]) I ett annat bref af samma dag befaller konungen Ph. Kern att »tillflye alle våningerne (på U. slott) som wij wele wistes vdhi», och att vid slottet låta uppsätta »Trästuffwr» för konungens tjenare, samt »een synnerligh wåningh som kann ware tienligh till wår Cläde Cammer».

Digitized by Google

134. Swar till Philip Kernn, vm bygningen widh Vpsala Slott till Kong:e M:ttz ankompsth. Datum Stocholm thenn 25. Januarij, Anno 79.

— — — — — — — — — — — — — — — — Män efter thw ännw såsom och tillförennde, fulkomligen förtröster Oss, Atth wåningerne ther sammestedz, ther wij medh wår Elschelige Drottningh och Barnn, wele wistes vdi, kunne blifwe färdige jnnen enn kårtth tijdh, Dherföre achte wij jnnen några fhå wecker her efter, Att begiffue Oss till för:de Westerås, Och kann schee, när wij på samme wägh stadde ähre, atth wij då på några Nätter tillgörenndes kunne drage till Vpsala, till att besee hure medh bygningenn ähr fullfölgdt, sedenn wij ther senesth wore, och befale, hure wij ännw ytterligere om samme Bygningh wele haffue besteltt, Thw schaltt fördenschuldh så lagett, Att wåningerne ther vpå vpsala, måtte så blifue tillflyede, Att wij på någen ringe tijdh, kunde Oss der förholle, besynnerligen ther wåre legenheter så kunde sigh begiffwe, Att wij dijtt komme kunde, Hwilckett wij tigh till swar icke haffwe welett förholle. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 19.]

---

135. Till Oluff Knutzson, belangendes thenn Kåpper som till Vpsala Domkyrckes täckningh beskeedt ähr, tesligist Timber till Hammersmidien, Så och Hambrer, Städh och andre tilbehöringer som till Tree Hammersmidier widh wällinge will behöffues. Datum Swartzöö thenn 15. Martij, 79.

Tigh kommer wäll ihugh Oluff Knutzsonn, huadh beskeedh wij goffwe tigh vm thenn Kåppar som wij hafue befalett till Vpsala Domkyrckes täckningh, Så kunne wij tigh icke förholle, Atth wår troo tienere Philip Kernn, haffwer latidt Oss förstå, Atth vm samme Kåppar Luttringh schall ännw inthett ware beställtth, Vthenn atth för:ne Kåppar nhw förstth schall ware framkommen och icke ännw på någenn kortt tijdh kann bliffwe luttredt, Tesligist och atth inthett Timber till Hammer Smidien ännw ähr framkommitt, efther som wij egennom wår schriffwelsse till Jörenn Larssonn thet befaledt haffuer, thett Oss fasth förvndrer, Hwij Fougdtenn ther

Digitized by Google

medh så fördrögtt haffwer, Och wele wij ännw haffwe tigh här medh Alffwarligen befaledt, Att thw för All deel så lager, Att så myckin Kåpper som till Domkyrcken nhw ärnedt ähr, måtthe strax efter wår förre befallningh bliffwe Luttredt, och sedenn till Hambrerne ther hann vtthslåes skall leffreredt, Så som thw och ther vppå driffwe schall, Atth förne Hammersmidie måtte medh thett Förste bliffwe Färdigh, Och efter wij wele lathe flere Hamrer vprätte wedh wälinge, Therföre befale wij tigh, Atth thw lather vtthsmide såmånge Hambrer, Städh och andre tillbehöringer som till Tree Hammer smidier will behöffwes. Görendes ther medh thet som Oss ähr behageligitt och Dw hafuer tigh efter rätthe. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 64 v.]

---

136. Swar till Philip Kernn, vm bygningen på Vpsala Slotth. Datum Swartzöö thenn 9 Aprilis Anno 79.

Wij haffwe bekommitt thijnn schriffuelse Philip Kernn, sampt the Twå Skampluner på Täckenn som thw Oss ther medh tillschickedt haffwer, Och såsom thw föregiffwer, Att altth schall blifwe färdigtt och tillreede till wår ankompsth, så frampt thw kann bekomme någett Gull, Glaas och Twå Murmestere ifrå Stocholm, huilcke thw nampn giffuitt haffuer, Så wele wij tigh till swar icke haffwe förhollitt, Att huadh Gullett ahnrörendes är, haffue wij nw här inthet till att afflathe, Och på thet, Att Arbethet måtthe blifue till wår ankompst färdigtt, Så wele wij hafwe tigh gunsteligen och Alffwarligenn befalett, Att thw på wår bettalningh besteller och förschaffer tigh så myckitt gull som nödtorfteligenn will behöffues, Och wele wij så haffwe vm förgyllningen besteltt, Att the vnderste wåninger schole förfylles medh Twistegull, Männ the öffuerste medh Fijntt Gull, och fasth meer förgyltt änn rundelen är förgyltt. Ohm Fenstrenn wele wij så haffwe besteltt, Att efther thett Glaas som förhonden ähr, behöffwes widh Stocholm och mann nhw så hastigtt icke kann bekomme så myckitt Glaes som förnöden ähr till the öffre wåninger, Hwarföre wij och icke kunne ware eller wistes vdi dem, Skaltt thw fördenschuldh lathe göre Fensterbogherne tillreede och färdige, Lijke som the schole ware, och ther vdi lathe göre Trä Fönster, huilcke schole göres grå lijke som the wore Glaas. Murmesterne som thw

Digitized by Google

begärer ifrå Stockholm, kunne nhw på thenne tijdh ther ifrå icke aflathes, vthenn thw må beflijte tigh, att förschaffe andre ehwar thw kann them vpspana, Och wele wij tigh icke förhålle, Att wij haffwe satth Oss före, Att wele begiffue Oss här ifrå tijtt till Vpsala thenn 20. Maij, eller så snartth gröntt bliffwer, ther wij acht Oss på Twå eller Tree weker förholle, Befale tigh fördennschuldh här medh, Att thw rätther thine saaker ther efter, och till thet förste beflijter tigh atth Spitzenn på rundelen på Slotthet, måtthe till thenn tijdh blifue vpsatth, och att wåningerne på Slotthet, som wij wår Elschelige käre husfrw och barnn, sampt wår käre Syster, Fröken Elijzabett, schole wistes vdi, Tesligist Eenn Cammer för wåre Cläder, måtthe blifue färdige, Sammeledes haffwe wij och så förordnedt, Att Hertigh Christoffer, om hann jnnen then tijdh hijtt jn j Rijkett kommendes warder, schall bliffwe på Kongz Gården, och thett Spansche Sendebudh j Gamble Biscopz gården, Här vm thw så bestelle schaltt, Att wåningerne måge medh Fönster och elliesth blifue tillflyede, Att wij kunne hafue ther ähre vdaff.

Såsom thw till thett Sidzste vdi tijnn schriffwelse begärer, Atth wij nådigistt wele efterlathe the Fyre pundh Spanmål som ligge j gamble Vpsala kyrcke härbärge till för:de Kyrckes bygningh som thw nhw hafuer latidt påbegynne, Ther medh äre wij så nådigist tillfridz, Att samme Spannmål till för:de Kyrckebygningh må blifue anwendt, Thette wij tigh till swar hafue giffwe weledt. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 97.]

---

137. Till Oluff Knutzson, vm thenn Kåppar som till Vpsala Domkyrckes täckningh schall vttslås. Datum Vpsala thenn 13. Augusti, Anno 79.

Efter som wij för några Dager sedenn lothe tigh Oluff Knutzsonn tilschriffue och befale, Att Fyretije Skippundh Kåppar som wij Ernedt haffwe till Vpsala Domkyrckes täckningh, schulle bliffwe oförsumeligen wår troo tienere Philip Kernn tilhonde Lefreredt, them hann schall lathe vttslå till Taak Kåppar widh Watwholmen, efter wij ändeligen wele, att samme Kåppar måtte blifue medh thet allerförste hijtt fördt och komme här tillstädes mäden wij här stadde ähre, Dherföre haffwe wij åstadschickett thenne wår tienere och Drabantt Peer Siffwordsson, och honnom befalett, Att

Digitized by Google

hann för:ne Kåppar egenom Dagh och Natth hijtt framfordre schall. Befale tigh fördenschuldh här medh Alffwarligen, Att honnom för:ne 40. skippundh Kåppar vthenn all endtskyllen strax schaltt öffwerandtwarde, ändeligen så lagendes, att hann icke motthe ther bliffwe vppehollen, vthenn medh samme Kåppar strax däden skyndett och i alle måtte medh thett Allersnareste medh all nödtorftigh förfordringh befordredt, Tesligis efter wij nhw ändeligen wele, att för:ne domkyrcke måtte i thenne Höst all öffwer bliffwe medh Kåppar täckttt, Dherföre ähr wår Alffwarlige wilie, Att thw så besteller, thett the Tiugw skipp:dh råkåppar som wij tillförennde haffwe befalett, Att wedh Kåpparbärget till Taak Kåppar vttslåes schall, måtte medh thet allerförste blifue vtthslagne, För alltingh så lagendes thett samme Kåppar thet förste som mögligit ähr motte och hijtt till för:ne Vpsala schyndett och framfordrett bliffwe. Wij wele och haffwe tigh Här medh Alffwarligen befaledt, Att thw medh thet allerförste schaltt beflijte tigh vm, att nedschicke till westerås och seden wijdere till Stocholm the 40. Skeppundh Kåppar som wij haffwe befaledt, att widh wättinge [wällinge] till för:ne Domkyrckies täckningh schall vttslås, Om altt thette för:ne schall thw vthen all fördröijelse medh störste flijtt beställe, Så frampt thw wiltt göre thet Oss är behagligitt och niuthe wåhr Konunglige gunsth. Datum ut supra.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 226.]

---

138. Fulmacht för Erich Jonsson och Matz Månsson att the skulle kennes wedh Francisci Pars ägodelar och setties j quarstad till thes hanss rekenskap är öfuerseedt. Ithem och the anhtage the thwå Hammersmeder vdi Ko. M:z tienst som haffwer warit hoss för:ne Byggemester then 30 Augusti Anno 80.

Wij Jahan etc. Göre witterligitt att effter wij förnimme att Wår Bygmester vdi Wpsala Franciscus pahr, schal för nogre Dagar seden ware död blifuin och wij icke wethe huru om hanss rekenscap ware kan, effter han haffuer anammadt och wpburidt en stor hop Koppar, Theslikest rede päninger och annedt mere, och therföre ähn nu icke giordt nogen räkenskap, Derföre haffue wij giffuit thesse wåre trogne tienere Erich Jönsson, sampt wår befalningz-

Digitized by Google

man på för:de Wpsala Matz Månsson vdi befalning, att the på wåre wegne skolle wederkennes alle the ägodeler som för:de Byggemester hafuer hafft efther sig, ehuad helst thet ware kan, huilket schal aldeles oförycht vdi god förvaring ligge tilstädes till thes förbe:te Byggemesters Rekenskap kan blifue förhörd och Klaar giord. Sammeledes skolle och för:de Wåre thienere anthage wthi wåre thienst the 2 Hammer Smeder som her till haffue warit vdi för:de Byggemesters tienst, och them sampt med then Hammer Smed och Messingzgiutere the tilförende vdi wår thienst haffue antagidt, på wårt arbethe widh Wathuholmen och Jesuwads hammer bruke lathe, them för:de wår Befalningzman till widere besked med all nödtorftig förfordring tilbörligen och efther nödthorfthen skall försörie och fliteligen till arbethes holle, Vdi like motte effter wij icke weethe huru mykit Bly thet kan förslå som är nedertagedt af domkyrkien j för:de Wpsala. Derföre scholle för:de wåre tienere med thet förste lathe Samme Bly wpwäge, och giffue oss tilkenne huru mykit thet ware kan, och om thet allt kan wara tienligit ähn nu på Nytt att Teckie med. Sädan skolle the bekomme widere besked huar till Samme Bly skall bruket bliffue, Ther huar och en som haffuer sig effter rette, Schrifuidt på wårt Konglige Slott Stocholm then 30 Augusti. Anno 80.

[Riks-Registraturet 1580, fol. 152.]

---

139. 19 October 1580.

Fulmachtt för Antonio Primo, att förestå bygningerne på vpsala

[Riks-Registraturet 1580. fol. 229 v.]

---

140. 19 Januari 1581.

Till Foutherne om Byggningz wircke och Partzeler de skolle lefrere till Vpsala Slåth

Memoriall Lefreratt af Mattz Månsson, om Bygningens förfordring wedh Vpsala

[Riks-Registraturet 1581, fol. 229.]

Digitized by Google

141. 24 Januarii 1582.

Till Erick Månsson för menige man vdij Lagund, förskonede medh en fierde partt på dett bygningzwircke them pålagtt ähr.

[Riks-Registraturet 1582, fol. 112 v.]

---

142. Till Biörn wessgöthe och Oluff Gudmunsson belangendes om Tegell körslen widh Vpsala Slott Datum Stockholm thenn 23 Julij Anno 83.

Effter thet Biörnn Wässgöthe och Oluff Gudmunsson wij förnimme, att bygningen widh vpsala går icke så för sigh, såsom wij gärne såge, för then orsaak skuldh att ther icke ähre så många wärckhester widh Slottett som effter nödtorfften will behöffues till att köhre vp Tegell medh, Dherföre äre wij wordne förorsakede att fordre någen körssl aff wåre trogne vndersåther som ähre boandes närmest för:de Vpsale, Och befale eder förthenskuldh här medh atti medh thet allerförste fogeligen handle medh then menige mann vdi edre Fögderij, att the lathe sigh finnes willige till att köhre vp ifrå Tegelvgnen till Slottet, Tije Lass Tegell hwar man, enär wår Befalningzman ther sammestädz ther vpå fordrendes warder, Ther medh skeer wår willie fyllest, Och i schole eder effter rätte. Datum Vt supra.

[Riks-Registraturet 1583, fol. 201 v.]

---

143. 8 Julii 1584.

Till Tyle Hampe thett han låter opköpe 50 tolffter Sågebräder till Vpsala Slotz bygning, huilke han oförsumeligen dijt sände skal.

[Riks-Registraturet 1584, fol. 145.]

---

144. Till Jahan Sasse, om några Schippundh Rååkåpper som skall vtslåes widh Wathuholms Kopperhammer, till Vpsala Domkyrkies täckningh, then 14 Januarii A:o 85.

[Riks-Registraturet 1585, fol. 15.]

Digitized by Google

145. Till Johan Sasse om Tiugu Schippundh Stångiärn till Vpsala Slotz byggningh then 26 Aprilis Anno 85.

[Riks-Registraturet 1585, fol. 112.]

146. Öpett Breff På Några Herredher Som schole Liggie till Vpsala Slotts medh theres Daghzwerker: then 4 Martij: 86.

Göre wetterlighitt att effter thet wij förnimme att bygningen vidh Vpsala Slott icke gåår så för sigh som thett sigh bör, för the få Daghzwerker skuldh som ther til Ligge. Terföre haffwe wij nu så Låthidt förordne att wåre trogne vndersåther vdij Simetuna och Torstuna samt tröghdh och åsunda herredtt, skolle her effter på några åhr tilgörandes göre theris åhrlige wthskylder och hielpe Daghzwerker [them] til kommer, schole the så nu som förre göre til the städer som the tilförendee ähre wahne Biude för Denn skuld och her medh alffwarligen befalle wåre Fougther som haffue samma Herreder i befalningh att the åhrligen vthi retten tidh Låthe för:de åhrlige Dagzwerker komme fram til för:de Wpsala enär som helst wår Beffalninghzman ther samma städes ther opå fordrandes warder, Ther medh skeer wår willie och för:de wåre Fougther sampt Vndersåther wthi för:de Simtuna torstuna Trögd och Åssunda Hereder wette sigh effter Schrifuit på wårt Slott Calmar then 4 Martij Anno: 86. vdij wår Regemenths tidh På thett Adertondhe Wnder Konunngh:e Jnsigle.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 33 v.]

147. 9 Maji 1586.

Till Philip Kärn att han medh alsom störste alfwår och flijtt driffuer wppå, att bygningen ther widh wpsala motte gå för sigh i thenne Sommer.

Till Erich Biörsson om Bygningen som widh wpsala Slott i tilkommende Sommer skall haffues för händer Ther till att han thess förinnen skall låte bygge några Pråmer som elliest annedt

Digitized by Google

hwadh som will behöffues att framföre Kalk och steen medh till för:de bygningh.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 237.]

---

148. 15 October 1586.

Swar till Philip Kern på Hans skriffuelse medh bygmesteren först om bygningen sedan om Borglägredt Der widtt wpsala Slott. Teslikest om snickere hwilka han skall sende der iffrå till Stocholm ithem om Kalkberg i Löste Sochn i Simetuna herredt.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 265 v.]

---

149. 16 October 1586.

Till Philip Kern att han fordrer Glassblåseren som der är.

[Riks-Registraturet 1586, 266.]

---

150. 17 October 1586.

Till Philip Kärn om ett Hospital som skall oprettes wdij wpsala der som Clöstrett tilförende stått haffuer. Teslikest om Arnö bygning.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 266.]

---

151. 2 April 1590.

Till Philip Kernn att han skall latte bygge enn dam till Asper ther widh vpsala.

[Riks-Registraturet 1590, 1: 206.]

---

152. Beställning för Baltzer Glaasmester Datum Vpsala thenn 6 Januarij.

Wij Jahann, etc. Göre witterligitt att wij hafwe latidt annamme thenne brefwijsere Baltzer vdi wår tiännst för Glassmästere på wårt Slott Vpsala, och på thett hann må ware thess flijtigere vdi samme Embete, hafwe wij nådeligenn vnndt honnom åhrlig Lönn både för penninger och Kläde ottetie mark, theslikest till föde

Digitized by Google

och vnnderhold Spannemåll åhrligenn bekomme och annamme här wid wårt Slott Vpsala, doch med sådanne förordh, att ther som wår befallningzmann framdeles när förste åhrett ähr vde, förnimmer sig rinngere kunne komme til wäge med att bethale vdi stycke thaall för hwart Fönnster för sigh, må hann då ther vdinnenn göre föranndring efter tillfällenn. Ther wårt Cammerrådh, Cammererer och befallningzmänn hafwe sig efter rätte, låthanndes för:de brefwijsere för:de löhnn och vnnderhold vdi rättann tijdh om åhrett vthbekomme. Datum vt s.

Baltzer Glassmesters beställningh

Penninger	20 daler
Spannemål	6 pundh
Humble	4 Lp
Enngelst	12 alner
Sallt	½ t:a
Smör	½ t:a
Lax	½ t:a
Torsk	½ t:a
Stromming	½ t:a
Torrfisk	5 £
Oxe	1.
Får	6.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 7.]

---

153. 14 Januarii 1591.

Till Erich Gregersson Fataburs förståndere om Kopperlisternes försölfring vdi dett fyrekante Konungzmaket thär på Slottet der till wil behöfwes 2 £ eller 20 Schålpund Salarmoniach.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 201.]

---

154. 28 April 1591.

Till Isaak Nilson om dett arbete Wulf Måler hafwer lofwatt göre i Vpsale i Cappellett derpå Slottett.

[Riks-Registraturet 1591, fol. 205.]

Digitized by Google

155. 11 Augusti 1592.

Till Jsach Nilssonn och Byggemesteren dher i Vpsala om dhen förfordring the hafue begäredtt till bygningen dher sammestädz.

[Riks-Registraturet 1592, fol. 98 v.]

---

156. 14 September 1592.

Till Jsach Nilsonn, om Embetzfolchsens bespijsning wedh Vpsala Slotz bygningh.

[Riks-Registraturet 1592, fol. 100 v.]

Se dessutom n:is 7, 9, 23 och 67. [1])

VI. Sko kloster.

157. Se förut brefven n:r 3, i slutet, och n:r 17.

---

158. VII. Arnö. [2])

Till Anders Målere vm Arnööö huuss han schulle täcke lathe, Datum Stäkeborgh thenn 25. Septembris 72.

Effter thett Anders Målere wij förnimme att på Arnööön schall ware godh lägenheet både medh fiske och elliest så att man medh tidhen wäl kunne ther vprätte en Säthegårdh till wårt behof, Och effter thet Stenhuus ther vpå ähr, kan medh ringe omak och bekostningh bliffwe vpbygt, så att wij ther kunne haffwe nattläger när wij rese, althenstundh mestedelen aff Muren som ther

---

[1]) Rubriker till skrifvelser rörande bygnaderna i Upsala, men utan närmare upplysningar, äro i Registraturet intagna för den 16 Maji 1581, 17 Oct. 1584, 22 Sept. och 10 Dec. 1586 samt 5 Nov. 1590.

[2]) Arnö, ett urgammalt herresäte, beläget på ön af samma namn i Öfver-Grans s:n, Håbo härad, Upland, innehades från 1280-talet af erkebiskoparne i Upsala, men indrogs af kon. Gustaf I vid reformationen, såldes 1622 till enskild person men reducerades 1684, och är nu öfversteboställe.

Digitized by Google

tilförenne waridt haffwer, och synnerlige kellerne schole ähnnw ware oförderffwade och widh macht, så att thett lättlige kan stå till att hielpe, Dherföre haffwer oss syntz gott ware att lathe renouere och vpbyggedt igenn, Och wele förthenschuldh här medh haffwe tig befaledt att tw i thenne höst och så snart tw haffwer besteldt vm then bygning på Swartzöö, schall begiffue tigh till för:ne Arnöön och see till huru samme huus måtte bliffwe vpbygt igenn, Och ändeligen beflijte tigh att thet måtte medh taak bliffwe förwaredt, för än winthren påkommer, ehwadh rådh och medell tw ther till finne kan, Tw schalt och tilseie wåre Fougter ther vm kringh att the på thett fogelig:te handle medh wåre trogne vndersåther vdi theris befalningh att the nw i thenne tilkommende winther till samme huuss vtgöre oss en lithen hielp, medh Bielcher, Bräder och annen tilfångh, som ther till nödtorfftеligenn will behöffwes, och the nw kunne haffwe rådh och macht att vtgöre och framfordre, Så att man i tillkommende Sommer när lägligit wore, och när tw icke haffwer någen annen bygningh förhänder, kunne bygge samme huuss, medh taak fenster och Dörer, så mykitt att wij ther vdi wistes kunne, när oss så förefulle, Dog så att tw therigenom icke försumer medh Swartzö bygningh, vthen then med alffwar fulfölier, wettendes tigh aldeles här effther rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1572, fol. 283 v.]

---

159. Till Peer Matsson, Om Arnöö Bygning

Må tw wethe Peer Matssonn, Att Wij medh thet förste i tilkomende wåhr wele lathe vpbygge Arnöö Clöster, som någen tidh hafwer waridt förfallidt, och efther ther till, iblandh andre Bygningz partzeler, behöffues een hoop Bielcker, Timber, Spirer och Stälninge Wircke, såsom tw wijdere af thenne inneluchte Zedell haffuer till att förnimme, Dherfföre hafwe Wij för gott anseeth, Såsom och wår wilie och befalningh ähr, Att wåre vndersåter then mehnige man i Håtuna, Egby, Kulla och Åkers Sochner vdi thin befalningh, schole hielpe til för:de Bygning, så mykett wircke som samme Zedell förmäler, Och befale tig fördenskulld her med alfwarligen, att tw med för:ne wåre vndersåther i för:de Sochner på thet fogelig:te förhandle schalt, Att the lathe sigh finnes wälwillige och obeswärede för:de Stocker, och annedt wircke, efther oftebe:de

Digitized by Google

Zedels inneholdh att vthgöre, och thet seden medh thett aller förste til för:de Arnöön framfordre, Sådant wij them medh gunsth och nådhe wele betencke Ther tw weeth tigh aldelis efther rätte, Datum Stocholm then 24 Februarij Anno 76:

[Riks-Registraturet 1576, fol. 39 v.]

---

160. 26 Maji 1584.

Till Philip Kärn om K. M:ttz tilkomst till Arnö hus, och om för:ne huus bygning.

[Riks-Registraturet 1584. fol. 141 v.]

---

161. Till Hans Joensson att han leffrerer till Arnöös huus byggningh alle åhrlige dagzwerker Item Stocker Biellker, Tegell och Weedh then 26 Aprilis Anno 85.

Effter thet Hans Joensson, wår fullkomlige wilie är, att then Byggningh på Arnöen ändeligen skall fullföllies, Derföre är här medh wår alffwarlige willie och befallningh, attu leffrerer till för:ne byggningh alle åhrlige dagzwerker, Thesligist Stockar Biellker och Tegell weedh som du mest kann åstadh komme, Dogh så att dagzwerken icke flere göres ther till hwar dagh för sigh som wår tienere Philip Kärn ther vppå fordrendes warder, Ther du haffuer digh att effter rätte, Datum vt supra.

[Riks-Registraturet 1585, fol. 112.]

---

162. 11 December 1586.

Till Hans Joeensson om förfordring till Arnö huss.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 272.]

---

163. Till Philip Kärn att han förfärdiger Arenöö Bygning, så ath Kon: M:tt kan vdi tilkommende Sommar wistas ther vdi, sammeledes thet Lusthuus Datum Sthokholm then 9 Januarij, Anno 90.

Wår ynnest och nåde tilförende. Effter thet Philip Kärn wij endeligen hafwe satt oss före vti tilkommande Sommer (will Gudh)

Digitized by Google

at begiffwe oss till Arnöö hws, Derföre är här med wår allfwarlighe willie och befalningh, attu nu strax vdi Februarij Månedt begynner opå att lathe hwelffue Cappelen ther sammestedz, Så lagendes, att för:ne Cappälle med thet alleförste i whår motte aldeles wara tilrede och färdigdt bygdt — — — — — — — — [1]) hafue behag till, Jcke föreberendes — om thet Lusthuset som vpsetties skall vti — — — — — — — — — Så welle wij nu ingeledes haffue ther inne — — — — — — — — — tig för then skuld här med allfuarligenn, att tu — — — winter ther om så besteller, brukendes ther till then — — — — af then Stora Spitzen, som nidh togz ther på Slottet, — — — — då strax blef befalett, Och wele wij endeligenn at — — — nu Strax i Winter motte blifue opsatt, på thet att — — — och Sommer för thenn orsaak icke motte någet försumes — — murningenn Och skall nu samme Lusthus icke — — — kåpper, som tilförende var ärnedt, vthan med Tynn — — klädes, Hwilken här i Stockholm ther till slås — — — kett kan wäll blifue aff Spån, effter den tå först kan blifue — redt, såsom på Arnöö hus är giordt, Här om tu — — — såsom för:t står bestelle skalt, Så frampt skeer [thet oss är be]hagligitt, Thär thu weet tig effter rätte. Datum.

[Riks-Registraturet 1590, I: 4.]

Se dessutom förut n:r 3, i slutet, n:is 17 och 150.

VIII. Enköping. [2])

164. Till Peer Larsson, vm Eenn Träbygningh som wedh Eneköpingh vpsätties schal. Datum Stocholm thenn 17. Januarij, Anno 79.

Efter thett Peer Larssonn, wij äre tillsinnes, att lathe företage Een Träbygningh ther wedh Eneköpingh, Sådenn som wij och wår Elschelige Kere Hwssfrw kunne wistes vdi, när legenheten

[1]) Skriften är genom fukt delvis aldeles oläslig.

[2]) Det här af k. Johan III uppbygda »Kungshus» nedbrann 1609 och återställdes sedermera icke.

Digitized by Google

så begifwer, Att wij Oss tijtt begiffwendes wardhe, hwilcken wij wele haffwe vpsatt på någenn lägligh platz widh thenn Kelle som är belägenn neden för Sandåssen, Dogh efther wij äre tillsinnes, Att framdelis något när samme platz lathe förbygge Stenhws, Dherföre wele wij, atth Trääbygningen icke schall bliffwe vpsatt på thenn platz som Steenhwssett kann bliffue tillhinders, Så att för:de Träbygningh för thenn orsaak framdelis icke måtthe nedrijffwes, bekostneden förgefwes giordh. Och är her medh wår wilie och Alffwarlige Befalningh, Atth thw medh wåre Vndersåther vdi tijnn Befallningh Fogeligen Förhandle schaltt, så att the wälwilligen måtthe lathe sigh befinne, till atth hugge och framköre tijtt till för:ne Eneköpingh så många Timber Ståcker och annedt Wircke som till samme Bygningh behöffwes will, Och wele wij att thw lather Oss förstå nhär samme Stocker och wircke ähr altt framkommitt, sedenn schall thw bekomme beskeedh ifrå Oss, hure och wedh hwadh sätth wij wele haffwe samme wåningh vpbygd, Ther thw weetth tigh efter rätthe, och her om aldelis så bestellendes.

[Riks-Registraturet 1579, fol. 14.]

---

165. 15 Februarii 1582.

Till Philip Kern, att han skall lathe opsättie i then gården i Eneköping som de[n] Wdijwoden Wolodemier skall wistess vtij så monge stugur, som der kan behöfwess, och elliest förskaffe honom huadh deell han behöfwer.

[Riks-Registraturet 1582, suppl. fol. 39.]

---

166. 11 December 1586.

Till Anders Persson om Eneköpings Huss.

[Riks-Registraturet 1586, fol. 272.]

IX. Örbyhus slott. [1])

167. 16 April 1589.

Til Isack Nilson om Örbyhuss bygning, och om Skipet.

[Riks-Registraturet 1589, I: 131.]

Se äfven n:r 168.

[1]) I Wendels s:n, Örby härad, Upland. Godset egdes 1451—1641 af Wasa-slägten.

Digitized by Google

X. Elfkarleby. [1])

168. 27 Januarii 1589.

Till Isaak Nilsson om Bygningen wedh Elfkarlby, theslikest att han må beholle alle Åhrlige Renthe Penningerne och all annen Åhrlige ränthe till bygningerne, Ithem om Tegel till Örby.

[Riks-Registraturet 1589. I: 128.]

[1]) Kungsgård i socknen med samma namn vid Dalelfven.

Fortsättning jemte register intages i nästa del.

Digitized by Google

ÖFVERSIGT

AF

DEN POLSKA LITTERATUREN

MED SÄRSKILDT AFSEENDE PÅ DEN SVENSKA HISTORIEN

AF

XAVER LISKE
PROF. VID UNIVERSITETET I LEMBERG.

ÖFVERSÅTTNING FRÅN FÖRFATTARENS TYSKA ORIGINAL-HANDSKRIFT.

Digitized by Google

De slaviska folkens historiska litteratur är en grufva, rik på skatter, hvilkas värde man hos oss mera anar än lärt känna. Våra förbindelser med dessa folk hafva under vissa tidrymder varit så ingripande i vårt lands öden att det, ju mera häfdaforskningen fördjupar sig i detaljer, blifver en nödvändighet för våra historieskrifvare att göra sig till godo det nya ljus, som lyser fram i dessa folks häfder, om annars man vill söka undvika en ofta skef och partisk, alltid ofullständig skildring af tilldragelserna. Möjligheten att lära känna denna litteratur förutsätter en kunskap i dessa folks för oss i så hög grad främmande språk, som väl aldrig kan komma att annat än undantagsvis uppnås. Hvad nu särskildt Polens historiska litteratur angår, är det endast en ringa del deraf som, öfversatt på något af de mera bekanta moderna språken eller ursprungligen på latin affattad, varit tillgänglig för våra häfdatecknare, och de luckor, som härigenom uppstått, träda allt mera i dagen. Den framställning af den polska historiska litteraturens vigt och betydelse för Sveriges historia, som utg. har nöjet att här framlägga för sina läsare, är författad af professorn vid universitetet i Lemberg, R. K. N. O, d:r Xaver Liske, hvilken redan förut visat den svenska historieforskningen tjenster. Lektor A. G. Ahlqvist har nyligen af honom erhållit det egenhändiga, på tyska språket affattade manuskript, hvilket blifvit, med författarens samtycke, benäget ställdt till utgifvarens förfogande och nu här i öfversättning meddelas. På samma gång utg. härmed offentligen betygar herr prof. Xaver Liske sin tacksamhet för detta vigtiga bidrag till fäderneslandets historia, önskar han att, å de svenske historieforskarnes vägnar, få taga fasta på de löften om fortsatta bidrag till kännedomen om den polska historiska litteraturen, hvarmed han behagat öka värdet af föreliggande uppsats.

Öfversättningen är verkställd af amanuensen i K. Riksarkivet E. W. Bergman. De latinska urkunderna, som i författarens manuskript äro införda i texten, meddelas så väl inom texten i öfversättning som ock på originalspråket vid uppsatsens slut såsom bihang tillika med de anförda tyska urkunderna, hvilka det icke ansetts nödigt att på svenska återgifva.

C. S–e.

Digitized by Google

Förhållandet mellan Sverige och Polen var alltsedan slutet af XVI århundradet ingalunda vänligt, men deremot blefvo ifrån denna tid nästan med hvart årtionde beröringspunkterna allt flere, tills de åter under XVIII århundradets andra qvartalsperiod aftogo och ändtligen nästan upphörde. Den polska historiska litteraturen måste derför såväl i samtida skildringar som i senare framställningar äfven omfatta den svenska historien, för så vidt denna stått i sammanhang med den polska, om hon annars klart vill framställa hvad som angår hennes egen. Det finnes derför inom denna litteratur ett icke obetydligt antal arbeten, som alla mer eller mindre egna sin uppmärksamhet åt Sveriges förhållande till Polen, en mängd samlingar af källurkunder, som innehålla ett fruktbart material för den svenska historien.

Jag har för afsigt att i förestående blad gifva en framställning af dessa material i hopp att dermed bevisa den svenska historiografien en tjenst genom att rigta forskarenas uppmärksamhet på afhandlingar, dokumenter och urkund-samlingar, som troligen hittills icke blifvit af dem beaktade. Skulle det visa sig, att de af mig anförda arbeten verkligen innehålla något af intresse och vigt, så torde det väl ej vara svårt att göra dem tillgängliga på samma sätt som detta redan skett med *Przezdziecki's Jagiellonki Polskie*[1]) och skulle jag gerna härvid stå till tjenst.

I denna min framställning förbigår jag alla på latin affattade polska krönikor såsom *Heidenstein*, *Solikowski*, *Kochowski*, hvilka visserligen äro af vigt för Sveriges historia, men hvilka jag antager såsom kända af dem, som sysselsätta sig med historisk forskning inom samma tid. Af de på latin skrifna arbeten eller af de material-samlingar, som företrädesvis innehålla latinska dokumenter och skrifter, anför jag derför här blott de, om hvilka

[1]) De af prof. Xaver Liske på tyska öfversatta utdrag af nämda arbete, hvilka åberopas i lektor Ahlqvists monografi öfver Karin Månsdotter, förvaras i Kongl. Riksarkivet. *Öfvers. anm.*

Digitized by Google

jag kan förutsätta att de icke äro kända i Sverige. Men oaktadt jag således på detta sätt kommer att utesluta mycket, skulle dock ramen af en uppsats icke räcka till för att ens någorlunda fullständigt behandla ifrågavarande ämne; det är derför min afsigt att göra detta i en rad af uppsatser, af hvilka denna är afsedd att utgöra den första, för så vida utgifvaren af dessa blad finner det öfverensstämmande med planen för sitt arbete. Längre fram skall det kanske vara mig möjligt att meddela åtskilligt från den polska litteraturen, som ännu är i tryck outgifvet, manuskriptsamlingar af vigt för den svenska historien, för att dymedelst göra dem tillgängliga för forskaren.

I.

Om Sveriges förhållande till Polen under XV århundradet känner den polska historiografien och dess källor blott föga, såsom om Erik XIII:s förhållande till polske konungen Wladislaw Jagiello, om Eriks vistelse i Polen, särskildt i Krakau år 1424, knapt mer än hvad som står att läsa i Dlugosz Historia Poloniæ, Liber XI, pag. 474—477, leipziger-upplagan. Något nytt har härutinnan i senaste dagar *Caro* meddelat i det af honom utgifna arbetet *Liber Cancellariæ Stanislai Ciolek* (band I och II, Wien 1871 och 1874, Wien, Gerold): band I, sid. 109, 114, 115 och 150, band II, sid. 152. Då de i detta arbete offentliggjorda handlingar äro skrifna på latin och inledningen och kommentarien på tyska, så ingår jag ej här närmare på dem.

Materialer för den följande perioden förekomma, för så vidt jag vet, först i och med XVI århundradet och äfven för denna tid äro de ännu i början mycket sparsamma.

Den under namn af *Acta Tomiciana* bekanta stora samling af polska konunga-kansliets handlingar från Sigismund I:s regeringstid, hvaraf hittills utkommit 9 stora qvartband (omfattande åren 1507—1527), innehåller högst obetydligt för den svenska historien. Angående det ur Messenius och Dalin bekanta förslaget att förena Gustaf Wasa med en dotter af Sigismund I förefinnes i denna samling ej mer än ett bref. Deremot finnes deruti aftryckt under år 1522 (band VI, sid. 179—188) det bekanta s. k. »Excidium Holmense» [jemför E. G. Geijer, Geschichte Schwedens (Hamburg

Digitized by Google

1832), band I, sid. 248, not 1]. Huru denna handling råkat ibland det polska konunga-kansliets akter är oförklarligt.

De öfriga här befintliga materialer äro följande:

Från år 1516 (band IV): n:o 88: Foedus cum Christierno rego Daniæ, n:o 89: bref från Sigismund I till staden Danzig; uppmaning till staden att i Danmarks fejd med Sverige bistå det förra riket och icke tillåta någon annan makts inblandning deri, n:o 210: Sigismunds bref till Christian angående en danziger-bo, Birger Adrian Flinth, som blifvit plundrad af en viss kapten Christians; —

Från år 1522 (band VI): Sigismunds bref till Christian angående några af konungen i beslag tagna fartyg; —

Från år 1523 (band VI): Mandata a rege Daniæ et a Margaretha archiducissa Austriæ ad referendum Regi Poloniæ, datum ex Morchliniæ IV Kalendas Junias; —

Från år 1526 (band VIII): Sigismunds bref till konung Gustaf Wasa, hvari han uppmanar honom att träda i sina förfäders fotspår och förblifva vid den katholska tron, i betraktande af att påfven Clemens VII hyser de bästa afsigter emot honom och nyligen afsändt biskopen i Skara till moscowiten för att medla fred mellan honom och Sverige; —

Slutligen från år 1527 (band IX): n:o 38: Sigismundus archiepiscopo Upsalensi, n:o 39: Sigismundus episcopo Lincopensi, n:o 40: Sigismundus summo pontifici, n:o 41: episcopi regni Poloniæ summo pontifici, n:o 42: Petrus Tomicki episcopus episcopo Lincopensi, alla rörande den i Sverige frambrytande lutheranismen; n:o 206: Sigismund till Gustaf Wasa af följande innehåll: Sigismund har genom Gustafs sändebud, Herman Fosserth, förnummit hans klagan öfver Danzig, han skulle bemöda sig att afhjelpa densamma, och ändtligen n:o 56: Sigismunds bref till Gustaf Wasa angående det ofvan omnämda giftermålsförslaget. Detta är väl det intressantaste af alla och innehåller möjligen något nytt. Det är af följande lydelse (orig. handl. på latin, se bih. n:o 1):

»Helsning och all lyckas ständiga tillväxt! Högborne furste och herre, broder och käre vän. Eders höghet har genom en viss Wolfgangus, eder sekreterare, låtit oss veta Eders höghets önskan att ingå förbund och ständig fred med oss och att erhålla vår förstfödda dotter till äkta. Hvad förbund och vänskap angår, äro vi såsom alltid tillförene villige att ingå på de freds- och vänskaps-

Digitized by Google

förbindelser, som enligt våra ömsesidiga förhållanden kunna synas lämpliga; men hvad angår vår högborna dotter, så, emedan hon är den högborne konungens af Ungern systerdotter, är det icke i vår makt att svara något utan hans Maj:ts vetskap och råd; vi hafva också redan gifvit honom tillkänna Eders höghets önskningar, hvarpå dock hittills icke något svar anländt till följd af de många maktpåliggande krigiska värf, som taga hans uppmärksamhet i anspråk.[1]) Vi bedja derför Eders höghet upptaga det i godo, att vi ännu icke kunna svara något visst härutinnan, men så snart den högborne konungen af Ungern först förklarat oss sin mening, skola vi strax meddela Eders höghet bådas vår vilja och

[1]) Konung Sigismunds skrifvelse till Johan Zapolya, konung af Ungern, hvars syster Barbara, Sigismunds första gemål, var prinsessan Hedvigs moder, om hvilken prinsessa det här handlar, lyder sålunda (orig. handl. på latin, se bil. n:o 2): »Högborne furste och herre, min kære svåger och sonlige vän! Vi hafva skrifvit till Eders Maj:t med Michael Spis angående det som Eders Maj:t genom Nipschiez gifvit oss tillkänna om vår dotters, Eder systerdotters ifrågasatta giftermål. Sedermera har ett annat förslag tillbjudits oss. Den högb. konungen af Sverige önskar nämligen att erhålla hennes hand och att ingå förbund och slägtskapsförbindelse med oss. Fursten är en yngling och vår granne, hans rike ganska rikt och mäktigt och närgränsande till moscowiterna, våra fiender, hvarför denna förbindelse skulle vara oss mycket nyttig; likväl skulle det, hvarom Eders Maj:t antydt, vara mycket nyttigare och ärofullare, om det kunde ske på något värdigt sätt, hvilket vi betvifla. Enär Eders Maj:t är vår egen dotters morbror och likasom vår egen son, hafva vi imellertid icke velat svara den nämde högb. konungens af Sverige sändebud utan Eders Maj:ts vetskap och råd, och bedja vi derför att Eders Maj:t behagade gifva oss tillkänna sin tanke, hvad vi böra svara den högb. konungen af Sverige och hvad vi böra tänka om det andra giftermålsförslaget, på det vi icke måtte förlora ett tillfälle, som nu erbjudes oss men sedan möjligen icke kan ernås. Vi önska äfven att Eders Maj:t ville låta oss få veta i hvad belägenhet Eders Maj:ts riksangelägenheter för närvarande befinna sig, enär vi af hjertat önska Eders Maj:t såsom en egen son allt godt. Datum».

Äfven här saknas den närmare dateringen (Acta Tomiciana IX, n:o 57). Svaret på denna skrifvelse förefinnes icke i samlingen. Till förklaring af dess innehåll bifogar jag här följande: Konung Johan Zapolya af Ungern smickrade sig med tanken att kunna bortgifta denna sin systerdotter med konung Frans i Frankrike (såsom bekant är, blef hon sedermera förmäld med markgrefven Joakim af Brandenburg); om detta giftermålsförslag upplyses man genom en Sigismunds skrifvelse till Johan, deruti konungen af Polen uttrycker sitt tvifvel om att detta förslag skulle kunna komma till stånd, då, såsom kändt är, konung Frans redan hade förlofvat sig med Eleonora, kejsarens syster (Acta Tomiciana IX, n:o 43 och 67. Den sista nummern innehåller Sigismunds svar på en Johan Zapolyas beskickning).

Digitized by Google

skola icke underlåta något vare sig i denna sak eller eljest hvadhelst som kan synas lända till ömsesidig välvilja och förbindelse. Vi äro nämligen derom förvissade, att Eders höghet styr sig och sitt rike efter samma vishetsreglor, samma lagar och religion som Edra förfäder och med de egenskaper en rättskaffens och katholsk konung bör ega och icke tillåter sig bestickas af dessa tiders förderfvade, kätterska tros-läror, såsom vi eljest se fallet vara med de fleste andra unga prinsar. Tillönskande Eders höghet all välmåga och välvilja för oss. Datum». (Den närmare dateringen saknas.)

Jag förbigår för denna gång en längre tiderymd[1]) för att vända mig till de materialer, som den polska litteraturen innehåller för Erik XIV:s och hans efterträdares tid. Att jag härvid går förbi *Przezdziecki's* verk, har jag redan ofvan tillkännagifvit. Såsom den vigtigaste material-samling för denna tid bör väl anses det s. k. *Biblioteka ordynacyi Krasinskich* (det Krasinskiska ordinatets bibliotek). Hittills hafva häraf utgifvits fem stora band i imperial-octav, af hvilka band I icke innehåller något för den svenska historien, banden II—IV, såsom vi genast skola få se, ganska mycket, band V åter föga. Banden II—V innehålla nämligen det polska konunga-kanslets akter (till största delen polska, dock mycket äfven på latin) från den tid, då Frans Krasinski var vice kansler eller från år 1569 till 1573. I det sista bandet (det femte) finnas supplementer, till största delen tagna ur wienerarkivet. Det är mig här icke möjligt att *in extenso* anföra alla de correspondenser, som hänföra sig till Sveriges historia, då dessa skulle upptaga ett betydligt rum. För att väcka forskarens uppmärksamhet på denna samling, skall det vara nog att här anföra de vigtigare personligheter, för hvilkas historia denna publication innehåller materialer, jemte angifvande af motsvarande pagina, kanske skulle det ock vara ändamålsenligt att på samma sätt som skett med Przezdziecki's verk göra dem tillgängliga för svenske historici. Till Erik XIV:s historia höra: band II, n:o 5, 6, 15 (Instructio posterior Sacræ Regiæ Maiestatis, data internunciis in Daniam antea ablegatis, die 17. Marcii anno 1569) och 249, —

[1]) Oanmärkt bör dock här icke lemnas, att äfven ibland de preussiska urkundshandlingarna finnes mycket för denna föregående tid, som berör den svenska historien, såsom i det senast utgifna band V af Scriptores rerum prussicarum, framför allt sid. 517—528.

Digitized by Google

band IV, n:o 6; — till konung Johan III:s historia höra: band II, n:o 5, 6, 15, 22, 24, 25, 26, 187, — band III, n:o 18, 158, 160, 285, — band IV, n:o 6, 13, 52, 260, 382, 389, 390 och 396; — till Katharinas, Johans gemål, historia höra: band II, n:o 25, 26, — band IV, n:o 382. Detta är hvad som i denna samling förekommer specielt rörande Sverige; men dessutom är mycket att finna i brefven till Carl Danzai, fransyskt sändebud, som deltog i underhandlingarna mellan Danmark och Sverige, i de ganska talrikt förekommande brefven till Fredrik af Danmark, biskop Martin Kromer, hertig Magnus af Holstein, Peter Kloczewski, Johan Demetrius Solikowski, Christofer, hertig af Mecklenburg, och många andra.

Delvis äro i följande uppsatser förhållandena mellan Polen och Sverige bearbetade: först i tvenne biografier öfver Martin Kromer, den ena på tyska af *Anton Eichhorn* (Braunsberg, 1868), den andra på polska af *C. Walewski* (Warschau, 1874), dock är den senare biografien ej annat än ett bättre anordnadt, med sorgfällig biografisk förteckning öfver Kromers arbeten försedt aftryck af den föregående. De polska källorna äro i båda arbetena blott delvis rådfrågade. Om förhandlingarna i Rostock och Stettin finnes här föga som ej är förut bekant ur Dalin. Med samma ämne sysselsätter sig också *Wladislaw Nehring, o zyciu i pismach Jana Dymitra Solikowskiego* (Om Johan Demetrius Solikowski's lif och skrifter, Posen, 1860). Solikowski var, som bekant är, flere gånger använd vid beskickningar under de dansk-svenska stridigheterna. Nehring har utom de polska tryckta källurkunderna begagnat en vigtig handskrift ur dresdener-arkivet (n:o 17, fol. . ., skåpet G) under titel: Litteræ res Polonicas anni 1569 et 1570 illustrantes, hvaruti finnes ett stort antal akt-stycken, som beröra fredsunderhandlingarna 1569 och 1570. Solikowski spelade här jemte Martin Kromer den vigtigaste rolen bland de polska sändebuden. Redan 1564 (han var född 1539) erhöll han uppdrag att i en beskickning afgå till pommerska hertigarne och 1568 med Kloczewski till Danmark. Då Johan III 1569 bestigit den svenska thronen, visade sig hans svåger, Sigismund August, uppriktigt angelägen att göra slut på det dansk-svenska kriget och sökte oafbrutet att vända sina grannars uppmärksamhet på den växande moscowitiska makten. Då bad den danske konungen om Frankrikes och Polens bemedling. Men det var ej lätt att stäfja

Digitized by Google

de båda konungarnes krigslystnad. Förutom Polen och Frankrike skulle äfven några tyska stater deltaga i denna bemedling. Ifrån Polen afsändes Martin Kromer, Solikowski och Stephan Loys, de båda senare konungens sekreterare. På det franska sändebudet Danzais bedrifvande bestämdes Rostock till öfverläggningsort, ehuru denna plats föreföll de polske kommissarierna oläglig och den svenske konungen klagade, att han ingen kännedom haft om utlysningen af denna kongress. Såsom bekant är skickade Johan ej heller å sina vägnar något sändebud dit. Det var svårt att under pågående hårdnackad strid tänka på fredsunderhandlingar och af Johans bref ser man, att han sjelf ej heller mycket tänkte på fred. Sedan de polske kommissarierne med möda och knapp nöd undkommit en hotande fara på det blott svagt tillfrusna hafvet, anlände de d. 14 December till Rostock, men möttes här dels af likgiltighet dels af ovilja. Danzai's och Solikowski's bref gifva en klar föreställning om förhållandena. Så skrifver Danzai ifrån Köpenhamn d. 31 Dec., att konungen af Sverige vore det hufvudsakliga hindret för freden, då det blott var ett falskt förebärande af honom att han icke kunnat erhålla något vapenstillestånd. Hæc ego domino Solicovio amico integerrimo scripsi non legato. Solikowski åter å sin sida skildrar i en skrifvelse af den 9 Jan. 1570 sakernas läge på följande sätt: »de svenske fullmäktige skola icke infinna sig vid kongressen, ty konung Johan har ingen lejd för dem af konungen af Danmark, men derför har han det ej, emedan han ej förut begärt det, och derför har han ej begärt det, emedan under tiden händelser inträffat, som ökat förbittringen; men dessa händelser åter hafva inträffat, emedan man ej hade något vapenstillestånd. Derför hafva vi beslutat att resa hem.» — Genom en skrifvelse af d. 15 Jan. 1570 kallade ock Sigismund August sina fullmäktige tillbaka ifrån Rostock. — Den 31 Jan. befann sig Kromer åter i Heilberg. »Möda och kostnad — säger Eichhorn — voro förgäfves använda. Ännu måste strömmar af blod flyta för att afkyla de upphetsade sinnena, innan en fredlig biläggning af striden kunde möjliggöras. Kromer hade till följd af någon förkylning och genom den ogynsamma årstidens menliga inflytande ådragit sig en sjukdom, hvilken såsom varande af kronisk natur blef honom mycket besvärlig.» Imellertid förekommo alltjemt nya anledningar till oenighet mellan Danmark, Polen och Sverige. Sigismund Augusts »fribytare» hade tagit några svenska

Digitized by Google

skepp, deremot hade åter svenska kaparskepp vid finska kusten tagit konungen af Polen tillhöriga fartyg. Sigismund August skickade till sin syster, drottning Katharina, några katholska andlige och desse blefvo i Köpenhamn qvarhållne. När derför genom det kejserliga sändebudet Minckwitz's bemedling vapenstillestånd hade afslutats och en kongress blifvit sammankallad till d. 1 Juli 1570 i Stettin, befunno sig de polske kommissarierne, Kromer, Solikowski, Loys och Justus Claudius i en svår belägenhet; de skulle uppträda såsom medlare på samma gång de sjelfve hade anspråk att framställa. Men denna gång gick det lättare för sig att komma till en uppgörelse. Då de polske gesandterne d. 29 Aug. ankommo till Stettin, hade kongressen redan under någon tid rådplägat. Vid sessionen d. 1 Sept. utverkade polackarne genom Solikowski's vältalighet, att Sverige skulle återlemna åt Polen Reval, Padin, Weissenstein, Sonnenburg och Leal; åt konungen af Danmark afträdde de de lifländska besittningarna såsom förläning; af bådadera staterna fordrade de, att de skulle förbjuda moscowiten skeppsfart på Narova och med Polen afsluta ett förbund emot honom; ändtligen fordrade de ock återlemnandet af hvad som blifvit eröfradt och skadeersättning för lidna förluster. Sjelfva fredsvilkoren äro kända ur Dalin. Kromer skyndade nu ifrån Stettin öfver Posen till Warschau och afgaf här d. 12 Jan. 1571 inför konungen i ett längre på polska hållet tal en slutberättelse, som innehåller ganska mycket af intresse. Detta tal är hvarken förut tryckt eller eljest af någon begagnadt, det intager öfver 14 folio-sidor. Framdeles hafva vi tänkt meddela en öfversättning af detta arbete.

Till år 1570 hör äfven en annan gesandtskapsberättelse, som står i beröring med den svenska historien och som förekommer i en polsk publication, hvilken för öfrigt icke har något sammanhang med Sveriges historia. I de af *Joseph Szujski* utgifna *Scriptores rerum polonicarum*, hwaraf band I innehåller tre riksdags-dagböcker från åren 1548, 1553 och 1570, finnes nämligen aftryckt (I, sid. 144—147 en Andreas Schleichtings relation, hvilken det dåvarande kejserlige sändebudet Cyrus, abbot af St. Vincent, jemte sina egna rapporter öfverskickade till Wien. Der har Szujski i det kejserliga arkivet funnit den och aftryckt den i ofvan af honom utgifna arbete. Berättelsen är skrifven på tyska.

Digitized by Google

Vi meddela derur följande såsom berörande den svenska historien och hittills troligen ännu för dess forskare okändt.[1])

Af denna berättelses fortsättning ser man, att dess författare, Andreas Schlichting, under sju års tid varit i Moskwa och under senare delen af år 1570 derifrån återvändt.

På de nästföljande sidorna af denna Szujski's publication förekomma sju bref af Sigismund August från år 1570 till grefve Johan Chodkiewicz, general-befälhafvare öfver de polska trupperna i Lifland. De angå alla de svensk-lifländska angelägenheterna.

Om redan, såsom vi sett och äfven derförutan är väl kändt, Polens förhållanden till Sverige under den tid, som hittills sysselsatt oss, icke alltid varit af vänskaplig art, så blef dock detta förhållande genom Sigismund Wasas olyckliga upphöjelse på den polska thronen ojemförligt sämre. De »svenska krigen» afspegla sig i samtida uppsatser, bref, minnesmärken, likasom ock i senare historiska framställningar och gifva åt de polska skildringarna en ton af hatfull stämning mot Sverige, hvilken icke ens i våra dagar alldeles utslocknat och äfven i de under senaste tid utkomna skrifter finner ett starkt återljud. Ifrån denna tid blifva anteckningarna och de historiska afhandlingarna så talrika, att det vore omöjligt här upptaga alla. I det jag hoppas framdeles återkomma till källsamlingarna för denna senare tid, skulle jag här blott ännu vilja närmare behandla några af de historiska teckningarna från denna tidepunkt och något utförligare ingå på deras innehåll.

Så hafva vi öfver tiden för det första svenska kriget i Polen under Carl Gustaf tvenne monografier; den ena af *Carl Szajnocha: Krysztof Opsalinski* (i hans *Szkice historyczne*, Historiska skizzer, band III, Lemberg, 1861), den andra af okänd författare: *Wielko-polska w czasie pierwszei wojny szwedzkiej 1655—1657* (Stor-polen under tiden för det första svenska kriget 1655—1657, Posen, 1864). Båda monografierna behandla samma tid, Szajnocha i den afdelningen af sitt arbete som kallas *Zdrada pod Ujsciem* (förräderiet vid Ujscie). Vi skola här något utförligare framställa resultaterna af dessa båda arbeten, dels emedan de innehålla mycket som är nytt, dels för att visa på hvad sätt förhållandena till Sverige af polska skriftställare behandlas. Båda skriftställarne hafva för öfrigt utom de tryckta polska källorna haft ett ganska

[1]) Det utdrag af omförmälda relation, som författaren härefter anför, återfinnes i bihanget n:o 3. *Öfv. anm.*

Digitized by Google

rikligt manuskript-material till underlag för sina arbeten, Szajnocha ur lemberger-ossolinska institutets rika handskrifter, den andra ur posener-arkiven och en samtidig posener-benedictinernunneklostrets krönika.

Den egentliga gränsen imellan Stor-polen och det dåvarande tyska Preussen gick vid denna tid några mil i norr från den lilla staden Ujscie. Imellan denna stad och gränsen låg således en betydlig landsträcka, der enskilda städer kunde göra ett allvarsamt motstånd mot den under fältmarskalk Wittemberg anryckande svenska hären. Men den egentliga gränsskilnaden i norr bildade dock floden Netze med sina vid denna tid talrika moras, sjöar, befästade slott och städer. En af dessa nycklar vid Netze var ock staden Ujscie, belägen imellan Nakel och Czarnkow.

Till denna gränsvall, hvilken den anryckande svenska styrkan hade att öfverskrida, ilade i slutet af Juni och början af Juli 1655 enskilda afdelningar af det polska s. k. »pospolite ruszenie» (allmänna uppbådet) under ledning af sina wojwoder, kastellaner och andra anförare. Hufvudanförare voro Christoff Opalinski, woiwod (palatin) af Posen, Andreas Carl Grudzinski, wojwod af Kalisch, Maximilian Miaskowski, kastellan af Kriewen, Paul Gebicki, kastellan af Meseritz, Jacob Rozdrazewski, wojwod af Inowroclaw, Peter Opalinski, wojwod af Podlachien m. fl.

På detta sätt församlade sig vid Ujscie ett ansenligt antal beväpnade, af somliga uppskattade till 15,000, af andra ända till 24,000 man, bestående af fotfolk och rytteri; groft artilleri fattades ännu; men man hoppades dock att erhålla sådant från Warschau.

Men hvad som här var olycksbringande var bristen på enhet i ledningen af det hela. Närmaste anspråket derpå hade Opalinski redan såsom wojwod af Posen, således på grund af sin ställning såsom förste ranginnehafvare inom denna landsdel, och delvis ansåg man honom också såsom den förnämste befälhafvanden, dock mera emedan han tillhörde den mäktiga magnatslägten Opalinski än derför att han innehade högsta värdigheten i landet. Men på subordination, disciplin och lydnad var i detta sammanrafsade läger ej att tänka. Det bildade sig efter hand tre särskilda afdelningar på venstra stranden af Netze under ledning af wojwoderna af Posen, Inowroclaw och Podlachien.

Så stodo dessa afdelningar under några dagar i början af Juli utan minsta kännedom om de svenska truppernas framryc-

Digitized by Google

kande, dock kunde det ej vara tvifvelaktigt, att de snart skulle inträffa. Det oaktadt var de här församlade, oöfvade skarornas enda åstundan att åter få komma i ro och de hängåfvo sig alltjemt åt hoppet att kriget dock icke skulle bryta ut. Enhvar tillät sig att bedöma de militäriska befallningar som utgåfvos, och den fattigare adeln började snart skarvis återtåga hem, så att, redan innan de svenska trupperna visat sig, en betydligare del hade försvunnit.

Då kom underrättelse om svenska härens anryckade.

Med 17,000 man krigsöfvade trupper hade Wittemberg (i hvars svit äfven befann sig den polske förrädaren Hieronimus Radziejowski) den 11 Juli öfverskridit polska gränsen vid Heinrichsdorf och lägrat sig vid Ozaplinek. Intet tvifvel kunde vara om utgången af den förestående sammandrabbningen mellan dessa utmärkta, väl anförda trupper och de sammanrafsade hoparna af det polska »allmänna uppbådet.» Frågan gälde derför nu att icke till olyckan af ett nederlag foga den större olyckan af vanära, och detta förstodo ej de polske anförarne.

Den 18 Juli ankom en svensk trumpetare till det polska lägret och aflemnade tvenne skrifvelser till de polske befälhafvarne: den ena var från förräddaren Radziejowski, den andra från Wittemberg sjelf. Den senare innehöll blott en verifikation af den förra skrifvelsen och tillika säker lejd för dem bland de polske anförarne, som desse borde skicka till det svenska lägret för att förhandla om Stor-polens öfverlemnande åt Carl Gustaf.

Radziejowski's skrifvelse, daterad Stettin d. 12 Juli (Szajnocha meddelar den in extenso efter en i lemberger-arkivet förvarad handskrift), var, såsom man vanligen finner hos renegater med förrädiska afsigter, mycket ordrik och oklar. Men så mycket man deraf kunde förstå, handlade det om att den stor-polska adeln borde öfverlemna sig åt den svenske konungens beskydd, hvilken till vedergällning lofvade dem bekräftelse på deras rättigheter och privilegier och dessutom utlofvade dem sitt skydd för den katholska kyrkan och presterskapet.

De polske herrar senatorer rådslogo hela aftonen den 18 Juli om dessa båda skrifvelser och följande dags morgon uppsattes svaren såväl till Wittemberg som Radziejowski. I skrifvelsen till Wittemberg beropa de sig på de ännu mellan Polen och Sverige existerande stillestånds-fördragen, hvilka de till Stockholm afskickade

Digitized by Google

men ännu ej återvände polske sändebuden hade i uppdrag att förvandla till en stadigvarande fred. Så länge ännu dessa sändebud ej vore återkomna, tillhörde det ej Stor-polens ständer att utan gemensam öfverenskommelse med den öfriga delen af riket å egna vägnar skicka några kommissarier till det svenska lägret. Af samma innehåll var ock svaret till Radziejowski, dateradt i lägret d. 19 Juli (äfven detta återgifves ord för ord af Szajnocha). Båda dessa skrifvelser undertecknades af Opalinski. Åt den svenske trumpetaren gaf man 10 dukater och åtsände honom med akt-styckena. Under tiden hade Wittemberg med sin här ryckt fram och var nu på blott en dagsmarschs afstånd från de polska ställningarna. De tre polska afdelningarna förenade sig derför nu till ett helt. En patrull under wojwodens af Podlachien anförande stötte på en i antal ringare svensk afdelning och medförde 9 fångar till det polska lägret.

Nu hade man i hvarje ögonblick att förmoda ett anfall. Imellertid försökte ännu Wittemberg och Radziejowski att underhandla. De skickade derför åter en trumpetare med en skrifvelse till det polska lägret, hvaruti de uppfordrade Stor-polens inbyggare att öfverlemna sig åt konung Carl Gustaf, som vore Johan Casimirs slägting och medförde hjelptrupper emot kossackerna. »En för långt drifven ironi och fräckhet» — tillägger den anonyme polske skriftställaren.

Återigen begynte inom det polska lägret förhandlingar, huru man skulle svara på denna skrifvelse. I början rådde förtrytelse bland senatorerna och adeln, men snart öfvergick detta till fruktan, synnerligen då Wittemberg omedelbart efter affärdandet af den ofvan anförda skrifvelsen vidare framryckte och d. 24 Juli stötte tillsammans med den polska hären vid Pila. En afdelning af det polska rytteriet blef genast skingrad och den svenska armeen visade sig på motsatta stranden gentemot det polska lägret. Nu började en dock ej synnerligt blodig strid och en föga verksam kanoneld, hvarvid naturligtvis de polska trupperna kommo till korta. Så ingick natten mellan d. 24 och 25 Juli, då anarkien och förskräckelsen i det polska lägret alltmera tilltogo. Under det här rådde fullkomlig upplösning och modlöshet, i det man ömsesidigt påbördade hvarandra skulden för denna dags resultat, öfverskred den svenska armeen eller åtminstone en betydlig afdelning af densamma floden Netze vid byn Dziebow. Tidigt d. 25

Digitized by Google

Juli vid dagningen såg sig den polska hären fullkomligt omringad. Nu skickade befälhafvarne den hittills ännu qvarhållne svenske trumpetaren tillbaka till Wittemberg med den förklaring, att de voro villiga att ingå i underhandlingar.

Genast afsändes säker lejd för de polske kommissarierna och ännu tidigt samma dag begåfvo sig Opalinski och Grudzinski jemte några andra till den imellan båda lägren utsatta mötesplatsen. Der väntade dem redan de svenske delegerade: general Würz med några öfverstar och Radziejowski. Ett lifligt samtal inleddes, hvari Würz och Radziejowski sinsimellan täflade i ifver att förmå polackarne att gifva sig. Den förre upphöjde till skyarne konung Carl Gustaf och hans för Polen välvilliga afsigter, den senare öfverhopade Johan Casimir med de skymfligaste smädeord.

Enligt Würz's utsago skulle polackarne i den svenske konungen finna en mäktig försvarare mot alla sina fiender. Johan Casimir åter hade enligt Radziejowski för all den myckna orättvisa han tillfogat landet, för de genom honom föranledda kossack-krigen, för alla de oupphörliga attentaterna mot statens fri- och rättigheter, ändtligen för den i Radziejowski's person förtrampade borgerliga friheten och oskulden förtjent att af alla öfvergifvas. En sådan öfvertalningskonst var imellertid alldeles ej af nöden för att fånga Opalinski och hans oerfarne brorson i nätet. Båda samtyckte till de dem förelagda vilkoren, men fordrade ett uppskof för att kunna öfverenskomma med de i lägret qvarblifne och erhålla deras bifall. De svenske delegerade samtyckte till några timmars anstånd; hvarefter kapitulationsvilkoren skulle skriftligen uppsättas.

Häruppå följde således ännu en sista rådplägning i det polska lägret, — ett sista tillfälle för Opalinski att göra bruk af sin senatoriska vältalighet. Hittills hade han begagnat den för att omintetgöra goda rådslag, — säger Szojnocha — nu gälde det för honom att tillråda sina landsmän ett af de skymfligaste steg historien känner. Men till och med inom en sådan församling som den vid Ujscie läto sig några röster höras, som uppfordrade de närvarande att förkasta de förelagda punkterna. Så föreslogs, att man skulle slå sig igenom till Thorn, för att der förena sig med de från kurfursten af Brandenburg väntade hjelptrupperna. Andra åter röstade för att man skulle försvara sig i morasen kring Netzé. Men då Opalinski icke understödde någotdera förslaget,

Digitized by Google

och största delen af det »allmänna uppbådet» ingalunda gjorde någon hemlighet af sin önskan att så hastigt som möjligt, om äfven med vanära, få återvända till sina hem för att der öfverlemna sig åt veklig ro, så förklingade utan gensvar de enstaka behjertade stämmorna och klenmodet segrade. Man förenade sig om att antaga vilkoren och redan samma eftermiddag satte sig åter de båda wojwoderna med de öfriga kommissarierna till häst för att ännu en gång förhandla med Radziejowski och svenskarne. Nu kommo här de bekanta Ujscie-artiklarna till stånd. »För att karakterisera ärligheten och omdömesförmågan hos de män, som affattat denna skymfliga kapitulation och deruti deltagit, — säger den anonyme författaren — är det nog att omnämna, att det icke ens ett ögonblick kommit i svenskarnes tanke att uppfylla något enda af de nedskrifna vilkoren.»

Sedan kapitulationen var underskrifven, anstälde Wittemberg en lysande bankett för wojwoderna och den ansenligare adeln, hvari dessa efter sålunda fulländadt värf verkligen också deltogo. Det »allmänna uppbådet» spridde sig nu åt alla håll, och på samma sätt det enligt vilkoren till svenskarne öfverlåtna infanteriet.

Underrättelserna om hvad som passerat vid Ujscie kommo hastigt fram till Posen. Redan d. 26 Juli om morgonen hörde man på gatorna larmet af de från staden flyende. »Skynda, fly hvart du kan, — hette det öfverallt — svenskarne äro här innan middagen.» Snart ankommo de båda wojwoderna, Opalinski och Grudzinski. De sammankallade rådsherrarne till rådhuset; de röster, som här höjdes för att man skulle försvara staden, nedtystades med hotelser; fred och kapitulation — hette det — är afslutad, staden måste med välvilja upptaga svenskarne. Sedan de så uppskrämt rådsherrarne, lemnade de sjelfve omedelbart staden. Strax efter deras afresa urladdade sig öfver staden ett fruktansvärdt åskväder med häftiga regnskurar, dunder och blixt — säger benedictiner-krönikan — och under detta oväder visade sig för de undrande och uppskrämda stadsinvånarne åt förstaden Chwaliszewo till de första afdelningarna af det svenska rytteriet.

Samma krönika beskrifver deras ankomst på följande sätt: »Efter abbedissans och flere systrars afresa inträffade svenskarne på den hel. Annas dag (26 Juli) straxt efter middagen och började ännu samma dag att plundra och roffa. Våra herrar, wojwoderna af Posen och Kalisch, hade åtföljde af en svensk trum-

Digitized by Google

petare anländt före dem och befallt staden att gifva sig. Då borgarena icke ville verkställa deras befallning och påstodo, att de vore i stånd att försvara sig, sade herrarne: »om I försvaren eder, så hålla vi ej längre ett med eder och då kommer det att gå eder värre, ty vi hafva redan alla öfverlemnat oss åt konungen af Sverige.» Då visste rådet ej längre någon hjelp och underkastade sig; trumpetaren fick således meddela svenskarne, att de obehindradt kunde intåga i staden. Dagen derpå kom den svenske kommendanten, en kommissarie och flere högre svenske officerare; men våra herrar lemnade skyndsamt staden. Befallning gafs genast att till den utanför staden lägrade hären skulle utlevereras fourage, samt dagligen: 30 oxar, 100 får, 3,000 limpbröd, 100 tunnor öl; förutom dem, som man måste upptaga i staden, hade en betydlig del stannat utanför, alla eländiga och utmattade. De yttrade sjelfve till våra landsmän: »om blott 300 väl rustade man af edra hade marscherat ut emot oss, så skullen I med lätthet besegrat oss, fastän vi voro 7,000.» Första dagen sade man, att det redan var fred, våra egna herrar vore anlända; men redan andra natten började de att plundra judarnes och andra stadsboars butiker; hela vinfat togo de ur magasinerna, tömde deras innehåll och vältade sig sedan på marken såsom vilda djur; utan svårighet skulle de här till sista man kunnat nedgöras, om någon velat angripa dem. Efter några dagar ankommo konungens svåger, kansleren och Radziejowski; dessa borttogo alla stadens kanoner. De fordrade dessutom af staden dess privilegii-handlingar och konstitutioner, hvilka borgarena hade undandolt eller rättare bortsändt och hvarom de alldeles intet ville yppa. De föregåfvo att de utan sin konungs tillstånd icke vågade det; då man härutinnan såg dem orubbliga, kastades de äldste i fängelset och borgmästaren bevakades noggrant, hvarthelst han färdades voro ryttare tätt efter honom. Slutligen tvungos de att svära på att de ej visste, hvarest våra privilegier nu vore. Efter edens aflägganде behandlades rådsherrarne mildare och utsläpptes ur fängelset, dock höll man dem ännu under bevakning. Derefter tillsatte de svenske herrarne sina egna tjenstemän och de våra hade intet mer att säga.» Så långt benedictiner-krönikan. Då svenskarne inryckte i staden, föll för en svensk ryttares hand suffraganbiskopen Branecki invid domkyrkan; vid bernhardiner-klostret nedgjorde de en annan prestman. Först d. 2 Aug. kom Wittemberg

Digitized by Google

sjelf till staden, han befallte det man skulle fredligt umgås med invånarne, och lät till och med till varnagel hänga några af de värsta missdådarne, hvarpå han d. 7 Aug. ryckte till Szroda. I Posen förlades såsom garnison under platskommendanten Duderstädts befäl 1,200 man fotfolk och 300 ryttare, och vid Duderstädts sida insattes såsom civilkommissarie Anton Günther Weismann.

Längre fram i sitt arbete tecknar den anonyme författaren, hvars framställning vi här återgifva, på följande sätt kriget mellan Polen och Sverige: »Detta krig, sedan det utbredt sig vida omkring, förlorade helt och hållet karakteren af ett politiskt krig, som för stridiga rättigheter föres mellan tvenne likberättigade makter, och antog den fruktansvärda, grymma arten af ett racekrig. Denna dess karakter låter lätteligen förklara sig af svenska härens sammansättning. Konungen sjelf var en hertig af Zweibrücken vid Rhen, således tysk; bland den svenska armeens befälhafvare finna vi hans broder, vidare tyska furstar af Baden och Hessen och generalerna Wittemberg, Müller, Weihard och många andra. Ännu talrikare var väl det tyska elementet representeradt bland de lägre officersgraderna och det gemena manskapet, och om vi ännu dertill lägga den i Polen inryckande kurfurstens af Brandenburg här, så visar det sig, att den officiela karakteren af ett svenskt krig blott såsom en skylt dolde verkligheten: den under århundraden förda striden mellan slavism och germanism.

Efter denna inledande karakteristik angifver författaren vidare, huru de svenska trupperna voro fördelade i Stor-polen: i Posen stod såsom platskommendant Duderstädt, senare Roland och slutligen Angel, i Zbaszyn Schmelenberg, i Miedzychod Bober, i Sierakowo Overbeck, i Leszno ryttmästar Lindwurm, i Znin Schmidt, dessutom hade städerna Meseritz, Koscian, Inowroclow m. fl. dylika garnisoner. Dessa garnisoner — säger författaren — voro en fruktansvärd plåga för landet och häraf hade Stor-polens folk bort lära, att den blodigaste och mest förtviflade strid dock skulle hafva kräft mindre blod och egendom af dem än ett sådant frivilligt upptagande af ett främmande ok, som genom krigsdomstolars exekutioner utgjuter det på slagfältet sparade blodet, genom kontributioner och plundringar indrifver de från det offentliga altaret undandragna penningarna och befläckar den underkufvade nationens innersta merg och historia med erinringar om vanära och förnedring.

Digitized by Google

Med stöd af en mängd doms-akter från posener-arkiven framställer nu författaren vidare, huru de svenska trupperna huserade i landet, ännu medan man förhöll sig stilla, iakttog den olyckliga kapitulationen vid Ujscie och utan motstånd underkastade sig sitt öde. Sådana voro frukterna af landets förrädiska uppgifvande.

Ställningen var i högsta grad sorglig, ja förtviflad. Vid hvarje minsta tvist vände sig den klagande till den närmaste svenske befälhafvare. Denne vägrade aldrig sin hjelp; han infann sig vanligen i egen person i byn med några beväpnade ryttare och fotfolk, dock glömde han dervid aldrig sin egen fördel, Sedan han uppfyllt den klagandes önskan, bortröfvade han allt husgeråd, framför allt vapen, jagtredskap, sadlar, betsel, härefter undersökte han spanmålsboden, konfiskerade spanmålen och sålde den strax derpå till den brandenburgske köpman, som lurade på en sådan förtjenst. Dock härmed hade han icke nog; han förekallade den adlige godsegaren och frågade efter hans penningar. Var denne ej villig att svara, så hade man tortyr-redskap till hands, vanligen användes härtill med god verkan fingrarnas inskrufvande i musköthanen. Författaren anför talrika exempel ur domstols-akterna: »Den svenska hären — säger han — dref en sådan terrorism, att det såg ut som om den satt sin uppgift i att förvandla landet till en öken.» Det sorgligaste var att vid sådana våldsgerningar och rofferier vanligen landets egna inbyggare utförde rolen af spion, vägledare och uppviglare; oftast var det någon »hauländare» (den vanliga benämningen på de tyska kolonisterna), men ganska ofta äfven infödda polackar, till och med adelsmän, för det mesta dissidenter, icke-katholiker, men äfven stundom katholske adelsmän. En samtida skildring uttrycker på följande sätt sin klagan häröfver: »Utan hänsyn till den allmänna rättslagens stränghet emot förrädare eller fäderneslandets beklagansvärda öde antog adeln tjenst hos svenskarne och brandenburgarne contra patriam och handlade more hostium rebelles.» Men något vedervärdigare kan ej finnas för en polack med en gnista af patriotism än den lågsinte förrädaren Radziejowski's uppträdande härvid. Om hans föregående historia, innan han öfvergick till Carl Gustaf, vore lika känd i Sverige som den på grund af autentiska akter är det i Polen, så skulle man äfven der kunna bedöma denna personlighets hela låghet och afskyvärdhet.

Äfven den stor-polska adeln hade ingått kapitulationen vid

Digitized by Google

Ujscie af rent materiela skäl: för att betrygga sina besittningar mot krigets förhärjningar. Det var då en rättvis nemesis deri, att den trots denna förrädiska handling ändock hade att bära samma betryck, lida samma förföljelser, som om den hade fört krig med svenskarne. Kapitulationen medförde icke blott icke någon fördel åt adeln utan drog dertill öfver den skam och vanära.

De resultat, som följa af den anonyme författarens bok, äro icke till fördel för den svenska armeen, men man skall väl äfven i Sverige gifva mig rätt deri, att, om man vill hafva ett rätt begrepp om dessa förhållanden, måste man hålla sig till de välkända orden: audiatur et altera pars. Eröfringskrig, och något annat var ej heller konung Carl Gustafs, få dock, likasom alla strider öfverhufvud, endast från denna synpunkt betraktas, så att båda parternas olika framställning af saken jemföres med hvarandra.

Innan vi följa författaren vidare i hans skildring, vilja vi ännu anföra ett stycke ur den samtida benedictiner-krönikan. Den beskrifning denna gifver om den svenska garnisonens uppträdande i Posen är verkligen fasaväckande. Krönikan förtäljer nämligen: »de i Posens närmaste omgifning liggande kyrkor plundrade de, de andlige misshandlade de, hvarefter de läto dem gå såsom de utur moderlifvet kommit; näsa, öron, förskräckligt att omtala, afskuro de, borttogo hufvudskålen och infylde deri bränvin. Och såsom det syntes skedde allt detta utan kommendantens vetskap. När man i sådant outsägligt betryck anförde klagomål hos honom, lät han efterhöra gerningsmännen, och så var dock ingen ände på dessa outhärdliga oförrätter. Och under natten påböd han, att man skulle tillfoga de våra så mycken skada som möjligt var, och sjelf en fiende till de andlige blef han en tyran emot dem. På slottet anordnade han tortyr-redskap för dem, och under natten marterade han dem, såväl de vid kyrkorna anställde som jesuiterna; några af dem blefvo med käppslag dödade och detta för kyrko-skatternas skull, som svenskarne redan borttagit, men hvaraf de ännu sökte mera. Alla kyrko-nycklar borttogo de och lemnade för den katholska gudstjensten blott hufvudkyrkan, sjelfve inrättade de åt sig några bönesalar i enskilda hus, på rådshuset och i våghuset. Före påsken detta år (1656) läto de sammankalla alla de andlige (såväl de vid kyrkorna som klostren anställde), hvaraf ännu funnos qvar i Posen till ett antal af 60, sedan drefvo de dem ut ur staden och tillkänna-

Digitized by Google

gåfvo detta genom en trumpetare. Blott tre jesuiter fingo efter trägna böner qvarblifva i staden för att förrätta gudstjensten för de troende".

Denna skildring torde väl i enskildheter vara öfverdrifven, i det hela måste den väl dock såsom samtida berättelse anses trovärdig.

Men ännu svårare tider skulle drabba Stor-polens land. Vanligtvis påstås, att den brandenburgske kurfurstens här först efter afslutandet af marienburger-fördraget intog Stor-polen. Men så var icke förhållandet. Den 25 Juni 1656 försiggick afslutandet af detta fördrag mellan Carl Gustaf och den brandenburgske kurfursten. Kurfursten underrättar Johan Casimir i ett bref från Königsberg den 1 Juli om den med svenskarne träffade öfverenskommelsen, enligt hvilken han såsom oafhängig monark skulle erhålla hertigdömet Preussen och de tre stor-polska wojwodskapen: posener, kalischer, sieradzer och wieluner landet. Nu först skulle, enligt historieskrifvarnes påstående, kurfursten med 16,000 man besatt de polska provinserna. Men den anonyme författaren ådagalägger, att saken förhåller sig annorledes. Brandenburgarne visa sig på krigsskådeplatsen redan temligen långt förut, kanske för att så snart som möjligt försäkra sig om andel i det utlofvade bytet, kanske för att aflösa den nu för hertig Adolf Johan och Douglas i fält nödiga svenska garnisonen eller ock för att under sken af att försvara sina egna gränser besätta de polska landsdelarna. Nog af, under fastlagstiden 1656 (påsken inföll detta år efter nya stilen den 16 April) inföll den brandenburgske generalen Dörfflinger i Stor-polen, härjade och plundrade staden Babimost (på tyska Bomst) och klostret Przement och mördade vid detta tillfälle närmare 1000 försvarslöse. Brandenburgarne aflöste vid påsktiden den svenska besättningen i Miedzyrzecz (på tyska Meseritz), Zbaszyn (Bentsche) och Koscian (Kosten). Strax efter påsk (före d. 8 Maj) lemnade den svenska platskommendanten Burkhard Müller med sin besättning staden Posen och hans plats intogs af Wedig Bonin, general och brandenburgsk kommissarie, Christian Kleist, öfverste, Johan Reissfeld, Wilhelm Hubert och Thomas Brasse, med 2,000 man brandenburgare.

Imellertid hade ändtligen, såsom bekant är, det polska landet rest sig till ett kraftigare försvar, Stor-polen under tiden från påsk till den 8 Maj. Det kom nu till en lång följd af strider,

Digitized by Google

som småningom betydligt försvagade svenskarnes styrka. Vi ingå ej i enskildheterna, så mycket må blott sägas, att den största delen af Stor-polens polska adel nu deltog i det allmänna uppbådet och i den polska härens strider.

Under denna tid huserade de brandenburgska besättningarna i Stor-polen ännu värre än de svenska förut gjort. Det är besynnerligt att kurfursten af Brandenburg, som hade för afsigt att tillegna sig denna landsdel, tillät sina befälhafvare att förfara på detta sätt, såsom om de ville öfverlemna åt honom en öken och ej ett kultiveradt land. I posener-arkiven hafva förvarats en mängd handlingar, som intyga detta förhållande. Den redan flere gånger af oss citerade benedictiner-krönikan säger härom, för så vidt det specielt gäller Posen: "Detta år (1656) vid påsken förlorade svenskarne Posen och intog brandenburgarn strax deras ställe. Han var ännu hårdare än svensken, ty svenskarne uppbrände förstäderna och nedrefvo kyrkorna för att bygga skansar, men brandenburgarne uppbrände de förnämsta kyrkor och kloster; 14 kyrkor och 5 kloster blefvo då förstörda".

När Carlson i sin bekanta "Sveriges historia" [1]) anför ett exempel på den polska adelshärens vildhet vid intagandet af staden Wielun, så är visst denna händelse högst beklagansvärd och gör ingalunda heder åt den polska hären, men för rättvisans skull måste man å ena sidan taga i betraktande hvad allt de svenska besättningarna i det polska landet bedrifvit och å andra sidan, hurusom en så lång kamp och så mycket betryck och lidande måste hos den polska befolkningen väcka en djup hämdkänsla. Krigen vid denna tid fördes i allmänhet icke såsom i våra dagar, deruti har utan tvifvel verlden gjort framsteg, och detta må tjena till ursäkt för båda parterna. Dock låtom oss nu återgå till Stor-polen.

Här gick det nu med raska steg framåt till afgörelse. Slutligen blef Posen med sin brandenburgska besättning innesluten och belägringen begynte. Den 28 Augusti 1657 måste brandenburgarne utrymma Posen, likaså Kurnik och Kosten. Kort före denna kapitulation hade äfven de sista svenska besättningarna lemnat det storpolska landet, den sista af dem lemnade staden Filehne vid Netze d. 9 Augusti, sedan den förut uppbränt det ståtliga slottet derstädes. Så kom Posen efter mer än tvåårigt främmande öfvervälde till-

[1]) Gesch. Schwedens IV, s. 136, not 2 (Sv. orig. uppl. I, s. 158, not 3).

Digitized by Google

baka under sin egen regering, men i hvilket tillstånd! såsom en sorglig, till en del afbränd, till en del förödd ruin, i hvilken, utom kathedral-kyrkan, ännu blott benedictiner-klostret stod oskadadt.

Med slutet af år 1657 återkom här småningom allt i sitt förra skick. Men det olyckliga landet måste än en gång, om ock blott för en kort tid, undergå ett svårt prof, som pålade det nya förluster, nämligen då Polens "bundsförvandter", de kejserliga härarna, tågade ifrån Schlesien till belägringen af Thorn. "Ty dessa, — säger den ofta anförda krönikan — hvilka skulle understödja oss, uppträdde alldeles såsom fiender, hvad svenskarne ej hade borttagit eller förstört, det borttogs af dem. Äfven denna uppgift bestyrkes af flere rättegångshandlingar från denna tid.

Man har ej behof af denna min afhandling, det är nog att känna Carlsons "Sveriges historia" för att fatta att detta svenska krig för lång tid, ja väl ända intill våra dagar, icke kunnat annat än qvarlemna en bitter känsla hos den polska befolkningen och att namnen af en Stephan Czarniecki, den hjeltemodige anföraren för den polska hären, och en Kordecki, försvarare af klostret Czenstochowa, intill i dag räknas såsom Polens mest firade namn. Det skulle vara min innerligaste önskan att nu, då det olyckliga Polen nästan ett helt sekel varit förlustigt sin politiska sjelfständighet och underkastadt det olyckligaste öde, som kan drabba ett folk, att nu, då länge sedan kanonskotten från de svenska striderna tystnat och all tvedrägt mellan de båda fordom tidtals mot hvarandra fiendtliga folken för alltid och evigt utslocknat, äfven i den svenska historiografien en mildare stämning kunde finna rum vid behandlingen af våra ömsesidiga förhållanden, ett lidelsefriare bedömande, som mera toge hänsyn till den motsatta partens betryckta ställning. Om min svaga penna dertill kunde bidraga, så funne jag deri min rikaste lön.

Om det af oss sålunda behandlade arbetet blott sysselsätter sig med en del af denna stora kamp och derför ingår på alla dess enskildheter utan att taga i betraktande de diplomatiska förhållandena, så erbjuder det verk, som vi nu skola anföra, en efter större måttstock utförd bild af detta krig och framför allt af de dermed sammanhängande underhandlingar.

Detta arbete är utgifvet af f. d. professorn i allmän historia vid universitetet i Krakau *Anton Walewsky: Historia wyzwolenia Polski za Jana Kazimierza* 1655—1660 (Historia om

Digitized by Google

Polens befrielse under Johan Casimir 1655—1660). De två banden af detta verk, som jag nu har framför mig (tr. i Krakau 1856 och 1868), gå i tiden ända till 1658.

Jag har om författaren i en af mina afhandlingar sagt: han är mera österrikare än kejsaren af Österrike sjelf, mera katholik än påfven sjelf; hans konservatism, hans partiskhet, hans tendensiösa sträfvanden öfvergå alla gränser. Denna karakteristik har han i detta och alla sina öfriga arbeten besannat, det synes såsom om han valt sitt ämne endast för att visa huru ädelmodig Österrikes politik städse varit emot Polen, huru mycket den bidragit till landets räddning. Det vore här alltför omständligt att i det speciela ingå på innehållet af detta verk. Dock skulle jag åtminstone vilja fästa uppmärksamheten derpå, att författaren haft tillträde till de hemligaste akt-stycken i wiener-arkivet och ur dem meddelar så rikligt material, att äfven den svenska historiografien, för att döma efter Carlsons arbete, skulle ur Walewskis bok kunna hemta många tillägg, belysningar och beriktiganden, framför allt hvad angår de diplomatiska förhållandena. Ty om också författarens slutföljder, omdömen och kombinationer, på grund af hans tendenser, blott alltför ofta äro oantagliga, så qvarstår dock alltid den rika urkundsamling, som wiener-arkivet erbjudit honom, och hvilken väl knappast hittills blifvit fullständigt begagnad för den svenska historien. Att här angifva innehållet af detta verk, för så vidt det berör Sveriges historia, så att deraf skulle härflyta någon nytta för densamma, måste jag imellertid förneka mig, då en sådan afhandling ensam för sig väl skulle fylla åtskilliga tryckark, och dessutom låta de med Sverige förda underhandlingarna ej lösrycka sig från de, som samtidigt fördes med de medlande makterna, förnämligast Österrike och Frankrike.

I stället för att här närmare afhandla detta arbete, vill jag hellre anföra några af de af författaren ur wiener-arkivet hemtade med hans arbete såsom bilagor vidfogade urkunder, hvilka hafva afseende på Sveriges historia [1]).

[1]) Bland de af författaren härefter anförda akt-stycken förekommer en instruktion gifven af kon. Carl Gustaf för Joh. Fredrik Friesendorf vid beskickning till protektorn Cromwell. Detta akt-stycke anföres af författaren endast i förkortad form; sjelfva konceptet till samma skrifvelse finnes förvarad i K. Riks-arkivet, och meddelas derför i bihanget n:o 9 en fullständig afskrift af ifrågavarande handling. *Öfv. anm.*

Digitized by Google

Drottning Christinas af Sverige bref till Carl Gustaf. (Orig. handl. på latin, se bih. n:o 4).

Min herr broder! Lyckligen har jag hit anländt och erhållit Hans Helighets samtycke att under Hans hägn förklara mig för hvad jag i sjelfva verket är. Länge redan ansåg jag min lycka vara att lyda Honom och denna ära har jag föredragit framför den att herska öfver de mäktiga stånd och stater, som nu äro underkastade Ditt herravälde. Visserligen borde Du fästa värde vid denna min handling, om Du än kanske menar, att jag gjort ett dåligt byte eller illa valt, ehuru det för Dig är såväl nyttigt som ärofullt. Jag bedyrar till sist, att jag ingalunda förändrat de känslor af vänskap, som jag alltid hyst för Dig, och än mindre den kärlek, som jag är skyldig Sverige. Eder båda skall jag tjena, så länge jag lefver. Inspruck d. 8 November 1655.

Christopher Fragstein till kejsaren. Krakau den 19 Sept. 1656. (Orig. handl. på latin, se bih. n:o 5).

Det kungliga partiets ställning blir här med hvar dag svårare; ty adeln, som åtföljt konungen, har uttröttad på krigstjensten och de dagliga besvärligheterna enständigt dag från dag yrkat på att något allvarsamt måtte så skyndsamt som möjligt företagas mot fienden. I annat fall hafva de hotat att återvända till sina hem. Då derför konungen under sakernas brydsamma belägenhet ej fann någon utväg, beslöt han sig för fjorton dagar sedan att, ehuru konungen af Sverige samma afton hade förenat sig med Wittemberg, utan fotfolk och artilleri rycka fram emot fienden i hopp att kunna öfverraska honom på hans marsch eller skilja rytteriet från fotfolket. Sedan derför konungen samma afton genom några fångar fått underrättelser om fiendens väg, ryckte han följande dag närmare och sammandrabbade våra och fiendens förtrupper med hvarandra vid staden Zarnow, under hvilken första skärmytsling de våra fingo några fångar, som de skickade till konungen. Och visserligen skulle genom ett häftigt anfall något väsendtligt kunnat uträttas, om ej trånga pass, skogar och sumpiga vägar jemte polackarnes långsamma uppställ-

Digitized by Google

ning förorsakat dröjsmål; hvarigenom fienden fick tid icke allenast att ordna sig utan äfven att intaga bättre positioner för fotfolket och artilleriet och omedelbart både med rytteri och fotfolk så våldsamt anfalla våra linier, att adelns mod svigtade och konungen blef nödsakad att i god ordning draga hären tillbaka; men detta återtåg började snart urarta till en formlig flykt, då genom fiendens häftiga anfall, som blef desto våldsammare när de våra begynte återtåga, de polska linierna icke mera gåfvo något skydd och någon hjelp åt de afdelningar, som stodo närmare fienden och som till större delen utgjordes af tyskar; så att i de omförmälda passen, de hindersamma skogarna och morasen en betydlig del af de våra dels omkom, dels tillfångatogs. Som polackarne skjöto skulden för denna olycka på tyskarne, afskickade de genast hit till Krakau bref med sådana beskyllningar och sökte äfven att fläcka en oskyldig rytteri-öfverstes, den unge Wallenradts goda namn och ryckte, och gåfvo honom åtskilliga kränkande tillmälen, såsom att han skulle hafva stått i brefvexling med fienden och ställt sig till hans disposition, då han tvärtom framför de andra stridit tappert mot fienden och vid ett pass, sedan omkring 10 af hans kamrater stupat, ända intill öfver midnatten ensam med en ärofull djerfhet hejdat de framrusande ryttericqvadronerna och derigenom hindrat fienden att vidare bemäktiga sig något af härens tross. För öfrigt måste vi, sedan vi samma afton och natt retirerat fem mil (milliaria), ånyo uppsöka det föregående dagen vid Przedborii öfvergifna lägret. Följande dag öfvergaf största delen af adeln konungen och återvände till sina hem och vi tillryggalade samma dag med den öfriga värfvade hären sex mil (milliaria) till Wloscoviam, hvarifrån konungen i går, lemnande fältherren med 5000 man (hvilka sägas vid ett pass hafva nedgjort 1000 svenskar), sjelf bröt upp med tvenne regementen dragoner och sitt garde och i dag hit ankom. Fienden tågar hit i snabba dagsmarscher och skall här (må det tillåtas att derom underrätta) finna föga motstånd, då hans skyndsamma anryckande gör sinnena modfälda, synnerligast som kanske redan mångo äro böjda att taga hans parti. In summa förutan den gudomliga försynens särskilda mellankomst synes det vara ute med den gode fursten, ehuru denna plats, om man beslutsamt och ärligt grepe till verket, icke lätteligen skulle falla i fiendens hand, med den ringa styrka han disponerar. Härmed nedsänker jag mig

Digitized by Google

i stoftet inför Eders Majestäts heliga fötter och frambär vördsamt min ödmjukaste tacksägelse för det nyligen mig nådigst tilldelta understöd likasom äfven för rådstiteln och skall jag alltid bemöda mig om att vara Eders Majestäts ödmjukaste underdånigste tjenare och undersåte.

Lisola's skrifvelse till kejsaren. Czenstochowa den 23 Mars 1657. (Orig. handl. på latin, se bih. n:o 5).

Karakteristik öfver Carl Gustaf.

Carl Gustaf rådför sig sällan med sina senatorer och sitt krigsbefäl utom i yttersta nödfall, hvilket gör att hans närmaste omgifning är afvogt sinnad mot honom, men han beherskar så alla genom sin öfverlägsna kraft och sitt snille, att de känna fruktan vid hans blotta åsyn och icke våga motsäga honom. Han har förlorat de fleste sina krigsbefälhafvare och ministrar, dels hafva de fallit i fiendens våld, dels aflidit eller ledsnat och återvändt till sitt fädernesland; sjelf utför han nästan allt med en otrolig arbetsdrift, för hvilken börda han dock till sist måste duka under. För öfrigt eger han ett klart och lifligt förstånd, är beslutsam och skarpsynt, synnerligen skicklig att tillvägabringa och ombilda factioner, men orolig, brådstörtande och af alltför stor sjelftillit, uppblåst i medgången, i motgången visserligen icke modfäld, men tygellöst uppbrusande och icke nog besinnande de menskliga tingens vexling, likasom om han ville röfva af lyckan det hon ej vill skänka honom.

Erkebiskopens af Gnesen skrifvelse till grefve Hatzfeld. (Orig. handl. på latin, se bih. n:o 7).

Om slaget vid Warschau.

På det ej ryktet, som vanligen plägar växa under sin gång, måtte till eders excellens' öron frambära oriktiga uppgifter, vill jag troget återgifva allt och skickar tillika en min kamrerare, som sjelf varit ögonvittne. Sedan våra särskilda härafdelningar under flere dagar stått stilla vid Warschau och tartarerna under tiden anländt, beslöt man att öfvergå floden Bug och med förenade krafter anfalla fienden. Mot aftonen sistledne fredag, som var

Digitized by Google

den 28 Juli, skickades derför den lithauiska hären och tartarerna till Bug, men den härafdelning, som var vid Warschau, öfvergick på en bro floden Weichsel och ställde sig på samma ställe, der förut den lithauiska hären stått. Konungen af Sverige, som trodde att hären var delad och ej visste att tartarerna redan anländt, lät skyndsamt hela sin här tillika med brandenburgarne, inalles omkring 20,000 man jemte artilleri, framrycka emot den punkt, der vår här var uppställd och framkom en timma före aftonen samma dag, då han genast med all makt sökte att få bron i sitt våld. De våra, redan förberedde på hans ankomst, motstodo tappert och mötte hans häftiga anfall med en stark artillerield; så stred man utan någon förlust å vår sida, till dess natten gjorde slut på kampen. Å båda sidor stodo härarna hela natten stridsfärdiga; imellertid ankommo under natten några tusen tartarer, följande dag, som var söndag, inträffade äfven den lithauiska hären. I första gryningen på lördagsmorgonen stodo således härarna ordnade till strid; de våra ville börja den, men svenskarne ej, å båda sidor spelade artilleriet väldeligen, till större skada dock för fienden än för oss. Imellertid gjorde de våra täta anfall mot den fiendtliga högra flygeln; tartaterna anföllo i ryggen, men fienderna hade terrängen till sin fördel, ty de skyddade sig genom den angränsande skogen och dess täta busksnår. Icke desto mindre blefvo de tvungna att vika på högra flygeln, som stödde sig mot Weichsel, och såg det ut såsom om de toge till flykten. Imellertid ordnade fienden sin här i månform, utförde den ur skogen, betäckt af ett starkt artilleri och anföll före aftonen häftigt den högra flygeln, som kommenderades af Czarnecki. Nu började återigen en väldig artilleristrid å båda sidor, hvarefter de våra störtade in på fienden och särskildt gjorde våra husarer med sina lansar, ehuru blott 300 man starka, fienden stort afbräck; på detta sätt fortsattes striden ungefärligen en timma, men det var omöjligt för de våra att genombryta en så väl ordnad slaglinea; på högra flygeln drefs dock en del af det fiendtliga rytteriet på flykten, men knapt någon undkom här; med nattens inbrott var åter striden slut. Våra döda denna dag uppskattades till 100 man eller något mera, men många voro sårade och en mängd hästar dödade, fienderna förlorade öfver tretusen man. Dagen derpå stod åter fienden slagfärdig, äfven de våra stodo rustade till strid, artilleriet spelade länge, men de våra ville ej förnya striden, då

Digitized by Google

det skulle blifvit svårt att genombryta fiendens linier; och då de således icke ville strida, drogo de sig tillbaka; fienden intog lägret. Större delen af fotfolket gick öfver bron åt Warschau till, hvarefter konungen, sedan han med general Potocki passerat densamma, befalte att den skulle uppbrännas; den öfriga delen af fotfolket och en stor del af artilleriet föll i fiendens händer. Om derför någon skulle påstå att härен vore tillintetgjord, så må eders excellens icke tro derpå; vår egen här, såväl som den lithauiska och tartarernas, är fullkomligt oskadad. Czarnecki och Koniecpolski åtfölja oss; med den lithauiska är general Gonsiewski, ty den andre generalen, Sapieha, bröt sitt ben dagen före fiendens ankomst. Vår konung har afrest till staden Czersko i afsigt att der öfvergå Weichsel och förena sig med härен och tartarerna. Men hela den folkskara, som var i härens följe, är skingrad och en stor del af vagnarna har fienden tagit. Vår plan är derför, då de våra numera sakna tross, att på tartarernas vis oroa fienden dag och natt, hvilket jag tror äfven i natt skett, ty ifrån midnatt och ända intill dagningen hördes af de våra talrika kanonskott, men härom vet jag intet visst, då jag skrifver detta. Hvad härefter komma skall, skall jag ej underlåta att underrätta eders excellens óm; imellertid beder jag, att detta måtte komma till Hans Heliga Kejserliga Majestäts kännedom, och rekommenderar jag mig i hans nåd. Dat. byn Zawady d. 31 Juli 1656.

Andreas grefve af Leszno,
erkebiskop.

Punkter, framstälda för konungen af Polen genom en af svenskarne affärdad hemlig delegerad. (Orig. handl. på latin, se bil. n:o 8).

1) Om förhandlingar inleddes utan någon medlande, så skulle på detta sätt inom 24 timmar fred kunna slutas och tillika en förening af de stridande härarna bestämmas. 2) Till bevis på god vilja borde alla fångar frigifvas. 3) Till de kommissarier, som äro afsända för de moskowitiska underhandlingarna, skrifves, att de tills vidare uppskjuta med tractats-preliminärernas afslutande. 4) Åt den brandenburgske kurfursten gifves biskopsdömet Ermeland. 5) Åt furst Radziwil gifves i förläning Podlachien. 6) Radziejowski erhåller landsträckan mellan floderna Drewenz och Narew. 7) För-

Digitized by Google

ändring göres såväl i stats- som militärväsendet. 8) Konungen af Sverige skall det stå fritt att afsända någon af de sina till kossackerna, sedan likväl innehållet af hans meddelanden förut blifvit delgifvet. Ingen proposition skulle göras om Preussen.

Svar:

Till den 1:sta punkten. Offentlig underhandling utan någon utsedd medlande makt kunde icke företagas, men deremot väl en hemlig sådan, om någon konungens af Sverige legat under förevändning att besöka fångarna hos Zamoiski afsändes, så att hvardera partens intresse blefve bevakadt. Secreteraren Cantherstein kunde derefter under annat förebärande komma med svar tillbaka till konungen. — Till 2:dra punkten. Det vore icke lämpligt att nu frigifva fångarna, men omedelbart efter fredens afslutande skulle det ske. — Till 3:dje punkten. Det vore icke gagneligt att uppskjuta de redan med moskowiterna inledda underhandlingarna. — Till 4:de punkten. De kyrkliga landområdena kunde på intet vis afyttras. — Till 5:te punkten. Då i Podlachien funnes såväl kyrkliga gods som konungen och enskilda tillhöriga, kunde detta land lika litet afyttras. — Till 6:te punkten. För Radziejowski vore bättre, om han sökte nåd af staten än nya ynnestbevis. — Till 7:de punkten. Denna punkt är med tystnad förbigången. — Till 8:de punkten. Denna punkt kunde icke före freden medgifvas för moskowiternas skull och äfven om fred komme till stånd, så vore det emot furstens heder att tillåta en främling ingå förbund med hans undersåter.

För dessa punkters öfverbringande lät konungen nyss kalla mig och sade, att han gaf mig detta uppdrag af synnerligt förtroende, föreläste dem för mig på polska, men sade sig icke kunna villfara min begäran att erhålla dem skriftligt, utan lät mig i stället, så mycket det var mig möjligt, intrycka dem i mitt minne.[1])

[1]) Dessa punkter blefvo från Carl Gustaf med en polsk adelsman, Gizycki, öfversända till Johan Casimir i Lublin, hvarest denne då uppehöll sig. Den kejserlige gesandten Fragstein, för hvilken konungen föreläste dem, såsom vi se af ofvanstående slutord, skickade dem till Wien till delgifvande; och der har Walewski funnit dem (Relatio Fragsteini ad Imperatorem. Datum Lublini 26 Aug. 1656 i stats-arkivet i Wien). Så mycket jag kunnat se af Carlson*), äro dessa punkter hittills ej kända.

*) Gesch. Schwedens IV, s. 153 ff. (Sv. orig. uppl. I, s. 180 ff.)

Digitized by Google

Utom dessa här återgifna akt-stycken, som specielt angå Sveriges historia, innehålla bilagorna till de båda delarna af Walewskis verk ännu andra urkunder, som, om än ej direkt, dock indirekt kunna vara af vigt för Sveriges historia, såsom t. ex. bilagorna rörande de kejserlige gesandternas underhandlingar i Moskau.

Härmed afslutar jag den första delen af mina meddelanden ur den polska historiska litteraturen, i hopp att deri möjligen åtskilligt nytt erbjudits.

Digitized by Google

Bihang.

N:o 1, se sid. 289.

Salutem et omnis felicitatis continuum incrementum. Serenissime princeps et domine, frater et amice charissime. Significaverat iampridem vestra Serenitas per quendam Wolfgangum, secretarium suum, se cupere nobiscum fedus et pacem perpetuam inire sibique filiam nostram primogenitam in uxorem dari. Nos vero, quod ad fedus et amicitiam nostram attinet mutuam, fuimus semper et sumus etiamnum parati eas conditiones pacis et benivolentie cum vestra Serenitate inire, quecunque ex usu utriusque nostrum fore videbuntur; de serenissima vero filia nostra, quia illa neptis est ex sorore germana serenissimi domini Ungarie, non erat nobis integrum, absque illius Majestatis scientia et consilio quicquam respondere; verum significavimus illi iampridem postulata v.re Ser.tis, ad que usque huc nobis non respondit haud alia causa quam ob gravissimas curas et occupationes bellicas quibus destinetur. Rogamus itaque Ser.tem v.ram boni consulere velit, quod nondum illi quicquam certi in eo negotio respondere possimus, quam primum vero ipse ser.mus rex Ungarie nobis sententiam suam declarabit, e vestigio Ser.ti v.re voluntatem utriusque nostrum significabimus neque quantum in nobis erit aliquid pretermittemus tam in hac re, quam etiam aliis omnibus, quodcunque benivolentie et coniunctioni nostre mutue conducere videbitur. Credimus enim, quod Ser.tas v.ra se et regnum suum ea virtute hisque institutis et religione gubernet, que a maioribus suis accepit, et quibus probum et catholicum regem preditum esse decet neque horum temporum pravis et hereticis opinionibus dogmatibusque, quod plerisque aliis principibus iuvenibus accidere videmus, sese corrumpi sinat. Felicissime valeat v.ra Ser.tas et nos diligat. Datum.

N:o 2, se sid. 290.

Serenissime princeps et domine, frater affinis et tanquam fili charissimi. Rescripsimus Maiestati vestre per Michaelem Spis ad illud,

Digitized by Google

quod per Nipschicz de matrimonio filie nostre et neptis sue M.tas v.ra nobis significavit. Posthac oblata est nobis alia conditio. Ser.mus rex Suecie optat illam sibi in matrimonium dari et nobiscum coniunctionem et affinitatem inire. Princeps est iuvenis et vicinus, regnum satis dives et potens vicinumque Moscis, hostibus nostris, propter quod esset nobis hec coniunctio multum utilis; tamen illud, de quo M.tas v.ra significavit, multo utilius esset et honorificentius, si aliquo modo decenti fieri posset quod nos dubitamus. Itaque quum v.ra M.tas avunculus ipsius filie nostre sit et nobis tanquam filius noluimus absque scientia et consilio M.tis v.re nuncio dicti ser.mi regis Suecie quicquid respondere rogamusque M.tem v.ram, ut nobis tempestive consilium suum perscribere dignetur, quid ipsi ser.mo regi Suecie respondere et quid de illo alio matrimonio nobis persuadere debeamus, ne quam occasionem nobis oblatam amittamus, que postea recuperari non posset. Cupimus etiam, ut nobis M.tas v.ra statum rerum suarum describat, nam illi non secus quam filio omnia bona ex animo favemus. Que felicissime valeat et nos diligat. Datum.

N:o 3, se sid. 295.

Nova ex Moscovia per nobilem Albertum Schlichting allata de Principis Iwani vita et tyrannide.

»*Vom Herzogk Magnus.* Es hat ihn der Moskowitter zu einem Kenige in Liefland gemacht vnd bei grosser Straffe ausschreien lassen, daz in ein Jeder also nennen vnd darvor halten sol; das gemeine geschrei ist dort also gewest, daz der Moskowitter Herzog Magno alle Schlösser in Liefflandt het obergeben, halt auff diese Stunde aber nichts ahnselichs von Im.

Es hat auch der Moskowitter Herzog Mangnussen zugesagt seines vettern Tochter, des Knäs Wolodimir, welchen ehr zuvor mit sampt seinem weibe vnd mutter vmbracht hat, doch mit der Condition, so ehr Rewel einbekommen wurde, dan Hertzog Magnus, sich vor dem Moskowitter nit alleine gerumet, sondern vor gewiss zugezagt, ehr hette ein heimlich vornehmen mit etlichen von Rewel, die würden Im die Stadt eingeben.

Da Hertzog Mangnus bey derselbigen seiner kunfftiegen braut der Jungfraw Wolodimirowna gewest, hat sie Im geschenckt 3,000 Rubel, alles ahn gutten dziengen[1]), auch etzliche zobelne Schauben vnd marmurkowe[2]) sticken oder mützen, auch viel sachen von leinen

[1]) Dziengi = penningar.
[2]) Marmurek = marmorräf, svart räf.

Digitized by Google

gewandt. Der Jungfrawen aber hat ehr nuhr geschenckt ein gross gülden Ketten von 500 vngrischer gulden, ist nach dem baldt wieder aus der Mosk mitt seinen Deutschen, welcher Ehr 200 Ross gehabt, gezogen, zu Pskow hat seiner gewart Knäs Jurgi Tokmakaw mit 3,000 mahn, hernoch hat Im der Moskowitter geschickt mit dem Iwan Piotrowitz Chironow mehr volcks, daz ehr also oberall 7,000 mahn gehabt, mit denen ist ehr vor Rewel dieselbige einzunehmen gezogen, hat nach einander zwene schnelle Poten oder gonietz zum Moskowitter abgefertiget, aber der Moskowitter hat sie nicht wollen vor sich lassen, als beforchte ehr sich, daz sie nit aus dem Sterben kwemenn, ihn der warheit aber zornig gewest, daz ehr gemerchet, es wirde sich nicht also finden, wie Herzog Magnus sich mit seinem (welches ehr mit denen von Riga solt gemacht haben) vornehmen gerumet hatte.

Ihn der Mosk hat der Moskowitter Hertzog Magnussen zugesagt vnd angeglobt, daz ehr im volck vnd gelt gnug geben wolt, ehr solte nur ihn Liefflandt die Stet vnd Heuser, ahn welchen was gelegen wehr, einnehmen, ehr wolte Ihm hulffe thuen bis zu seinem letzten volck. Sondern der Moskowitter machen ihnen diese Rechnung, daz dieweil Herzog Magnus so ehr was einnehm, alles mit Moskowittern besetzen muste, so wirdt ehr nit allemahl auch derselbigen stellen oder Schlosser nach seinem gefallen mechtig sein.

Von des itzigen Kenigs aus Schweden gesanten. Dieser gesante leidet in der Mosk grose not: mahn giebet Im einen tagk nit mehr, den 3 gulden oberal auf 57 personen, also das ihr viel schon hunger gestorben sein, müssen nur wasser trincken, Kwassietz [1]) selten, honig oder bier nimmer. Wie Eure Königliche Majestät (des Königs von Polen) aus der Mosk seindt gezogen, ist des Kenigs von Schweden gonietz oder schneller bot mit 4 personen hinkommen, man hat neben einem diak oder Schreiber etliche Oprzitzne [2]) (derer helt der Moskowitter bei acht hundert) nach im geschickt, ist von Inen bezwungen worden, daz ehr seine mütze hinter den gurtel hat stecken, den brief welchen ehr von seinem hern dem Kenig aus Schweden gehabt mit einer handt aufheben, mit der andern sich ahn das leder des diaks sattul ahnhalten vnd also nebenn dem ros, was es hat draben konnen, gegen Hoff lauffen müssen. Dernoch hat man In aus zu dem Schwedischen (?) gesanten ins gefengnus gestossen. Ist eine feine schene grose person mit ein halb graulichen bart gewest.»

[1]) Kwasiec, en sur dryck, som ännu begagnas i Ryssland och beredes af torkade äplen.

[2]) Betydelsen af detta ord är mig icke bekant, synes varit ett slags furstens lifgarde.

Digitized by Google

N:o 4, se sid. 309.

Litteræ reginæ Sueciæ ad Carolum Gustavum.

Mi domine frater. Feliciter huc adveni, permissionem ac directionem Sanctitatis Suæ hic inveniens me declarandi eam, qualis revera sum. Diu iam beatam me reputavi, Eidem si possem obedire, et hanc gloriam prætuli alteri isti, imperandi tot potentissimis statibus ac dominiis, quæ nunc possides. Amare sane debes hanc actionem, etiamsi forte autumes, male me mutasse vel elegisse, quandoquidem illa tam utilis Tibi tamque est gloriosa. Contestor denique me neutiquam immutasse sensum amicitiæ, qua in Te semper propendi, multo minus amorem, quem debeo Sueciæ. Utrumque servabo, donec hanc vitam semperque ero etc. Inspruk 8 Novembris 1655.

N:o 5, se sid. 309.

Christophori Fragstein relatio ad Imperatorem. Cracoviæ 19 Septembris 1656.

Sinistra partium regiarum conditio in dies hic ingravescit: assistens enim huiusque serenissimo Regi nobilitas militiæ huius et incommodi quotidiani pertæsa, in dies instanter ursit, ut contra hostem capitale quidpiam quantocius tentaretur. Se alias in casu contrario domos suas repetituram. Non inveniens itaque bonus rex in tanta rerum confusione remedium, decima quinta huius, quamvis eodem vespere rex Sueciæ cum Wittenbergio se coniunxisset, absque peditatu et tormentis contra hostem exercitum movere coactus est, sperans eundem in itinere nihil sperantem offensurum aut illius equitatum a peditatu separaturum. Postquam igitur eodem vespere serenissimus rex de progressu hostis per captivos informatus fuisset, sequentique die ulterius processisset, anteriores nostræ cohortes prope oppidum Zarnow primas in itinere hostium phalanges offenderunt, præmissaque velitatione captivos aliquot regi miserunt. Et sane fructuosi quidpiam in furia effici potuisset, si exercitum nostrum diversi passus angusti, silvarum anfractus et paludosa itinera tardaque Polonorum in ordines dispositio non retardassent, cessit itaque hosti tempus non solum ordines instruendi, verum etiam meliora loca pro peditatu et tormentis occupandi, quibus etiam immediate cum equitatu et peditatu simul procedendo, ita ordines nostros infestare incepit, ut non tantum nobilium animi statim alternati fuerint, verum etiam ipse serenissimus rex eam intentionem sumere coactus sit, exercitum cum bono ordine reducere: verum receptio illa dein formalem fugam repræsentare incepit, postquam instante hostium impetu (utique recessu nostrorum magis animati) Poloni ordines non servarent et vicinioribus hosti cohortibus maiori ex parte Germanis succursus non daretur; ita ut

Digitized by Google

apud memoratos passus, angustos silvarum transitus et obstantes paludes notabilis numerus nostrorum partim interierint, partim captivi abducti fuerint. Poloni ut causam mali istius in Germanos derivarent, immediate litteras huc Cracoviam expediverunt, et in Germanos culpam totam derivantes ausi sunt innocentis colonelli cuiusdam regiminis equestris iunioris Vallenradt famam attingere, et tanquam cum hoste correspondentiam habuisset seque tunc eiusdem potestati commisisset diversa scommata evomere, qui tamen præ cæteris generosius cum hoste conflixit, et ingruentes turmas apud passum quendam, 10 circiter suorum amissis, ultra mediam noctem solus memorabili audacia detinuit, et ne plura exercitus impedimenta in manus hostium devenirent, impedivit. Cæterum eodem vesperi et nocte ad 5 milliaria recedentes, pridie deserta castra Przedborii repetere neccessum habuimus. Sequenti die maxima pars nobilium regem deserentes, ad sua se recepere, et nos die eadem cum reliquo militis stipendiarii exercitu 6 milliaria conficientes Wloscoviam pervenimus; ubi hesterna die serenissimus rex Campi Ducem cum 5,000 circiter post se relinquens (qui ad passum quendam mille Suecorum cædisse dicuntur) cum duobus regiminibus vulgo Dragonorum et sua Guardia illinc se loco movit, et hodie huc Cracoviam appulit. Hostis maximis itineribus huc contendit, et inveniet (ut advertere licet) hic exigua satis resistentiæ media, ob celerem eiusdem progressum consternatos animos, et multos forte iam in partes suas non mediocriter inclinatos. In summa nisi extraordinaria divina operata fuerit providentia actum esse video cum bono principe, quamvis locus iste, si cum resolutione et sinceritate res aggrederetur, hisce hostium viribus haud facile in potestatem eiusdem redigi posset.' Quibus me ad inclitos sacræ vestræ Maiestatis pedes devolvens et pro concesso nuper mihi clementissime subsidio quemadmodum etiam titulo consiliarii humillimas grates venerabundus referens, humillima cum submissione semper reperiri adnitar.

N:o 6, se sid. 311.

Lisola, relatio ad Cæsarem. Czenstochoviæ 23 Martii 1657.

Carolus Gustavus raro senatorum ac ducum militis consilio utitur nisi urgente necessitate, quod procerum animos ipsi reddit aversos, tale est tamen ferocis ingenii prædominium, ut ad ipsius adspectum trepident nec audeant obloqui. Destitutus est plerisque militiæ ducibus ac status ministris, qui partim in hostium veniere potestatem partim morbis sublati vel tædio reversi in patriam, ipse fere omnia exequitur improbo quodam labore, sub cuius tandem onere corruet. Cæterum vivida ipsi est mentis acies, promtum ac sagax ingenium ad miscendas formandasque factiones aptissimum, sed turbidum, præceps

Digitized by Google

nimiaque sui fiducia fervidum, elatum in prosperis, in adversis non deiectum quidem, sed impotenter ferociens nec satis expendens rerum humanarum vices, quasi raperet ipsi fortuna, quidquid non tribuit.

N:o 7, se sid. 311.

Litteræ archiepiscopi gnesnensis ad comitem Hatzfeld.

Ne fama, quæ crescit eundo aliam ad aures Excellentiæ Vestræ deferat relationem, ego genuine omnia, quæ gesta sunt describo et de meis camerariis unum horum oculatum testem mitto. Cum per multos dies exercitus nostri ad Varsaviam in otio starent, Tartaricus vero exercitus advenisset, conclusum erat trajicere fluvium Bugum et omnibus viribus aggredi hostem. Die itaque Veneris præterita, quæ fuit 28 Julii missus exercitus Lithuanicus et Tartari versus fluvium Bugum, exercitus vero, qui erat ad Varsaviam, traiecit fluvium Vistulam per pontem, et constitit in eodem loco, ubi ante stabat exercitus Lithuanicus. Rex Sueciæ putans divisum esse exercitum, nec sciens advenisse iam Tartaros, cum toto exercitu suo et Brandenburgico circiter viginti millium tormentisque, summa celeritate ad illum locum, ubi noster exercitus constiterat, porrexit una hora ante vesperam, die eodem, volens pontem cum summa vi recipere. Nostri iam præmoniti de ipsius adventu, fortissime restiterunt, et magno conatu irruentem tormentis reiecerunt: dimicatum aliquantulum, sine ullo nostro damno, nox interim diremit prœlium. Stabant ab utrimque per totam noctem parati exercitus: interim nocte aliquot millia Tartarorum advenerunt, sequenti quoque die, quæ fuit Sabbathi, exercitus Lithuanicus venit. Summo mane eodem die instructæ ab utrinquæ acies: nostri volebant pugnam committere, sed Sueci nolebant, ab utrinque tormentis potentissime iaculabatur, maiori hostium damno, quam nostro. Interim nostri sæpius assultus in dextrum hostile cornu faciebant; Tartari vero a tergo ipsos infestabant, sed hostes commoditas loci iuvabat, habebant enim vicinam sibi silvam et rubeta, in quibus hærebant. Coacti nihilominus sunt cedere ab illa parte dextra, quæ Vistulæ adhærebat, et quasi fugere videbantur. Interim hostis instruxit aciem ad instar lunæ et ex illa silva eduxit, multis tormentis firmata acie, magnoque impetu in dextrum cornu, cui præerat Czarnecius, ante ipsam vesperam ferebatur. Ibi iterum tormentis ab utrinque potentissime certatum; postea nostri irruerunt in illam aciem hostium, et Ussari nostri cum hastis, quorum non fuerunt tantum trecenti, maxime ipsam turbarunt, pugnatum una circiter hora; sed nulla ratione potuerunt nostri perfringere tam bene ordinatam aciem: ex dextro saltem cornu pars equitatis hostilis terga vertit, sed vix quispiam illorum evasit, nox postea diremit proelium.

Digitized by Google

Numerantur nostri occisi illo die centum vel paulo amplius, vulnerati multi, equi plurimi occisi, hostium ad minimum tria millia cæsa. Hæsterna demum die ordinavit iterum suam aciem hostis fortissime, nostri quoque stabant in acie, et tormentis actum diu, nolebant enim nostri pugnam committere, cum difficile esset perfringere illam aciem, et ita non committendo pugnam, secessit noster exercitus; hostis occupavit castra: peditatus magna pars per pontem recessit versus Varsaviam et serenissimus rex cum uno generali Potoccio postquam transivit pontem, illum accendi iussit, reliquus peditatus et magna pars tormentorum cessit hosti. Si quis itaque affirmaret deletum exercitum, non credat Excellentia Vestra; est totus et integer exercitus noster et Lithuanicus et Tartari omnes. Est cum exercitu nostro Czarnecius et Koniecpolscius; cum Lithuanico est generalis Gonsiewski, alter enim generalis Sapieha pedem fregerat uno die ante adventum hostis. Serenissimus noster ivit versus oppidum Czersko ut ibi Vistulam traiiciat et se iungat exercitui ac Tartaris. Plebs saltem, quæ fuit in exercitu, dispersa; et magna pars curruum ab hoste recepta. Concilium itaque nostris est, more Tartarico, cum iam nulla habeant nostri impedimenta, hostem die noctuque vexare: quod quidem credo etiam hac nocte factum, in media enim nocte usque ad ipsum diem auditæ sunt a nobis frequentissimæ explosiones tormentorum, sed nihil adhuc certi, dum hæc scribo, habeo. Quid posthac fiet, non intermittam significare Excellentiæ Vestræ: interim vero petens, ut hoc totum Sacræ Cæsareæ Maiestati notum faciat, ipsius gratiæ me commendo. Datum in villa Zawady die 31 Julii 1656.

Andreas comes de Leszno
Archiepiscopus.

N:o 8, se sid. 313.

Puncta per privatum delegatum a Suecis regi Poloniæ proposita.

1) Ut tractatus sine mediatoribus instituantur, posse eo modo intra 24 horas pacem concludi una cum coniunctione armorum. 2) Ut in signum boni affectus captivi dimittantur. 3) Ut destinatis commissariis pro tractatibus moscoviticis scribatur, ut præliminaria tractatuum interea prolongent. 4) Ut Electori brandeburg. episcopapatus warmiensis detur. 5) Principi Radzivillio in feudum Podlachia. 6) Et Radzieiovio quidquid inter fluvios Drevenza et Narev continetur. 7) Ut ordo alius tam in Republica quam militia instituatur. 8) Ut liberum sit regi Sueciæ communicatis tamen litteris aliquam ex suis ad Cosacos expedire. Cæteroquin de Prussia nullam facere mentionem.

Digitized by Google

Responsum:

Ad 1mum. Publicam tractationem sine mediatoribus declaratis non posse institui, privatam vero posse, si minister aliquis confidens a rege Sueciæ tanquam captivos Zamoiscii visitaturus, ad servandam utriusque principis reputationem illuc mitteretur. Et secretarius deinde Cantherstein tanquam aliud agendo cum resolutione inde ad serenissimum regem veniret. — Ad 2dum. Post pacem conclusam immediate captivos dimittendos, pro nunc autem non expedire. — Ad 3tium. Non posse nec expedire iam semel inchoatos tractatus moscoviticos prolongari. — Ad 4tum. Non posse ullo modo bona ecclesiastica alienari. — Ad 5tum. Cum et ibi in Podlachia vel sint bona ecclesiastica aut regia aut etiam privatorum eodem modo non posse alienari. — Ad 6tum. Radzieiovio magis consultum fore, si gratiam a Republica petat, non nova beneficia. — Ad 7mum. Silentio prateritum est. — Ad 8vum. Non posse id ob Moscos concedi ante pacem conclusam, et, licet etiam concluderetur, esse contra reputationem principis concedere externo alicui cum subditis suis aliquam confœderationem inire.

Ob hæc puncta curavit me nuper serenissimus rex vocari, et ille dicebat, se id ex singulari confidentia facere, coram me in lingua Polonica perlegit, ad manus autem licet peterem dare, se non posse affirmavit, impressi tamen omnia, quantum possibile erat, memoriæ.

N:o 9.

Secrete Neben Instruction, welche Die Konnigl: May:tt Ihrem Rath vndt Abgesandten nacher Engellandt dem wohl Edlen vndt vesten... Johan Friderich von Friesendorffen nebenst seinem Collegen, mit högster discretion, vnter dem negotiations Wercke daselbst zugebrauchen vndt zue mesnagiren mit geben lassen [1]).

1.

Dass Mann den Herren Protecteuren mit aller dexterität vndt vorsichtigkeit palpiere, vndt zusehe, wie weit mann Ihn in dies dänische

[1]) Om denna i det tyska originalet blott i utdrag meddelade skrifvelse yttrar sig författaren på följande sätt: »En samtida kopia af detta ytterst intressanta aktstycke, dateradt Wedel den 3 Aug. 1657, finnes i wiener-statsarkivet; vi hafva här ordagrant återgifvit densamma efter Walewski's aftryck med bibehållande af skrifvelsens egen ortografi. Om detta aktstycke är okändt för de svenske historieforskarne (sjelfva originalet borde egentligen finnas i det svenska arkivet), så hoppas jag härmed gifva ett värdefullt bidrag till belysning af Carl Gustafs afsigter.» (Jfr sid. 308, noten.)

Öfvers. anm.

Digitized by Google

wesen mit engagieren könne alss pro tempore das vornembste vndt allernötigste, welches man Ihme suchen muss woll zue imprimiren, dass es so woll zue seiner alss der Cron Schweden sicherheit diene, sich in keine andere weitlaufftigkeit einzulassen, biss sie hiemit fertigh währen, welches dann sölcher gestalt baldt geschehen könte, vndt dass im wiedrigen, da es ohne seine des Protectoris erklekliche hulffe währe, d. Kön. May:tt obligiret sein würden, dem Hausse Öster Reich entzwischen zue flattieren, vndt alsso die gemeine sache zue verlassen, da mit Sie diese recht fassen möchten, dan es ja die höchste raison dictierete, dass Mann sich zuerst friede in seinem eigenen hause schaffte, vndt zwar gegen einen sölchen feinde, welcher gleichsamb mitten im hertzen sitzet, vndt die advenües auff allen Orthen verrennen kann, wie es itzo am Tage ist, wie schwer aber alsdann die last dehnen übrigen Parthey Verwandten fallen würde, solches währe zum theil abzunehmen auss dehme, was mit Franckreich vndt andern passieret, seit der zeit dass die Cron Schweden auss dem Teutschen Kriege geschieden, dass demnach der Herr Protector sein vornembstes augenmarck neben die Konigl. May:tt hieher wenden wolle, damit man vnterdessen dass gemeine werck woll projectieren, vndt bey ehest ereugender occasion deste besser zur handt nehmen, vndt mit mehrem nachdrück fortsetzen könne, vndt suchen Ihm alsso mit glimpff immer mehr vndt mehr an zu gewinnen.

2.

Ist Er nun zu disponieren dass Er sich gegen Dennemarck reellement angreiffen, vndt seine vires mit Ihre Kön. May:tt zusammen Setzen will wie sein eigen Interesse solches erfordert (denn er sich für Dennemarck vndt Hollandt, wann sie gross werden solten, mehr als für Spanien vndt Osterreich zu furchten propter vicinitatem et opportunitatem nocendi) auch nich eher aufhören, gegen Dennemarck mit zu agieren, biss es in den estat gebracht worden, dass man sich nicht mehr für dem selben zue förchten, vndt dass die restabilition de libero usu commerciorum, zu sampt der freyen farth durch den Sundt für alle Nationen möge wieder gebracht sein, vndt dass Cron Schweden die länder wieder bekomme, welche für allters dahin gehöret, alss Schonen, Bleking, Hallandh etc. vndt dasselbe Reich von Dennemarck a terra abgeschieden werden möge, wegen der für die frembden vndt zue mahl die benachbarten hoch importierenden balance im Sunde, Endlich für die, so es von Dennemarck in Brehmen empfangen, die Graffschaft Pinnenberg, sampt Cremper vndt Marsch über komme, vndt dass der herr Protector zue dem ende seine Armée zue wasser vndt Lande mit J. Königl. May:tt coniungieren will, so seindt J. Königl. May:tt dahingegen erbötigh, contra Austriacos, vndt alle deren adhærenter nochmahls zue wasser vndt Lande, auff gewisse zeit von

Digitized by Google

Jahren, wie vorhinn zwischen Schweden vndt Franckreich Capitulieret worden (NB primitus ad quadriennium, salva prorogatione) mit ihme anzutreten, vndt für einen man zu stehen, wie dan weiters die adventagieuseste Conditionen beij dieser Expedition Ihme zue gönnen, die Er, so woll zum establiesement seines hauses (doch dass man diesen punct sehr delicat hanthiere, vndt sich nicht Schrifftlich mit ihme darüber einlasse, viel weniger zue maintenierungh seiner privat Intressen sich verbinde) als für den publiquen Estat in Engellandt immer soll begehren können, worüber Man diese folgende gradation woll in acht zue nehmen.

3.

Zufoderst zwar erbiethen sich J. Kon. May:tt, dem Herren Protectori einen fuss auf den Teutschen boden zue gönnen, nemlich durch Cession Ihrer Erbprætension an Delmenhorst (da von die gründtliche deduction mitgehet) wie dann mit aller macht demselben behülfflich zu sein, besagte Graffschafft Delmenhorst, wie auch Oldenburg zue conquestieren, vndt für sein eigen zue behallten, vndt dann weiters dass Fürstenthumb Ostfriesslandt, Stifft Münster, vndt so viel von Westphalischen Creisze, alss der Protector immer mehr bestreiten kann; zue seinem Quartier vndt verpflegung seiner Armée zugeniessen, ja es seindt J. Kon. May:tt des weitern gnedigsten erbiethens, im fal der Protector alssbaldt resolvieren wil, mit dem grossesten theil Ihrer Armée da selbst posto zu fassen, vndt Ihme auf alle begebenheiten bey der handt zue sein, stehet alsso dem H:r Protectori woll einzubilden, wie gross seine advantages hieunter sein, dann ohne dehme, dass es kostliche vndt nutzreiche Örther seindt, vielmer als Brehmen, so werden sie Ihme auch vielfältig dienen, so woll für sein particulier, dass Er daselbst allerhandt Nationen an sich ziehen, dieselbe benificieren vndt alsso Ihrer auf allen fall sich versichern kann, welches sich Engellandt der gestalt nicht thun lässet, alss für den publiquen Estat in Engellandt, dass es Schweden daselbst an der handt hat, vndt jen allen seiten, so woll Dennemarck, alss denn Holländern vndt dem Hausse Öster Reich beykommen kann, vndt solches vmb so viel mehr anitzo weiln es mit so gutem vndt fundiertem prætex geschehen kann, dass Nemlich J. Kon. May:tt sich vom Reiche verlassen klagen, vndt alsso nothwendig frembder Hülffe sich hierunter bedienen müssen, zugeschweigen, dass sie ohne dessen auch grosse raison dazue haben dahero, dass Oldenburg mit Dennemarck, die Catholischen Fürsten vndt Stiffter mit Hollandt zue dehro præiuditz colludieret. Es möchten sich vieleicht auch mittele finden, den Fürsten von Ost Friesslandt vndt Graffen von Oldenburg zue des herren Protectoris devotion zue disponieren, Jehnen weiln Er gerne von hollandt looss sein will, vndt

Digitized by Google

sich öffters J. Kön. May:tt angetragen, diesen, weill Er allen fleis thut, die Graffschafft auff seinem Filium Naturalem zue continuieren, vndt derselbe vieleicht mit dem vsu fructu vndt utili Dominio dehrer Erblichen vndt angekaufften güthere sich vergnügen möchte, J. Kön. May:tt werden in allewege keinen fleiss erwinden lassen, den H:rn Protecteuren in den possess zue bringen, vndt da bey maintenieren zue helffen.

4.

Solte dieses nicht zuereichen wollen, vndt der Protector judicieren Ihme convenable zue sein, dass Er etwass am den konnig in Pohlen, wie auch am Dantzigk prætendierete, für die Torts, so Er von dannen empfangen, wie auch, dass J. Köng. May:tt zugleich mit ihme, dass hauss Öster Reich von der seiten durch Slesien incommodieren könten, so seindt dieselbe weiters dahinn erbötigh, Ihme die Haupt Shantze zusampt einen theil von Pommerellen abzutreten (doch vorbehaltlich alle Donationes, Pfandt verschreibungen vndt andere dispositionen, dass dieselbe in ihrem vigeur verpleiben, vndt die Possessores dabey erhalten werden mögen, bis entweder der occupans oder pristini Possessores Sie ausslössen) auch Ihme behülfflich zue sein, Putzke zue emportieren, wie dann andere seine advantages, alss melioration der Commercien für seine vntherthanen befordern zue helffen, biss sie Ihme gerecht werden, vndt dass werck in Pohlen zum ruhigen stande erdeyen möge, Zwart solten J. Kön. May:tt lieber sehen, dass diese offerte wegen Pommerellen gantz nachpleiben möchte, aber weiln sie sich einmahl dess fals aussgelassen, im fal hart drauff solte bestanden werden, wollen dieselbe von ihrem Worte nicht weichen.

5.

So haben auch J. Kön. May:tt die obige offerte wegen Oldenburg vndt Delmenhorst cum annexis zue dehm ende gethan, dem Herren Protectori einen fuss in Teutschlandt zue gönnen, vndt alsso diese gewündschte advantage in die hände zue geben, wann derselbe in dem algemeine wesen sich künfftig engagieren will, sonsten solten sie fast mehr zue frieden sein, dass Er J. Kön. May:tt dehro prætention auff Delmenhorst, Oldenburg vndt die andere Örther frey liese, vndt an den Dänischen conguesten participierend, Nort Jütlandt sampt denen statlicher Haafen bey Lister-diep, auch allen daher umbliegenden Insulen, alls Silt, Lis vndt Rem, an sich nehme, welches Ihme auch fast zuträglicher sein würde, wegen proviantierung seiner Flotten, mehrer Mannschafft vndt andere bequemmigkeiten, doch behalten sich auf sölchen fal J. Kön. Maytt. aus Norder Jütlandt vor dass ampt koldingen vndt Horssens, oder in stelle für Horsens, Rypen,

Digitized by Google

dass selbige, sampt dem übrigen von Jüthlandt, wie auch gantz Slesswig vndt Holstein, aussgenommen die obbenante drey stycken, alss Pinneberg, Asilster vndt Cremper Marsch, J. Durchl. dem Hertzogen von Holstein, vnter dem titul von souverain möchten überlassen, vndt dieselbe mit gesampter macht von beiden Crohnen dabey maintenieret werden, So solten J. Kön. May:tt högstgenn d. hoch fürstl. durchl. Fühnen vnter selbigen titul woll gönnen, vndt sölches zue billiger wiederlaagen, dass dieselbe Ihre prætension vndt Erbrecht, welches Sie an Oldenburg, Delmenhorst, wie auch der Graffschafft Pinnenberg haben, an bemelte beeden Crohnen cedieren. Dass übrige von denn Dänischen conquesten müste allerdingz zue J. Kön. May:tt freyen disposition auss stehen, damit zue thun vndt zue gebahrden, wie sie es für sich vndt dass gemeine Wesen am besten erachten würden, es an Einen oder andern Parthey verwandten zue bringen, oder vnter kleine Grandes vndt souverains zu vertheilen, doch müss in diesem allen sehr Subtil vndt behütsamb gegangen werden, da mit man weder den Protectori zue vieles weis mache, noch auch Ihme am gegen theil zue grosse ombrage vndt jalousie Von J. May:tt desseignen geben.

6.

Solte Er auch damit noch nicht zue gewinnen sein, sondern begehrte für Oldenburg vndt Delmenhorst, oder für Jüthlandt, lieber ditmarschen (zu verstehen den Konigl. Theil) Cremper vndt Asilster Marsch, sampt denn Insulen bey Lyster-diep zue haben, so könte Ihme auch darinnen nachgesehen werden, doch so, dass Man J. Königl. May:tt auff alle manier Pinneberg vorbehielte, vndt Hamburg aller prætension, sowoll von Holstein alss Stormarn entschlüge, vndt für eine freye Stadt vndt Standt erklärete, auch obbesagter maassen, Er seine visée auff den Asilsterstrom (?) wie auch Preussen alssdann quittirete, vndt sölcher gestallt könte Man Ihme Nachgeben, dass Er alsbaldt Glückstadt attaquirete, vndt alsso den gantzen tractum an der Ebbe bekähme, wohselbst J. Kön. May:tt Ihme gleich zur handt sein würden. Solte Er aber endlich den Fuss auf beeden Strömen haben wollen, vndt kein ander mittel sein, Ihn zue obbesagter ruptur vndt reellen assistence gegen Dennemarck zue bringen, so dienete besser ehe Mann dass werck zergehen liese, auch darin endlich zue kommen, nur Pinnenberg vorbehältlich, wie obgemeldt, Da mit man nurt zue J. Kön. May:tt vorgesetzten kähme, Es wirdt aber seiner Friesendorffs dexterität zugetrauwet, dass er sich mit diesen offerten mit nichten præcipitieren, sondern behütsambst die vorgeschriebene gradation in acht nehmen werde, vndt bey dehnen geringsten vndt tolerablesten Conditionen sich so lange halten, alss einige apparence ist, da mit durch zue kommen.

Digitized by Google

7.

Dem Protectori aber die ombrage wegen der conqueste von Dennemarck zubenehmen, oder ja leidlicher zue machen, so Müste man da hinnfallen, dass die Königl. May:tt die Chrone für sich nicht begehrten, sondern nur, dass auf den fal Sie Meister von Dennemarck würden, dieselbe an Jemandt Ihrer Freunde, zue welchem Sie sich des besten zue versehen hätten (eminus indigitando serenissimum Principem Holsatiæ) gelangen J. Königl. May:tt aber allein die Provincien, so von Alters zue Swee Göthes Reiche gehörig gewesen, bekommen, vndt, vmb sicher von der seite zue sein, mit der See gräntzen vnd durch dieselhe von Dennemarck geschieden sein möchten, wie solches zue verhütung vieler der gleichen querellen nötigst sein würden auffs wenigste ja, Sie zue Ihrer sicherheit etzliche Örther alss Bahus Lähn, sampt Christiania vndt dessen revier, wie auch Truntheims Lähn behalten, dann sie sonsten gegen Dennemarck stets allert stehen müsten, zumahl es solcher gestalt nicht die geringste ombrage an Jemandt würde geben können, so seindt auch J. Kön. May:tt erbötigh, im fal der Protector deroselben hiezue beforderlich sein, vndt dabey mainteniren helffen will, nicht allein obbesagter maassen, den Sundt von aller beschwerung an zoll vndt andern bissanhero gebreuchlichen auflaagen vndt vexationen (woll zu verstehen, wann die Schiffe nur durchsiegeln) gentzlich zue befreyen, vndt desswegen gnughsame versicherung zue geben, Sondern auch weiters, zue benehmung aller Ombrage vndt weit zielenden desseignen, dass gantze Preussen, entweder per pacificationem cum Polonia, oder sonsten auf andere vergleichungs wege an Einem Ewangelischen Herren, alss den Churfürsten von Brandeburgh oder jemandt andern, der sich gegen der Catolischen zunötigungen zue maintenieren wüsten wozue der Herr Protector auff sölchen fal möglichst helffen würde, bonis et legitimis modis abzutreten, dann es in der Päpstlen hände bey so gestalten sachen wieder zue geben, wolte deroselben weder Ratio status noch conscientiæ zu lassen, vndt würde alssdann die erkennen, dass es J. Kön. May:tt nicht darumb zue thun währe, welches Man deroselben ungütlich beymessen wollen, vndt dass Sie vieleicht auff Preussen so hart nicht gestanden hätten, wann mann nicht der massen inverso ordine damit vmbgangen wäre, vndt die abtretung der Länder J. May:tt zugemuthet hatte, ehe vndt bevor dieselbe gewust oder erfahren können, wass für sicherheit Sie in künfftig von Pohlen haben würden, damit Sie nicht wie bisshero auss dehro eigenen Landen gegen dieselbe Krieg zue führen hätten, an wehn Sie die Länder abzuträten, wie die bedrangte religions verwandten, welche gutwilligh in Kön. M:tt devotion getreten, vndt vmb weitern schütz, wegen der ander seitz obstehenden högsten gefahr flehentlich anruffen, zue maintenieren währen, endlich, was für æquivalent J. Kön. May:tt auff sölchen fal zugewarten haben solten, welches dann woll nicht geringe

Digitized by Google

sein müste, nach proportion dehrer angewandten vnmässigen verlohrnen vnschätzbahren Mannschafft, vndt anderer hundertfeltigen schäden, insonderheit dehrer J. May:tt auff den halss gewelzten vielen vndt vnendlichen kriegen vndt würde man von seiten Pohlen nichts weniger begehren können als gantz Lijfflandt cum pertinentijs (Churlandt zuverstehen) sampt einer ansehnlichen vndt zue Contentierung der Militie erklecklichen Post geldes (vorbehältlich aller in Preussen gemachten verordnungen, wie oben beij Pomerellen gemeldet worden) a parte Electoris hätte man hinter Pommern nebst einiger mehren zugaabe, so viel dieses besser ist zue, zubegehren, dass es von dorten vorgeslagen, nicht aber disseitz begehret, viel weniger aber tanquam ex mandato regio geredet würde, Solte man mercken, dass der Protector dennach J. Kön. May:tt siegreiche waafen vndt desseignen, gleich wie Hollandt redoutierete, so hette man bey gelegenheit dieses anzuwerffen, dass dessen kein raison währe, vndt dass Schweden sehr woll in högstem flor neben Engellandt stehen könte, gleich wie auch Frankreich, weiln Ihre Interessen nicht gegen ein ander lieffen, noch von ein andern dependierten, vndt in sonderheit weilln diese Reiche auff sich selbst bestehen, fast mehr alls Schweden propter opportunitatem loci vndt zumahl in dem obig projectierten desseing, im fal Schweden hier unter wachsen solte, so würde Engellandt immer mit wachsen, vndt sie sich allso einander gnugsamb in der balance halten, wélches eine gantz andere gelegenheit mit Hollandt hätte, dann weilln disselbe kein pondus in sich selbst haben, sondern gleichsamb oben am Zünglein sitzen, vndt dann fast alleine, oder ja fürnemblich von der Ost See dependieren, so haben dieselbe dahero so genawe achtung zue geben, dass niemandt vnter dehnen benachbarten des Orthes im gewichte einigen aussschlagh geben, vndt Sie auss Ihrer postur bringen möge, welche sich dann nicht vnbillig, so lange sie diese balance alsso hallten können, nicht vnbillig des Dominij vndt arbitrij Commerciorum rühmen, vnd eben dieses ist es, dadurch Sie sich so gross vndt andern formidabel machen, Schliesslich dienet doch hieran zu hancken, dass J. Königl. Maij:tt auss sonderbahrer guten gegen dem Herren Protectore habenden inclination sich dahin erbiethen, seiner Nation für allen andern in dehro Reichen vndt Seehafen zue favorisiren, vnd jährlich etwa eine gewisse anzahl Schiffe in denn zöllen, gleich Ihren eigenen zue tractiren, welches doch biss auffs allerletzte muss versparet, vnd nicht alss bey erherschender presentesten noturfft vorgebracht, vndt wie zue anfangs gesagt, sein gemüth vndt innerliches gefühl woll vntersuchet, vndt demselben nachgegangen werden.

8.

Solte Er dann gar auff keine Manier wieder dennemark in den Harnisch zu bringen sein, vndt der vorgeslagenen Conquesten gegen

Digitized by Google

selbiges Reiche sich Theilhafft machen wollen, so müste Mann Ihn zufoderst zwar vmb so viel mehr gegen Öster Reich vndt dessen Parthey eschanttieren, mit vorstellungh der grossen vndt augenscheinlichen gefahr in welche, fals dieselbe J. Kön. May:tt in den Rücken gehen, vndt irgendtz eine Ihrer Reichs Provincien, alss Pommern oder Brehmen emportieren solten, dass gantze Ewangelische wesen vndt zumahl die arme protestierende Fürsten in Teutschlandt gerathen, vndt wie vnverantwortlich sölches für Gott vndt der wehrten posterität fallen würde, dann hernacher auffs wenigste dahin suchen zue bringen, dass Er J. Kön. May:tt desseingen, wie Hollandt, an Dennemarck thut, facilitiren thäte, es währe mit her schiessung gewisser Subsidien, Leihung oder Verheurung einiger Capablen Schiffe, oder ja nur Verstreckung einer ansehnlichen Post geldes, gegen gnughsahme Versicherung dasselbe durch ein ander æquivalent gnüglich wieder einzuebringen, vndt endlich, welches dass allernötigste ist, so woll für seinem alss J. Königl. May:tt Estat, die Holländere so weit in zaume halten, dass im fal diesselbe Ihre absehen auff den Sundt richten, vndt in dieses werck einer oder anderer gestalt sich mischen möchten, Er pari passu neben dehnen selben her, vndt auff sölchen fal feindlich auf Sie looss gehe, weilln Ihme sein Jnteresse nichtz anders zusaagen wolle, wie Er solches leicht an den fingern zue zehlen, per directum misciendo, dass wen dieses nicht erfolgen solte, die ratification des Elbingischen tractats, worauff von zeiten hollandts anitzo gedrungen würde, für J. May:tt dass letzte vndt nechste remedium sein.

9.

Tesmoignieret Er einige affection oder pitié für hollandt, vndt dass Er dasselle nicht gerne haben wolte, oder auch Ombrage davon nehme, so müste Man sich disseits eben woll dahin anlassen, vndt J. May:tt wegen bedeuren, dass dieselbe sich so sehr zue Ihr genötigt, da sie Ihres Orths nichts mehres wündschten, alss mit Ihnen in gutem vernehmen könten Sie wegen dess gemeine Interesse der protestierenden religion gar woll in der general alliance mitleiden fünde Mans aber am gegentheil so beschaffen, dass es mit Engellandt vndt Hollandt zur ruptur kommen möchte, vndt Er sich dahero passionieret gegen Sie erwiese, so stunde ihme damitzue flattieren, dass J. Kön. May:tt die obbesagte ratification des Elbingischen Tractats in resgard von Engellandt gerne auffhalten wolte, so lange Sie nicht die högste Noth darzue brachte, gestalt derselbe J. Kön. May:tt nicht allein die frey hände benehme, sondern auch expres zur assistence für Hollandt obligierete.

10.

Wolte Er auch etwan excurriren vndt eine meditation mit Dennemarck vorschlagen, so müste mann Ihn suchen von solchen gedancken

Digitized by Google

baldt abzuebringen, dass es nemblich nicht de tempore, vndt die noch lange in dehm Zustande nicht währen, davon zue reden, dan Er selbst vernünfftigst zuermässen hätte, weil die Tractaten vndt verbriefungen bey dennemarck so wenigh verschlügen, dass J. Kön. May:tt sich zueforderst durch Ihre waafen mehre securität von demselben schaffen müsten, wie dan auch einige billige vndt in Jure Gentium fundierte satisfaction, für die empfangene gantz vnverschuldete Torts Ihme extorquieren.

11.

Nach diesem allen, vndt wann das obige auff einen oder den andern wegh wie zue hoffen stehet, nach J. May:tt Intention wirdt reussieret sein, so hat man alssdann die gedancken weiters auf den andern haupt punct zue wenden, nemblich auff die general alliance gegen den Spanisch-Österreichischen Dominat zue wasser vndt Lande, vndt dem Herren Protectori nach vorgangener weitleüfftigen vndt behütsahmen sondierungh seines gemüthes, zue repræsentieren, wie viel daran gelegen seye, dass Man Spanien seine Silberflotten, alss die haupt seule aller seiner Macht incommodieren vndt an sich ziehen könte, weilln damit seine sachen zue einem mahle über haufen liegen würden, dass zwar sölches der herr Protector selbst vernünfftigst ... Vndt schon lengst sein absehen dahinn gerichtet, ohne zweifel aber auss dem verfolge würde erlernet haben, dass es ein Schweres vndt fast vnmügliches desseing für Einen seye, vndt dass demnach J. Königl. May:tt auf die gedancken kommen, dass das werck von allen so dieser Parthey verwandt, alss Schweden, Engellandt, Franckreich vndt Portugall, auch Hollandt, so es wolte Communi sumptu et viribus, möchte aufgenommen, vndt Idweder nach proportion seiner macht, vndt vermögens zur See, auch der situation seiner Ländere, eine gewisse anzahl Schiffe hergeben, die direction aber Einem aufgetragen werden, (wobey ihme zue flattieren, dass J. May:tt es Ihme leichtlich zustimmen würden) vndt des übrigen wegen ein gemeines Conseil niedergesetzet, welches von allen gleich dependieren, vndt in form einer Chambre demis partie, zue verhütungh Confusionen vndt Zwistes alles debattiren vnd richtig verrechnen müste, welches das heilsambste vndt importanteste desseing währe, so jemahls zue niederlegung der Spanischen Monarchey vndt aufbringung des gedrükten Ewangelischen wesens auff den tapet kommen, J. Kön. May:tt zweifelten mit nichten dass Franckreich vndt Portugall Ihr hier vnterhabendes starkes Interesse von selbsten beobachten vndt högstens embarassieren werden, gestalt dan J. Kön. May:tt, von des Herren Protectoris Inclination vorhero versichert seinde, mit besagten Chronen auffs schleunigste drauss wolten Communiciren lassen in dessen dass werck zue projectieren vndt gewinnen beliebung zu unterwerffen stünde, da mit es etwa kunfftigen Sommer in gang kommen möchte,

Digitized by Google

den. Krieg zue lande angehend, im fal nur Franckreich vndt Portugal an Ihrem Orthe wie biss hero agieren wollen, vndt Engellandt obbesagter maassen, in Teutschland posto fassen, vndt J. Kön. May:tt gleichsamb zur reserve stehen, im übrigen gleich denen andern, ob woll Sie in würcklicher Action begriffen, J. May:tt mit annuellen subsidien vnter die arme greiffen, so seindt dieselbe des erbiethens, dass übrige werck zue lande werts auff sich zue nehmen vndt dass Hauss Österreich cum adhærentibus, so enge alss immer nötigh, ein zu halten, gestalt dann dieselbe, als ein vornehmes glied des Römischen Reiches mit andern Ihren mit Ständen vndt getrewen Patrioten, sich dahin berathen vndt resolvieren werden, was ratione Cæsareæ dignitatis e re ipsorum atque Imperij sein werde, aller maassen besagten hochlöblichem Reiche wenigh damit gedienet, von einem sölchen haupte gouvernieret zue sein welches durch die eingewürtzelte Continuation am Reiche in so weit aussehende desseignen gerathen, die Lautere kriege vndt vnruhe nach sich zöhgen, undt durch aggrandiesement des hauptes die übrige gliedere gar verzehrete wor in so woll der H:r Protector als Frankreich, vndt Er vmb so viel mehr, wegen dess Interesse dess algemeinen Ewangelischen wesens mit würde cooperieren helffen, vndt würde nochmals zur deliberieren stehen, auff wass für ein Hauss diese dignität füglichst zue bringen, Item, wie die Reichs dignität, die man gemeinet hatt ohne Österreich nicht bestehen köndte, ander weit erhalten, auch derselbe der in vorschlagh kähme, dieser Parthey obligieret werden möchte, vndt was dazue weiters gehören würde, wie solches Friesendorff, als dehme die sachen bekandt, bey veranlassten discours wirdt in acht zue nehmen wissen.

12.

Schliesslich wirdt Ihme auch dieses recommendieret, ehe vndt bevor Er sich publiquement in Engellandt presentire, dass Er solches vorhero mit dem Herren Protector communiciere vndt in rath stelle ob derselbe diesen Estat pro tempore et natura negotij zein befinde, weiln Ihre May:tt verstanden dass Er einen Ministrum zue deroselben en cacher abfertigen wolle, im fal nun nicht, dass Er Friesendorff, als dann den prætext nehme, dass Er gerade auff Portugal geschickt seye, hette nur umb relation wegen hiesigen wesens daselbst ab zu statten wie dann wegen seiner wechssele vndt andere particularitet dahin abtreten müssen, vndt dass so lange helte, biss die affaires vnter der handt zue mehrer reiffigkeit vndt perfection kommen, dass es keiner weitern dissimulation dabey bedörffte, im fal es aber kein bedenck desswegen gebe, faciat quod habet in mandatis, wie dan dieses vndt alles, so weiter hiebey concurrieren kan, legalitati et dexteritati ipsius committieret wirdt, insonderheit, so baldt Er in Hamburg depeschieret worden, dass Er sich den nähesten vndt richtigsten

Digitized by Google

wegh nacher Hollandt nehme vndt sich für allem die mesnage der zeit auffs hogste recommendieret sein lasse, die Königl. May:tt wündschen Ihme glück zur Reise, Vndt pleiben Ihme mit königlicher hulde woll gewogen, Geben im Haupt Quartier Wedell an der Elbe den 3 Augustij A:o 1657.

CARL GUSTAFF.

(L. S.)

E(dward) B(hilipson Ehrenstéen).

Digitized by Google

Digitized by Google

RÄTTELSER:

Sid.	36	rad	16	uppifr.	står:	mässsor	— läs:	messor;
»	44	» 1 och 2	»	»		Mar-vardi	— »	Marqvardi;
»	»	»	15	nedifr.	»	mässan	— »	messan;
»	121	»	13	uppifr.	»	bongens	— »	bondens;
»	181	»	9	nedifr.	»	ech	— »	och;
»	189	»	1	»	»	1872	— »	1572;
»	196	»	16	»	»	Belanngedes	— »	Belanngendes;
»	260		N:r		»	112	— »	121;
»	282	»	3	»	»	aldeles	— »	alldeles.

Digitized by Google

STOCKHOLM, IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI, 1875.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

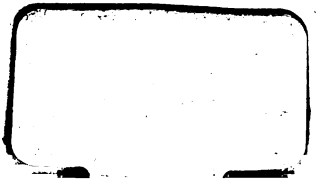

Digitized by Google

Scan 2405.5
Historiskt bibliotek utgifvet af Ca
Widener Library
003114210
3 2044 084 706 027

Digitized by Google